

ISSN 1452-547X

ГОДИШЊАК

Музеја града Новог Сада

ГОДИШЊАК Музеја града Новог Сада 13-14/2017-2018

Бр. 13-14/2017-2018

Бр. 13-14/2017-2018

Музеј града Новог Сада

City Museum of Novi Sad

ГОДИШЊАК

Музеја града Новог Сада

THE ALMANAC

of the City Museum of Novi Sad

13–14 / 2017–2018
Нови Сад, 2019.

ГОДИШЊАК
Музеја града Новог Сада
13-14/2017-2018

THE ALMANAC
of the City Museum of Novi Sad
13-14/2017-2018

Издавач
Музеј града Новог Сада
Тврђава 4, Петроварадин
muzejgrada.ns@gmail.com
www.museumns.rs

Publisher
The City Museum of Novi Sad
Tvrđava 4 Petrovaradin
muzejgrada.ns@gmail.com
www.museumns.rs

Главни и одговорни уредник
MSc Весна Иковић

Editor in Chief
MSc Vesna Iković

Уредник
Др Агнеш Озер

Editor
Agneš Ozer, PhD

Уређивачки одбор
Дивна Гачић
Др Гордана Петковић
Љиљана Лазић
Ивана Јовановић Гудурић
Др Слободан Бјелица
Петар Ђурђевић

Editorial Board
Divna Gačić
Gordana Petković, PhD
Ljiljana Lazić
Ivana Jovanović Gudurić
Slobodan Bjelica, PhD
Petar Đurđević

Лектор
Гордана Ђилас

Language Editor
Gordana Đilas

Превод
Сава Ракић

Translation
Sava Rakić

Фотографија
Феђа Киселички
Мр Владимир Червенка
Љубиша Савић

Photography
Feđa Kiselički
Vladimir Červenka, MA
Ljubiša Savić

Техничко уредиштво
Simulta, Нови Сад

Technical support
Simulta, Novi Sad

Припрема и штампа
ЈП Службени гласник, Београд

Prepress & Print
JP Službeni glasnik, Beograd

Тираж
300 примерака

Circulation
300 samples

Штампање Годишњака омогућила је
Управа за културу Града Новог Сада

The printing of the Almanac was supported by the
Department of Culture of the City of Novi Sad

ISSN 1452-547X

Ставови изражени у појединим стручним радовима објављеним у Годишњаку Музеја града Новог Сада број 13-14 припадају ауторима и не одражавају нужно став уредништва часописа.

САДРЖАЈ / CONTENTS

	УВОДНА РЕЧ.	7
АРХЕОЛОГИЈА	Мр Јован Коледин / Jovan Koledin, MA ЗАШТО БОСА ПЛЕШЕ САЛМА ХАЈЕК? ПОСУДЕ ОБЛИКА ЧИЗМЕ. 11 Summary: WHY SALMA HAYEK DANCES BAREFOOT? BOOT SHAPED VESSELS 28	
	Надежда Савић / Nadežda Savić ЈОШ НЕКОЛИКО КОМАДА РИМСКОГ НОВЦА ИЗ ПЕТРОВАРАДИНА 29 Summary: RECENTLY DISCOVERED PIECES OF ROMAN COIN FROM PETROVARADIN. 38	
	Др Агнеш Озер / Agneš Ozer, PhD ЛИМАН – НОВИ ДЕО ГРАДА 41 Summary: LIMAN – A NEW PART OF THE CITY 60	
ИСТОРИЈА	Јелена Бањац / Jelena Banjac, PhD ПОВОДОМ 55 ГОДИНА ОД ОСНИВАЊА ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНИХ НОВОСАДСКИХ УМЕТНИКА – ЗАВИЧАЈНЕ ГАЛЕРИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА 63 Summary: 55 th ANNIVERSARY OF THE GALLERY OF CONTEMPORARY NOVI SAD ARTISTS – THE HOMELAND GALLERY OF THE CITY MUSEUM OF NOVI SAD 122	
	Душанка Марковић / Dušanka Marković БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА САВКЕ СУБОТИЋ (1834-1918) : ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД СМРТИ 125 Summary: BIOGRAPHY AND BIBLIOGRAPHY OF SAVKA SUBOTIĆ (1834-1918) ON 100 th DEATH ANNIVERSARY 164	
ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ	Др Тијана Јаковљевић Шевић / Tijana Jakovljević Šević, PhD НАРАТИВНИ ТЕКСТИЛ : ПРИМЕР ТЕКСТИЛНИХ ПРЕДМЕТА ИЗ ЗБИРКЕ РЕГИОНАЛНО- ИНТЕРНАЦИОНАЛНОГ МУЗЕЈА ЖЕНСКЕ КУЛТУРЕ (ФИРТ, СР НЕМАЧКА) 165 Summary: NARRATIVE TEXTILE: AN EXAMPLE OF TEXTILE OBJECTS FROM THE COLLECTION OF MUSEUM WOMEN'S CULTURE REGIONAL-INTERNATIONAL (FUERTH, GERMANY) 188	
	Дивна Гачић / Divna Gačić СТАРА КАРЛОВАЧКА ПИЈАЦА – СЛИКА ЈОЗЕФА ХОХОЛАЦА 191	
ЕТНОЛОГИЈА	Др Гордана Петковић / Gordana Petković, PhD ЧЕСТИТКА НАСТОЈАТЕЉА МАНАСТИРА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ ПАТРИЈАРХУ ГЕОРГИЈУ БРАНКОВИЋУ ПОВОДОМ ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ СВЕШТЕНИЧКЕ СЛУЖБЕ 193	
	Љиљана Лазић / Ljiljana Lazić ЖРТВОВАЊЕ ИФИГЕНИЈЕ – СЛИКА СЕБАСТИЈАНА БУРДОНА 196	
ЈЕДНА ПРЕДМЕТ – ЈЕДНА ПРИЧА	Душанка Марковић / Dušanka Marković ТАМБУРИЦА (ПРИМ) ВАСЕ ЈОВАНОВИЋА 198	

Др Агнеш Озер / Agneš Ozer, PhD ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ НОВОСАДСКИ ФОТОГРАФСКИ АТЕЉЕИ	203
Гордана Буловић / Gordana Bulović ИЗЛОЖБА СВЕ ЋЕ ТО НАРОД ПОЗЛАТИТИ	204
Др Татјана Бугарски / Tatjana Bugarski, PhD ХАЈДЕ, БРАТЕ, КУПИ СВАТЕ – СРПСКА СВАДБА – ИЗЛОЖБА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА, АУТОРКЕ ДУШАНКЕ МАРКОВИЋ - ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ -.	207
Вук Обрадовић / Vuk Obradović ИЗЛОЖБА КОЈЕКУДЕ КАРАЂОРЂЕ	209
Др Агнеш Озер / Agneš Ozer, PhD ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ БЕЛЕЖНИК КАРЛОВАЧКЕ ПРОШЛОСТИ ЈУРАЈ РАШКАЈ (1880–1950).	210
Љиљана Лазих / Ljiljana Lazić ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ СЛИКАР ПРВЕ СРПСКЕ АРМИЈЕ – ВАСА ЕШКИЋЕВИЋ	211
Др Гордана Петковић / Gordana Petković, PhD ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ НОВИ САД - СЛОБОДАН ГРАД. 270 ГОДИНА ОД СТИЦАЊА СТАТУСА СЛОБОДНОГ КРАЉЕВСКОГ ГРАДА	213
Љиљана Лазих / Ljiljana Lazić ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА КОЛЕКЦИЈА УНИКАТНЕ КЕРАМИКЕ ОДЕЉЕЊА ЗА САВРЕМЕНУ УМЕТНОСТ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА	215
Милена Врбашки / Milena Vrbaški ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА - ЉИЉАНА ЛАЗИЋ, МАЈСТОРИ СЕВЕРА : ДЕЛА ХОЛАНДСКОГ И ФЛАМАНСКОГ СЛИКАРСТВА У ЗБИРЦИ СТРАНЕ УМЕТНОСТИ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА	217
Љубица Дабић / Ljubica Dabić ИЗЛОЖБА СРБИЈА 1914 – 1918. НЕМОЈТЕ НАС ЗАБОРАВИТИ	219
Петар Ђурђев / Petar Đurđev ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ ДАН ЗА ИСТОРИЈУ – 9. НОВЕМБАР 1918. ГОДИНЕ. 100 ГОДИНА ОД УЛАСКА СРПСКЕ ВОЈСКЕ У НОВИ САД	221
Јелица Ћурчић / Jelica Ćurčić АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ.	223
Јелица Ћурчић / Jelica Ćurčić АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ.	225
Јелица Ћурчић / Јелица Ћурчић ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ	226
Јелица Ћурчић / Јелица Ћурчић ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ	228
Љиљана Лазих / Ljiljana Lazić ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ	231
Љиљана Лазих / Ljiljana Lazić ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ	242
УПУТСТВО АУТОРИМА*	255

УВОДНА РЕЧ

Поштовани читаоци,

Држите у рукама још једну у низу публикација под именом „Годишњак Музеја града Новог Сада“. И овог пута нисмо заборавили да Вас подсетимо на чињеницу колико је култура и брига за њу важна за очување особености, традиције и наслеђа нашег Новог Сада. Као и свих ових година, путем страница које су пред вама повешћемо вас у јединствени свет археологије, етнологије, историје, историје уметности, конзервације и педагогије; свет у којем свакодневно живи и ствара више десетина радника: кустоси, водичи, конзерватори, техничко особље и сви они који чине колектив Музеја. Кроз интересантне текстове, прилоге и приказе потрудићемо се да дамо одговоре на постојећа питања, али ћемо отворити и неке нове теме и покренути нека питања, а све са циљем да оправдамо своје право да будемо носиоци свеколиких културних збивања у нашем Граду чије име са поносом носимо дуги низ година и чију традицију чувамо од заборава.

Како је ова публикација својеврсни приказ рада Музеја града Новог Сада у 2017. и 2018. години, истичемо да су музејске збирке путем поклона и откупа обогачене са 389 предмета, реализован је 61 изложбени пројекат, од тога чак 16 премијерних поставки и 14 гостовања у преко 20 градова, док се Музеј као издавач потписује у импресуму 18 каталога и проспеката. Број од око 133 хиљаде посетилаца наших изложби, манифестација и радионица са децом школског и предшколског узраста вредан је и помена и пажње.

Захваљујући нашем оснивачу настављени су радови на одржавању, адаптацији и санацији централне музејске зграде и депанданаса. Остварена је и настављена сарадња с архивима, библиотекама, црквеним општинама и другим културним институцијама у земљи и иностранству; кроз бројне семинаре, конференције и стручне скупове наше драге колеге су се усавршавале и стицале нова, виша звања из различитих области у пољу културе.

Посебну пажњу поклонили смо музејским јубилејима и значајним датумима важним за историју нашег града. Прославили смо пола века постојања Збирке стране уметности (легат др Бранка Илића), 55 година од оснивања Завичајне галерије и 40 од закључења Уговора о поклону између оперске певачице Меланије Бугариновић и Општине Нови Сад. Обележили смо 100 година од уласка Српске војске у Нови Сад и 270 година од добијања *Елибертационе повеље* и стицања статуса Слободног краљевског града. Дотакли смо се свадбених обичаја Срба у Војводини, салаша, винара и виноградара, мушких бркова, али и важних историјских личности, државних и црквених великодостојника, светски познатих сликара који су обележили уметност 20. века, дивили смо се ремек делима италијанских кројачких и занатских кућа – сјају и раскоши италијанске ренесансе, гледали смо *Царске дарове*, бавили смо се женским стручним школама, фотографијом, писаћим машинама, чоколадом, колачима...

Помињући нека давна времена, а везујући их за ова модерна – данашња, наш је Музеј постао место где се темељним, савесним и стручним радом чува од заборава богата историја нашег Града. У то име пред вама је још један Годишњак, још једно подсећање да се итекако имамо чиме похвалити, али и да морамо настојати и трудити се да одговоримо на захтеве наше публике, наших посетилаца, наших читалаца, које смо током свих ових година навикли на висок квалитет и предан музеолошки рад.

С поштовањем,
MSc Весна Иковић
Директорка Музеја града Новог Сада

АРХЕОЛОГИЈА

Мр Јован Коледин

ЗАШТО БОСА ПЛЕШЕ
САЛМА ХАЈЕК? ПОСУДЕ
ОБЛИКА ЧИЗМЕ

Надежда Савић

ЈОШ НЕКОЛИКО
КОМАДА РИМСКОГ
НОВЦА ИЗ
ПЕТРОВАРАДИНА

ЗАШТО БОСА ПЛЕШЕ САЛМА ХАЈЕК ? ПОСУДЕ У ОБЛИКУ ЧИЗМЕ

Сажетак: Рад се бави налазом посуде у облику чизме. Дат је приказ развоја овог типа посуда од неолита до латенског периода, на ширем простору Европе и Мале Азије. Посуда је случајан налаз, током градње моста на Црној бари (канал Дунав–Тиса–Дунав). Типолошка анализа одређује припадност посуде касној белегишкој, или Гава култури. Кроз анализу симболике чаше и стопала, дат је један покушај тумачења ритуалне употребе оваквих посуда. Већином је прихваћена идеја о коришћењу посуде-жртвеног инструмента у сврху приношења течних жртава (либација), у култовима посвећеним небеским (соларним) божанствима. Шоља на сталку (стопалу) означава особу која себе нуди-преко жртвовања течности-у службу небеса. Услед жртвовања, за узврат се очекује милост и обиље.

Кључне речи: Турија–Градиште, посуде облика чизме, белегишка култура, Гава култура.

У депоу музеја Војводине налази се керамичка посуда¹ облика чизме са локалитета Градиште код Турије (Сл. 1). Појас између Црне баре, Криваје и Бељанске баре је полуострво, под именом Градиште.² Крајем XVIII века изградња Канала Дунав–Тиса–Дунав (ДТД) је речицу Црну бару претворило у део Великог бачког канала³

Сондажно ископавање је вршено 1965. године.⁴ Посуда није нађена током ових истраживања. У инвентарној књизи Музеја наводи се да је нађена случајно 1967. године, приликом ископа земље за градњу новог моста.⁵ М. Зеремски цитира Брукнеров рукопис из 1965. године, *Теренски појаци са појеса „Градишће“ код Турије*.⁶ У књизи инвентара и извештају Б. Брукнера године се не поклапају, а ова посуда се не наводи у Брукнеровом извештају.

1 Инв. АР 6935.

2 Зеремски, Милош, Неотектонски процеси нафтног поља у средишњем делу источне Бачке, *Гласник СГД* LXXXII-2, Београд 2002, 4.

3 Букуров, Бранислав, *Бачка, Банат и Срем*, Нови Сад 1978, 17.

4 Brukner, Bogdan, Gradište, Turija, Novi Sad – naselje sa kraja bronzanog i početka halštatskog perioda, *АР* 7, Београд 1967, 45–47.

5 Ради се о мосту на Великом Бачком каналу (некадашња Црна бара). Други мост је на реци Криваји.

6 Легат Б. Брукнера који се чува у Музеју Војводине, не поседује овај рукопис.

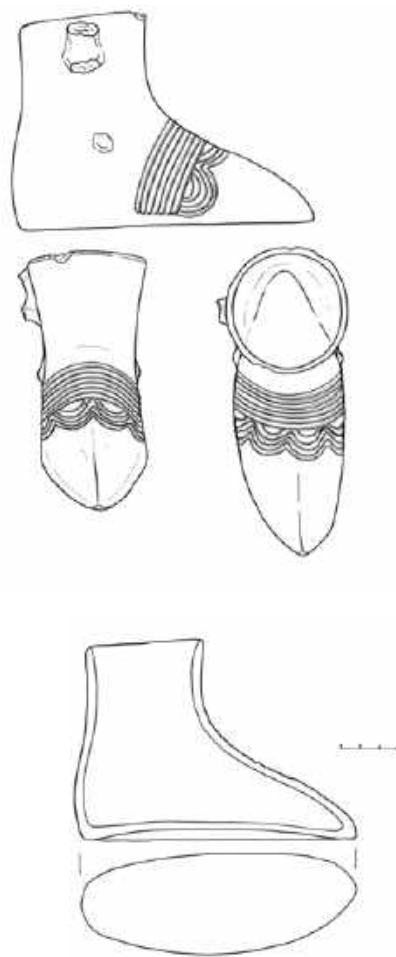

У Музеј су доспеле још две посуде нађене истом приликом. Једна је инвентарисана као култна посудица у облику птице.⁷ Друга (делом рестаурисана), је облика биконичне шоље са тракастом дршком, висине 8,2 cm.⁸

Посуда је потпуно очувана, осим тракасте дршке, која недостаје. Врат је кратак и левкаст, обод заобљен, а отвор благо овалан. На левој страни, испод руба, налази се наглашена овална база дршке. Тело је калупастог облика, са оштрим преломом на врху. У висини чланака површина је украшена са по једном брадавицом на обе стране. Врх и пета су благо повијени, а дно је увучено у средњем делу. Дно указује да се ради о десној чизмици. Украс је изведен жлебљењем. Седам паралелних жлебова чини једну зону која прелази преко горњег дела стопе, не додирујући обод. Испод ове зоне су четири висеће гирланде, свака начињена са четири жлеба. Боја је мрко-сива, мрљастог печења. Димензије: обод 6,2 x 5,9 cm, стопа је 14,5 x 5,4 cm, а висина посуде 101,5 cm.

Сл. 1
Fig. 1

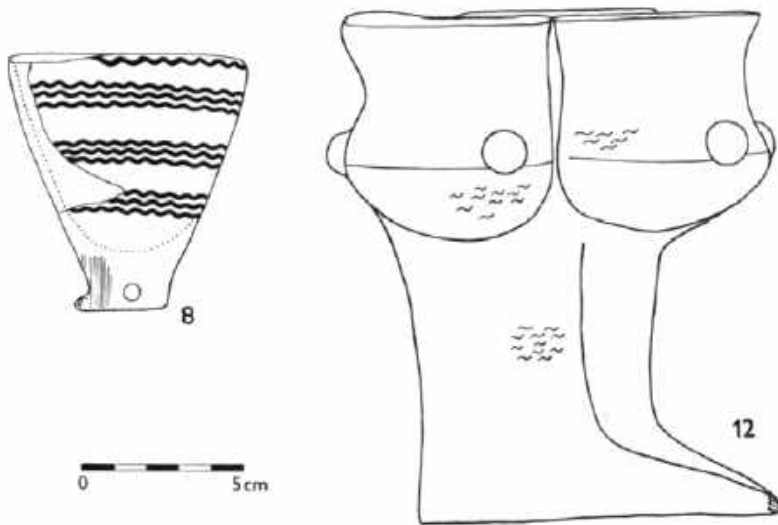

Како је ова посуда случајан налаз, нема контекст који би је јасно дефинисао. Није познато да ли је из стамбеног објекта, гроба, или је везана за остатке неке ритуалне радње. Нисмо у бољој позицији ни у одређивању функције коју је имала. Њен необичан облик, као и чињеница

7 Инв. AP 6396.

8 Инв. AP 6937.

Сл. 2 (Podborský et al. 1993, Abb. 80.
8: Střelica; 12: Hluboké Mašůvky)

Fig. 2 (Podborský et al. 1993, Abb. 80.
8: Střelica; 12: Hluboké Mašůvky)

да је ово веома редак облик посуде, асоцира на неку несвакидашњу улогу. Покушаћемо се ослонити на налазе посуда у јаснијем контексту, у некој целини која има „причу“.

Шта се све може са контекстом налаза, може се видети у књизи А. Ј. Veldmeijera.⁹ Књига се првенствено бави са 32 пара сандала из гробнице.¹⁰ Најранија појава посуда са рецепијентом који стоји на људском стопалу је у неолиту Грчке, у Сескло култури.¹¹ Данилска култура у Далмацији такође познаје овакве посуде.¹²

Од времена касног неолита (половином V миленијума п.н.е.), јављају се на подручју тзв. Моравске сликане керамике. Чаша из Стржелица (Střelica),¹³ има малу стопу са наглашеним зглобом (Сл. 2).

На локалитету Винковци-Тржница 1978. године нађена је фрагментована посуда са стопом, оштећеног горњег дела. Протумачена је као глинени модел.¹⁴ Дужина стопала је 13,5 cm, ширина 6 cm, а очувана висина 5,7 cm.¹⁵

Из Сарваша потиче фрагмент облика чизмице висине 7,5 cm.¹⁶ Ј. Бален овај фрагмент (уз још два која немају рецепијент) одређује као пластику,¹⁷ а не као култни предмет. Постоји и мишљење да се ради о фрагменту статуе, од које је очуван „модел

9 books.google.rs/books?isbn=9088900760

10 Veldmeijer, André J., *Tutankhamun's Footwear: Studies of Ancient Egyptian Footwear*, Leiden 2011, 15–16.

11 Kalicz-Schreiber, Rózsa, *Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyer*, G. Szábo – G. Vácz (Hrsg.), Budapest 2010, 365.

12 Batović, Šime, *Jadranska zona*, u: A. Benac (ur.), *PJZ II*, Sarajevo 1979, 550, T. LXXXVI, 5.

13 Podborský, Vladimír, *Pravěké dějiny Moravy*, Brno 1993, Abb. 80, 8.

14 Miličević, Marina, *Rekonstrukcija ženske odjeće u eneolitiku međuriječja Dunava, Drave i Save*, OA 9, 1984, 1.

15 Ibid, 24b.

16 Balen, Jacqueline, *Sarvaš – neolitičko i eneolitičko naselje*, MAZCM Vol. 2, 2005, kat. 204, tabla 54.

17 Ibid. 49.

чизме“.¹⁸ Ова два „модела“ имају реципијент, и највероватније су у питању посуде. Фрагмент из Сарваша је на врху имао или другу посуду, или се ради о сложеној посуди, која је стајала на две ноге.

Током ископавања на Вучедолу 2007. године, на подници куће вучедолске културе откривена је посуда облика чизме.¹⁹ Испод руба, на бочним странама су по две паралелне рупице (Сл. 3). Не наводи се никакав посебан податак о кући у којој је нађена. Изгледа да се не ради о храму, или грађевини повезаној са култом мртвих.

М. Паровић-Пешикан²⁰ од културних предмета ватинске културе, издваја налаз стопала висине 3,5 cm из насеља у Винчи. Стопало је припадало предмету непознате намене.²¹ Овај предмет је имао реципијент, како се види на цртежу.²² Могуће је да се ради или о делу статуете, или о посуди.

Као аналогију за винчанско стопало Паровић-Пешикан наводи ритуалну посуду за либације из Атике. Ради се о микенској посуди из гробнице Г са локалитета Вула (Voula). Датирана је у каснохеладски III Б период (13 век п.н.е.). Висока је 15, а дугачка 21 cm (Сл. 4).

Сл. 4 L. Papazoglou-Manioudaki (kat. 60)

Fig. 4 L. Papazoglou-Manioudaki (kat. 60)

Сл. 3 Vučedol (Balén 2008, 50)

Fig. 3 Vučedol (Balén 2008, 50)

Назив „џипела са крилима“ добила је на основу тумачења сликаних мотива на бочним странама. Мотиви подсећају на чизме са крилима (*talaria*) бога Хермеса. Ове чизме се могу посредно везати и за Персеја, митског праоца Микенаца. Осликане као гробни дарови, једино се налазе у Атици, и везане су за пут умрлих ка Хаду.²³

Две чизмице из Килтепе (Kültepe - антички Канеш), висине су 12,3, а дужине 12,4 cm

18 Mileusić, Zlatko, *O tragovima*, u: Brenko et al. *Koje dobre šuže! Šetnja kroz povijest obuće*, Zagreb 2006, 10.

19 Balén, Jacqueline, *Вучедол-мит и његово описивање / Vučedol-mit koji traje*, Скопје 2008, 37, 50.

20 Паровић-Пешикан, Маја, Покушај интерпретације вотивне плочице из Параћина, *Сјоменица Бранка Гавеле*, ЗФФ XVII, Београд 1991, 91, Т. III, 2.

21 Паровић-Пешикан, н.д., 91; Срејовић, Драгослав, и др. *Винча у историји и средњем веку*, Београд 1984, 130, кат. бр. 280.

22 Tasić, Nikola, *Die Vatin-Kultur*, in: N. Tasić (Hrsg.), *Kulturen der frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Balkanološki institut SANU, Beograd 1984, 66, Taf. XV, 12.

23 Papazoglou-Manioudaki, L., *Flügelgeschuch*, in: K. Demakopoulou (Hrsgb.), *Das Mykenische Hellas-Heimat der Helden Homers*, Berlin 1988, 122, kat. 60.

(Сл. 5). Датоване су у период *карум*²⁴ Канеш II, (1950–1836. п.н.е.). Кожни ђон извијеног врха је особина стила Месопотамских цивилизација.²⁵ Но, како видимо, овакав стил је већ у време енеолитских култура био развијен и на југоистоку Европе. Анадолске ритуалне посуде облика чизме се јављају од VII миленијума п.н.е. Нађене су у контексту трапова за зрнасту храну и кулних артефаката каснонеолитских насеља. Средње бронзано доба Канеша (Kanesh II, 1950–1836. п.н.е.) познаје антропоморфне посуде за церемонијалне либације. Ципела са издигнутим шиљком је типична обућа божанстава (нарочито богиња) и особа краљевског рода. Јављају се на приказима ритуалних представа и печатима на тлу Анадолије.

Сл. 5 Kültepe-Kanesh
(Aruz – Benzel – Evans (ed.) 2008, Cat. no. 38.)

Fig. 5 Kültepe-Kanesh
(Aruz – Benzel – Evans (ed.) 2008, Cat. no. 38.)

А. Јенер наглашава тешкоће при одређивању симболичког значења амулета у облику појединачних делова тела. Најчешће се тумаче као елементи симпатетичке магије.²⁶ Повијени врхови на обући су се можда у почетку израђивали на обући за планинско земљиште.²⁷

Шиљати повијени врх карактеристичан је елеменат старе балканске обуће (опанак, рум. *Opincă*, грч. *Tsarouchia*, нем. *Schnabelschuhe*). Ова обућа је начињена од пресне, неучињене коже, која се привезивала уз стопало разним тракама. Од давнина је део ношње многих етничких група, а уз минималне разлике се користи све до данашњих дана.²⁸

На територији Румуније током бронзаног доба се јављају посуде и фигурине облика људске стопе. Најбројније су у Молдавији (на територији култура Монтеору и Нова), и на подручју Отомани културе, у Трансилванији.²⁹ Две су нађене на локалитету *Mogoșești*, у кући Теи културе.³⁰ Туријској чизмици је најсличнији примерак са локалитета *Cernătești*,

24 Карум (на акадском „лука“), код Асираца означава градску трговачку колонију.

25 Mileusnić, Z., *n.d.*, 10-11.

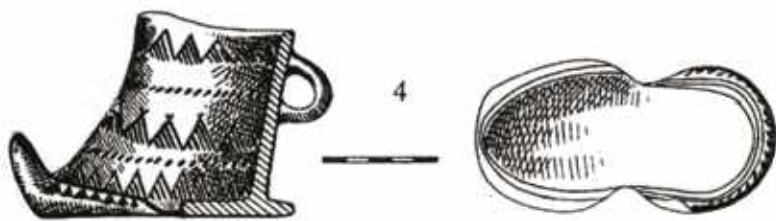
26 Веровање да сличне ствари утичу једна на другу, и без физичког контакта.

27 Yener, K. Aslıhan, *Beyond Babylon: Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium B.C.*, Aruz, Joan, Benzel, Kim, Evans, Jean M. (eds.), The Metropolitan Museum of Art, New York 2008, 76, Cat. no. 38.

28 Шобић, Јерина, Опанци и опанчарски занат у Србији с освртом на музејске збирке, *GEM XVIII*, Београд 1955, 60-63.

29 Comşa, Eugen, *Quelques données concernant les chaussures de l'âge du Bronze sur le territoire de la Roumanie, Thraco-Dacica XVI* 1–2, București 1995, 88.

30 Schuster, Ch., *Despre reprezentări în lut ars ale piciorului uman din Bronzul românesc (Zwei darstellungen aus gebrannten Ton des menschlichen Fußes der rumänischen Bronzezeit)*, *AnB* (S.N.) VII-VIII, Timișoara 1999–2000, 272, Pl. I.

Сл. 6 Cernătești, (Schuster, Pl. II, 4)

Fig. 6 Cernătești, (Schuster, Pl. II, 4)

(Сл. 7). Посуда је висока 7, дугачка 9 cm, са отвором пречника 6,5 cm.³² Претпоставља се да је коришћена у богослужју. На основу осталих посуда, гробна целина се датира у Рајнекеов (Reinecke) Ха Ц период.³³ Хотинска чизмица има вертикалну тракасту дршку са десне стране. Постављена је доста искошено, и чини се да је то учињено са намером да се олакша изливање течности из реципијента. Дршка је доста већа у односу на туријску, са две размакнуте базе. Концепција украса је другачија, мада су украсни елементи исти – канелуре.

Сл. 7 Chotin (Dušek, T. III, 3-4)

Fig. 7 Chotin (Dušek, T. III, 3-4)

Током касног бронзаног доба јављају се у широкој области средње и источне Европе: од јужне Немачке до Пољске, и у Карпатској котлини. Ово је област коју заузима комплекс који чине култура поља са урнама, Лужичка, Кијатице и култура Гава (Карта 3). Како смо показали, посуде облика чизмице налазе се и источно од Карпатске котлине, у Олтенији и Молдавији.

Код старијих примерака, највећим делом се ради о насеобинским налазима. Код посуда

из касног бронзаног доба, у питању су налази из гробова. Заједничке духовне представе касног бронзаног доба узроковале су истовремену употребу на широком, тесно повезаном простору. Несвакидашња форма упућује на њихов симболички значај, и употребу током специјалних церемонија. Мogle су се користити за испијање течности, као ритони.

Сложене /дводелне/ посуде

Ради се о посебној врсти посуде, чији реципијент је састављен од два различита типа посуђа. Доњи део (стопа посуде), је у облику људске ноге (чизмице). Стопа је шупља и чини доњи део реципијента. Горњи део реципијента је у форми терине – биконичне дубоке зделе. Појава дводелних посуда је истовремена са појавом посуда на стопи облика људског стопала (види Сл. 2).

31 Schuster, Ch., *ibid.*, 265, Pl.II, 4.

32 Dušek, Mikuláš, 99.

33 Ibid, 133.

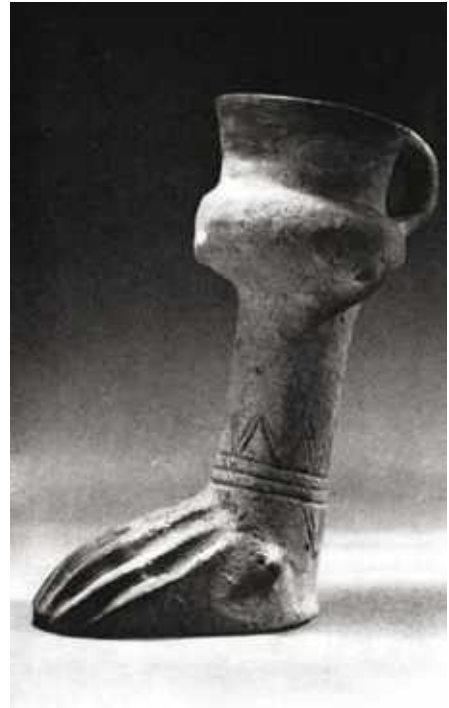

На овако састављеној посуди из Еђека (Egyek), на горњем делу стопе облика чизме налази се посуда облика пехара (Сл. 8). Стопа има јака подужна ребра који имитирају прсте. Пластичне брадавице наглашавају чланке. Посуда је висока 13,2 cm, и припада култури гробних хумака средњег бронзаног доба.³⁴

Неколико посуда културе поља са урnama Трансданубије су типолошки сличне нашем примерку. Ради се о посуди са локалитета Keszthely–Apátdomb,³⁵ и примерцима из Magyarmás-a³⁶ и Somlóhegy-a.³⁷

Највећи број дводелних посуда потиче са некрополе Бекашмеђер (Budapest–Békásmegyer). У деветнаест гробова откривене су 22 посуде, од тога 19 целих. Истиче се гроб 202, у коме су нађене 4 посуде.³⁸ Стопе посуда углавном имају облик десног (14) стопала или чизмице, а само шест левог. Глежањ је увек приказан. Врх стопе је у 11 случајева пробушен (на једној посуди није очуван врх). Што се тиче положаја посуда у гробовима, нема одређених правила. Симболичку вредност код сложених посуда наглашава пробушени врх, који их чини неупотребљивим при свакодневним кућним активностима.³⁹ Истиче се њихов значај у култу, због посебног облика, који је у функцији везаној за течност. Са друге стране у гробовима са оваквим посудама су и други неуобичајени прилози и појаве. Вероватно су везане за посебне прилике, особеност и значај покојника.

Средњедунавска култура поља са урnama у Моравској такође познаје овакве посуде, којима се приписује култна намена. Посуда са украсом изведеним жлебљењем (Сл. 9) из некрополе Клентнице, припада млађој (велатичко-подолској) фази културе.⁴⁰

Сл. 8 Egyek (Kovacs, Plate 52)

Fig. 8 Egyek (Kovacs, Plate 52)

Сл. 9 Klentnice (Podborský et al. Abb. 194, 16)

Fig. 9 Klentnice (Podborský et al. Abb. 194, 16)

34 Kovacs, Tibor, *The Bronze Age in Hungary*, Budapest 1977, 97–98, Plate 52).

35 Kőszegi, Frigyes, *A Dunántúl története a későbronzkorban (The History of Transdanubia during the Late Bronze Age)*, Budapest 1988, T. 6, A, 19.

36 Kőszegi, *ibid.*, T.5 C, 24.

37 Kőszegi, Frigyes, *A Dunántúl története a későbronzkorban (The History of Transdanubia during the Late Bronze Age)*, Budapest 1988, T. 9 C, 29; Patek, E., *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*, AH XLIV, Budapest 1968, T. LXX.

38 Kalicz-Schreiber, Rózsa, *Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyer*, G. Szábo – G. Váczi (Hrsg.), Budapest, 2010, T. 90, 1-4.

39 Kalicz-Schreiber, *ibid.* 316.

40 Podborský, Vladimír, *Pravěké dějiny Moravy*, Brno 1993, Abb. 194, 16.

Сл. 10 Aszód (Rómer, 68)

Fig. 10 Aszód (Rómer, 68)

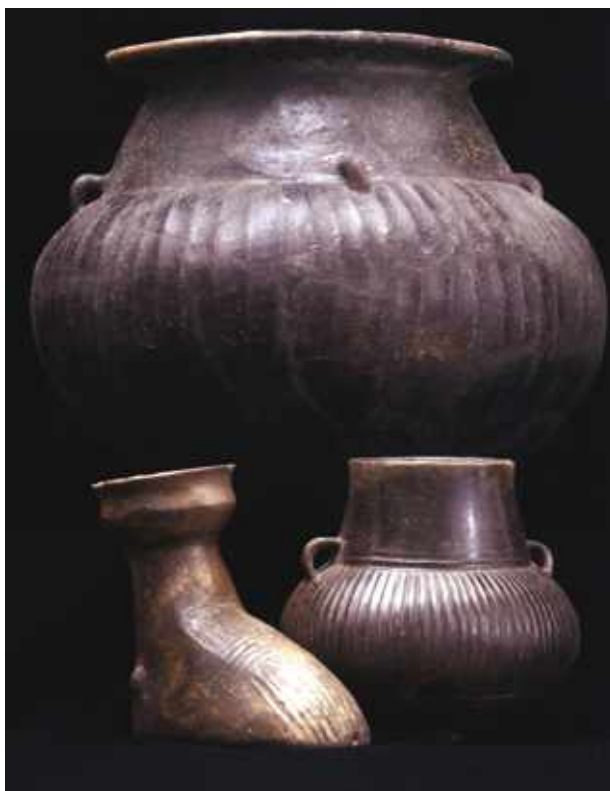
нована од стопе облика чизме и биконичне зделе на врху. Горњи део стопе украшен је по дужини широким сноповима жлебова, који су попречно пресечени другим, ужим снопом. Пластично дугме представља чланак, док се на самом врху налази мањи кружни отвор (Сл. 11). Висина је 11,5 cm, дужине 13,5 a ширине 6,5 cm.⁴⁵ Посуде валско-даљске групе са фотографије су датиране у Ха Б1/Б2 време. Утицај културе поља са урнама на југу Бачке показује некропола из Улице Матице српске бр. 3 у Новом Саду.⁴⁶ Тако се на подручју касне белегишке културе може пратити прожимање утицаја – са запада културе поља са урнама, а са североистока Гава културе.

Културну припадност туријске чизмице је доста тешко одредити. У време вал-

Донекле сличне примерке посуда на нози облика стопе која имитира људску ногу, налазимо у североисточној Мађарској. У култури Кијатице (Kujatice), на локалитетима Асода (Aszód)⁴¹ и Sály-Vízoldal.⁴² Посуда из Асода (Сл. 10) је случајан налаз, висока је 13,2 cm.⁴³

Са територије Гава културе потиче један случајан налаз, из Саркада. Посуда је висока 5,2 cm, са отвором пречника 5,2 cm. Стопа је украшена канеловањем.⁴⁴

Из некрополе валске (Vál)-групе културе поља са урнама у Будиму (Királyok útja), потиче посуда комби-

Сл. 11 Buda (S. Bodó (ed.)), 45.

Fig. 11 Buda (S. Bodó (ed.)), 45.

41 Kemenczei, Tibor, Die Spätbronzezeit Nordostungarns, *AH LI*, 43, Taf. LXIX, Budapest 1984, 12; Rómer, Flóris, Két különös régi agyagmű, *AÉ 5*, Budapest 1871, 67–69.

42 Kemenczei, Tibor, Die Spätbronzezeit Nordostungarns, *AH LI*, 43, Taf. LXIX, Budapest 1984, 18.

43 Kemenczei, *ibid.*, 128.

44 Kemenczei, Tibor, Die Spätbronzezeit Nordostungarns, *AH LI*, 162, Taf. CXXV, 22.

45 Bodó, S. (ed.), *Aquincumi Látványraktárhoz/Visual Store at Aquincum*, Catalogue of the permanent exhibition of the Aquincum Museum, Budapest 2009, 45, Cat. no. 136.

46 Веселинов, Душанка, Преглед заштитних археолошких истраживања у старом језгру Новог Сада, *Гласник ДКС 30*, Нови Сад 2006, 68–72, сл. 3.

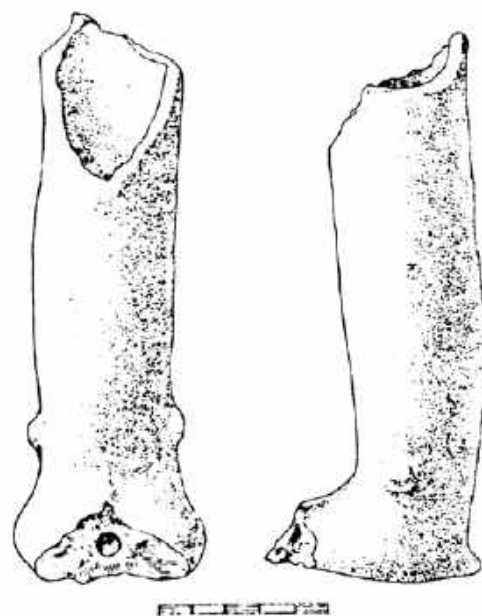
ско-даљске групе, на територији југоисточне Бачке је присутна касна белегишка (Белегиш-Бобда) култура.⁴⁷ Фаза Белегиш-Бобда траје од 1100-900 година п.н.е.⁴⁸ Постоје и бројни регионални називи: Вучедол-Нови Бегеј-Ticvaniul Mare-Карабурма III.⁴⁹

Заједно са посудом-чизмицом Музеју је предана шоља са дршком полукружног пресека, без украса. Сличне шоље се налазе на некролама Кручени и Бобда.⁵⁰ Типични представници овог хоризонта су зделе са повијеним фацетираним или канелованим ободом, велики питоси тзв. урне, украшене косим канелурама на наглашеном рамену.⁵¹ (Нађени бронзани предмети, игла са топузастом главом⁵² и секира-келт (инв. АР 4803), оквирно припадају На А1 времену.

Међу студијским материјалом су фрагменти Белегиш II, и панонске инкрустоване керамике. Није искључена могућност да (услед хоризонталне стратиграфије), чизмица потиче из раније фазе белегишке културе. На овај начин би се појава посуда облика чизмице могла довести у везу са утицајем културе гробних хумака. Концепција украса у комбинацији гирланди и хоризонталног снопа канелура асоцира на украшавање са врата урни.⁵³

На локалитету Циглана код Крижеваца откривена је керамичка нога, анатомски обликована, наглашених глежњева. Нађена је у откопном слоју, који је раније денивелисан. Очувани део је висок 16 cm, пречника 4 cm. Прсти нису назначени, а предњи део стопала је оштећен. На њему је отвор, који је повезан са реципијентом. По средини горње стране стопала пружа се пластично ребро (Сл. 12).

3. Хомен претпоставља да се ради о левој нози⁵⁴ која је део сложене целине – антропоморфне посуде на две ноге. Њена намена није позната. С обзиром на отвор на врху стопала, највероватније је служила

Сл. 12 Крижевци-Циглана, (Čučković, Сл. 3)

Fig. 12 Križevci-Bricyard, (Čučković, Сл. 3)

47 Tasić, Nikola, The problem of The Belegiš (Belegiš-Cruceni, Belegiš-Bobda) Culture. Genesis, duration and periodization, in: F. Draşovean (Red.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, BHAB XXX, Timişoara 2001, 318–319.

48 Tasić, n. d., 320.

49 Pare, C. F. E., Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11.-8. Jahrhundert v. Chr.), *JRGZM* 45–1, Mainz 1998, 400–408.

50 Gumă, M., The end of the Bronze Age and the beginning of the Early iron Age in SW Romania, N Serbia and NW Bulgaria. A short review, *Thraco-Dacica* XVI 1-2, 1995, Pl. 1; Pl. II, 10.

51 Brukner, Bogdan, Gradište, Turija, Novi Sad – naselje sa kraja bronzanog i početka halštatskog perioda, *AP* 7, Beograd 1967, 46, T. IV, sl. 3.

52 Vasić, Rastko, Die Nadeln im Zentralbalkan, *PBF*, 85, T. 33, Stuttgart 2003, 614.

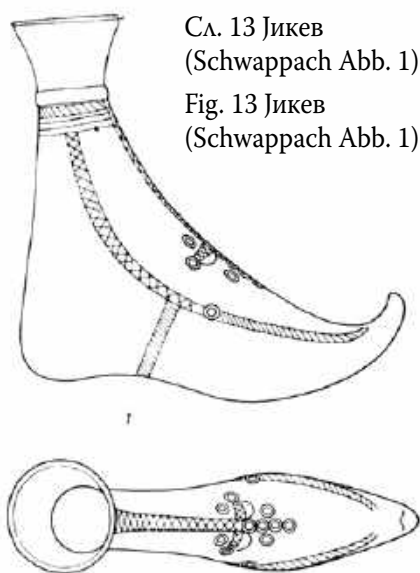
53 Тасић, Никола, *Југословенско Подунавље од индоевропске сеобе до његовог Скиџа*, Матица српска - Балканолошки институт САНУ, Нови Сад-Београд 1983, 102–103.

54 Homen, Zoran, O jednom nalazu sa križevačke ciglane, *MV* 6, Čakovec 1983, 51.

у културне сврхе (посуда за изливање течности) унутар насеља. Насеље припада млађој култури поља са урнама Рајнекеовог (Reinecke) Ха Б, која датира око 800 година п.н.е.⁵⁵

Значење амулета облика људске ноге код Панонаца и Илира није јасно одређено. Сматра се да су имали апотропејски карактер, одбијајући опасности и штитећи носиоца од болести, урока и другог зла. Један примерак потиче из Доње Долине.⁵⁶

Облици посуда-чизмица, као и посуда сложених форми јављају се поново у средњелатенском периоду. Посуда облика ципеле са кљуном потиче из гроба са паљевином у Чешкој (Сл. 13). Посуда је висине 15,5 cm, са отвором пречника 4 cm. Лучно савијен врх асоцира аутора на медитеранске узорне.⁵⁷

Сл. 13 Јикев
(Schwappach Abb. 1)
Fig. 13 Јикев
(Schwappach Abb. 1)

Сл. 14 Куртујшени, гроб 16 (Teleagă, Taf. 16)
Fig. 14. Curtuișeni, grave 16 (Teleagă, Taf. 16)

У гробу 16 некрополе Куртујшени (Curtuișeni /Érkörtvélyes), откривена је посуда састављена од шупље стопе облика чизме на којој је терина.⁵⁸ На чизми је украс који подражава начин везивања (Сл. 14). Гроб је датиран у време латена (La-Tène) Б2-Б2/Ц1.⁵⁹

Е. Телеага наводи још седам налаза (шест из гробова, један из насеља), наглашавајући да се овакве посуде налазе само у источној зони латенске културе. Он овакве налазе не повезује са каснохалштатском, већ са традицијом културе поља са урнама. У средњем и касном халштатском раздобљу јављају се само као модели ципела. Примерци правих ципела нађених до сада су од коже, доста једноставне израде, и очигледно су намењени за рад. Могуће је да керамичке чизмице налажене у гробовима означавају посебан положај, статусни симбол или припадају свечаној ношњи. Посуда из Куртујшенија је нађена у

55 Homen, n. d., 52–53.

56 Stipčević, Aleksandar, *Kultni simboli kod Ilira-građa i prilozi sistematizaciji*, Sarajevo 1981, 135, T.XXXIV, 3.

57 Schwappach, F., Schnabelschuhe im östlichen Frühlatènbereich, *PamArch* LVIII-1, Praha 1967, 320.

58 Teleagă, E., Die La-Tène-zeitliche nekropole von Curtuișeni/Érkörtvélyes (Bihor, Rumänien). *Der Forschungsstand. Dacia LII*, 2008, 137, Taf. 12, 16.3; Taf. 16, 1–3; Beilage 3.

59 Teleagă, n. d., 138.

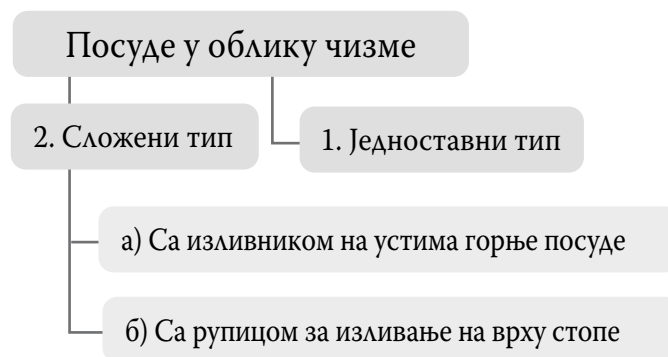

гробу мушкарца, а две сличне посуде потичу из два дечија гроба, од којих један припада девојчици.⁶⁰

Код свих публикованих посуда, аутори истичу украсне мотиве као показатеље материјала и начина израде обуће. Мишљења смо да украшавање одражава првенствено типолошку припадност одређеном културном комплексу. Сама употреба и узрок израде оваквог типа посуде нису објашњени. Налази оригиналних примерака обуће не показују да је обућа украшавана на исти начин као и посуђе. Додуше, нађени примерци не одговарају моделима на керамичким посудама.

Типологија

Посуда из Турије припада једноставном типу, који највише подсећа на чизмицу. Овај тип се јавља у средњем неолиту и траје до краја бронзаног доба. Истовремено се јавља и сложени тип, коме је на врху чизмице додана још једна посуда, типа зделе/терине или пехара. Овај тип траје до краја гвозденог доба. Сложени тип се дели на две подврсте, тако да би посуде облика чизмице могли поделити на два основна типа:

Симболика стопала

Стопало означава понизност, подређеност, ношење и уздизање. Пореди се и са статусом, основом, пошто стопало држи тело. Оно је веза са самом земљом, тлом. Богови са једном ногом симболизују нестабилну природу ватре, као и лунарно. Љубљење или прање туђих ногу представља обожавање.⁶¹ Стопало је симбол власти, поглавице и краља. Обреди очишћења укључују прање ногу. Ципела је симбол путника, симболизује и власничко право (Хермес поседује земљу на којој стоји). Као погребни знак, ципела поред покојника показује да више не може да хода.⁶² Са друге стране симболишу почетак новог путовања.⁶³ Обућа је симболички повезана са стопалом и дели заједничке карактеристике – фаличку, духовну, означава и однос тела и земље.⁶⁴

60 Teleagă, E., Die La-Tene-zeitliche nekropole von Curtuișeni/Érkörtvélyes (Fihor, Rumänien). Der Forschungsstand. *Dacia* LII, 2008, 119.

61 Kamings, Andrew T., *Sve o simbolima*, Beograd 2004, 299–300.

62 Gerban, Alen – Ševalije, Žan, *Rečnik simbola*, Stylos, Novi Sad 2009, 104–105.

63 www.kristinsewell.wordpress.com/2011/03/18/footwear-archaeology-and-meaning

64 Cirlot, J. E., *Dictionary of Symbols*, Routledge, London 2001, 112.

Чаша, шоља, пехар

Женски симбол отворености и пасивности, симболизује обиље, животни напитака и бесмртност. У многим светковинама иницијације, појављује се симболика свете чаше. Шоља постављена на неку врсту сталка означавају особу која себе нуди у службу небеса и за узврат одозго прима милост и обиље.⁶⁵ Симболизам пехара везан је уз симболизам течности коју садржи.⁶⁶

На основу симболике шоље и стопала, склони смо тумачењу Е. Камингса: шоља на сталку (стопалу) означава особу која себе нуди-преко жртвовања течности-у службу небеса. Жртвовањем, за узврат очекује милост и обиље. Посуда би представљала жртвени инструмент коришћен у култовима посвећеним небеским (соларним) божанствима.

Небески пантеон се може препознати на украсима са посуда Гава културе. Омиљени мотив је звезда, изведена концентричним канелурама.⁶⁷ На металним посудама, оружју, накиту од лима, јављају се осим звездастог мотива, и представе точкова, сунчеве барке, барских птица.⁶⁸ Појава соларног симболизма није везана само за Гава културу. Јавља се на широком простору читавог комплекса култура поља са урнама, и одражава традицију индоевропских веровања. Ова традиција се у средњем Подунављу може пратити од костолачко-вучедолске културе, кроз цело бронзано доба.

Симболика обожавања стопала као рецепијента течности је приказана у филму Роберта Родригеза „Од сумрака до свитања“. Богиња поземља (Салма Хајек), и обожавалац (Квентин Тарантино) приказују однос о коме причамо. Испиањем течности са стопала, док је адорант и физички на нижем нивоу од божанства, дат је архетипски приказ ритуалног односа везаног за стопала (Сл. 15). Ако нема богиње – потребна је посебна посуда да је симболички замени.

Сл. 15 Р. Родригез „Од сумрака до свитања“

Fig. 15 R. Rodriguez "From Dusk till Dawn"

⁶⁵ Kamings, *n. d.*, 231.

⁶⁶ Gerban– Ševalije, *n.d.*, 689.

⁶⁷ Mödinger, M., Star decoration on Late Bronze Age helmets, cups and decorated discs in central and south-eastern Europe, *AV 64*, Ljubljana 2013.

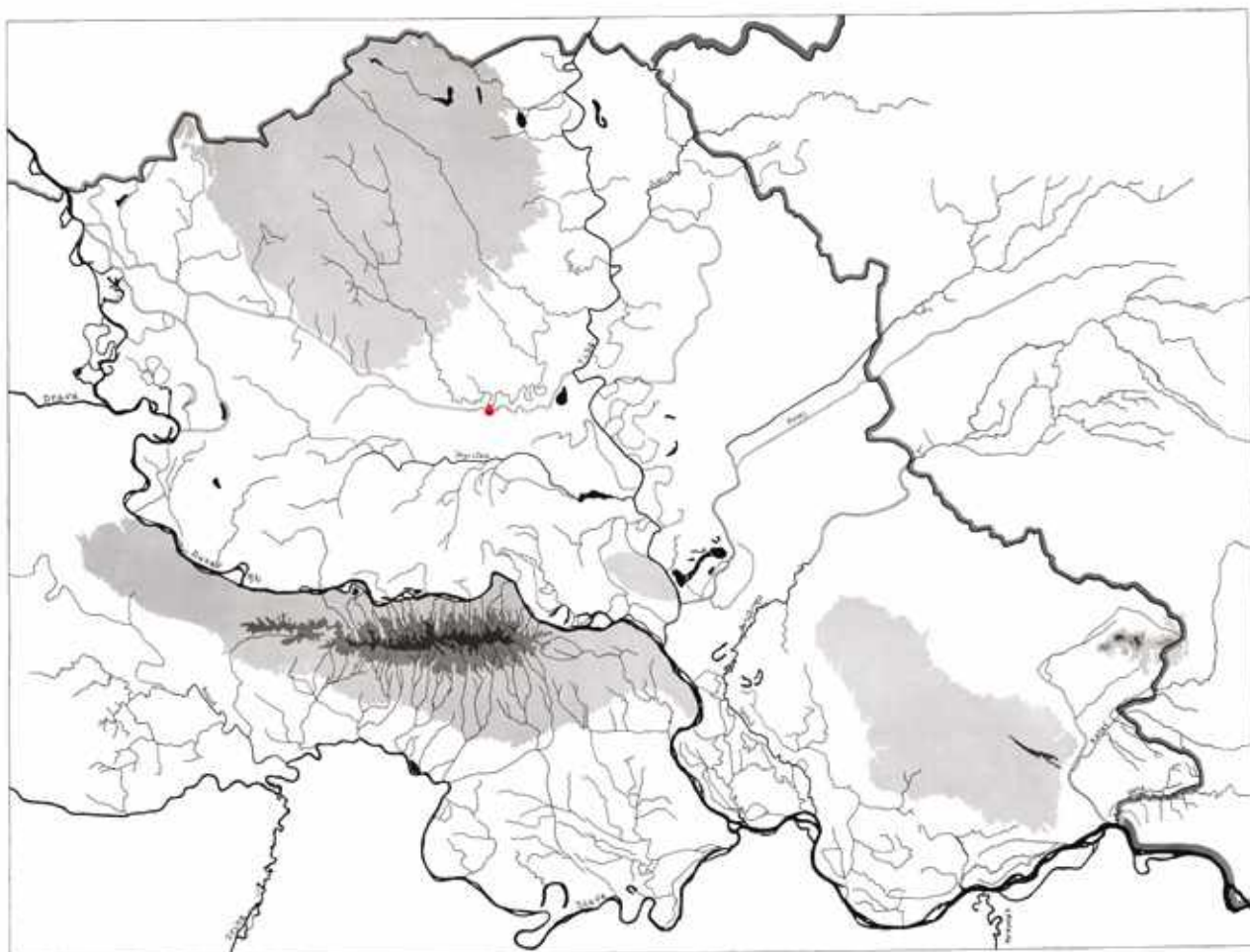
⁶⁸ Guba, Szilvia – Szeverényi, Vajk, Bronze Age bird representations from The Carpathian Basin, *ComArchHung*, Budapest 2007, 75–110.

Повратак кући – после 2200 година

На позив за учествовање у Новогодишњој емисији „5казања“ Боре Отића, у Турији 2014. године, није било двоумљења о избору експоната. Чизмица се овом приликом, после 2200 година, вратила кући. Сви коментари о њој су били везани за пиће и пијење. Ништа се није изгледа променило, одкада је није било. Изашла је из картонске кутије, и поново је оно што је увек била, и због чега је и настала – позив и одговор истовремено. У контакту са људима, њена порука је јасна и разумљива, јер говори језиком који нема преводиоца, језиком архетипова...

На неколико основних питања – ком божанству је посвећена ова посуда, које течности су коришћене и при каквом ритуалу, није могуће одговорити на садашњем степену развоја науке. Будућа мултидисциплинарна проучавања ће можда решити и ове загонетке, а при томе отворити нова питања о друштву и човеку пре историје.

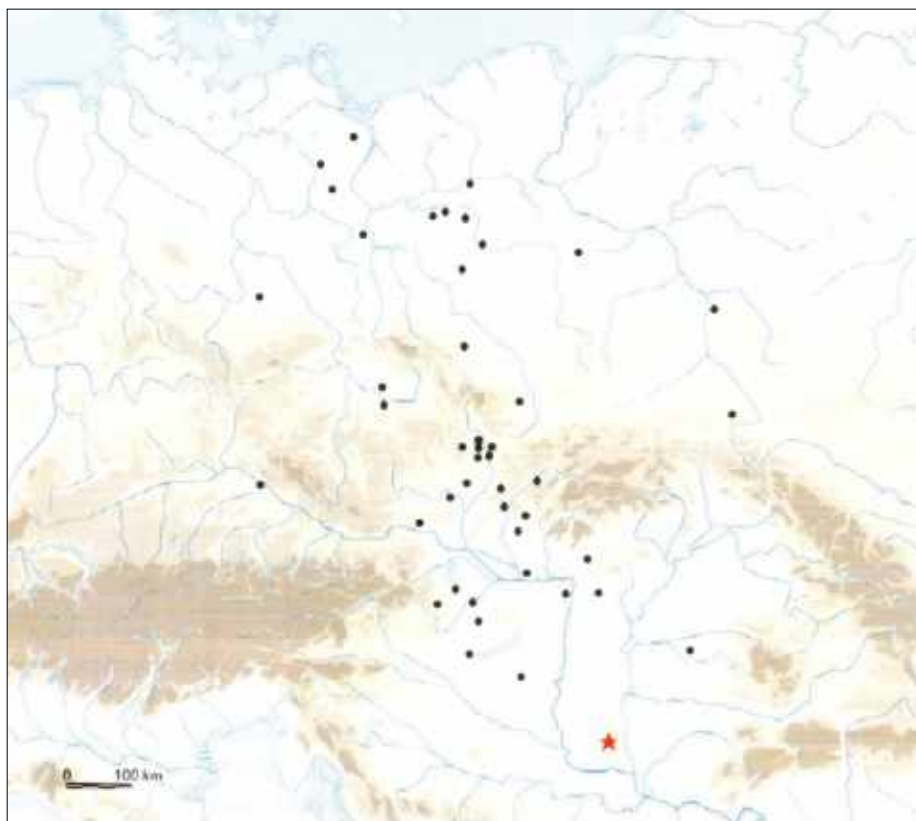

Карта 1: Војводина са положајем Турије
Map 1: Vojvodina with Turija

Карта 2: Турија-Градиште
(Карта 1: 25 000, Војногеографски
институт, лист 328/4)
Map 2: Turija-Gradište (Map
1:25000, Military Geographical
Institute, paper 328/4)

Karta 3: Распрострањеност посуда
типа чизме у касно бронзано доба*.
Map 3: Allocation of boot shaped
vessels from the Late Bronze Age
(H. Baitinger, Abb. 6)

* Baitinger Holger, *Ein Schuhgefäß der Urnenfelderzeit vom Glauberg*, Germania 85, Stuttgart 2007, Abb. 6.

Скраћенице

AnB – Analele Banatului, Muzeul Banatului Timișoara

AÉ – Archaeologiai Értesítő, Budapest

AH – Archeologia Hungarica, Budapest

AP – Arheološki pregled, Savez arheoloških društava Jugoslavije

AsPer – Asian Perspectives: The Journal for Archaeology for Asia and the Pacific. University of Hawai'i, Honolulu.

AV – Arheološki vestnik, Ljubljana

BHAB – Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Museul Banatului, Timișoara

BTM – Budapesti Történeti Múzeum, Budapest

CBI ANUBiH – Centar za balaknološka istraživanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo

ComArchHung – Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest

ГДКС – Гласник Друштва конзерватора Србије, Београд

ГЕМ – Гласник етнографског музеја у Београду

ГСГД – Гласник Српског географског друштва, Београд

IAW – Institut für Archäologische Wissenschaften der Eötvös Loránd Universität, Budapest

JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz

MAZCM – Musei Archaeologici Zagabiensis Catalogi et Monographiae, Arheološki muzej u Zagrebu

МС – Матица српска, Нови Сад

MV – Muzejski vjesnik, Čakovec

OA – Opuscula Archaeologica, Zagreb

PamArch – Památky Archeologické, Praha

PBF – Prähistorische Bronzefunde

PJZ – Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo

САНУ – Српска академија наука и уметности, Београд

ЗФФ – Зборник Филозофског факултета, Београд

Литература

- Beyond Babylon: Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium B.C.*, Aruz, Joan, Benzel, Kim, Evans, Jean M. (eds.), The Metropolitan Museum of Art, New York 2008.
- Baitinger**, Holger, *Ein Schuhgefaß der Urnenfelderzeit vom Glauberg*, Germania 85, Stuttgart 2007, 47–59.
- Balen**, Jacqueline, Sarvaš – neolitičko i eneolitičko naselje, *MAZCM* Vol. 2, 2005, kat. 204, tabla 54.
- Balen**, Jacqueline, *Вучегол-миш и његово описивање / Vučedol-mit koji traje*, Скопје 2008.
- Batović**, Šime, Jadranska zona, u: A. Benac (ur.), *PJZ II*, Sarajevo 1979, 550, T. LXXXVI, 5.
- Bodó**, S. (ed.), *Aquincum Látványraktárhoz/Visual Store at Aquincum*, Catalogue of the permanent exhibition of the Aquincum Museum, Budapest 2009.
- Brukner**, Bogdan, Gradište, Turija, Novi Sad – naselje sa kraja bronzanog i početka halštatskog perioda, *AP* 7, Beograd 1967, 45–47.
- Букуров**, Бранислав, *Бачка, Банат и Срем*, Нови Сад 1978.
- Cirlot**, J. E., *Dictionary of Symbols*, Routledge, London 2001.
- Comşa**, Eugen, Quelques données concernant les chaussures de l'âge du Bronze sur le territoire de la Roumanie, *Thraco-Dacica* XVI 1–2, Bucureşti 1995, 87–91.
- Gerban**, Alen – Ševalije, Žan, *Rečnik simbola*, Stylos, Novi Sad 2009.
- Guba**, Szilvia – Szeverényi, Vajk, Bronze Age bird representations from The Carpathian Basin, *ComArchHung*, Budapest 2007, 75–110.
- Gumă**, M., The end of the Bronze Age and the beginning of the Early iron Age in SW Romania, N Serbia and NW Bulgaria. A short review, *Thraco-Dacica* XVI 1-2, 1995, 99-137.
- Homen**, Zoran, O jednom nalazu sa križevačke ciglane, *MV* 6, Čakovec 1983, 51–54.
- Janse**, O. R. T., Some Pediform Artifacts as Footprints in Space and Time, *AsPer* XV, Honolulu 1972, 1–4.
- Kalicz-Schreiber**, Rózsa, *Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyér*, G. Szábo – G. Vácsi (Hrsg.), Budapest, 2010.
- Kemenczei**, Tibor, Die Spätbronzezeit Nordostungarns, *AH* LI, Budapest 1984.
- Kamings**, Andrew T., *Sve o simbolima*, Beograd 2004.
- Köszegi**, Frigyes, *A Dunántúl története a későbronzkorban (The History of Transdanubia during the Late Bronze Age)*, Budapest 1988.
- Kovacs**, Tibor, *The Bronze Age in Hungary*, Budapest 1977.
- Mileusnić**, Zlatko, *O tragovima*, u: Brenko et al. *Koje dobre šuže! Šetnja kroz povijest obuće*, Zagreb 2006, 9-20.
- Milićević**, Marina, Rekonstrukcija ženske odjeće u eneolitiku međuriječja Dunava, Drave i Save, *OA* 9, 1984, 1–22.
- Mödlinger**, M., Star decoration on Late Bronze Age helmets, cups and decorated discs in central and south-eastern Europe, *AV* 64, Ljubljana 2013, 65–101.
- Papazoglou-Manioudaki**, L., Flügelschuch, in: K. Demakopoulou (Hrsgb.), *Das Mykenische Hellas-Heimat der Helden Homers*, Berlin 1988.
- Паровић-Пешикан**, Маја, Покушај интерпретације вотивне плочице из Параћина, *Сјоменица Бранка Гавеле*, ЗФФ XVII, Београд 1991, 85-92.
- Pare**, C. F. E., Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11.-8. Jahrhundert v. Chr.), *JRGZM* 45–1, Mainz 1998, 293-433.
- Patek**, E., Die Urnenfelderkultur in Transdanubien, *AH* XLIV, Budapest 1968.

Podborský, Vladimír, *Pravěké dějiny Moravy*, Brno, 1993.

Rómer, Flóris, Két különös régi agyagmű, *AÉ* 5, Budapest 1871, 67–69.

Schuster, Ch., Despre reprezentări în lut ars ale piciorului uman din Bronzul românesc (Zwei darstellungen aus gebrannten Ton des menschlichen Fußes der rumänischen Bronzezeit), *AntB* (S.N.) VII-VIII, Timișoara 1999–2000, 261–278.

Срејовић, Драгослав, и др. *Винча у њауисторији и средњем веку*, Београд 1984.

Stipčević, Aleksandar, *Kulturni simboli kod Ilira-grada i prilozima sistematizaciji*, Sarajevo 1981.

Schwappach, F., Schnabelschuhe im östlichen Frühlatenbereich, *PamArch* LVIII-1, Praha 1967, 320–324.

Шобић, Јерина, Опанци и опанчарски занат у Србији с освртом на музејске збирке, *GEM* XVIII, Београд 1955, 21–67.

Тасић, Никола, *Јуџословенско Подунавље од индоевропске сеобе до њорогора Скиџа*, Матица српска – Балканолошки институт САНУ, Нови Сад – Београд 1983.

Tasić, Nikola, Die Vatin-Kultur, in: N. Tasić (Hrsg.), *Kulturen der frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Balkanološki institut SANU, Beograd 1984.

Tasić, Nikola, The problem of The Belegiš (Belegiš-Cruceni, Belegiš-Bobda) Culture. Genesis, duration and periodization, in: F. Draşovean (Red.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, BHAB XXX, Timișoara 2001, 311–321.

Teleagă, E., Die La-Tene-zeitliche nekropole von Curtuişeni/Érkörtvélyes (Bihor, Rumänien). Der Forschungsstand. *Dacia* LII, Bucureşti 2008, 85–165.

Vasić, Rastko, Die Nadeln im Zentralbalkan, *PBF* Abteilung XIII, 11. Band, Stuttgart 2003.

Veldmeijer, André J., *Tutankhamun's Footwear: Studies of Ancient Egyptian Footwear*, Leiden, 2011.

Веселинов, Душанка, Преглед заштитних археолошких истраживања у старом језгру Новог Сада, *Гласник ДКС* 30, Нови Сад 2006, 68–72.

Зеремски, Милош, Неотектонски процеси нафтног поља у средишњем делу источне Бачке, *Гласник СГД* LXXXII-2, Београд 2002, 4.

WHY SALMA HAYEK DANCES BAREFOOT? BOOT SHAPED VESSELS

Summary

This paper discusses facts surrounding a vessel found accidentally during earthworks in 1967. The museum was also entrusted with another vessel found on the same occasion - a late period Belegiš culture cup (Belegiš III-Gava). The paper gives a brief overview of the findings of similar vessels dating from the prehistoric times.

We have created a division of such items into simple and complex. The complex vessels' receptacles are composed of two parts - the lower part (base of the vessel) in the shape of a human foot (little boot), and the upper part of the receptacle is in the form of a terracotta-biconical deep bowl. Both parts occurred at the same time, in the Neolithic period. Shoe/boot shaped vessels from the Late Bronze Age originate mainly from graves. The common spiritual practices of the Late Bronze Age caused simultaneous use in a wide, tightly connected area. Their unusual form is associated with their symbolic significance and the use in special ceremonies. They could be used for drinking fluids (as rhytons), or as vessels from which fluid was steadily poured through the spout.

Through the symbolism of a foot and a cup, some possible interpretations have been given. The cup on a stand (a foot) indicates persons who offer themselves - through the sacrifice of fluids - to service of the heaven. The sacrifice would, in return, grant them mercy and abundance. The item would represent a sacrificial vessel used in cults dedicated to celestial (solar) deities.

Key words: Turija-Gradište, foot shaped vessels, Belegiš culture, Gava culture

ЈОШ НЕКОЛИКО КОМАДА РИМСКОГ НОВЦА ИЗ ПЕТРОВАРАДИНА

Сажетак: Текст обрађује пет римских новчића нађених током заштитних археолошких ископавања на Петроварадинској тврђави у периоду од 2002. до 2004. године, који нису били конзервирани нити обухваћени радом о римском новцу нађеном у Петроварадину објављеним у *Годишњаку МГНС* бр. 10. Они су нађени на највишој тераси стрме падине према Дунаву, испред данашње Дуге касарне, у грађевинском рову за инсталације. Након конзервације видело се да су веома значајни јер расветљавају најранију прошлост римског Кузума. Наиме, три новчића су из 1. века, и то два из времена владавине Августовог наследника Тиберија, а трећи је из периода Јулијевско–Клаудијевске династије. Преостала два су из прве половине 2. века, односно из времена Хадријана и Фаустине I.

Кључне речи: Петроварадинска тврђава, римско утврђење, римски новац, конзервација, датовање Кузума.

Током заштитних археолошких ископавања на Петроварадинској тврђави (у периоду од 2002. до 2004. године) када је откривено више римских објеката *in situ*, између осталог и део римског бедемског зида,¹ коначно је са сигурношћу потврђено да се римско утврђење Кузум (*Cusum*) налазило на овој тачки дунавског лимеса. Наравно томе су допринели и бројни покретни археолошки налази који хронолошки покривају период од почетка 1. до задњих деценија 4. века.

Антички итинерари (*Itininerarium Antonini, Ravennatis anonymi cosmographia*), који бележе путеве, насеља и њихову међусобну удаљеност, садрже податке и о Кузуму. То утврђење је уцртано и у Појтингеровој табли (*Tabula Peutingeriana*), која приказује мрежу римских путева из 4. века. Кузум је уцртан на 16 римских миља удаљености од *Malatae/Bononiae* (Банаштор).² У римском документу са почетка 5. века *Notitia Dignitatum*, у ком је приказана управна и војна организација Царства, Кузум се спомиње као боровиште јединице римске коњице *Eqites Dalmatae* у 4. веку.³

1 Бунарџић, Радован, Петроварадинска тврђава до 1700. године, *Годишњак Музеја града Новог Сада* 5-6, Нови Сад 2012, 69–95.

2 Škrivanić, Gavro A. – Cermanović Kuzmanović, Aleksandrina, *Monumenta cartographica Jugoslaviae I*, Beograd 1975.

3 Klemenc, Josip, *Limes u Donjoj Panoniji, Limes u Jugoslaviji I*, Beograd 1961.

У старијој стручној литератури публиковано је мало римских налаза из Петроварадина. Неки аутори су сматрали да Кузум треба тражити на простору Сремске Каменице.⁴ Већина спомиње два епиграфска споменика из Петроварадина: жртвеник посвећен персијском богу Митри⁵ и миљоказ (*milliarium*) из времена императора Нерве, на ком се појављује назив утврђења – *Cusum*.⁶

Подаци из стручне литературе се ослањају на цртеже више епиграфских споменика који су нађени приликом изградње Петроварадинске тврђаве у 18. веку. Не зна се где су споменици данас. За израду њихових цртежа је заслужан аустријски војни официр и гроф Луиџи Фердинандо Марсили (*Luigi Ferdinando Marsigli*). Он је нацртао те споменике, као и друге нађене дуж Дунава, и објавио их у свом капиталном делу о Дунаву *Danubius pannonico – tynicus*, 1726. године. Ради се о четири миљоказа и једном вотивном споменику из Петроварадина из периода од 1 до 3. века.

На миљоказу из времена императора Нерве (96–98) је наведено растојање (од 16 римских миља) између Малате (Бононије) и Кузума. На исти миљоказ је крајем 2. или почетком 3. века дописано име цара Марка Аурелија (161–180) или Каракале (211–217). Тај нови текст потврђује раздајину од 16 миља између Малате (Бононије) и Кузума. Друга два миљоказа носе у својим натписима имена и титуле царева трећег века – Гордијана (238–244) и Клаудија II (268–270), а на четвртом који је оштећен очуван је само онај део натписа који садржи растојање између Малате (Бононије) и Кузума (од 16 римских миља).⁷

У стручној литератури нема података о војним јединицама које су боравиле у Кузуму у периоду 1. и 2. века. За период са краја 2. и током 3. века се претпоставља да је посаду овог утврђења чинио део коњаничке јединице *ala Pannoniorum*, која је формирана у време цара Комода (180–192). Наиме, њено име, са епитетом *novae*, појављује на два вотивна споменика са Дунава, који су нађени у широј околини Кузума (у Сланкамену и Белегишу). На овом сектору лимеса ала остаје већи део 3. века. У 4. веку, како је већ речено, антички извори наводе да је у Кузуму боравио коњанички одред *equites Dalmatae*.⁸ Међутим, током досадашњих грађевинских радова и заштитних археолошких ископавања на Петроварадинској тврђави није било археолошких налаза који би потврдили присуство наведених војних јединица.

Нова сазнања о боравку војних јединица у Кузуму пружају опеке са печатима, које су већим делом нађене током заштитних археолошких ископавања на Горњој тврђави 2002/2004.

4 Ljubić, Šime, *Razne vesti, Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva*, Zagreb 1880, 30.

5 Brunšmid, Josip, *Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu, VHAD*, Zagreb, 1907, 116; Вулић, Никола, *Војводина у римско доба, Војводина I*, Нови Сад 1939, 73; Šišić, Ferdo, *Povijest Hrvata*, Zagreb 1925, 149; Selem, Petar, *Mitrin kult u Panoniji, Radovi* 8, Zagreb 1976.

6 Вулић, Никола, *н. г.*, 73.

7 Mirković, Miroslava, *Sirmium – istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Sremska Mitrovica 2006, 137, 138; видети код Бунарџић, Радован, *н. г.*, слике 3 и 4 (преузето из Marsigli A.L.F., *Danubius pannonico – tynicus* II, Nage, 1726)

8 Душанић, Слободан, *Римска војска у источном Срему, Зборник Филозофског факултета X*, Београд 1968; 102–103; Димитријевић, Даница, *Пристаништа CLASSIS FLAVIAE PANNONICAE на базијанском сектору Дунава, Зборник Мајинце српске за историју*, Нови Сад 1996; 31–32.

године. Делимично су публиковане у *Годишњаку МГНС* бр. 9.⁹ Засад су констатовани печати следећих војних јединица: *cohors I Avrelia, exercitus Pannoniae Inferioris*, легије *V Iovia* и дунавске флоте *Classis Flavia Pannonica*. Припадници ових јединица су свакако израђивали ове опеке, а вероватно су и неко време током 2, 3. и 4. века чинили посаду Кузума.

Бољи увид у хронологију Кузума пружају бројни покретни налази који су датовани у период од 1. до дубоко у 4. век. Нумизматички налази углавном су хронолошки покрили период од почетка 2. – до задњих деценија 4. века. Изузетак чини Августов златник¹⁰ који је пронађен у подножју Петроварадинске тврђаве, на стрмој обали према Дунаву. Он припада времену римског освајања провинције Паноније и Подунавља.

Током 2018. године, приликом поновног прегледа бројног и разнородног покретног археолошког материјала (од керамике, стакла, гвожђа, бронзе и племенитих метала, кости и камена) из римског периода, који је ископан на Петроварадинској тврђави (2002/2004), наишло се на још неколико комада римског новца који није конзервиран приликом археолошких ископавања. Ови комади нису били изложени у оквиру изложбе *Римски новац из Петроварадина* 2016. године, нити су били обухваћени истоименим стручним текстом објављеним у *Годишњаку МГНС* бр. 10.¹¹ Након чишћења, конзервације и одређивања старости ових новчића испоставило се да они заслужују пуну пажњу да овде буду презентирани, јер расветљавају период 1. века на Петроварадинској тврђави и допуњују хронолошки оквир римског утврђења Кузум.

Конзервација тог новца обављена је у конзерваторској радионици за метал Музеја Војводине.¹² У првом моменту мислило се да се ради о пет кованица од бронзе, међутим након чишћења испоставило се да се ради о шест примерака. Два су била потпуно слеplена старом корозијом. То није било уочљиво приликом њиховог проналазка (2003) и вађења из земље. Мислило се да се ради о једном новцу са дебелим слојем корозије. Зато је у теренском инвентару овај случајно здружени пар новчића заведен под једним бројем – Р.Т. 17696. Кад је уклоњена корозија постало је видљиво се да се уствари ради о два комада новца. Да радост буде већа испоставило се да је један од слеplених новчића израђен од сребра. Како се касније показало то је денар цара Хадријана (117–138). Након пажљиво изведеног одлеplивања видело се да је чак и реверс Хадријановог денара остао релативно добро очуван.

Други новчић из овог пара, који је више оштећен раздвајањем је бронзани сестерцијус царице Фаустине I (100–140). Кован је посхумно, након смрти царице (после 141. године).

Нажалост један од бронзаних новчића из ове групе се потпуно распао због дубље корозије и дугог чекања на конзервацију.

Преостала три комада су можда и важнија, јер се ради о примерцима бронзаног новца из 1. века, односно из времена Јулијевско–Клаудијевске династије. Два су из времена римског цара Тиберија (14–37. год.), а трећи веома оштећен новац је из времена Калигуле

9 Савић, Надежда, Римске опеке са печатима са Петроварадинске тврђаве, *Годишњак МГНС* 9, Нови Сад 2014, стр. 11–30.

10 Савић, Надежда, Римски новац из Петроварадина, *Годишњак МГНС* 10, стр. 27

11 Савић, Надежда, наведено дело, стр. 13–32.

12 Конзервацију је извршио Драган Огар, конзерватор Музеја Војводине.

(37–41. год.). Тај новац је контрамаркиран ознакама BON и IMP (у лигатури) које се ближе датују у Клаудијево време (41–54. год.).¹³

Сви описани новчићи су откривени током заштитних археолошких ископавања 2002–2004. године на Горњој Тврђави. Нађени су на тераси стрме литице ка Дунаву, одакле се у широком луку пружа поглед ка Бачкој и данашњем Новом Саду, у грађевинском рову за постављање инфраструктурних инсталација, у такозваном краку 7 (Сл. 1), то јест у оквиру слоја са римским материјалом на дубини између једног до два метра. У истом краку 7 нађен је и део земљаног бедема за који се сматра да потиче још из времена енеолита и да је коришћен све до доласка Римљана.¹⁴ Судећи по слоју обнове бедема у ком је било раноримског материјала, може се претпоставити да су Римљани наставили да га користе, прилагодивши га својим потребама и адаптиравши га сходно основним нормама за изградњу римских земљаних утврђења.

Сл. 1 Ситуациони план археолошких ископавања 2002/2004. год.

Fig. 1 Layout drawing of archaeological excavations 2002 – 2004

На основу свега изнетог може се закључити да је у 1. веку освојена тачка римског дунавског лимеса на којој се данас налази Петроварадинска тврђава. Да се првобитно током 1. века за потребе војске користило земљано утврђење (Сл. 2) које је приликом римског освајања затечено на Петроварадинској стени и након тога преуређено – вероватно за време

¹³ The countermarks found on ancient roman coins: a brief introduction by Richard Baker
<https://www.accla.org/actaaccla/Baker1984.pdf>

¹⁴ Бунарџић, Радован, *н. г.*, 77.

Сл. 2 Део земљаног утврђења
Fig. 2 Part of an earthen fortress

Сл. 3 Део каменог бедема
Fig. 3 Part of a stone rampart

Тиберија. Да је за време императора Нерве, како сведочи миљоказ са његовим именом, завршена деоница пута дуж лимеса између Бононије и Кузума. А потом је, вероватно крајем 1. и почетком 2. века, за време Домицијана и Трајана, када су у оквиру припрема за Дачке ратове вршени обимни грађевински радови на лимесу, изграђено чвршће утврђење, на месту старог земљаног, са каменим бедемским зидовима и кулама (Сл. 3) које је вероватно коришћено до задњих деценија 4. века. Ове и све потоње грађевинске радове унутар бедема, а можда и неке поправке и проширења на њима, извршили су одреди римске војске који су били стационирани у Кузуму од 1. до 4. века.

Каталог новца:

1. Октавијан Август (постхумно)

Ав: Глава императора на лево са зракастом круном. Около текст:

DIVVS AVGVSTS PATER

Рв: Велики олтар

Около: S – C

Исход: PROVIDENT

Ковница: Рома; Датовање: кован 31–37. год. за време владавине Тиберија; Лиџера-џура: RIC I, 81 (Tib); АЕ/Ас; Материјал: бронза; Димензије: R=2,6 cm; Место налаза: Петроварадин, Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Р.Т. 19691, ААН – 364;

Кат. бр. 1 Октавијан Август
Cat. No. 1 Octavian Augustus

2. Тиберије

Ав: Глава императора на лево. Около текст:

TI CAESAR DIVI AVGVSTI IMP VIII

Рв: SC (у центру). Около текст: PONTIF MAXIM TRIBVN POTEST XXIII

Ковница: Рома; Датовање: кован 22–23. год.; Лиџера-џура: RIC I, 44; АЕ/Ас; Материјал: бронза; Димензије: R=2,6 cm; Место налаза: Петроварадин, Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Р.Т. 17715, ААН – 367;

Кат. бр. 2 Тиберије
Cat. No. 2 Tiberius

3. Калигула, новац контрамаркиран за време Клаудија

Ав: Глава императора на лево, Около текст:

(C CAESAR AVG GERM)ANIC(VS PON M TR POT)

Рв: Веста у дугачкој хаљини седи на трону. Окренута је на лево. Држи патеру и скиптар. Изнад натпис: (VESTA). Око ње лево и десно: S - C

Контрамаркиран *Рв:* У удубљеном правоугаоном пољу, лево од фигуре, налазе се испупчена слова: BON и IMP (у лигатури)

Ковница: Рома; *Датовање:* кован између 37. и 38. год., контрамаркиран за време цара Клаудија (41–54); *Литераџура:* RIC I 38; AE/ac; *Материјал:* бронза; *Димензије:* R=2,6 cm; *Место налаза:* Петроварадин, Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Р.Т. 3896, ААн – 368;

Кат. бр. 3 Калигула

Cat. No. 3 Caligula

4. Хадријан

Ав: Глава императора са лавровим венцем и брадом на десно. Около текст: HADRIANVS AVGVSTVS

Рв: Богиња Дијана стоји полуокренута на десно. Држи стрелу и лук. Около текст: COS III

Ковница: Рома; *Датовање:* кован од краја 125. до почетка 128. год.; *Литераџура:* RIC II, 147; Денар; *Материјал:* сребро; *Димензије:* R=1,9 cm; *Место налаза:* Петроварадин, Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Р.Т. 17696, ААн – 366;

Кат. бр. 4 Хадријан

Cat. No. 4 Hadrian

5. Фаустина I (постхумно)

Ав: Биста царице на десно. На раменима се види богато набрана драперија (огртач, хаљина). Около текст: DIVA FAVSTINA

Рв: Богиња Церес стоји окренута на лево. Држи класје жита у једној и бакљу у другој (левој) руци. Около текст: AVG(VST)A

S - C

Ковница: Рома; Датовање: кован је постхумно после 141. год.; Литература: RIC III (1116), 147; Сестерцијус; Материјал: бронза; Димензије: R=3,4 cm; Место налаза: Петроварадин, Петроварадинска тврђава, Горња тврђава, Р.Т. 17696, ААн – 365;

Кат. бр. 5 Фаустина I

Cat. No. 5 Faustina I

Скраћенице:

АЕ – ознака за новац кован од бронзе, бакра и месинга

ААн – део инвентарских бројева

МГНС – Музеј града Новог Сада

Р.Т. – скраћеница од: Петроварадинска тврђава, која се ставља испред бројева теренског инвентара

R – пречник

RIC – *The Roman Imperial Coinage*

RIC I – Harold Mattingly, Edward A. Sydenham, *Augustus to Vitellius*, London (1923) 1948.

RIC II – Harold Mattingly, Edward A. Sydenham, *Vespasian to Hadrian*, London (1926) 1968.

RIC III – Harold Mattingly, Edward A. Sydenham, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1930.

VHAD – *Vjesnik Hrvatskog Arheološkog Društva*

Литература

- Brunšmid**, Josip, Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu, *VHAD*, Zagreb 1907, 116.
- Бунарџић**, Радован, Петроварадинска тврђава до 1700. године, *Годишњак Музеја града Новог Сада* 5–6, Нови Сад 2012, 69–95.
- Вулић**, Никола, Војводина у римско доба, *Војводина I*, Нови Сад 1939, 73.
- Димитријевић**, Даница, Пристаништа CLASSIS FLAVIAE PANNONICAE на басијанском сектору Дунава, *Зборник Мајице српске за историју*, Нови Сад 1996, 31–32.
- Душанић**, Слободан, Римска војска у источном Срему, *Зборник Филозофског факултета X*, Београд 1968, 102–103.
- Klemenc**, Josip, Limes u Donjoj Panoniji, *Limes u Jugoslaviji I*, Beograd 1961.
- Ljubić**, Šime, Razne vesti, *Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva*, Zagreb 1880, 30.
- Mirković**, Miroslava, *Sirmium – istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Sremska Mitrovica 2006, 137–138.
- RIC** – The Roman Imperial Coinage.
- Савић**, Надежда, Римски новац из Петроварадина, *Годишњак МГНС 10*, Нови Сад 2015, стр. 13–32.
- Савић**, Надежда, Римске опеке са печатима са Петроварадинске тврђаве, *Годишњак МГНС 9*, Нови Сад 2014, стр. 11–30.
- Selem**, Petar, Mitrin kult u Panoniji, *Radovi* 8, Zagreb 1976.
- Šišić**, Ferdo, *Povijest Hrvata*, Zagreb 1925, 149.
- Škrivanić**, Gavro A. – Cermanović Kuzmanović, Aleksandrina, *Monumenta cartographica Jugoslaviae I*, Beograd 1975.

Електронски извори:

<http://www.wildwinds.com/coins/ric> (приступљено 15.05.2019)

The countermarks found on ancient roman coins: a brief introduction by Richard Baker, <https://www.accla.org/actaaccla/Baker1984.pdf> (приступљено 10.06.2019)

RECENTLY DISCOVERED PIECES OF ROMAN COIN FROM PETROVARADIN

Summary

The paper examines five Roman coins found during 2002-2004 protective archaeological excavations at the upper plateau of the Petrovaradin Fortress. These coins were not included in the paper on Roman money from Petrovaradin published in the CMNS Almanac No.10, printed in 2015. These five coins were found on the terrace of a steep slope towards the Danube, in front of the Long Barracks, overlooking the Danube and present-day Novi Sad, in a construction trench for infrastructure installations. They are very significant because they shed light on the most distant past of the Roman fortress Kuzum, which was located at this point of Roman limes on the Danube. Namely, two coins from this group are from the 1st century, during the reign of Augustus Tiberius. The third dates also from the 1st century, i.e. from the period of the Julian - Claudius dynasty. The remaining two are from the first half of the 2nd century.

Key words: Petrovaradin Fortress, Roman fortress, Roman coins, conservation, history of Kuzum

ИСТОРИЈА

Др Агнеш Озер

ЛИМАН – НОВИ
ДЕО ГРАДА

History

ЛИМАН – НОВИ ДЕО ГРАДА

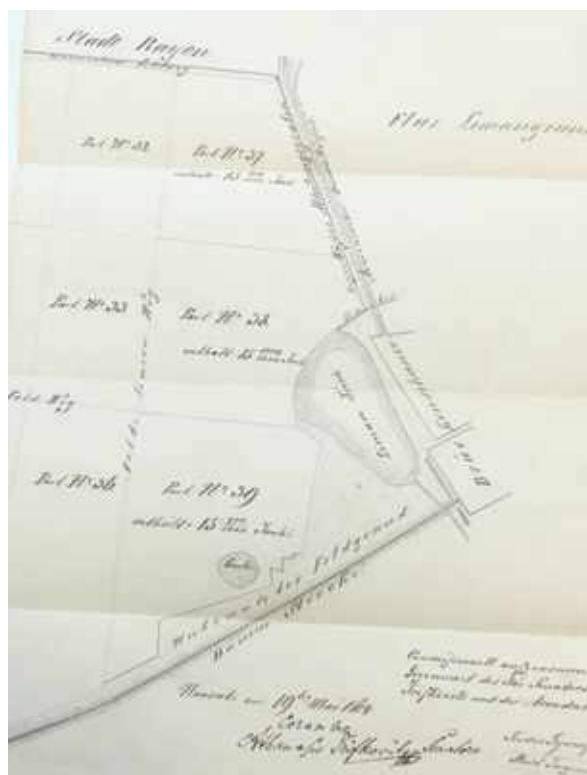
Сажетак: Када се данашњи Новосађани сусретну са изразом Лиман, мисле на релативно нови део града, који се изградио након Другог светског рата. Скоро сви делови данашњег Лимана, којих данас има четири са око 40.000 становника, су изграђени у духу тада важећег „колективног становања“. Историјске чињенице које се односе на тај део града сежу дубље у прошлост и говоре о процесу како се једна територија, која је била мочварна и често плављења, с обзиром на то да излази на обалу Дунава, била неподобна за становање, претворила у део града који је временом постао интересантан не само за изнајмљивање терена, изградњу индустријске зоне, већ је с урбанистичким захватима постала погодна за ширење града, зона за стамбену изградњу. Историја Малог и Великог лимана, у међуратном периоду битно се разликује од историје изградње Великог лимана, који је постао симбол планске и урбанистички осмишљене градње социјалистичког периода у развоју града. Рад је скица за историју Лимана која се темељи на архивским подацима и фото документацији Музеја града Новог Сада.

Кључне речи: лиман, Лиман, Мали лиман, Велики лиман, Дунав, одводњавање, наспање, подвожњак, Штранд пут, колективно становање.

Поред старих делова града, какви су Алмашки крај, Подбара или Сајлово, у Новом Саду су се током времена, пратећи раст града, изградили и нови делови, као што су Ново насеље, Детелинара или – један од првих – Лиман. У јавној комуникацији историја ширења града на просторе данашњег Лимана везује се за период након завршетка Другог светског рата. Разлог за то лежи у чињеници да је Лиман данас развијен и изграђен модерни део града, при чему су се, до средине осамдесетих година, од Лимана 1 развила још четири блока, и по данашњим подацима заузимају територију од 226 хектара, на којем живи око 33.000 становника. Историја Лимана као дела града, међутим, не почиње након Другог светског рата, већ има своју предисторију о којој се ретко пише. У прво време терен који се називао Великим лиманом коришћен је као пашњак и појило за стоку, да би у другој половини 19. века, са стварањем пешчане обале поред каменичког прелаза и настанком једног од најлепших дунавских купалишта – новосадског Штранда, терен био перципиран и као могућа површина за проширење урбанизованог дела града.

Сама реч *лиман* означава терен на југоисточном ободу старог језгра Новог Сада, који је тада важио за мочварни и плавни део дунавске обале. На старим плановима Новог Сада

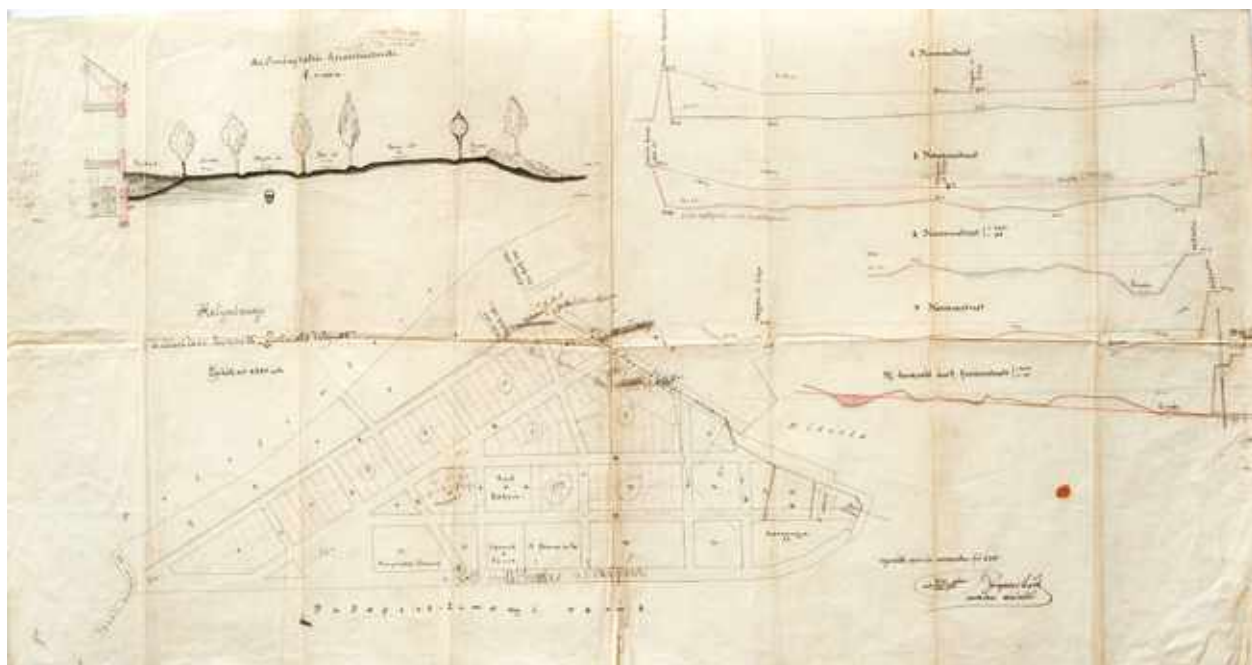

Сл. 3 Ситуациони план каснијег Малог лимана градског мерника Теодора Ђомпарића, 1864.

Fig. 3 Layout drawing of the later Mali Liman by the official city surveyor Todor Đomparić, 1864

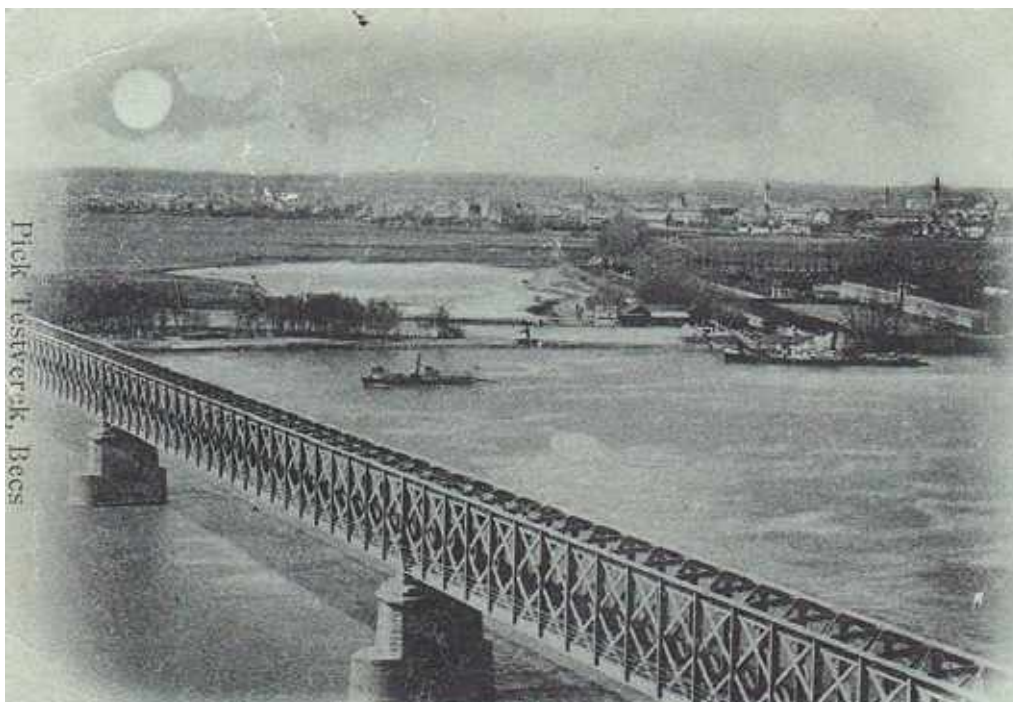
терена спровођено је на градским лицитацијама. Наравно, закупци су били виђенији и богатији грађани, попут Димитрија Максимовића, Лоренца Менрата, Карла Хефнера, Димитрија Јовановића, Вилхелма Гросингера или Франца Фуксхофера. С обзиром на то да закупци нису увек редовно плаћали закупнину, уговори о закупу су у неколико наврата били тема и на заседањима градског магистрата, а међу нередовним платишама више пута су именовани чак и Константин Розмир и Димитрије Јовановић.

Сл. 4 План Леополда Берцелера мерника, о планираном чиновничком насељу на Лиману, 1904.

Fig. 4 The layout plan of the office workers' neighborhood area by the official surveyor Lepold Berzeler, 1904

Сл. 6 Мали лиман крајем 19. века, стара разгледница

Fig. 6 Mali liman in the late 19th century, old postcard

која је тражила да „обавезно буде консултована“ не само приликом изградње гостионице поред Дунава него и по питању „исушивања рита“ на Лиману.⁴

Због самог подводног и плавног терена Лимана, град је био приморан да буде стално ангажован на одводњавању као и изградњи насипа на Лиману. Тако је 1920. године дошло и до штрајка радника, већих размера, јер је предраник тражио интервенцију полиције и растеривање штрајкача.⁵

Подручје Лимана фигурира као изразито погодна територија за ширење града и на самом почетку 20. века. Након Првог светског рата, прве парцеле подељене су 1922. године, а након изградње моста Краљевића Томислава (1928), као и потребе за изградњом приступних путева, срушен је Мостобран и на његовом месту, као и на делу територије до железничке пруге, започета је урбанизација Малог лимана, са већ поменутом индустријском зоном. На том терену су, углавном, своје вишеспратнице градили службеници Бановине, градски органи, као и разна удружења која су ту добијала врло повољно нове парцеле. Из одреднице уговора се види да су будући власници били у обавези да своје парцеле наспу или песком или неким другим материјалом пре почетка градње, а планирану кућу требало је да изграде у року од две године. Да се радило о атрактивној локацији, сведочи и податак из 1935. године, када је Краљевска управа Дунавске бановине послала захтев граду да јој се уступи, поред раније дариваних блокова, још и блок 16 на Малом лиману, за изградњу банске палате.⁶

4 ИАГНС Фасц. 1. киг. 9351/905.

5 ИАГНС Ф. 150.8196/1920.

6 ИАГНС Ф.150. 47545/1935.

Сл. 7 Игралиште НАК-а, 1925.
Fig. 7 Training grounds of Novi Sad
Athletic Club, 1925

Сл. 8 Поплава на Лиману, 1926.
Fig. 8 Flooded Liman, 1926

Интересовање за Горњи односно Велики лиман је такође порасло у другој половини 19. века, када је, мада је био у већој мери подводно, мочварно и шумовито земљиште, постао примамљив за даље ширење града. То се нарочито видело након изградње железничке пруге Будимпешта–Земун (1883), када је долма на којој су положене шине и физички одсекла тај део градског земљишта од самог центра града. Наравно, град и у случају Великог лимана није имао баш пуно среће са изнајмљивањем терена, посебно са чиновницима (чак ни онда када се радило о чиновницима који су били у градској служби), који су по повољним ценама добијали парцеле за закуп а касније и за изградњу кућа. Многи од њих нису испунили услов за куповину јер у задатом року од две године нису изградили кућу на додељеним парцелама и поред погодности да је цена додељене парцеле могла да се исплати у два дела. Кућа је требало да буде изграђена на основу овереног плана у задатом року.

Насипање Великог лимана град је планирао већ крајем 19. века, када је 1912. године Мерничком звању испостављен рачун (од Фабрике машина Угарске краљевске железнице – Одсек за ускотрачну железницу) за потребан материјал за ускотрачну железницу. На рачуну је посебно назначено да ће се наручени материјал употребити за изградњу ускотра-

Сл. 9 Поглед на Лиман са Дунава, 1928.

Fig. 9 A view on Liman from the Danube, 1928

Сл. 10 Подземне воде честа појава на лиманима

Fig. 10 Groundwater has been a common occurrence on Limans

чне железнице за насипање лимана. Планирана ускотрачна железница, међутим, тада није изграђена у целости због избијања рата. Након завршетка рата, 6. децембра 1918. године, градски мерник Штесел у свом предлогу градском савету пише да се ускотрачна железница, осим насипања лимана, користи и за довлачење материјала за изградњу одбрамбених насипа у случају поплаве. Штесел је навео да је војска у току рата реквирирала материјал набављен за ускотрачну железницу. Исто тако, у његовом предлогу је и пројекат и нацрт мреже ускотрачне железнице, којом би се повезала индустријска зона на лиману, дрваре, воћарска пијаца (на Футошкој улици), теретна железничка станица са обалом Дунава са два бродска пристаништа и Штранд купатило, који би у летњем периоду био преуређен за превоз путника, а зими би се могла употребити за превоз песка „да би са насипањем нижих лиманских земљишта, са мало трошкова и у кратком времену, могли доћи до земљишта за изградњу“.⁷ На основу наведеног може се закључити да је план делимично реализован, да је изграђена само деоница која је саобраћала од раскрснице Сремске и Железничке улице, Штранд путем,

⁷ Озер, Агнеш, Предисторија и рад „Трчике“ у светлу докумената, *Трчика – сећања на јавни грађански превоз путника у Новом Саду*, Нови Сад 1996, 49–52.

Сл. 11 Станица Трчике пред
улазом у Штранд,
тридесете године 20. века

Fig. 11 Trčika tram stop in front
of Štrand entrance, 1930s

до улаза на Штранд. За овај део ускотрачне пруге везује се појам „Трчике“, малог воза, који је саобраћао лети превозећи купаче до Штранда, а становницима новоподигнутих зграда на Великом лиману повремено задавао муке. Године 1931. највероватније због замаха у изградњи, па и оне нелегалне, основано је Удружење за заштиту Лимана, а нешто касније и Удружење за улепшавање Великог лимана, које је у августу 1934. године упутило протест због „судара мотора саобраћајног Штранд д. д. са аутобусом, по помрчини, у 8 сати увече, када је јурио без осветљења особито брз мотор тога друштва са Штранда у град и натраг“. Пошто се становништво Великог лимана, као и остали пролазници, „осећало угроженим у погледу безбедности по живот и онаквом брзом вожњом овог саобраћајног средства, а под непосредним утиском несреће истог дана“, један од становника (г. Ђорђе Бридић, трг. из Фрушкогорског пута) опоменуо је предузимача, г. Мацедонића, да осветли у помрчини мотор, на што му је исти одговорио: „Шта се вас то тиче?“

„Молимо у интересу јавне безбедности грађана, који силно пате од угрожавања са опасношћу по живот и у пролазу вијадукта испод државне железнице чији је зид од платформе кола удаљен неких 50–60 цм да се, с обзиром на прописе градског саобраћаја што не одговара законским прописима и условима за дозволу саобраћаја, предузму законски прописане мере“. Таквих случајева је изгледа било више, те је током 1935. и 1936. године купац, Саобраћајно д. д., био у сталној преписци са градом око безбедности и личне сигурности пролазника, а после техничке провере комисије целог постројења и самих путника „Трчике“.⁸

С обзиром на то да се након изградње железничке пруге до Лимана стизало кроз подвожњак, градска управа је дрваре из центра града преселила на сам почетак Штранд пута, одмах до подвожњака. Тај процес пресељења дрвара започет је већ 1920. године, када је за потребе дрваре браће Винковић град издао земљиште, као и Ђорђу Шимону, коме је град омогућио повећање закупљеног земљишта на Лиману за проширење његове дрваре.⁹ А 1921. године издају се дозволе за изградњу куће на Лиману у Гизела улици бр. 17 власнику

⁸ Исто, 24.

⁹ ИАГНС Ф. 150. 26590/1920.

Сл. 12 Улаз на речно купалиште Штранд, тридесете године 20. века

Fig. 12 Entrance to Štrand river beach, 1930s

Владимиру Дима, а неколико година касније и инжењеру Александру Шумахеру на Лиману, на парцели бр. 5., као и Ђорђу Стефановићу на Лиману, парцела бр. 6.¹⁰

Градска управа је и касније давала повољно те парцеле у закуп и за изградњу,¹¹ што није било неоправдано или без разлога. Један од њих, како се види из дописа Банске управе (из 1933. године), била је опасност од најезде комараца заражених маларијом. Због тога је Одељење за социјалну политику и народно здравље Банске управе Дунавске бановине издало налог да се предузму мере за сузбијање маларије, а да би се постигао потпуни успех, наложено је да месне власти и градски физикат наложе, поред осталих мера, и „затрпавање свих бара и локава на територији Великог лимана, Аеродрома и нових насеља на Штрандском путу, као и чишћење тог терена од непотребног корова, трња и жбунова који служе као места за скривање одраслих комараца“.¹²

У првој половини 20. века Лиман се често појављује у урбанистичким плановима који се баве уређењем Новог Сада. Било је разних планова, предлога и решења. О томе сведочи и предлог који се односио на изградњу објекта за организовање сајмова узорака. С обзиром на то да је Нови Сад постао седиште Дунавске бановине, а од раније су се у граду одржавале разне манифестације, предложено је „да се од 1933. године у Новом Саду одржи сајам узорака Дунавске бановине“, а као место одржавања помињала се локација Дунавског парка, који није сматран као добро решење, јер се град ширио према Великом лиману где је започета градња, тако да се Велики лиман чинио погодним за ту манифестацију. „Са изградњом још

10 ИАГНС Ф. 150.5311/1923; Ф.150. 11901.

11 ИАГНС Ф. 150. 1899/1931; Ф.150.35345/1932; 39799/1932; 42892/1932. Ф. 150.19.11.1932.

12 ИАГНС Ф.150. 35312/1933.

Сл. 13 Кућа на Великом лиману, око 1930.

Fig. 13 A house in Veliki Liman, ca. 1930

Сл. 14 Поглед на Лиман, око 1928.

Fig. 14 A view on Liman, ca. 1928

једног надвожњака код већ изграђених мостова, замах који је град узео у свом развоју тако би се усмерио на Лиман, који би могао бити повезан са градом продужењем трамвајске пруге на дунавској обали, до Лимана, до сајма, па тако би и Лиман био повезан са градом. А и трамвајска пруга са једним продужењем могла би досезати све до Штранда.¹³ Идеја и планова било је и касније, као нпр. када је лист *Нови Сад*, пишући о урбанистичким плановима Новог Сада, навео да се град у последњим деценијама, на „американски начин“, брзо, из „добро уређеног села“ развио и добио „модерни европски“ изглед. По пројекту идејног и регулационог плана града Новог Сада пројектанта Бранка Максимовића,¹⁴ осим сајмишта, и на Великом лиману је предвиђена изградња „великог стадиона за соколске слетове и друге спортове“, мислећи на већ постојеће Ђачко игралиште, изграђено 1936. године, као спортски терен новосадске Гимназије Краља Петра. Стадион је био, у оном травнатом сегменту, предвиђен за слетове, уз терене за мале спортове, атлетику, тенис, кошарку и одбојку. Тзв. Ђачко игралиште могло је да прими 5.000 гледалаца. Осим Ђачког игралишта, на Лиману је

13 *Délbácska*, 19. december 1920.

14 Максимовић, Бранко, *Пројекат за идејни регулациони план града Новог Сада, нацртају највишом (групом) наградом*, Нови Сад 1937.

од раније постојао терен спортског клуба НАК (Новосадски атлетски клуб), основан 1910. године, где су се у највећем броју окупљали спортисти Мађари. Са изградњом Ђачког игралишта Лиман као део града добио је на цени, те је чак у целој Краљевини важио заправо за једну од најлепших градских четврти. Чланови председништва Удружења за улепшавање Лимана на свом годишњем заседању у гостиони Штранд закључили су да је Лиман постао један од најмирнијих и најтиших делова града (који би само у току летњих месеци живнуо), али су сматрали за потребним да упозоре на то како би било добро да се пут до Штранда попљоча каменом и да се поред пута засаде дрвореди. Били су мишљења да би било згодно да се и тај део града укључи у систем јавног градског саобраћаја, верујући да је „пожељно“ да то буде аутобуска линија. Са уобличењем Лимана као градске четврти, закључили су чланови Удружења, град се спустио на Дунав, те је било корисно да се тај део града повеже са Сремским Карловцима, као и са осталим насељима са сремске стране.

Аутобуски саобраћај, који је у град уведен 1931. године, проширен је на Лиман набавком нових аутобуса. Тако је тај део града тада повезан са центром. Радило се о линији која је саобраћала између Штранда и Алмашког гробља, са проласком кроз Трг ослобођења, Његошевом, Улицом Јована Суботића, Кисачком улицом, све до Алмашког гробља. Директна линија између Трга ослобођења и Штранда је у реду вожње градских аутобуса забележена 1. октобра 1938. године.¹⁵ Захтев за отварање нове линије град је поднео бановинском Одељењу за трговину и обрт (занатство) и индустрију. Дозвола је добијена уз услов „да се за нову аутобуску линију набаве пристојна превозна средства, пошто су садашња у дотрајалом стању и по спољашњем изгледу не одговарају саобраћајним интересима Новог Сада, седишта банске управе. А технички не пружају потпуну гаранцију за сигурност и безбедност путујуће публике“.¹⁶

Заједнички интереси становника Лимана исказивали су се у Удружењу за унапређење Великог Лимана,¹⁷ које је, осим залагања да се унапреде услови живота становника Лимана, 1938. године, у заједничкој представи председнику Градског поглаварства др Бранку Илићу, изнело „најхитније потребе Великог лимана“. Под тачком 1. постављен је захтев за каналисање вода које долазе у насеље са стране. Подносиоци захтева у првом су реду упозорили да је град био обавезан да по налогу Техничког одељења Банске управе обезбеди „одводњу унутрашњих вода из свију крајева насеља“, с обзиром на то да су неки блокови, након дужих кишних периода, имали становитих проблема с водом. То су били блокови јужно од Индустријске улице, Улица др Богдана Медаковића, а блокови с леве стране Фрушкогорског пута такође нису имали осигурано отицање према нижим деловима. Под тачком 2. је указано да није изграђен велики канал који би сакупљао све воде, а и оно што је било ископано није било увезано на главни канал. Под тачком 3. протестовало се због малог профила затвореног канала дуж Фрушкогорског пута, у који су власници пута довели и изливе из својих кућа, „где се сливају помије па клозетски измети трују околину смрадом и бацилима“.

15 Озер, Агнеш, Љубо Марковић и Ђорђе Милановић, *Осамдесет година градског саобраћаја Новог Сада 1911–1991*, Нови Сад, 1991, 23.

16 ИАГНС Ф. 150. 44805/1937.

17 Удружење за улепшавање Лимана (?), Удружење за унапређење Лимана. Удружења која су се бавила решавањем проблема становања у појединим деловима града. Постојало је и Удружење за унапређење становања на Адамовићевом насељу.

Други горући проблем Удружења било је насипање улица. У неким улицама је то започето, али није завршено (улице Раваничке и Гавре Ползовића), а требало је да се започне насипање улица Богдана Медаковића и Ресавске, које „имају да послуже насеобини и као водобран“. Мада је насута подлога за тротоар Фрушкогорског пута, она се до тог времена толико слегала да је била потребна поправка. Исто тако, због „летње фреквенције“ на том путу било је потребно нивелисање с обе стране, као и допуна дрвореда. Следећи захтев односио се на бушење бунара и то у 9 блоку, а други испред блока 23 „мада бушење бунара у овом делу града не стаје много, јер се већ на око 50 метара долази до врло добре воде а да се при томе свега једно десетак метара треба да буши кроз камен“. Удружење је јако замерало граду да је, и поред обезбеђених буџетских средстава, изостало бушење бунара, „услед чега становништво јако трпи, а у куће поред дунавске обале су лети просто опседнуте купачима који моле за пијаћу воду“. На дунавској обали, где је пројектована Струмичка улица, по наводима Удружења био је немогућ истовар грађе, јер између те улице и Штранд пута није било изграђеног „каменог пута“. Жалба се односила на саме возаре, јер „буквално преривају цео простор између насеља и долме, и при томе туку и муче животиње да је то жалосно видети“. Стога је Муниципални одбор града Новог Сада својом одлуком одредио да се у летњим месецима истовар дрвне грађе за дрваре, које су пресељене на Лиман, врши на дунавској обали близу железничког моста, у продужењу каменог пута, а место за истовар поред „дунавског купатила Црвеног крста“ је укинута. Према тврдњи Удружења, за санацију „рампе“ за прилаз град је већ издвојио средства по прорачуну, али нова рампа није изграђена, док се „стара након велике воде оправља, како би се оспособила за прелаз кола“.

Један од наредних приоритета била је изградња школе на Лиману, и то са шест учионица. Школа је требала да се изгради у блоку 9 на парцелама 53–54, где се још није приступило

Сл. 15 Насипање Лимана, шездесете године 20. века

Fig. 15 A backfill of Liman, 1960s

Сл. 16 Насипање Лимана, шездесете године 20. века

Fig. 16 A backfill of Liman, 1960s

„насипању тих парцела и изградњи зграде“. Истовремено је истицана потреба да се појача улично осветљење. Проблематично је било и поливање Фрушкогорског пута: „Фреквенција на том путу је довољно позната и нема потребе да буде поново истицана. Сав песак са депоније код зимовника и са обале Дунава низводно од купатила превлачи се тим путем, па се песак из кола истреса и претвара се у прашину. Тим путем и тешка метална и бетонска индустрија која ради код зимовника превлачи сировине и готову робу. У летњим месецима саобраћај повећавају кола која возе купаче на Шtrand и градски аутобуси. Овај велики промет проузрокује огромну прашину која се редовно уопште не уклања, те чини да је овај крај најнездравији, иако би требао по свом положају да буде један од најздравијих. С времена на време, кад већ злогрди, предузимају се од града извесне мере, али и онда се сакупљена прашина /или блато/ оставља на гомилу, тако да се наредних дана с гомиле опет разнесе“. Зато је чланство било мишљења да је потребно предузети мере како би се том тако „фреквентираном“ путу поклонило више пажње у погледу одржавања чистоће и поливања. Проблем је представљала и удаљеност града и пијаца од Великог лимана. Зато су чланови Удружења у више махова инсистирали да се одреди, тј. резервише место за пијацу, предлажући да то буде угао Сремске и Сувоборске улице, где се сада „гарирају градски вагонети“. Удружење је молило да се и ово питање узме у „претрес“, „док још има местимично празних скверова, где би се дефинитивно одредило место за пијацу овог краја“. Молбу је потписао преседник Удружења Стеван Бахингер, 30. априла 1938. године.¹⁸

На Великом лиману, осим стамбеног дела, развијала се, међу првим објектима, и тзв. Индустријска зона (данас Кинеска четврт), доступна за транспорт Дунавом, као и Чешки магацин, изграђен средствима Чешке државе, за одлагање купљених производа, углавном хмеља и других пољопривредних производа, и за транспорт до Чехословачке.

18 ИАГНС Ф. 150. 24283/1938.

Сл. 17 Нова индустријска четврт, данас Кинеска четврт
 Fig. 17 New industrial quarter, today known as China quarter

Након Другог светског рата, са новом концепцијом урбанистичког плана Новог Сада донетом 1946. године, која је важила до 1950, обухваћен је и развој Лимана. Градске власти Новог Сада Урбанистичким планом одлучиле су да се „стари Лиман“ сруши; ту су одлуку донели сарадници Урбанистичког завода 1961. године, а тај план су 1962. допунили. Требало је срушити 362 стана и насути терен за нову изградњу. Тада је донета и одлука о стварању „микро-рејона“ Лиман (са границама Радничке улице, будућег Булевар 23. октобра и обале Дунава).¹⁹ По тадашњим плановима на том простору требало је да станује око 15.000 становника, а на основу тада прихваћеног принципа колективног становања, планирана је изградња две мање и једне веће „стамбене заједнице“. Удаљеност тог дела града од центра био је од 1,5 до 2 километра. За ту пространу зону урбанисти су планирали груписање факултета и спортских центара – данашњи универзитетски кампус. У оквиру тога био би смештен Технички и Машински факултет са центром за прехранбену индустрију у близини спортског центра (под овим се подразумевао стадион Фудбалског клуба Војводине и Новог Сада, са помоћним теренима и будућим тереном за мале спортове). Некадашње Ђачко игралиште, тада под именом Омладински стадион, планирано је да остане на старом месту, а да у његовој близини буду други објекти, као што је студентска менза и студентски клуб. Остали делови Лимана били су предвиђени за стамбену изградњу, са трговинама, здравственим установама, два основна школама, угоститељским локалима, сервисима и другим садржајима. Планирано је да ће тај нови део града унакрст сећи две „најважније саобраћајнице“ – већ постојећи Фрушкогорски пут и тек планирани Булевар 23. октобра, као и кеј на Дунаву. Поред две основне школе, планирана су 4 обданишта, са капацитетом од 85 деце, па и Дом културе, као и биоскопска сала. Насеље ће загревати топлана, која ће производити око 80 тона паре на сат. Проблем грејања постојао је од саме изградње три куле на Лиману, које су важиле за највише зграде у граду. Тачно 255 станова, колико их је било у кулама, заједно са још неусељеном трећом кулом, поред проблема са грејањем, суочавало се с оштећењима одводних парних цеви, које је руинирао

¹⁹ Ново лице Лимана, Дванаестоспратнице из баруштина, Усвојено идејно урбанистичко решење Лимана, *Дневник*, Нови Сад (22. децембар 1961), 8.

багер Хероја Пинкија који је насипао терен око кула. Поред овог, проблем је било и несолидно извођење занатских радова, због чега су у другој кули пропуштали прозори, кров на другој кули је прокишњавао, на неким бојлерима прекидачи нису функционисали... Мада су уређаји за прање веша били у реду (будући да је била предвиђена могућност коришћења услуге прања веша), веш се ипак сушио на балконима, јер није било просторија, па ни справа за сушење. А тада још није било решено ни место за игру деце. На све те примедбе комисије за технички пријем, Фонд за стамбену изградњу, преузео је обавезу за отклањање или плаћање отклањања недостатака. Изградња насеља била је планирана на 81 хектару, са густином становништва од 485 становника по хектару. Укупно се планирала изградња 3.850 станова, а 1961. године било је изграђено 350 станова. Структура станова у изградњи је била сваковрсна: од самачких станова, гарсоњера, једноипособних, све до великих трособних и четворособних. Највећи број су били двособни станови, који су по тадашњим стандардима „највише одговарали“

Сл. 18 Насипање Лимана, шездесете године 20. века

Fig. 18 A backfill of Liman, 1960s

Сл. 19 Поглед на стари и нови Лиман

Fig. 19 A view on old and new Liman

Сл. 20 Прве три куле на Штранд путу

Fig. 20 First three skyscrapers on the road to Štrand

Сл. 21 Поглед са Грбавице на Лиман 2,
седамдесете године 20. века

Fig. 21 A view on Liman 2 from Grbavica, 1970s

Сл. 22 Поглед са Грбавице на Лиман 2,
седамдесете године 20. века

Fig. 22 A view on Liman 2 from Grbavica, 1970s

четворочланим породицама, које су тада биле уобичајене на овим просторима. По тадашњим ценама изградња целог насеља, са инфраструктуром (канализацијом и водоводом) коштала је 22 милијарде и 640 милиона динара, па је просечна цена стана износила 5 милиона и 750 хиљада динара. Урбанисти су пред својим очима имали и идејно решење „микро-рејона“ Лиман. Оно је требало да буде са витким десетоспратницама, „у мору зеленила, са широким саобраћајницама, са две стране окруженог Дунавом“, и „рекреационом зоном“ на његовој обали. Тако су одлучили, након вишечасовне дискусије, чланови Савета за урбанизам Урбанистичке комисије и Урбанистичког завода, 1962. године.

Временом су се са Лимана 1 планови проширили на Лиман 2, 3 и 4. Лиман данас важи за „пространо репрезентативно насеље“, са изграђеном инфраструктуром и пратећим објектима. На Лиману 1 изграђен је универзитетски град, јединствен универзитетски центар у земљи, са „комплексно изграђеним кампусом на једном месту“, који се простира на 93 ха, од 153 ха целе површине Лимана 1. Од Фрушкогорске улице до Булеvara ослобођења простира се Лиман 2, где се главна саобраћајница – Булевар ослобођења – наставља на Мост слободе, порушен у бомбардовању 1999. године (и поново отворен за саобраћај, после реконструкције, 2005. године).²⁰ Стамбени блокови су са зградама од седам и десет спратова. На Лиману 2 су и Геронтолошки центар и Основна школа „Јован Поповић“. Тај део се простира на око 26 хектара. Лиман 3, исто пројектован као део града са правоугаоном основом, можда је пространији од осталих делова Лимана, с већим бројем додирних тачака са природом, делом са Лиманским парком и са тзв. Малим Дунавом („Дунавцем“) код бродоградилишта, па и са самим Дунавом.

20 Ромелић, Јован, Лиман, *Енциклопедија Новог Сада*, 13. Лес-Маи, Нови Сад 1999, 47–50.

Сл. 23 Изградња Лимана 2,
седамдесете године 20. века

Fig. 23 Construction of Liman 2, 1970s

Сл. 24 Топлана на Лиману 1,
шездесете године 20. века

Fig. 24 Heating plant on Liman 1, 1960s

Сл. 25 Панорама Лимана, поглед са Рибњака, крај шездесетих година 20. века

Fig. 25 A panoramic view on Liman from Ribnjak, end of 1960s

Сл. 26 Лиман 4, деведесете године 20. века
Fig. 26 Liman 4, 1990s

Сл. 27 Поглед на Лиман 2, око 1970.
Fig. 27 A view on Liman 2, ca. 1970

Сл. 28 Изградња Универзитетског гра-
да, крај шездесетих година 20. века
Fig. 28 Construction of the Campus, end
of 1960s

Сл. 29 Поглед на Лиман данас
Fig. 29 A present day view on Liman

На територији Лимана 3 је Основна школа „Жарко Зрењанин” и неколико обданишта, а број становника је 11.809 (што Лиман 3 чини најмногољуднијим делом Лимана). Границе Лимана 4 чине Балзакова улица, Булевар цара Лазара и Улица Иве Андрића, док се према западу граничи са насељем Телеп. На Лиману 4 је 2011. године живело 9.265 становника. Регулациони план Новог Сада предвидео је ширење Лимана и на Лиман 5, који засад „постоји” само у плановима.

Литература

Délbácska, 19. december 1920.

Максимовић, Бранко, *Пројекат за идејни регулациони план града Новог Сада, најрађен на најшрећу највишом (грујом) наградом*, Нови Сад 1937.

Ново лице Лимана, Дванаестоспратнице из баруштина, Усвојено идејно урбанистичко решење Лимана, *Дневник*, Нови Сад (22. децембар 1961), 8.

Озер, Агнеш, Предисторија и рад „Трчике” у светлу докумената, *Трчика – сећања на јавни градски превоз људи у Новом Саду*, Нови Сад 1996, 49–52.

Озер, Агнеш, Љубо Марковић и Ђорђе Милановић, *Осамдесет година градске саобраћаја Новог Сада 1911–1991*, Нови Сад, 1991, 23.

Ромелић, Јован, Лиман, *Енциклопедија Новог Сада, 13. Лес-Мај*, Нови Сад 1999, 47–50.

Извори:

ИАГНС Фасц. 1. киг. 18871/894; Фасц. 1. киг. 10091/901; 18219/901.

ИАГНС Фасц. 1. киг. 4208/903; Фасц. 1. киг. 17298/906.

ИАГНС Фасц. 1. киг. 17068/906.

ИАГНС Фасц. 1. киг. 9351/905.

ИАГНС Ф. 150.8196/1920.

ИАГНС Ф. 150.47545/1935.

ИАГНС Ф. 150. 26590/1920.

ИАГНС Ф. 150.5311/1923; Ф. 150. 11901.

ИАГНС Ф. 150. 1899/1931; Ф. 150.35345/1932; 39799/1932; 42892/1932. Ф. 150.19.11.1932.

ИАГНС Ф. 150. 35312/1933.

ИАГНС Ф. 150. 44805/1937

ИАГНС Ф. 150. 24283/1938.

LIMAN – A NEW PART OF THE CITY

Summary

In addition to the old parts of the city, such as Almaš neighbourhood, Podbara or Sajlovo, over time, as the city has developed, new parts of Novi Sad have been built, such as Novo naselje, Detelinara or, one of the earliest, Liman. It is a widespread opinion that the history of the city's expansion towards the present-day Liman is related to the post-Second World War period. The reason for this lies in the fact that Liman today is a developed and urban part of the city, whereby, by the mid-1980s, four more blocks emerged from Liman 1, and today they occupy an area of 226 hectares, with a population of 33.000 people. The history of Liman as a part of the city, however, does not begin after the Second World War, but has its own prehistory that is seldom heard of. At first, the terrain called the Veliki Liman was used as a pasture and a livestock grazer, and in the second half of the 19th century, with the creation of sand banks near the Kamenica crossing and the creation of one of the most beautiful Danube bathing sites - the Novi Sad Strand, the terrain was also perceived as possible area for expansion of urban part of the city.

Liman presented a very suitable area for the expansion of the city even at the very beginning of the 20th century. The first plots were measured in 1922, and after the building of the Prince Tomislav Bridge (1928) and due to the need for the construction of access roads, the Bridgehead was demolished and in its place, as well as on the stretch of land up to the railway, the urbanization of Mali Liman began.

Interest in the Gornji or Veliki Liman also increased in the second half of the 19th century, when, despite being largely underwater, swamp and forest land, it became appealing for further expansion of the city. This was especially evident after the construction of the Budapest-Zemun railway (1883), when the levee, on which the rails were laid, physically disconnected that part of the land from the centre of the city. With the construction of Đačko igralište [Student's Playgrounds] (1936), Liman as a part of the city gained in price and was even considered one of the most beautiful city neighbourhoods in the whole kingdom.

After the Second World War, the new concept of the Novi Sad urban plan was adopted (1946), which was valid until 1950, and included the urban development of Liman. According to the urban plan, the Novi Sad city authorities decided to demolish the "old Liman"; this decision was made by the associates of the Urban Planning Institute in 1961, and was updated in 1962. 362 flats were to be demolished and the new terrain prepared for construction. Another resolution was made to create a Liman "microdistrict", from which later the four Limans emerged.

History of art

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ

Јелена Бањац

ПОВОДОМ 55 ГОДИНА
ОД ОСНИВАЊА
ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНИХ
НОВОСАДСКИХ
УМЕТНИКА – ЗАВИЧАЈНЕ
ГАЛЕРИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА
НОВОГ САДА

ПОВОДОМ 55 ГОДИНА ОД ОСНИВАЊА ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНИХ НОВОСАДСКИХ УМЕТНИКА – ЗАВИЧАЈНЕ ГАЛЕРИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Сажетак: У тексту се саопштавају чињенице у вези са оснивањем Галерије савремених новосадских уметника 1963. године и формирањем њеног уметничког фонда у првој години постојања. Данас је то Одељење за савремену ликовну и примењену уметност у Новом Саду и заоставштину архитекте Ђорђа Табаковића, познатије под називом Завичајна галерија. Иницијатори оснивања Галерије били су новосадски савремени уметници, управник и кустоси Музеја. Према досадашњим сазнањима реч је о јединственом концепту примењеном при формирању уметничког фонда у нашој држави. Све стране су, у свом домену, допринеле да Галерија заживи и постане једна од најбољих колекција новосадске уметности друге половине двадесетог века. Значај оснивања Галерије огледа се и у томе што представља сведочанство развијене свести музејских стручњака, новосадских уметника и руководилаца града Новог Сада о потреби да се музеолошки прати и обрађује савремена уметност већ на почетку седме деценије 20. века

У прво време је називана Галерија савремених новосадских уметника, Савремена новосадска галерија и Новосадска галерија савремене уметности, а од 1965. године усталио се назив Завичајна галерија. По оснивању, о уметничком фонду Галерије старао се кустос Културно-просветног одељења, као једини историчар уметности у Музеју. Године 1965. Галерија добија статус депанданса Музеја града Новог Сада, а 1978. године статус посебног одељења у Музеју. Данас фонд Одељења за савремену уметност броји више од 3.300 дела, насталих у периоду од средине 20. века до данас. Дела се чувају у Збирци ликовне уметности, Збирци примењене уметности и Заоставштини архитекте Ђорђа Табаковића.

У тексту сагледавамо догађаје непосредно по оснивању Галерије и у првим годинама њеног постојања на основу исцрпних и детаљних записника са седница Комисије за откуп дела савремених новосадских уметника, документације о откупима и поклонима дела за збирке Одељења. Из њих сазнајемо ко су личности које су учествовале у формирању Галерије, каква су била очекивања, планови, дилеме и тешкоће са којима су се актери сусретали у раду. У прилогу текста доносимо преписе Правилника о откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности, Решења о именовању

Комисије за откуп дела, записника са седница Комисије одржаних 1963. и 1964. године и Извештаја о раду Комисије за период од 1. јануара 1964 до 14. новембра 1964.

Кључне речи: Завичајна галерија; Галерија савремених новосадских уметника; Савремена новосадска галерија; Новосадска галерија савремене уметности; Васа Колак; Динко Давидов; Мирослав Настасијевић; Мирјана Џепина; Јован Солдатовић; Милета Павлов; Милан Кечић; Бошко Петровић; Богданка Познановић; Стеван Максимовић; Миливој Николајевић; Милан Керац; Анкица Опрешник; Богомил Карлаварис; Боб Емил; Александар Лакић; Никола Граовац; Радмила Граовац; Олга Николић; Мирјана Шипош; Хелена Сивч; Јожеф Ач; Душан Миловановић.

Музеј града Новог Сада један је од највећих градских музеја у држави, са богатим фондусом из области археологије, историје, културне историје, етнологије и савремене уметности Новог Сада. Основан је 1954. године са циљем да прикупља, проучава, интерпретира и излаже материјална сведочанства из прошлости Новог Сада и околине града. Музеј се временом развијао и обогаћивао своје збирке а његова структура и организација мењала се и усавршавала. Одељење за савремену ликовну и примењену уметност у Новом Саду и заоставштину архитекте Ђорђа Табаковића, познатије под именом Завичајна галерија, формирано је 1963. године. У прво време је називано *Галерија савремених новосадских уметника*, *Савремена новосадска галерија* и *Новосадска галерија савремене уметности*, а од 1965. године усталио се назив Завичајна галерија. Оснивање Галерије, као прве збирке такве врсте у граду, иницирали су новосадски савремени уметници, управник и кустоси Музеја са циљем да се музеолошки прате, проучавају и излажу дела савремених уметника Новог Сада. Године 2018. навршило се педесет и пет година постојања јединствене колекције новосадске ликовне и примењене уметности друге половине двадесетог века која се чува у Музеју града Новог Сада.

О догађајима који су претходили оснивању Галерије, околностима и корацима који су предузети приликом њеног формирања, сазнајемо на основу трајне документације Одељења за савремену уметност Музеја и докумената који се чувају у Историјском архиву Града Новог Сада. Изузетан извор података представљају записници са седница Комисије за откуп дела савремених новосадских уметника, као и документација о откупима и поклонима уметничких дела за Галерију из 1963. и 1964. године. Из њих сазнајемо ко су особе које су учествовале у формирању Галерије, каква су била очекивања, планови, дилеме и тешкоће са којима су се актери сусретали у раду. Сматрајући поменуте записнике за ванредне изворе информација о оснивању Галерије, као и о личностима ангажованим на њеном формирању, у прилогу текста доносимо преписе Правилника о откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности, Решења о именовању Комисије за откуп дела, записника Комисије за откуп из 1963. и 1964. године и Извештаја о раду Комисије за период од 1. јануара до 14. новембра 1964.

Свест о потреби да се у Новом Саду почне са континуираним и систематским праћењем савремене уметности јавила се током шездесетих година 20. века. Тиме се новосадска средина показала отвореном и спремном да примени нове тенденције у музеологији тадашње

државе.¹ У Новом Саду је средином 20. века активно неколико музеја и установа културе али у фокусу њиховог деловања није била уметност савремених новосадских аутора. Галерија Матице српске је формирана од уметничке збирке Матице српске 1947. године.² Тада су остале збирке Музеја Матице српске додељене новоформираном Војвођанском музеју.³ Године 1954. основан је Музеј града Новог Сада након изложбе Војвођанског музеја *Нови Сад у његовој прошлости*, којом је обележена десетогодишњица ослобођења града.⁴ Исте године основана је омладинска културна институција Трибина младих,⁵ а две године раније Раднички универзитет „Радивој Ђирпанов“ за потребе општег и стручног образовања и културног информисања деце, грађана и радника.⁶ На почетку седме деценије 20. века за јавност је отворена Спомен-збирка Павла Бељанског.⁷

На почетку седме деценије 20. века подржана је идеја уметника и посленика у култури града да се почне са проучавањем савремене новосадске уметности. Године 1963. у оквиру Музеја града Новог Сада основана је *Галерија савремених новосадских уметника* са задатком да прикупља, чува, проучава и излаже дела из области ликовне и примењене уметности стваралаца који живе и раде у Новом Саду. У почетку је називана још и *Савремена новосадска галерија*, *Новосадска галерија савремене уметности*, а од 1965. године понела је име *Завичајна галерија*. У првим годинама постојања Галерија је имала посебан статус у Музеју. Средства за откуп дела савремених новосадских уметника уплаћивана су на посебан рачун, а Комисија за откуп је њима располагала потпуно независно од програма

1 У Љубљани је 1947. године отворена Модерна галерија, а у Загребу 1954. Музеј савремене уметности. <http://www.mg-lj.si/en/about-us/682/history/> (приступљено 16. 10. 2019); <http://www.msu.hr/stranice/posjeta-muzeju/1/hr.html> (приступљено 16. 10. 2019). У Београду је 1958. основана Модерна галерија којој је 1965. године промењено име у Музеј савремене уметности. <https://www.msub.org.rs/istorijat-muzeja-savremene-umetnosti> (приступљено 16. 10. 2019). У Скопју је 1964. основан Музеј савремене уметности који са радом почиње 1970. године. <http://msu.mk/istorija/> (приступљено 16. 10. 2019).

2 Матица српска је основана 1847. године у Пешти, а 1864. године пресељена у Нови Сад. Галерија Матице српске је од 1958. године смештена у згради бивше Продуктне берзе у Новом Саду. Видети: Шелмић, Лепосава, *Галерија Матице српске*, Нови Сад 2001.

3 Војвођански музеј је основан 30. маја 1947. године као музеј комплексног типа. Од 1974. године смештен је у згради бившег суда у Новом Саду, у Дунавској улици 27. Након спајања са Историјским музејом Војводине 20. маја 1992. године, носи назив Музеј Војводине.

4 Музеј града Новог Сада основан је 22. октобра 1954. године. Експонати изложбе Војвођанског музеја *Нови Сад у његовој прошлости* постали су почетни фонд новооснованог градског Музеја. Буловић, Гордана, „Шест деценија Музеја града Новог Сада“, *Музеј града Новог Сада 1954–2014.*, Нови Сад 2015, 7–19.

5 Оснивач и уредник Трибине младих је новинар Милета Павлов. Назив Трибина младих промењен је 1978. године у Културни центар младих „Соња Маринковић“, а 1984. у интеграцији са делом Радничког универзитета „Радивој Ђирпанов“, основан је Културни центар Новог Сада из којег се издвојио АКУД „Соња Маринковић“. Попов, Душко (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 29, Нови Сад 2008, 21–24.

6 Раднички универзитет „Радивој Ђирпанов“ основан је 20. новембра 1952. године као правни наследник Народног универзитета основаног 1919. године, а 1968. припојен му је Културно-информативни центар Града. Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 22, Нови Сад 2003, 316–317.

7 Дипломата и колекционар Павле Бељански (1892–1965) завештао је 1957. године своју збирку уметничких дела српском народу Уговором о поклону са Извршним већем АП Војводине. Спомен-збирка је за јавност отворена 22. октобра 1961. године. Јованов, Јасна (ур.), *Спомен-збирка Павла Бељанског*, Нови Сад 2009, 19.

осталих музејских одељења. Град Нови Сад је сваке године додељивао знатна средства за откуп дела и формирање музејског фонда савремене новосадске уметности. Бригу о првим откупљеним делима у колекцији водио је кустос Културно-просветног одељења (данас Одељење за културну историју). Године 1965. Галерија је добила статус музејског депанданса, а петнаест година након оснивања, 1978. године, статус посебног одељења у Музеју града. Данас носи назив Одељење за савремену ликовну и примењену уметност у Новом Саду и заоставштину архитекте Ђорђа Табаковића.

Током више од пола века постојања, Галерија се развила у једну од најбољих колекција новосадске уметности друге половине двадесетог века, а њен фонд броји више од 3.300 дела ликовне и примењене уметности који се чува у оквиру Збирке ликовне уметности, Збирке примењене уметности и Заоставштине архитекте Ђорђа Табаковића. Својевремено замишљена као центар ликовних збивања у Новом Саду, колекција Завичајне галерије представља својеврстан пресек ликовног стваралаштва у граду у протеклим деценијама. Фонд Одељења континуирано прати развој стваралачких концепција новосадских аутора друге половине прошлог века, тако да је у сагледавању развојних токова уметничког стваралаштва у Новом Саду ова збирка незаобилазна. Велики број капиталних дела новосадских аутора у уметничком фонду Завичајне галерије, представља значајно сведочанство о генези појединачних уметничких концепција, достигнућима појединих уметника, као и о целокупном уметничком стваралаштву у Новом Саду током друге половине прошлог и првих деценија овог века. Иако су очекивања већине актера ангажованих на успостављању Завичајне галерије била да ће она постепено превазићи оквире Новог Сада и прерасти у покрајинску галерију⁸, то се није догодило. Такву улогу је добила Галерија савремене ликовне уметности основана 1966. године у Новом Саду, која од 1996. године носи назив Музеј савремене уметности Војводине.⁹

Идеја о оснивању Галерије која би пратила рад савремених уметника у Новом Саду настала је након одржавања изложбе *Из аџељеа новосадских уметника* од 1. до 30. јуна 1962. године у атријуму *Тојовњаче* Музеја града на Петроварадинској тврђави. Тада су се први пут заједно представили ликовни и примењени уметници Новог Сада, стога је ова изложба значајна као једна од првих изложби такве врсте у граду. Њен значај се огледа и у томе што представља кључни догађај који је претходио формирању Завичајне галерије. Музеј је у реализацији изложбе имао пуну подршку Удружења ликовних и примењених уметника Војводине. Поводом изложбе штампан је каталог невеликог обима, са информацијама о заступљеним ауторима и изложеним радовима (Сл. 1). На изложби је представљено укупно 152 дела савремених уметника из Новог Сада, а изванредан број тих остварења касније је укључен у почетни фонд Галерије. Из уводног текста каталога сазнајемо да је намера организатора била да се сваке године, у пролеће, у Музеју приреди изложба која ће *приказати*

8 *Зависник Комисије за оџкуј дела савремене новосадске уметности* [11. 10. 1963], ЗГ–МГНС: Прилог 3.

9 Галерија савремене ликовне уметности у Новом Саду основана је 1. фебруара 1966. године, одлуком Скупштине АП Војводине, са задатком да проучава уметност народа и народности на подручју Војводине током 20. века, у областима ликовних и примењених уметности, дизајна и архитектуре. Šarčević, Gordana, *Informatica museologica*, Vol. 17, No. 1–4, 1986, 75–78.

развој и доспелости уметника нашег рада из свих области њиховог рада.¹⁰ Абецедним редом, у каталогу су наведени сви аутори чија су дела представљена на изложби, као и називи изложених остварења и техника у којој су изведена. У првом делу каталога наведени су чланови Удружења ликовних уметника Србије у Новом Саду и листа са 31 изложеним делом ликовне уметности у техникама уље, темпера, акварел и мозаик.¹¹ У другом делу каталога наведено је 121 дело примењене уметности, по секцијама: текстил, костим, обрада коже, обрада дрвета, обрада метала, копирање и конзервирање слика, зидни живопис, уређење простора, унутрашња архитектура, декоративна скулптура, керамика, графика и примењена графика, и набројана имена аутора, чланова Удружења ликовних уметника примењених уметности Србије, Нови Сад који су учествовали на изложби.¹² На последњој страници стоји податак да је каталог штампала Школа примењених уметности Нови Сад.

Убрзо након изложбе *Из ателјеа новосадских уметника*, већ следеће године током месеца марта, предузети су први кораци на успостављању *Савремене новосадске галерије*. Савет Музеја града Новог Сада је на једној од својих седница донео *Правилник о ојкују уметничких дела новосадске галерије савремене уметности*.¹³ Правилник је потписао Председник савета Музеја града Новог Сада инжењер Андрија Сечујски,¹⁴ у то време на

Сл. 1 Насловна страница каталога изложбе *Из ателјеа новосадских уметника* (1962)

Fig. 1 Front page of the exhibition catalogue *From the Studios of Novi Sad Artists* (1962)

10 *Iz ateljea novosadskih umetnika, izložba radova likovnih i primenjenih umetnika*, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad 1962. [Штампа Школа примењених уметности Нови Сад]

11 Излагали су: Јожеф Ач, Милорад Балаћ, Емил Боб, Фејеш Емерик, Никола Граовац, Богомил Карлаварис, Милан Кечић, Милан Керац, Александар Лакић, Стеван Максимовић, Олга Николић, Анкица Опрешник, Богданка Познановић, Мирјана Шипош, Исидор Врсајков, Јован Севдић.

12 Излагали су: Драгослава Анђелковић-Хакер, Сава Бајић, Ранко Павловић, Вера Радуловић, Стана Јатић, Катинка Евингер-Ковачевић, Јован Сотер, Петар Жегарац, Јелена Вандровска, Душан Нонин, Павле Ружичка, др инг. Ратибор Ђорђевић, арх. Предраг Степанић, Карло Барањи, Злата Барањи, Коста Ђорђевић, Стојанка Степанић, Александар Додиг, Миодраг Миша Недељковић, арх. Ђорђе Табаковић, Иван Болдижар, Јосип Естер, Петар Кубичела, Александар Пташник.

13 *Правилник о ојкују уметничких дела новосадске галерије савремене уметности* и Решење којим се Правилник потврђује [4. 6. 1963], ЗГ-МГНС: Прилог 1 у оквиру овог текста.

14 Андрија Ј. Сечујски (Нови Сад, 1914–2018) архитекта и први цивилни управник Градске управе Петроварадинске тврђаве. Од 1951. руководио је радовима на ревитализацији Тврђаве, а 1952. именован је за првог управника. На тој дужности је остао и након укидања Управе 1960. године. Од 1970. ради као главни инжењер у Стамбеном предузећу за реконструкцију старог центра Новог Сада. За значајне резултате додељена му је Октобарска награда Новог Сада (1974) и Повеља града (1979). Касније је у „Урбису“ надзорни орган за

дужности руководиоца радова на ревитализацији, уређењу и заштити Петроварадинске тврђаве. На седници Савета за културу Народног одбора општине Нови Сад, 31. марта 1963. године, потврђен је Правилник о откуп уметничких дела новосадске галерије савремене уметности.¹⁵ Решење којим се овај Правилник потврђује издао је 4. јуна 1963. године Начелник одељења за просвету и културу Ђура Озер.¹⁶

Одредбама Правилника дефинисано је да Комисију за откуп уметничких дела у циљу стварања збирке савремене уметности будуће Новосадске галерије при Музеју града Новог Сада чини пет чланова које именује Савет Музеја из реда кустоса Музеја, историчара уметности и ликовних критичара ван Музеја, са мандатом од две године. Члановима Комисије који нису запослени у Музеју припадао је хонорар чији је износ одређивао Савет Музеја. За пуноважност одлука на седницама било је неопходно присуство најмање три члана Комисије, укључујући председника. На свим седницама је секретар Комисије водио записнике који су чувани као акта трајне вредности. Чланови Комисије су на седницама гласали јавно и лично, а одлучивало се већином гласова присутних чланова.

Комисија је вршила откуп уметничких дела искључиво новосадских уметника на изложбама, у атељеима уметника и из приватног власништва, руководећи се уметничким вредностима дела. За музејску збирку савремене уметности откупљивана су дела настала током 20. века, свих уметника који су живели и радили на територији града Новог Сада. Откупу је претходио групни или индивидуални преглед дела од стране чланова Комисије, а закључак о откупу је доношен на седници Комисије. Закључак о откупу садржао је име и презиме аутора, назив дела, технику, димензије, сигнатуру и откупну цену. Примерак записника са потписима свих чланова Комисије трајно се чувао у досијеу сваког уметника. Комисија је имала право да утиче на висину откупне цене дела, а такође, да на основу прегледа скице или студије неког аутора наручи код њега реализацију дела, о чему се састављао Уговор између Комисије и аутора. На крају сваке године Комисија је имала обавезу да поднесе извештај о свом раду Савету Музеја.

Савет Музеја града Новог Сада на седници 2. октобра 1963. године, на основу чл. 4, 7 и 10 Статута Музеја града Новог Сада, чл. 2 Систематизације радних места и Правилника о откупу уметничких дела за Новосадску галерију савремене уметности именовao је чланове Комисије за откуп уметничких дела за Новосадску галерију савремене уметности. Према

радове на посебним објектима (Матичарско звање, Матица српска, Карловачка гимназија). Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 25, Нови Сад 2005, 17–18.

15 Савет за културу је ставио две примедбе на члан 2 предложеног Правилника о откупу где је стајало да се председник и секретар Комисије бирају из реда кустоса Музеја. Савет је сматрао да *председник може и треба да буде лице које није службеник Музеја, а секретар комисије може и треба да буде службеник музеја, јер секретар води административне послове око откупа дела ликовних уметника*. [Допис Савета за културу Народног одбора Нови Сад упућен Музеју града Новог Сада, бр. 06-19892 од 3. 6. 1963., ЗГ–МГНС]

16 Озер Ђерђ Ђура (Бач, 1930 – Нови Сад, 2005) професор, друштвени радник, директор основне школе „Никола Тесла“ у Новом Саду (1961–1963) и (1965–1981), начелник за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад (1963–1965), конзул у Генералном конзулату у Минхену (1975–1979) и (1981–1988), секретар СИЗ-а за опште образовање и деју заштиту у Новом Саду (1979–1981), саветник у Скупштини града до 1990. Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 18, Нови Сад 2001, 116.

Решењу о именовању, чланови новоформиране комисије за откуп били су историчар уметности, у то време кустос Галерије Матице српске, Динко Давидов¹⁷, академски сликар Милан Кечић¹⁸, новинар Милета Павлов¹⁹, у то време посланик у Културно-просветном већу Скупштине Војводине и вајар Јован Солдатовић²⁰, док су из Музеја града Новог Сада за секретара Комисије именовани кустос Мирослав Настасијевић²¹ и његова заменица, историчар уметности, кустос Културно-просветног одељења, Мирјана Џебина.²² Именовани чланови Комисије били су образовани, млади људи, друштвено ангажовани и остварени у свом послу. Посматрано из данашње перспективе, остварили су, свако у свом домену,

17 Др Динко Давидов (Стари Сивац, 1930 – Београд, 2019) академик, историчар уметности. Прво радно место било му је кустос Музеја револуције у Новом Саду, а потом, кустос Галерије Матице српске од 1959. до 1977. Био је научни саветник Балканолошког института САНУ од 1977. и директор Галерије Српске академије наука и уметности од 2001. до 2009. Био је дописни члан САНУ од 2000. године, а редовни од 2006. Био је дугогодишњи члан Одбора Одељења за ликовне уметности и 23 године секретар уредништва Зборника Матице српске за ликовне уметности, члан Темишварског и Лексикографско-биобиблиографског одбора. Проучавао је српску ликовну уметност у Мађарској, Румунији, Хиландару и фрушкогорским манастирима. Аутор је више значајних монографија. <https://www.sanu.ac.rs/clan/davidov-dinko/> (приступљено 3. 6. 2019.) Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 6, Нови Сад 1996, 264–265.

18 Милан Кечић (Крчедин, 1910 – Нови Сад, 1998), школовао се у приватној школи Ладислава Шванг-мајера у Прагу где је учио за декоратера излога. Академију ликовних уметности, сликарски одсек, завршио је 1947. у класи професора Мила Милуновића у Београду. Био је редовни професор на Факултету ликовних уметности у Београду (1973–1978). Трајно се настанио у Новом Саду 1956. године. Шарчевић, Гордана, *Милан Кечић: слике 1948–1993*, Галерија савремене ликовне уметности, Нови Сад 1993; М. Ар.[Арсиф, Милош], *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 11, Нови Сад 1998, 70–73.

19 Милета Павлов (Томашевац, 1929) новинар, књижар, културни посленик. Средином 1950. постао новинар Радио Новог Сада. Био је члан управе Народног универзитета, уредник Трибине младих у Новом Саду (октобар 1954 – мај 1955), покретач и сарадник часописа *Поља*, новинар листа *Дневник* (1956–1964), један од оснивача Педагошке трибине просветних радника, родитеља и омладине (1959–1960), ангажован у Културно-просветној заједници и Већу новинара, посланик у Културно-просветном већу Скупштине Војводине (1963–1964), саветник председника и стручни сарадник у Покрајинском комитету Савеза комуниста Војводине (1964–1968), уредник стручних и научних издања у Издавачком центру „Радивој Ћирпанов“ (1969–1982). Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 18, Нови Сад 2001, 269–271. <https://www.kcns.org.rs/istorijat/> (приступљено 3. 6. 2019.)

20 Јован Солдатовић (Черевих, 1920 – Нови Сад, 2005) вајар, ванредни професор Академије уметности у Новом Саду (1975–1981). Аутор многобројних скулптура, биста и јавних споменика у Новом Саду и другим градовима тадашње државе и у иностранству. Добитник је бројних уметничких награда и признања. Latinović, Vesna (ur.), *Jovan Soldatović, Galerija Bel Art, Novi Sad* 2012.

21 Мирослав Настасијевић (Београд, 1939 – Нови Сад, 1998) књижевник, кустос Музеја града Новог Сада, телевизијски уредник, драмски писац, антологичар, преводилац са енглеског и мађарског језика. Прво радно место било му је у Музеју града Новог Сада где је био руководилац просветно педагошке службе (1963–1975). Године 1975. постављен је за уредника програма за децу Телевизије Нови Сад. Увео је многе популарне дечије емисије: *Лућкомендија* (1984–1986), *Музички шобојан*, *Шејња с јесником* и друге. Аутор је бројних радио-игара за децу, више радио и ТВ драма, сценарија. Уредник је едиције *Благо завичаја* Градске библиотеке, члан редакција часописа *Поезија*, *Невен*, едиције *Ситражилово*. Саставио је избор Змајевих песама за децу, песама Бранка Радичевића и друге песничке антологије. Под псеудонимима Барбара Колинс и Мадлен Делорм објављивао је љубавне романе у свескама. Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 16, Нови Сад 2001, 256–257.

22 Мирјана Џебина (Дервента, 1930) историчар уметности, кустос Одељења за културну историју Музеја града Новог Сада. Аутор бројних изложби, каталога и студија у Музеју, добитник Новембарске повеље Града Новог Сада (1991). Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 30, Нови Сад 2009, 407–408.

запажене уметничке и успешне научне каријере. Ентузијастички и визионари, били су уверени да је оснивање Галерије савремених новосадских уметника неопходан корак за адекватно и стручно праћење развоја савремене уметности у Новом Саду. Захваљујући подршци градских власти и удружења уметника, кораци на успостављању Галерије одвијали су се веома брзо. Из трајне документације Одељења сазнајемо да су се одлуке и решења доносили на састанцима који су одржавани на сваких пет до седам дана.

Већ 7. октобра 1963. године управник Музеја проф. Васа С. Колак упутио је члановима новоформиране Комисије Решење о њиховом именовању.²³ Два дана касније, новинар Милета Павлов упутио је допис управнику и Савету Музеја града Новог Сада са образложењем разлога који га спречавају да прихвати чланство у Комисији. Један од кључних разлога било је његово неслагање са оснивањем уско – завичајне галерије. Осим тога, сматрао је да као новинар и друштвено-политички радник нема стручне компетенције за члана Комисије будући да није ни кустос, ни историчар уметности нити ликовни критичар.

Друћу

ВАСИ КОЛАКУ, управнику Музеја града

Нови Сад

Поштовани друже Управниче,

Примио сам решење о именовању за члана Комисије за откуп уметничких дела за Новосадску галерију савремене уметности и позив на седницу те Комисије, али ми разлози које наводим у писму Савету Музеја не доушљају да се прихватам те дужности, па Вас молим да сами уважите наведене разлоге и упознаете са садржином писма савета и Комисију.

Унапред Вам се захваљујем и изражавам Вам своје поштовање,

Нови Сад, 9. X 1963.

Милета Павлов, новинар [с. р.]

САВЕТУ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

НОВИ САД

Поштовани друћови,

Указали сте ми велико поверење и пажњу када сте ме именovali за члана Комисије за откуп уметничких дела новосадских уметника за Новосадску галерију савремене уметности. Ја Вам се на томе искрено захваљујем и жалим што морам да Вам саопштим разлоге који ме спречавају да се прихватам поверене ми дужности.

²³ Решење о именовању Комисије за откуп уметничких дела новосадских уметника за Новосадску савремену галерију [7. 10. 1963], ЗГ–МГНС: Прилог 2.

1. Оснивање галерије једног града, постојеће оваквој као што је Нови Сад, далекосежан је друштвени и културни похват, који – у нашим социјалистичким друштвеним односима – обавезује да о њему буде консултовано не само заинтересовано удружење уметника, чију заинтересованост овим никако не желим да савим под сумњу, него је само сматрам недовољном, већ и шира средина Новосадске комуне, у чије се име и чијим се средствима отвара та културна установа, па и шира југословенска културна јавност. По мом сазнању, такве консултације није било и с правом ћу поставити питање зашто се у нашој културној политици и пракси, чак и приликом доношења тако значајне одлуке, крше норме које се с муком и великом људском нагом успостављају данас у нашој земљи.
2. Никако не могу да избећем питање оправданости оснивања уско – завичајне галерије, нарочито у наше време, када се постојеће у целом свету превазилазе локални, регионални оквири у култури и друштвеном животу уопште. Уосталом, не треба ни даље од оних комуна у Војводини које већ годинама организују сликарске колоније, омогућавајући у њима боравак уметницима из целе земље и стварајући збирке од радова свих учесника, без обзира где социјално живе. А ми, овде, у културном средишту Војводине, кроз најбоље периоде своје историје отвореном за широке југословенске, балканске, средњоевропске и европске стваралачке, хуманистичке подахвате, сада, у социјалистичком раздобљу, неочекивано се затварамо у свој уски, завичајни регион.
3. Од чланова Комисије, како то произилази из чл. 2, 13 и 15 Правилника о уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности, тражи се стручна ликовна спрема, вођење рачуна искључиво о естетским вредностима дела и стручна одговорност, што ја не посеђујем и што ми – као концепција – у знајној мери није блиско. Најпосле, чл. 2 поменутог акта онемогућава Наслов да ме именује за члана Комисије, пошто сам ја новинар и друштвено-политички радник, а не ни кустос, ни историчар уметности, ни ликовни критичар. То су разлози збој којих молим да ме ослободите поверене ми дужности, уверавајући Вас у исто време да тиме не желим да нијодаштавам нерешене проблеме друштвеној и материјалној положаја ликовних уметника и уметности у Новом Саду и Војводини, јер сам, схватајући њихову тежину, као и данашње услове и потребе наше друштвене заједнице, предложио Просветно-културном већу Скупштине Војводине и оно се сагласило да их у што скорије време – након свестранијеј истраживања и јавној расправљања – узме у разматрање, ће препоручи и положи се за најцелиходнија, најадекватнија решења.

Молим Вас да примите изразе моје искреној поштовања,
Нови Сад, 9. X 1963.

/Милета Павлов, новинар/ [с. р.]²⁴

Из записника Комисије за откуп дела савремених новосадских уметника сазнајемо да образложење Милете Павлова о разлозима збој којих не може прихватити чланство у Комисији

24 Писмо Милете Павлова управнику и Савету Музеја града Новог Сада [9. 10. 1963], ЗГ–МГНС.

у коме би било назначено да *припада* *трупи* оснивача Галерије. Солдатовић је приметио да би сума [за откуп] била само симболична, јер би се за Галерију *откупи*љивали *ирвенствено* они радови који су уметнику *драги* и жели да их сачува. Од Комисије је очекивао да у избору радова за Галерију избегава најновија дела аутора, већ да се избор врши тако да се у фонду нађу кључна дела уметника, карактеристична за поједине периоде у његовом раду. На предлог Динка Давидова, одлучено је да се новосадски уметници позову на састанак на коме би усмено били обавештени о целокупној замисли. У наставку дискусије разговарало се о развоју Галерије и њеном потенцијалу да у будућности превазиђе оквири Новог Сада и прерасте у покрајинску галерију. Солдатовић је изнео став да би у *том случају* *Новосађани* *представљали* *почасни* *део* Галерије, као оснивачи. Милета Павлов се обавезао да пред Скупштину Новог Сада изнесе питање зграде која би се градила или адаптирала за Галерију.

Уследио је позив новосадским уметницима на заједнички састанак са Комисијом за откуп дела савремене уметности. Секретар Комисије Мирослав Настасијевић послао је 19. октобра 1963. следеће циркуларно писмо:

*КОНЦЕПТ ПИСМА ПОСЛАТОГ УМЕТНИЦИМА ОД СТРАНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП
УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ
19. X. 1963.*

На својим састањима одржаним 11. и 14. X. 1963 године Комисија за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности Музеја града Новог Сада разматрала је питања концепције ове Галерије и стала на становиште да је неопходно да се по питању проблема саме поставке посавештује са уметницима. Сматрамо да није потребно наглашавајући колика је важност ове установе за уметнички животи нашег града. Рећи ћемо само да ће њени основни задаци бити да осмисли откуп уметничких дела, да праћи рад и развој сваког уметника понаособ, да прикупи најбоља његова дела из појединих периода и да их стимулише у даљем раду. У Музеју града Новог Сада сваки уметник биће обрађен музеолошки, водиће се фотодокументација о његовом стваралаштву и прикупљајући се биографски и други материјал о њему, што ће бити посао посебно за то одређеног кустоса – историчара уметности. На тај начин биће обрађена савремена уметност Новог Сада.

Сматрајући да је за овакав подухват пре свега потребна уна сарадња самих уметника, позивамо Вас да узмете учешће у разговору о оснивању Новосадске галерије и договору о реализацији откупа, који ће се водити у преговорима Музеја града Новог Сада, у среду 23. октобра т. т. у 10 часова пре подне, и да на тај начин постанете суоснивачи ове Галерије.

*Секретар Комисије
Мирослав Настасијевић, с. р.
кустос Музеја града Новог Сада²⁷*

²⁷ Концепт писма послатог уметницима од стране Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности [19. 10. 1963], ЗГ–МГНС.

Први заједнички састанак Комисије и уметника одржан је 23. октобра 1963. године у Музеју града Новог Сада.²⁸ Поред чланова Комисије, присутни су били уметници Бошко Петровић²⁹, Богданка Познановић³⁰, Радмила Граовац, Јожеф Ач, Боб Емил и Милан Керац. Председник Комисије, Динко Давидов је уметнике позвао на пуну сарадњу, а Солдатовић нагласио да би Комисија требало да функционише као стална и чврста спона са уметницима, те да би требало да *ова комисија буде нека врста донатора, нека врста савремене Павла Бељанског*. Уметници су замољени да припреме документацију о себи и свом раду, као и да начине избор својих радова које ће Комисија прегледати приликом обиласка атељеа. Испоставило се да већина уметника нема срећену документацију о свом раду. Осим тога, да многи не желе да продају своје старије радове које су сачували из различитих разлога. Солдатовић је замолио присутне да направе избор својих дела која ће бити фотодокументована, и позвао уметнике да се *не треба односити хладно према Комисији као према жирију. Требало би да сваки уметник остави чак посмртно завештање Галерији*. Предложио је да се већ у децембру организује изложба која ће осветлити уметнике, њихов рад и атеље, након чега је закључено да се од 28. октобра до 3. новембра обиђу атељеи Јована Солдатовића, Бошка Петровића, Богданке Познановић и Емила Боба, а од 4. до 10. новембра атељеи Радмиле Граовац, Николе Граовца, Милана Керца, Анкице Опрешник и Исидора Врсајкова.

Милета Павлов је на састанку поновио ранији предлог да се *оформи један документ – поштом као признање уметницима – оснивачима Галерије*. Остаје нам непознато да ли је такав документ успостављен. У Музејској архиви нисмо нашли потврду томе. Управник Музеја Васа Колак присутнима на састанку је саопштио да за оснивање Галерије постоји пуна подршка Председника Општинске скупштине Тиме Врбашког.³¹ Разговарало се о

28 Зайисник Комисије за ошкуй дела савремене новосадске уметности [23. 10. 1963], ЗГ–МГНС: Прилог 5.

29 Бошко Петровић (Нови Сад, 1922–1982) сликар и таписериста. Студирао са прекидима на Академији уметности у Београду (1940–1969). Од 1949. године, ради у мајсторској радионици Мила Милуновића. Исте године се запослио у Културно-просветној заједници Војводине у Новом Саду. Био је професор у Школи примењених уметности у Новом Саду (1949–1953), кустос Војвођанског музеја (1953–1965), оснивач радионице за израду таписерија „Атеље 61“ у Новом Саду (1961), професор на Вишој педагошкој школи у Новом Саду (1969–1975), ванредни професор на Академији уметности у Новом Саду (1975–1980), потом редовни професор Академије. Добитник је бројних награда и одликовања за свој рад. Arsić, Miloš, Boško Petrović (1922–1982), Galerija savremene likovne umetnosti, Novi Sad 1984.

30 Богданка Познановић (Бегеч, 1930 – Нови Сад, 2013) авангардна вишемедијска уметница. Завршила је Академију ликовних уметности у Београду 1956. године, у класи проф. Мила Милуновића. Један је од оснивача и уредника Трибине младих и часописа „Поља“, а на Академији уметности у Новом Саду предавала је ликовне елементе са визуелним истраживањима. Прва је у бившој Југославији увела у наставни процес видео уметност. Kojić Mladenov, Sanja, *Bogdanka Poznanović: contact art*, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad 2016.

31 Тима Врбашки (Ковиљ, 1926 – Нови Сад 1992) политичар, градоначелник Новог Сада. Студирао је економију, а после Другог светског рата постао чиновник у Среском народном одбору у Жабљу, одакле је биран на политичке функције. Након доласка у Нови Сад био је председник Среског народног одбора, директор фабрике машина *Победа*, а од октобра 1962 до маја 1967. године градоначелник (председник Скупштине општине) Новог Сада. Потом је биран за члана Извршног већа Србије (1967–1969) и посланика у Скупштини Србије. <http://www.novisad.rs/lat/dosadasnji-gradonacelnici-1> (приступљено 13. 6. 2019). Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 5, Нови Сад 1996, 246.

потреби за просторијама које би биле намењене Галерији. Предложено је *да се атријум Тойовња-че* [на Петроварадинској тврђави] *осйособи за сйалну изложбу Галерије*, због чега би требало позвати директора Војвођанског музеја, који атријум користи као магацински простор, да га испразни. Солдатовић је изнео предлог да се прва изложба Новосадске галерије постави у холу Радио-станице, а да би на њој требало приказати *како дела йако и ликовне уметни-ке и њихове айељее* [...] *јер је йо начин да се обичан йледалац уйозна са ликом уметника и да се уметник йриближи йублици као човек*.

Према закључку са састанка, Комисија је током новембра и децембра 1963. године обишла атељее, прегледала избор дела која су уметници предложили за откуп и изабрала прва остварења за откуп за фонд нове Галерије. Записници са ових састанака значајан су извор о изборима које је Комисија правила и одлукама које је доносила. Поред тога што из њих сазнајемо која су дела откупљена те године, сазнајемо и која су дела планирана за откуп у наредним

Сл. 2 Јован Солдатовић,
Поверавања (1962/63)

Fig. 2 Jovan Soldatović,
Confessions (1962/63)

Сл. 3 Миливој Николајевић,
Дијагонално йрање у води
(1963)

Fig. 3 Milivoj Nikolajević,
Diagonal branches in the water
(1963)

годинама. Многа од евидентираних дела заиста су откупљена током наредних година, а поједина дела замењена другим.

Први састанак је одржан у атељеу Јована Солдатовића, 9. новембра 1963. године. Комисија је прегледала радове и решила да уметник треба да буде заступљен *како у разним њериодима свој стваралаштва, тако и у разним техникама*. За откуп је изабрано пет његових радова: *Керуша* (бронза), *Портрет Томе Росандића* (камен), *Поверавања* (композиција у дрвету), *Јелени* – скица за велику композицију (бронза) и *Мала скица* за споменик у Жабљу (бронза). За први откуп одабрана је композиција *Поверавања* по уједначеној цени за све уметнике од 70.000 динара (Сл. 2).³² Истог дана одржан је састанак Комисије у атељеу Бошка Петровића ради избора његових радова за Савремену новосадску галерију. Пошто је Петровић радио таписерије, чије извођење у материјалу није било могуће платити, Комисија је прегледала скице за таписерије одлучивши да откупи један од старијих радова, како би сликар био заступљен и са сликом и са таписеријом. За откуп је одређена слика из ранијег периода Петровићевог стваралаштва, с тим да остали радови буду изабрани кад Галерија буде у могућности да плати извођење у материјалу. За откуп је изабрана слика *Композиција*, такође за уједначени износ од 70.000 динара.³³ Након два дана одржан је следећи састанак Комисије у атељеу сликара Миливоја Николајевића ради избора његових радова за савремену галерију и одређивање дела за откуп. Пошто Николајевић није извршио самосталну селекцију својих радова које би поднео Комисији на разматрање, изабране су три његове графике за откуп. Комисија је образложила своју одлуку тиме да се *од уметника чија дела збој технике у којој су рађена иду по сразмерно ниској цени, откупе два или три дела, како би се дојунила цена до 70.000.-*. Аутор се са тим сложио, па су за откуп изабрана три каменореза: *Дијагонално прање у води* (Сл. 3), *Ришам прања у води* и *Светло и тамно прање у води*.³⁴ Наредног дана Комисија се састала у атељеу Александра Лакића. На предлог сликара Лакића, Комисија је решила да уметник буде заступљен у свим техникама којима се бави, а пошто се уметник почео бавити и таписеријом, Комисија је нотирала једну скицу за таписерију. Ова скица је ушла у избор од пет радова одређених за откуп: *Интернационала* (таписерија), *Реликвије православне* (темпера), *Преци* (темпера), Из серије *Раи* (темпера), *Синхија* (уље). За откуп је изабрана уљана слика *Синхија* с тим да се аутор сагласио са могућим изменама у избору радова уколико се појави неко боље дело.³⁵ Потом су у атељеу Емила Боба, 18. новембра 1963, изабрана уља: *Ловина*, *Јесен*, *Арача са северне стране*, *Рибе 1* и *Рибе 2*, а за откуп је одређена слика *Јесен*.³⁶ Истог дана је

32 Зайисник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Јована Солдатовића [9. 11. 1963], ЗГ–МГНС.

33 Зайисник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Бошка Петровића [9. 11. 1963], ЗГ–МГНС.

34 Зайисник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Миливоја Николајевића [11. 11. 1963], ЗГ–МГНС.

35 Одсутан је био председник Динко Давидов. Зайисник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Александра Лакића [12. 11. 1963], ЗГ–МГНС.

36 Зайисник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Емила Боба [18. 11. 1963], ЗГ–МГНС.

Богомил Карлавариc понудио своје радове из разних периода, па је Комисија усвојила овај начин избора имајући у виду Концепцију по којој сваки сликар или вајар *треба да буде заступљен репрезентативно, како би се могао салагати чинио његов развој*. Одабрана су уља на платну *Бела фасада*, *Сумрак у Војводини*, *Предео из Бечеја*, *Телечка* и *Мртва природа*. За откуп је изабрана слика *Телечка*.³⁷ Тог дана Комисија је посетила и атеље сликара Милана Керца и Анкице Опрешник, прегледала радове који су уметници предложили и определила се за уљане слике. Нотиране су графике које би дошле у обзир за касније откупе, како би и графика била заступљена у Галерији, с обзиром на то да се њом бавио мали број уметника. За будуће откупе прилежена су следећа уља на платну Анкице Опрешник: *Село*, *Равношјежа*, *Мртва природа (Бела ваза)*, *Поља*, и графике: *Летњи дан*, *Последња шетња*, *Суша*, *Ловиште 2*, *Обична јесен*, *Ловиште 3*, *Мртва природа*, *Птица у њежању*, *Равношјежа*, *Вечњи лов*, *Вечерње расположење*, *Травничке бојомолке*, *Композиција*. Откупљено је уље на платну *Бела ваза* (Сл. 4). Од понуђених дела Милана Керца Комисија је нотирала слике *Улица југословенске армије*, *Тужно вече*, *Црвена ораница (велика)*, *Црвена ораница (мала)* и *Ораница*, и графике: *Јесен*, *Селска игла*, *Велика ораница*, *Вече (велико)* и *Вече (мало)*, а откупљена је слика *Црвена ораница (мала)*.³⁸

Сл. 4 Анкица Опрешник, *Бела ваза* (1963)

Fig. 4 Ankica Oprešnik, *White vase* (1963)

37 Зайисник са састанка Комисије за оцкују уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Богомила Карлавариcа [18. 11. 1963], ЗГ-МГНС.

38 Зайисник са састанка Комисије за оцкују уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеима Милана Керца и Анкице Опрешник [18. 11. 1963], ЗГ-МГНС.

Након првих откупа за Савремену галерију, одржан је 9. децембра 1963. године други састанак Комисије са новосадским уметницима у Галерији Матице српске. Уметницима је позив на састанак упутио Секретар Комисије Мирослав Настасијевић:

Број: 01-861

Дана: 7. XII 1963.

У понедељак, 9. XII. 1963. у 18 часова одржаће се састанак ликовних уметника са члановима Комисије за откуп уметничких дела Новосадске савремене галерије поводом откупа за Галерију. Молимо Вас да узмете учешћа у овој дискусији, како би се откуп могао реализовати. Неопходно је присуство што већег броја уметника, јер су на дневном реду питања и проблеми откупне политике Галерије, као и проблеми реализације откупа. Састанак ће се одржати у Галерији Матице српске.

Секретар Комисије
/Мирослав Настасијевић/
[с. р. потпис и печат Музеја]³⁹

Састанку су присуствовали управник Музеја Васа Колак, Мирослав Настасијевић и Јован Солдатовић, док су остали чланови Комисије били одсутни.⁴⁰ Присутан је био велики број уметника: Миливој Николајевић, Анкица Опрешник, Милан Керац, Милорад Балаћ, Емил Боб, Радмила Граовац, Хелена Сивч, Богомил Карлавариш, Стеван Максимовић, Олга Николић, Мирјана Шипош, Павле Радовановић, Бошко Петровић и Душан Миловановић.

Први је реч узео Солдатовић изnoseћи запажање да су се уметници показали неспремни да сарађују са Комисијом јер ни код једног од њих Комисија није наишла на пет припремљених радова о којима би се дискутовало, или да показују тежњу да не дају најбоље радове. Нагласио је да ће се следеће године располагати са 3.000.000 динара за откуп што ће омогућити реалније откупне цене и додао да *Комисија долази од тога да сваки уметник жели да буде што боље представљен у Галерији*. Повела се расправа о ниској, уједначеној откупној цени. Стеван Максимовић је изразио сумњу да ће сваки уметник пристати на откуп пет својих најбољих слика за износ од 70.000 динара. Изјавио је да он сам ни у ком случају не би пристао да пет својих најбољих радова да за тако ниску цену, те да би пристао да прода два рада, а да откуп осталих буде у реалном износу. *Требало је да сви дају по један рад као поклон у интересу себе самих. Ако је цена већ толико симболична, онда радије треба ићи на поклоне*, рекао је Максимовић. Солдатовићев противаргумент био је да сума јесте ниска, али је свакоме обезбеђен сигуран откуп за пет година унапред: *Овде се рачуна на њуну савест и добру вољу уметника*.

Управник Музеја Васа Колак нагласио је да је град Нови Сад за следећу годину понудио 3.000.000 динара и да ће се сви актери компромитовати уколико не потроше средства којима сад располажу. *Жртве су потребне за чистак, јер се овако нешто још није радило, а и не поверење постоји. После 15. децембра овај новац одлазиће на попуњавање других празнина*.

39 Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 9. децембра 1963. [бр. 01-861 од 7. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

40 Зависник са другој састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности и уметника, одржаног у Галерији Матице српске 9. 12. 1963. ЗГ–МГНС: Прилог 6.

Зато треба покушати код оштинине да се новац пребаци на Музеј града, иако да може да се троши 1964, рекао је управник. Радмила Граовац је узела на себе да покрене у Савету за културу питање 1.000.000 динара који су утрошени [на поклон за делегацију из Мађарске, прим. Ј. Бањак], које би требало ребалансирати и у следећој години откупити два рада.

Вајар Павле Радовановић је изнео свој став о ниској откупној цени дела: *треба правити разлику: има људи који од уметности живе. Они су приморани да иду из дућа у дућ. За њих је немогуће и бесмислено да се обавезују да ће својих најбољих дела у следећих пет година дају по иако ниској цени, која скоро не покрива ни трошкове рада. Те радове он може продати по далеко вишој цени, а то је његова егзистенција. [...]* сматра да човек који живи искључиво од уметности не може да да дело од пола милиона за 70.000, на шта је Солдатовић приметио да вајар може да да трећи одлив у Галерију, што за њега представља добит, а поред тога ће бити најбоље заступљен у Галерији.

У дискусији је учешће узео и Бошко Петровић: *Идеја за оснивање ове Галерије при Музеју града Новог Сада дошла је отуд што у граду не постоји стална збирка у којој би сви уметници били репрезентовани. Тако се десило да у већини случајева најбољи радови нису откупиљени овде, већ су отишли ко зна куда. Зато се иде на то да ова збирка буде од најбољих дела. Треба ићи чак и на поклоне, мада то није баш славно. На тај начин вршили би притисак на*

Сл. 5 Радмила Граовац, *Портрет Вере* (око 1960)
Fig. 5 Radmila Graovac, *Portrait of Vera* (ca. 1960)

Сл. 6 Богданка Познановић, *Флора* (1959)
Fig. 6 Bogdanka Poznanović, *Flora* (1959)

грушито и показали да нам је до Галерије ситало. Али тоу постоји опасност да уметник као поклон да један од слабих радова. Солдатовић се надовезао на Петровићево запажање: Ко је поклонио дело које је мање вредности, сматраће се да је изневерио идеју и од њега се откупи неће вршити. Лошим делом уметник себе елиминиса, јер такво дело завршава у мајацину.

Сликар Богомил Карлаварис је предложио да се откупна политика врши по утврђеном кључу током три следеће године, а да Комисија након тога откуп врши по нормалним ценама и по неравноправном кључу на шта је Милан Керац изјавио да у таквом раду не жели да учествује јер Галерија није ипак ни основана, и да би се на тај начин изневерили раније постављени принципи. Солдатовић се сложио рекавши да треба имати петогодишњи минимум од сваког уметника: *Требало би да свако жели да пошто-пошто буде заступљен у Галерији, без обзира какву ће корист извући.* Предложио је да се потпише један документ у коме ће се свако обавезати да ће му ових пет година бити поштом под сагласношћу Оштинине, под условом да годишња сума не изађе изнад 3.000.000 и да се Оштина обавезе да ће обезбедити излагање. Ко да лошу ствар, у коначној оставци биће мање заступљен или уопште неће доћи у обзир. Солдатовићев предлог је једногласно усвојен, а Павле Радовановић је остао уздржан од гласања.

На крају састанка је одлучено да се за заменика председника Комисије Динка Давидова, који је често одсутан, изабере историчар уметности Јулка Џунић, док је за заменика Милана Кечића који често одсуствује са састанака Комисије због болести, изабран Милан Керац. Међутим, из записника са следећих седница Комисије сазнајемо да Јулка Џунић није ни узела учешћа у раду, нити је присуствовала састанцима Комисије, као и да новинар Милета Павлов због болести није присуствовао састанцима током децембра.

Обилазак атељеа новосадских уметника настављен је током децембра исте године. Једнаестог децембра извршен је избор у атељеима Николе Граовца, Радмиле Граовац, Јожефа Ача и Богданке Познановић. Од пет изабраних Граовчевих уља: *Мртва природа (Цвеће), Портрет са црвеним шеширом, Фиџа у ентеријеру, Прегео са џамијом и Пејзаж* откупљено је уље на платну *Фиџа у ентеријеру*. Разматрајући радове вајарке Радмиле Граовац, Комисија је за будуће откупе одабрала следећа дела: *Седећа фиџа, Торзо, Глава, Портрет Вере* (теракота) и *Пано* (теракота на дрвету), а том приликом је извршен откуп скулптуре *Портрет Вере* (Сл. 5).⁴¹ Јожеф Ач је изразио сагласност са Концепцијом Галерије да сваки уметник буде заступљен ретроспективно како би се могао сагледати цео његов развојни пут, а пошто је располагао неким својим ранијим радовима, понудио их је Комисији на увид. Изабрана су следећа уља: *Кукуруз (Тојола), Кукуруз (Бечеј), Тојола 58, Пројективни ритам и Механика*. Одабран је апстрактни пејзаж *Тојола 58*, а уметник се сагласио са ценом од 70.000 динара, као и са могућим изменама у изабраним радовима, уколико он или Комисија буду сматрали да ће неки други рад боље репрезентовати његово стваралаштво.⁴² У договору са Богданком Познановић, Комисија је одлучила да за Галерију изабере пет њених радова који ће најбоље представљати и осветљавати уметнички развој ауторке. Између дела за које је Б. Познановић сматрала да могу да

41 Зависник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеима Николе и Радмиле Граовац [11. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

42 Зависник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Јожефа Ача [11. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

Сл. 7 Олга Николић, *Јабланови* (1961)

Fig. 7 Olga Nikolić, *Black poplars* (1961)

репрезентују њен рад и неколико година уназад Комисија је изабрала уља на платну: *Флора*, *Композиција 1*, *Композиција 2*, *Композиција 3* и *Пано минијатура* и откупила слику *Флора* (Сл. 6).⁴³ Шеснаестог децембра Комисија је посетила атеље Хелене Сивч, Мирјане Шипош, Олге Николић и Стевана Максимовића. За Савремену галерију изабрано је пет радова Хелене Сивч у свим сликарским техникама којима се ауторка бавила: *Руже* (уље), темпере *Макарска I* и *Макарска II* и акварели *Тиса* и *Пејзаж*. За први откуп изабрана је темпера *Макарска II*.⁴⁴ Између пет одабраних уља на платну Мирјане Шипош: *Аки*, *Мртва природа са мандолином*,

43 Зайисник са сасџанка Комисије за ошкуј уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Богданке Познановић [11. 12. 1963], ЗГ-МГНС.

44 Зайисник са сасџанка Комисије за ошкуј уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Хелене Сивч [16. 12. 1963], ЗГ-МГНС.

Сл. 8 Душан Миловановић,
Портрет (1957)

Fig. 8 Dušan Milovanović,
Portrait (1957)

Деца са њејлом, *Девојчица са њолубом* и *Цвеће*, откупљена је слика *Деца са њејлом*.⁴⁵ Након прегледа понуђених дела у атељеу Олге Николић, Комисија је за Савремену галерију изабрала уља *Јабланови*, *Дворишње* и *Дрворед*, и извршила откуп слике *Јабланови* (Сл. 7).⁴⁶ Пошто се сликар Стеван Максимовић мало бавио сликарством у последњем периоду због заузетости на другој страни, он је Комисији дао на увид свега три уља, за које је сматрао да могу да га представе у Галерији. Комисија је за будуће откупе евидентирала све три слике: *Мртва њрирода*, *Композиција II* и *Композиција III* и откупила слику *Мртва њрирода* по уједначеној цени. Уметник се сагласио са одлуком Комисије, као и са допуном и могућим изменама одабраних радова.⁴⁷ Атеље Душана Миловановића Комисија је посетила 20. децембра 1963, који је припремио само два уља на платну за које је сматрао да могу достојно да га представе у Галерији: *Портрет* и *Мртва њрирода*. Комисија је откупила слику *Портрет* (Сл. 8) и обавезала уметника да допуни избор радова.⁴⁸

45 *Зайисник са сасџанка Комисије за откупу уметничких дела Савремене новосадске галерије*, у атељеу Мирјане Шипош [16. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

46 *Зайисник са сасџанка Комисије за откупу уметничких дела Савремене новосадске галерије*, у атељеу Олге Николић [16. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

47 *Зайисник са сасџанка Комисије за откупу уметничких дела Савремене новосадске галерије*, у атељеу Стевана Максимовића [16. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

48 *Зайисник са сасџанка Комисије за откупу уметничких дела Савремене новосадске галерије*, у атељеу Душана Миловановића [20. 12. 1963], ЗГ–МГНС.

У марту 1964. године одржан је трећи заједнички састанак новосадских уметника и Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије.⁴⁹ Секретар Комисије Мирослав Настасијевић упутио је уметницима следећи позив:

Број: 01-152

Дана: 10. III 1964.

Музеј града Новог Сада
НОВОСАДСКА САВРЕМЕНА ГАЛЕРИЈА

У петак, 13. III. 1964. одржаће се састанак Комисије за откуп уметничких дела Новосадске савремене галерије при Музеју града Новог Сада, са следећим дневним редом:

Саопштење о досадашњем раду Комисије и о извршеним откупима;

Припремање прве прелепне изложбе савремене галерије од радова откупљених и одређених за касније откуп;

План за даљи рад Комисије и за даље откупљивање уметничких дела;

Разно.

Пожељно је да сви уметници који су заинтересовани за реализацију Галерије присуствују овом састанку, који ће се одржати у просторијама Галерије Матице српске 13. марта у 18. часова.

Секретар Комисије
(Мирослав Настасијевић)
[с. р. потпис и печат Музеја]⁵⁰

Састанку су присуствовали: Д. Давидов, Ј. Солдатовић, М. Керац, Б. Петровић, А. Оп-
решник, И. Врсајков, Б. Познановић, О. Николић, М. Шипош, М. Николајевић, Е. Боб, Х.
Сивч, управник Музеја В. Колак и Секретар Комисије М. Настасијевић. Седницу је отворио
Солдатовић, који је, резимирајући рад Комисије у протеклој години констатовао да Галерија
у 1964. располаже са 3.000.000 динара као што је и обећано. Из тог фонда биће неопходно
да се плати кустос Галерије јер Настасијевић због великог обима посла у Музеју није више
у могућности да се у потребној мери ангажује у њеном раду. Том приликом је први пут
изречено да је неопходно запослити кустоса који ће се бавити искључиво Галеријом.

О тешкој материјалној ситуацији у којој се многи новосадски уметници налазе, а у вези с
ниским ценом откупа полемисао је Исидор Врсајков: *не може [се] порећи чињеница да је мно-
го теже уметнику који од уметности живи него ономе који је у редовном радном односу да про-
слику по њако ниској цени, пошто ако жели да у Галерији има своја најбоља осиварења,
рекавши да би требало што пре престати са оваквом политиком откупа. Анкица Оп-
решник је изјавила да се не слаже с тим јер, ако смо прећули да направи-
мо Галерију, онда се не треба освртати на овакве проблеме. Ипак, главна тема састанка било је званично отварање Галерије.
Солдатовић је изнео план да се изложба организује у Атријуму Музеја града, након изложбе*

⁴⁹ Зависник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске савремене галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [13. 3. 1964], ЗГ–МГНС: Прилог 7.

⁵⁰ Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 13. марта 1964. [бр. 01-152 од 10. 3. 1963], ЗГ–МГНС.

Сл. 9 Богомил Карлаварис,
Бела фасада (1962)

Fig. 9 Bogomil Karlavaris,
White façade (1962)

Сл. 10 Никола Граовац,
Пейзаж (око 1960)

Fig. 10 Nikola Graovac,
Landscape (ca. 1960)

„Атељеа 61“ која је планирана у том простору у оквиру Стеријиног позорја. Донете су нове одлуке о члановима Комисије с обзиром на то да су Милета Павлов и Милан Кечић усмено, телефоном обавестили чланове да не могу више сарађивати *збој сиречености*. На предлог Настасијевића у Комисији је остао Кечићев заменик – Милан Керац, а за новог члана изабран је Бошко Петровић. Састанак је закључен одлуком да се почне са овогодишњим откупом по цени од 100.000 динара и да се почне са припремама за изложбу Галерије.

Шест дана касније, 19. марта 1964, Комисија се састала у Музеју града Новог Сада, ради договора о откупу и организовању изложбе Галерије.⁵¹ Присутни су били Б. Петровић, М. Керац, Ј. Солдатовић, Д. Давидов, М. Настасијевић и В. Колак. Одлучено је да се откупе дела појединих уметника с обзиром на то да је Комисија већ имала увид у одабране слике и скулптуре, и то по уједначеној цени од 100.000 динара: скулптура у гипсу *Керуша* Јована Солдатовића, темпера *Композисија* Бошка Петровића, темпера *Интернационала* Александра Лакића, теракота *Пано* Радмиле Граовац и уља: *Бела фасада* Богомила Карлавариса (Сл. 9), *Пејзаж* Николе Граовца (Сл. 10), *Композисија* Богданке Познановић, *Равнотежа* Анкице Опрешник (Сл. 11), *Руже* Хелене Сивч, *Механика* Јожефа Ача (Сл. 12), *Акџи (Девојчица са цвећом)* Мирјане Шипош.

Сл. 11 Анкица Опрешник, *Равнотежа* (1960/1961)

Fig. 11 Ankica Oprešnik, *Balance* (1960/61)

На састанку је одлучено да се изврши увид у дела Стевана Максимовића, Олге Николић, Миливоја Николајевића, Милана Кечића, Исидора Врсајкова, Боба Емила, Милорада Балаћа, Емерика Фејеша и Милана Ћирлића ради откупа. Солдатовић је обавестио присутне о споразумној одлуци да се у оквиру Стеријиног позорја, уместо изложбе „Атељеа 61“, отвори изложба Савремене галерије и да би требало убрзано приступити припреми изложбе. Осим тога, Стеријино позорје је уредило са управником Војвођанског музеја

Сл. 12 Јожеф Ач, *Механика* (1961)Fig. 12 Jožef Ač, *Mechanics* (1961)

Рајком Николићем да се Музеј исели из атријума Топовњаче на Тврђави. Солдатовић и Бошко Петровић узели су на себе обавезу да разговарају са неким од инжињера о радовима које је неопходно извести да би се атријум што пре довео у ред. На састанку је подвучено да би што пре требало да се приступи припреми и штампању каталога изложбе, а за тај посао задужени су Милан Керац, Мирослав Настасијевић и Динко Давидов. Керац је предочио присутнима свој нацрт шпигла за каталог, који је био амбициозно замишљен у виду ручно повезаних сепарата посвећених сваком уметнику. Од таквог каталога се одустало из материјалних разлога и због недостатка времена. Усвојен је предлог Бошка Петровића да се за сваког аутора одреде по две наспрамне странице у каталогу, где би се на левој налазио портрет уметника, његов својеручни потпис, кратки биографски подаци и списак изложених радова, а на десној страници једна репродукција дела. Закључено је да ће М. Настасијевић с музејским фотографом Љубишом Савићем обићи све уметнике и снимити њихове фотопортрете, дела одређена за откуп, амбијенте атељеа, *и оијисе уметника за каталој и за оснивачку њовељу чија ће рејродукција шакође ући у каталој*, а да ће текстове написати Васа Колак *који ће освейлији Галерију са шачке друшћвене*

и оценом њиховости и одвајања једне такве услове, а Динко Давидов ће даји критички осврт на ликовно стварање у Новом Саду данас. Из записника је јасно да се припреми каталога и изложбе приступило једнако озбиљно и студиозно. Забележен је и став да ће се каталог сматрати оснивачким каталогом Галерије и да би на њега требало да се обрати посебна пажња. Ипак, испоставило се да није било могуће све изнесене идеје спровести у дело. Штампан је каталог скромног обима и опреме, без текста управника Музеја В. Колака и без репродукције оснивачке повеље Галерије.

Следећег дана упућен је нови позив свим новосадским уметницима на састанак у Галерији Матице српске, поводом организовања изложбе Савремене галерије:

Број: 01-186

Дана: 20. III. 1964.

Уторак, 24. III. 1964. год. у 18 часова одржаће се у Галерији Матице српске састанак Комисије за уметничких дела Савремене новосадске галерије, коме је пожељно да присуствују сви новосадски уметници, јер ће се говорићи о организовању изложбе Савремене галерије којом маја ове године, као и о опремању каталога за ову изложбу и одржавању изложбе „Тојовњаче“ на Пејроварадинској тврђави, где ће изложба бити одворена.

Молимо Вас да узмете учешћа у овом разговору, како бисмо могли дојанчина о свему да се договоримо.

Секретар Комисије
(Мирослав Настасијевић)
[с. р. потпис и печат Музеја]⁵²

Састанку су присуствовали М. Настасијевић, В. Колак, М. Николајевић, Д. Давидов, Ј. Ач, М. Керац, А. Опрешник, Р. Граовац, А. Лакић, М. Шипош, О. Николић, Б. Петровић и Ј. Солдатовић.⁵³ Разговарало се о припреми предстојеће изложбе. Јожеф Ач је предложио да би, с обзиром на то да је реч о првом представљању Галерије, изабрани радови би требало да буду у односу два старија према три новија дела, са чим су се присутни сагласили. Комисија је на састанку саопштила да је донела одлуку о искључењу сликара Душана Миловановића из даљих откупа јер није новосадски сликар већ држи часове на Вишој педагошкој школи у Новом Саду и јурије сваког дана из Београда где му се налази атеље. Покренуто је и питање избора кустоса Савремене галерије. Милан Керац је предложио Настасијевића јер је он већ ушао у посао и показао вољу да ради заједно са уметницима са чиме се управник Музеја није сложио истакавши да Настасијевић има других задужења и текућих послова у Музеју. Солдатовић је сматрао да кустос треба да буде квалификован, историчар уметности, и није се сложио са избором Настасијевића. Управник је изнео

⁵² Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 24. марта 1964. [бр. 01-186 од 20. 3. 1964], ЗГ–МГНС.

⁵³ Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [24. 3. 1964], ЗГ–МГНС: Прилог 9.

предлог да се за кустоса узме естетичар и историчар уметности Босиљка Бојанић или Љиљана Краљевић која се показала као добар организатор, а већ је писала о савременим уметницима Војводине на колонији у Бечеју. Солдатовић је предложио Ђорђа Јовића, којег сматра способним за тај посао. Закључено је да поменути буду позвани на разговор и да се одазову на конкурс с образложењем зашто желе то радно место, а да ће о избору одлучивати посебно оформљена комисија. Солдатовић је напоменуо да је начињен пропуст при откупу, те да би Комисија требало да посети и атеље Емерика Фејеша и погледа његове радове. Даље се дискутовало о уметницима чија би дела убудуће требало укључити у фонд Галерије. Предложени су Шупут, Ипић, Шербан, Боднар и Петров. Састанак је закључен одлуком да треба разговарати са другом Рушкуцем из управе Стеријиног позорја како би се убрзало уређење атријума за изложбу, али и да након изложбе не треба стати већ рачунајући и на другу већу просторију или зграду (простор Музеја револуције, Градска кућа и сл.). Након састанка Комисија је посетила атеље Миливоја Николајевића, који се налазио у истој згради, и откупила пастел *Грање у зеленој води*.

Убрзо је сазван следећи заједнички састанак Комисије и уметника у Галерији Матице српске поводом организовања предстојеће изложбе. Секретар је уметницима упутио позив следеће садржине:

Број: 01-236

Дана: 7. IV 1964.

САВРЕМЕНА ГАЛЕРИЈА

Усреду, 8. IV. 1964. године Комисија за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије одржаће састанак са уметницима који ће своја дела излајати на мајској изложби ове године. Састанак ће се одржати у Галерији Матице српске.

Најомиљемо да је овај састанак изузетно важан, јер ће бити речи о свим појединосцима које се ишћу изложбе, до које је остало мање од месец дана. Такође најомиљемо да је на овом састанку неопходно присуство свих заинтересованих уметника, јер од њихове умножбе зависи реализација изложбе.

Молимо Вас да неизоставно присуствујете састанку.

Састанак почиње у 18 часова.

За Комисију

/Мирослав Насијасијевић, секретар/

[с. р. потпис и печат Музеја]

П.С. Молимо Вас такође да на овај састанак понесете и своју крајку биографију /уколико још нисте урадили/ и списак 5 радова које ћете излајати са наведеним димензијама и техником. Од њих да ли ћемо овај материјал добити на време, зависи штампање каталога.⁵⁴

На позив су се одазвали многи новосадски уметници: Ј. Солдатовић, Б. Петровић, М. Керац, Ј. Ач, С. Максимовић, А. Лакић, Д. Миловановић, Р. Граовац, Б. Карлаварис, М. Николајевић, А. Опрешник, Е. Боб, Х. Сивч, О. Николић, Б. Познановић, М. Шипош. Присутни

54 Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 8. априла 1964. [бр. 01-236 од 7. 4. 1964], ЗГ–МГНС.

су били председник Комисије Д. Давидов, секретар М. Настасијевић и управник В. Колак.⁵⁵ Састанак је отворио Солдатовић нагласивши да је остало мало времена за припрему и штампање каталога за мајску изложбу, а да многи уметници нису још предали своје биографије и предлаже да рок за предају буде 10. април. Додао је да стрепи да уметници неће дати оне и онакве радове какве би према откупној политици Комисије требало да дају, већ да ће покушати да се представе најновијим делима и инсистира на томе да изложба буде у сваком погледу квалитетна. На састанку је указано на проблем Милана Кечића који због припрема за Октобарски салон, Тријенале и самосталну изложбу није у могућности да учествује на изложби. Солдатовић је предложио да Кечић свакако буде заступљен на изложби јер је он од самог почетка рада Комисије био у најдиректнијој вези са њом као њен члан, иако га је болест спречила да даље учествује у раду. Саопштио је да би требало изложити две његове слике *Врбак* и *Божури* које се налазе у Општинској скупштини. На састанку је поново покренуто питање заступљености сликара Душана Миловановића у фонду Галерије који је на претходном састанку искључен из даљих откупа са образложењем да је београдски а не новосадски сликар. Након примедби чланова новосадске подружнице Солдатовић је предложио да се ова одлука поново размотри. У расправи су учествовали Р. Граовац, Ј. Ач, А. Лакић и С. Максимовић, Б. Петровић, Б. Карлаварис, а Д. Давидов је закључио да Миловановића треба укључити у рад јер већ десет година излаже у Новом Саду. Са тим се сложио и Солдатовић. Расправа је закључена одлуком да *мерило њих треба да буде чланство Подружнице УЛУС-а за Војводину, а не стилистичка завичајност*. У даљој расправи одлучено је да се на изложби сваки аутор представи са пет радова – које је Комисија одабрала за откуп, као и да се, због недостатка времена, каталог штампа без фотопортрета уметника већ само са биографским подацима и репродукцијом једног дела.

Дуго планирана и интензивно припремана изложба савремених новосадских уметника одржана је у мају 1964. године у атријуму *Тојовњаче* на Петроварадинској тврђави.⁵⁶ Сви су се уметници представили са по пет изабраних радова, осим Николе Граовца и Милана Кечића који су изложили по два дела, док је стваралаштво Јована Солдатовића посебно приказано на самосталној изложби уприличеној у фоајеу Радио станице [данас Студио М]. Каталог изложбе садржао је биографске податке аутора, списак изложених остварења са по једном репродукцијом дела сваког аутора. Публиковање је финансирало Стеријино позорје, уредник каталога био је Мирослав Настасијевић, а штампао га је *Пројрес* из Новог Сада. У уводним текстовима каталога председник Д. Давидов и секретар Комисије М. Настасијевић саопштавају програм, циљеве и намере оснивача Савремене новосадске галерије:

55 Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [8. 4. 1964], ЗГ–МГНС: Прилог 10.

56 На изложби у атријуму централне зграде Музеја града Новог Сада на Петроварадинској тврђави своје радове су изложили: Јожеф Ач, Милорад Балаћ, Емил Боб, Милан Ђирлић, Никола Граовац, Радмила Граовац, Богомил Карлаварис, Милан Кечић, Милан Керац, Александар Лакић, Стеван Максимовић, Душан Миловановић, Миливој Николајевић, Олга Николић, Анкица Опрешник, Бошко Петровић, Богданка Познановић, Хелена Сивч, Мирјана Шипош и Исидор Врсајков.

СЛИКАРИ И ВАЈАРИ НОВОГ САДА ИЗЛОЖБА СЛИКАРА И ВАЈАРА НОВОГ САДА

У организацији Стеријиној изложби и Музеја града Новог Сада,
поводом IX југословенских изложбених излагања, Нови Сад, маја 1964.

Када човек упозна оне чудесно лепе ликовне са златним ореолима и оне суштинске и бриљантне портрете XVIII и XIX века у Галерији Матице српске, а потом пролази кроз раскошни врт новије наше уметности XX века у Сјомен-збирци Павла Бељанског, мора се замислити, и не само замислити, већ и запитати: где је ове граде још једна кућа уметности у којој се може видети савремена уметност ове покрајине или овога града? Нажалост, одговор на ово питање не може никога задовољити, јер још мало несхватљиво делује чињеница да савремена уметност није заступљена у сталној галеријској поставци.

О савременој новосадској галерији, која је ове граде одиграла потребну (треба с правом рећи неопходну), изговорено је досад врло много речи, - не празних речи, већ озбиљних замисли, суштина, чак и концепција. Идеја, сада већ активности, Музеја града Новог Сада и једне групе корисних помаћача и појалаца из редова ликовних уметника за формирање једне посебне збирке која треба да прерасте у Галерију, дала је овом изложбом доказе о свом постојању.

Ова изложба савремених новосадских сликара и вајара има за циљ да предочи јавности један део уметничких објеката које је Музеј града Новог Сада окупљено или има намеру да окупљено за будућу Новосадску савремену галерију. Само два окупљена од сваког новосадског уметника и неколико одабраних дела за наредне аквизиције не могу, наравно, пружити ни приближну слику о тој будућој галерији. Потребно је још доста средстава и напора оних који су прећили да ову иницијату реализују.

Охрабрујуће делује чињеница да је Општинска скупштина града Новог Сада дала средства за сталне активности и ишло је музеј града, ангажујући неколико сарадника, преузео на себе стручне и техничке послове. Међутим, највише уверења за успех ове акције пружају одиграла анимирани новосадски уметници, који су својски приносу (одричући се реалних окупљених цена) да се ова галерија и формира. Смањмо стога да нисмо нереални оптимисти ако тврдимо да је, захваљујући углавном повољним околностима, могуће оснивање Новосадске савремене галерије.

* * *

Пре рата је у Новом Саду живело само неколико ликовних уметника. Међу њима су бољи и познатији везивали свој животињи ути за наш град само у краћим временским релацијама (Шербан, Пејров, Боднаров, Шутић). Непосредно пред рат неколико талентованих новосадских средњошколаца афирмирају на уметничке студије које завршавају у првим годинама после рата. Из ове групе су: Рада Граовац, Бошко Пејровић, Јован Солдајовић, Милан Керац и Стеван Максимовић. Они се враћају у Нови Сад, у коме се налази њихова уметничка еволуција и сазревање. Са стране долазе пре рата афирмисани Никола Граовац и Миливој Николајевић. Осим њих у Нови Сад се насељавају Анкица Ојрешић, Милан Кечић, Александар Лакић, Мира Шилош, Оља Николић, Јожеф Ач и други. Од млађих у Нови Сад долазе Исидор Врсајков, Бојанка Познанић и Бојан Карлаварис. Познато је да репутација ових уметника у општем југословенским размерама није мали. То су формиране уметничке индивидуалности, ствараоци чија су дела добила низ стручних признања и уредних награда. Стручна критика је о њима дала углавном позитивне, некад врло ласкаве оцене. Неки од њих су добили награде и признања не само у нашој земљи, већ и у иностранству. (Да ли треба подсећати

ишћа је писала наша и ситрана критика рецимо о Солдајовићевој скулптури, Граовчевим или Ке-чићевим сликама, Пејровићевим тајисеријама, о графикама Ојрешиникове, Керца и Николајевића?)

Пролазе године и деценије, уметници заузимају своја места у историји наше националне уметности, а у хроници овога рада, у коме живе и стварају, није било о томе ипшво никаквој обележја. Ситранице културне историје рада добијају веће или мање изражине. Ту је требало да буду забележена најбоља дела савремених уметника.

До сада нису убележена.

Културна историја рада намеће своје императиве.

Динко Давидов⁵⁷

ГАЛЕРИЈА САВРЕМЕНИХ НОВОСАДСКИХ УМЕТНИКА

Ошварењем своје изложбе ликовни уметници Новог Сада укључују се у низ културних манифестација овог пролећа. Овом изложбом они желе да прикажу контуре будуће галерије у којој ће сви бити заступљени.

Идеја о оснивању уштанове која ће у целини приказати један вид културне делатности у Новом Саду нашег времена ионикла је у Удружењу ликовних уметника. Њу је прихватио Музеј рада Новог Сада и разрадио је у сарадњи са ликовним уметницима. Тако је Галерија савремених новосадских уметника ушла у план Музеја као једна од дейданси. Резултат сарадње уметника и музеја оледа се у иосиавци Галерије. Према замисли, ишће ће бити комбинација галерије и музеја са налашеним елементима и једној и другој. Галеријски гео сачињаваће уметничка дела - најбоља ошварења свакој новосадској уметника из свих фаза њеовог стваралаштва. Кроз такав пресек савременог ликовног стваралаштва у Новом Саду моћи ће да се сагледа у целини развојни иуш свакој уметника иојединачно и свих заједно.

Друи аспекти биће музеолошки. Кроз документацију о активности свакој уметника, кроз фотосе који илуструју њеов начин рада и дела у процесу стварања, кроз скице и нацрте и коначно, кроз амбијент њеовог ашлеа приказаће се све оно ишће је широкој публици мало или нимало иознато, а ишакоће представља итрајну вредност.

То је замисао која је донекле илустрована овом изложбом.

Изложба обухвата око двадесет уметника који данас раде у Новом Саду. У сарадњи с Музејом рада Новог Сада и Комисијом за ошкуй они су створили иочейни фонд будуће Галерије. Дела која су изложена они смаирају иошодним да представе иоједине фазе њиховог развоја. Сваки од њих био је члан комисије и иредлаиач кад се код њеа вршио избор радова. Оваквим начином знатино је олакшан рад Комисије, јер се иредло аушора бележио и кроз моућности замене или доуне усаиашавао са избором Комисије. Цене ошкуја за Галерију минималне су, јер недовољна средства диктирају не само ошкуй ио симболичној цени, неио и иоклоне. Збои ишоа су, и не само формално, сви уметници који су заступљени на изложби оснивачи Галерије.

Ова изложба иоказује докле се ишило с радом и илуструје озбиљну жељу да се створи уштанова каква је описана. До коначног ошварења Галерије ироћи ће још досиа времена. И иоред свесрдне сарадње уметника, још увек се итражи најбољи начин рада, јер је реч о јединственој уштанови код нас. На изложби има уметника који нису заступљени у иуној реироспективи, јер дела из иојединих њихових

57 Davidov, Dinko, Izložba slikara i vajara Novog Sada, Novi Sad 1964, 3–4.

периода нису моћи бићи пронађена. За таквим радовима се траја. Сем тога, будућа Галерија не располаже никаквим просторијама, чак ни мајаџинским, што представља велику тежкоћу у раду. Засад, уметници Новој Сади желе да бар њовременим излајањем дела намењених Галерији прикажу јавности своју делатност у целини.

Мирослав Насџасијевић⁵⁸

Средином 1964. године управник Музеја В. Колак и Комисија за откуп дела савремене новосадске уметности предузели су кораке да се два откупљена дела – скулптура у гипсу Јована Солдатовића и скица за таписерију Бошка Петровића изведу у материјалу. Управник је 13. јуна 1964. године упутио молбу Одељењу за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад за уплату материјалних средстава Музеју ради ливења у бронзи скулптуре Јована Солдатовића *Керуша* (Сл. 13) и за ткање таписерије Бошка Петровића *Тайисерија I* (Сл. 14) са следећим образложењем:

Музеј града Новој Сади формира збирку Савремене галерије ликовних уметника – Новосађана који живе и раде данас. Према одредбама Правилника о откупу уметничких дела новосадске Галерије савремене уметности (Део III, члан 18.) Комисија за откуп уметничких дела при Музеју града Новој Сади има право да код аутора наручи реализацију дела на основу прећедане скице.

Откупом од аутора Јована Солдатовића (по цени од динара-100.000.-) Музеј је стекао право да скулптуру „КЕРУША“ излије у бронзи. Уколико то не би учинио, имао би право на скицу тог дела (иис) што не представља неку трајну вредност, јер је скулптура у иису подложна разним оштећењима.

Исти тако, откупом тайисерије од аутора Бошка Петровића (по цени од динара -100.000.) Музеј је стекао право да наручи ткање „ТАПИСЕРИЈЕ I“ или да се задовољи скицом, која не представља коначни облик дела.

*Зато вас молимо да нам изађете у сусрет, како бисмо моћи имали коначни облик ова два дела у својој збирци.*⁵⁹

На исту адресу, истог дана, управник је упутио још једну молбу за исплату материјалних средстава за откуп три уља на платну: *Време на зидинама II* Исидора Врсајкова, *Манастир* Милана Ћирлића и *Композиција* Милорада Балаћа, по уједначеној цени од 100.000 динара.⁶⁰ Након неколико дана Комисија за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности, на основу члана 18. Правилника о откупу уметничких дела, донела је Решење којим се од Солдатовића поручује извођење у бронзи скулптуре *Керуша*.⁶¹

У новембру 1964. Комисија се још једном састала у Галерији Матице српске ради откупа слика и скулптура за Савремену галерију.⁶² Требало је да се определе преостала средства од годишње

58 Nastasijević, Miroslav, *Izložba slikara i vajara Novog Sada*, Novi Sad 1964, 5–6.

59 Молба Васе Колака упућена Одељењу за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад. [бр. 01-552 од 13. 6. 1964], ЗГ–МГНС.

60 Молба Васе Колака упућена Одељењу за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад. [бр. 01-553 од 13. 6. 1964], ЗГ–МГНС.

61 Решење Комисије [бр. 01-622 од 24. 6. 1964], ЗГ–МГНС.

62 Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, одржаног у Галерији Матице српске [14. 11. 1964], ЗГ–МГНС: Прилог 11.

Сл. 13 Јован Солдатовић,
Керуша (1949)

Fig. 13 Jovan Soldatović,
Female dog (1949)

Сл. 14 Бошко Петровић,
Композиција (1963)

Fig. 14 Boško Petrović,
Composition (1963)

суме намењене за откуп дела за фонд Галерије. Комисија је обавештена да откуп треба да се изврши наменски, односно у сврху декорисања Матичарског уреда у Новом Саду. *Прейорука је била да се уред декорише из већ постојећег фонда Савремене галерије, али у том фонду не постоје дела која би одговарала архитектури уреда и простору одређеном за уметничке слике и скулптуре.* Одлучено је да се откупи скулптура у бронзи *Роде* Јована Солдатовића, графика *Материнство* Анкице Опрешник и два уља Милана Кечића *Речни рукавац* и *Зима*.

Према одредбама Правилника о откупу, Комисија је на крају 1964. године поднела извештај о раду за период 1. јануар – 14. новембар 1964. године.⁶³ Из извештаја сазнајемо да је до почетка 1965. године откупљено 46 дела новосадских уметника у вредности од 4.220.000 динара, по уједначеној цени од 100.000 динара, те да су сви радови инвентарисани у Музеју града. У току 1964. одржане су две изложбе. Прва је, у сарадњи и уз финансијску помоћ Стеријиног позорја одржана у мају, у згради *Тойовњача* на Петроварадинској тврђави на којој су изложена 94 дела (83 слике, 5 скулптура, 2 мозаика и 4 таписерије). Друга изложба под називом *Новодошњи сусрети* одржана је у другој половини децембра у гимназији „Јован Јовановић Змај“, а у организацији листа „Индекс“. Аутори изложбе су били кустос Музеја Мирослав Настасијевић и сликар Бошко Петровић.

Комисија је у годишњем Извештају о раду током 1964. године указала на проблем депоновања уметничког фонда Галерије. Сматрало се да би привремено решење било могуће наћи након најављеног пресељења Музеја радничког покрета, и додељивања просторија Музеја револуције Музеју града Новог Сада за Савремену галерију.

У извештају је најављено да ће, према информацији из Скупштине општине, након укидања Среза Нови Сад уметничка дела из инвентара среза бити преузета за фонд Галерије крајем марта или почетком априла 1965. године. На крају извештаја, Комисија је констатовала да је уместо кустоса Културно-просветног одељења Мирјане Џепине, која је именована за секретара Комисије за откуп, тај посао током 1964. године обављао кустос Музеја Мирослав Настасијевић. Осим тога, указано је и на потребу да се у Музеју запосли једно стручно лице које ће водити само збирку Савремене галерије што ће се остварити осам година касније.

У наредним годинама о уметничком фонду Галерије предано се старала Мирјана Џепина, историчар уметности, кустос Културно-просветног одељења. Године 1971. кустоси Музеја града Новог Сада су иницирали оснивање *Новосадског ликовног салона* – традиционалне смотре савременог ликовног стваралаштва у Новом Саду.⁶⁴ Замисао је била да се овом манифестацијом обележи Дан ослобођења Новог Сада и представи целокупни ликовни живот у граду. Одлука о организовању Новосадског салона у част ослобођења донесена је на осмој редовној седници Радне заједнице Музеја града, 12. октобра 1971. године.⁶⁵ Том приликом је донето Решење о

63 Извештај о раду Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности [за период од 1. 1. 1964 до 14. 11. 1964], ЗГ–МГНС: Прилог 12.

64 Године 1972. Новосадски ликовни салон није одржан, а од 1973. године постаје традиционална манифестација у чијем су организационом одбору били представници Музеја града Новог Сада, Галерије савремене ликовне уметности, Културног центра Радничког универзитета „Радивој Ћирпанов“, УЛУС-а, подружнице за Војводину, УПИДИВ-а и ДАНС-а. Радовановић, Оливера, „Чији је Новосадски салон?“, *Дневник*, Нови Сад (20. 11. 1979), 11.

65 Исто.

формирању организационог одбора и именовани су чланови жирија. Први Новосадски салон је отворен 22. октобра 1971. године, у просторијама Галерије Матице српске. Аутори изложбе су били Мирјана Џепина, кустос Музеја града, и Ђорђе Јовић.

Године 1973. стекли су се услови да се у Музеју запосли кустос који ће бити задужен само за Галерију. Први кустос Завичајне галерије био је историчар уметности Милош Арсић који се показао као права личност за остварење постављених циљева рада Галерије. Уложио је много труда у музеолошку обраду збирки, активно радећи на излагачкој делатности. Арсић је на месту кустоса Галерије радио од 1973. до 1975. године. У том периоду збирке савремене уметности Музеја стекле су чврсте темеље знатно увећаним фондом зналачки одабраних уметничких дела. Од 1975. до 2002. године кустос Завичајне галерије била је историчар уметности Оливера Радовановић. Настављајући рад свог претходника, током 27 година кустоске каријере приредила је знатан број изложби и допринела афирмацији Завичајне галерије у граду и иностранству. Од 2002. године кустос Одељења за савремену уметност је др Јелена Бањац, историчар уметности. На темељима и концепцији рада које су поставили претходници, наставила је рад на прикупљању, музеолошкој обради и експозицији дела савремених новосадских уметника у Музеју града Новог Сада.

У формирању почетног фонда Завичајне галерије одлучујући улогу имала је Комисија за откуп дела новосадске савремене уметности. Комисија је вршила откуп уметничких дела искључиво новосадских уметника чланова подружнице УЛУС-а за Војводину. У првим годинама по оснивању, откуп се вршио од свих новосадских уметника са намером да сви буду заступљени у Галерији. Касније ће се Комисија руководити уметничким вредностима дела и њиховим местом у савременим ликовним дешавањима на југословенском простору. Откуп дела вршио се на изложбама, у атељеима уметника и из приватног власништва. Увек се водило рачуна о музеолошким принципима, тако да су у Галерију улазиле и скице, нацрти и друга остварења студијског и радног карактера, у вези са реализацијом неког уметничког дела. То су биле скице за израду споменика, зидних слика, витража и таписерија. Званичан откуп дела ликовне уметности почео је 1963. године, док је откуп остварења из области примењене уметности почео 1971. године.

Заступљеност појединих уметника у колекцији резултат је оцене Комисије за откуп дела, кустоса Одељења, као и потребе самих стваралаца да своја уметничка достигнућа представе у Музеју на прави начин – понудом за откуп или поклоном Галерији својих најбољих остварења. Данас се у фонду Завичајне галерије чувају дела више од 200 аутора. Дуго су након оснивања Галерије средства за откуп уметничких дела била минимална и једнако распоређена на све уметнике. Комисија за откуп је често била у дилеми да ли да прекрши ово правило и предност да квалитету, односно уметничкој вредности дела. Временом се ситуација у погледу материјалних средстава поправила, а чланови Комисије формирали су став да се откупљују дела која имају вредност у уметничком и музеолошком смислу. Запажени резултати њене активности нису изостали. Данас откуп уметничких дела за Завичајну галерију организује кустос Одељења, заједно са члановима Комисије за откуп које чине кустоси Музеја града. Од првих дана оснивања Галерије, фонд је увећаван и поклонима новосадских уметника. Догађало се да уметници, уз откупљено дело, поклоне још једно своје дело, припремну скицу или идејно решење. Већина стваралаца који су заступљени у збиркама Одељења, поклонили су једно или два своја дела фонду Завичајне галерије, а поједини су поклонили обимне колекције. Многа дела су доспела у збирке као последица жеље бројних уметника и чланова породица преминулих стваралаца

да Одељењу за савремену уметност Музеја поклоне вредна уметничка дела у виду уметничких колекција, заоставштина и појединачних поклона савремених уметника, њихових наследника и колекционара.

Током више од пола века активног рада на проучавању и сакупљању дела савремене уметности у Новом Саду, формиран је разноврстан уметнички фонд, који се може поделити у три збирке. По обиму највећа, Збирка дела ликовне уметности садржи уља, темпере, цртеже, аквареле, дела изведена у различитим графичким техникама, затим рељефе у гипсу, дрвету, бакру и скулптуре у гипсу, теракоти, дрвету и бронзи. Збирку дела примењене уметности и дизајна чине радови из области графичког дизајна који се односе на израду плаката и ликовну опрему књига. У збирци се налази мањи број уметнички обрађених предмета од дрвета и метала, идејних решења за позоришни и модни костим, као и значајне збирке керамопластике и таписерија. Сакупљана су и дела која представљају основу за будуће представљање савремене уметности Новог Сада, па је у оквир Завичајне галерије уврштена и заоставштина архитекте Ђорђа Табаковића, откупљена 1981. године, коју чине архитектонски пројекти, нацрти, скице, цртежи, акварели, фотографије, рачуни и пословна преписка.

Кустоси на челу Завичајне галерије су током више од пола века њеног постојања организовали бројне тематске изложбе савремених новосадских уметника у Музеју града Новог Сада, многим градовима тадашње државе и иностранству. Све изложбе Завичајне галерије биле су привременог карактера. До данас се нису стекли услови за сталну поставку дела из овог фонда у Музеју, а основни проблем био је недостатак изложбеног простора. Непосредно по оснивању Галерије, указано је на потребу за репрезентативним галеријским простором намењеним сталној поставци новосадске савремене уметности. Спорадично су се појављивали различити предлози за решавање овог проблема. Као могући изложбени простори Галерије предлагани су зграда Војне болнице у Петроварадину, Атријум Музеја града Новог Сада на Петроварадинској тврђави, Градска кућа у Новом Саду и зграда Музеја револуције у Новом Саду. Питање проналаска зграде за сталну поставку Завичајне галерије још увек је отворено. Постоје индиције да ће Једноставна касарна на Петроварадинској тврђави (бивша зграда Историјског архива града Новог Сада) бити одређена за излагачки простор Завичајне галерије и конзерваторске радионице Музеја града.

Дуже од пола века град Нови Сад је издвајао средства за формирање, данас импозантног, уметничког фонда савремене новосадске уметности. Осим тога, многи су аутори, колекционари и појединци, стекавши поверење у професионалност и стручност кустоса Одељења и руководства Музеја, даровали Завичајној галерији преко 1500 уметничких дела, студија и скица, чиме су веома допринели вредности и квалитету уметничких збирки Одељења за савремену уметност. Четири генерације музејских стручњака, историчара уметности: Мирјана Џебина, Милош Арсић, Оливера Радовановић и Јелена Бањак својим професионалним и савесним радом на музеолошкој и научној обради, експозицији и чувању културних добара у уметничком фонду Завичајне галерије, уз велику подршку конзерватора и рестауратора, колега из осталих одељења и других служби, афирмисали су како Одељење за савремену уметност Музеја и новосадске ауторе заступљене у збиркама, тако и оснивача Завичајне галерије – град Нови Сад.

Скраћенице:

ЗГ–МГНС Трајна документација Одељења за савремену уметност – Завичајне галерије Музеја града Новог Сада.

Фотографије:

Мр Владимир Червенка, Феђа Киселички

Библиографија:

Arsić, Miloš, Boško Petrović (1922–1982), *Galerija savremene likovne umetnosti*, Novi Sad 1984.

М. Ар.[Арсих, Милош], *Енциклопедија Новог Сада*, књ 11, Нови Сад 1998, 70–73.

Група аутора, *Музеј града Новог Сада 1954–2014*, Нови Сад 2015.

Iz ateljea novosadskih umetnika, izložba radova likovnih i primenjenih umetnika, Muzej grada Novog Sada, Novi Sad 1962.

Јованов, Јасна (ур.), *Сјомен-збирка Павла Бељанског*, Нови Сад 2009.

Kojić Mladenov, Sanja, *Bogdanka Poznanović: contact art*, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad 2016.

Latinović, Vesna (ur.), *Jovan Soldatović*, Galerija Bel Art, Novi Sad 2012.

Nastasijević, Miroslav - Davidov, Dinko *Izložba slikara i vajara Novog Sada*, Novi Sad 1964.

Šarčević, Gordana, *Informatica museologica*, Vol. 17, No. 1–4, 1986, 75–78.

Шарчевић, Гордана, *Милан Кечић: слике 1948–1993*, Галерија савремене ликовне уметности, Нови Сад 1993.

Шелмић, Лепосава, *Галерија Мајице српске*, Нови Сад 2001.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 5, Нови Сад 1996, 246.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 6, Нови Сад 1996, 264–265.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 16, Нови Сад 2001, 256–257.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 18, Нови Сад 2001, 116, 269–271

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 22, Нови Сад 2003 316–317.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 25, Нови Сад 2005, 17–18.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 29, Нови Сад 2008, 21–24.

Попов, Душан (ур.), *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 30, Нови Сад 2009, 407–408.

Радовановић, Оливера, „Чији је Новосадски салон?“, *Дневник*, Нови Сад (20. 11. 1979), 11.

Електронски извори:

<https://www.sanu.ac.rs/clan/davidov-dinko/> (приступљено 3. 6. 2019)

<https://www.kcns.org.rs/istorijat/> (приступљено 3. 6. 2019)

<http://www.novisad.rs/lat/dosadasnji-gradonacelnici-1> (приступљено 13. 6. 2019).

<https://www.msub.org.rs/istorijat-muzeja-savremene-umetnosti> (приступљено 16. 10. 2019)

<http://www.mg-lj.si/en/about-us/682/history/> (приступљено 16. 10. 2019)

<http://www.msu.hr/stranice/posjeta-muzeju/1/hr.html> (приступљено 16. 10. 2019)

<http://msu.mk/istorija/> (приступљено 16. 10. 2019)

Непубликована грађа у трајној архиви Завичајне галерије:

Правилник о откупу уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности и Решење којим се Правилник потврђује [4. 6. 1963].

Допис Савета за културу Народног одбора Нови Сад упућен Музеју града Новог Сада [бр. 06-19892 од 3. 6. 1963].

Решење о именовању Комисије за откуп уметничких дела новосадских уметника за Новосадску савремену галерију [7. 10. 1963.]

Писмо Милете Павлова управнику и Савету Музеја града Новог Сада [9. 10. 1963].

Зайисник Комисије за ошкуй дела савремене новосадске уметности [11. 10. 1963]. *Зайисник Комисије за ошкуй дела савремене новосадске уметности* [14. 10. 1963].

Концепт писма послатог уметницима од стране Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности [19. 10. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Јована Солдатовића [9. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Бошка Петровића [9. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Миливоја Николајевића [11. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Алесандра Лакића [12. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Емила Боба [18. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Богомила Карлавариса [18. 11. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеима Милана Керца и Анкице Опрешник [18. 11. 1963].

Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 9. децембра 1963. [бр. 01-861 од 7. 12. 1963.]

Зайисник са другој састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [9. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеима Николе и Радмиле Граовац [11. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Јожефа Ача [11. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Богданке Познановић [11. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Хелене Сивч [16. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Мирјане Шипош [16. 12. 1963].

Зайисник са састанка Комисије за ошкуй уметничких дела Савремене новосадске галерије, у атељеу Олге Николић [16. 12. 1963].

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Савремене новосадске ѓалерије, у атељеу Стевана Максимовића [16. 12. 1963].

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Савремене новосадске ѓалерије, у атељеу Душана Миловановића [20. 12. 1963].

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Новосадске савремене ѓалерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [13. 3. 1964].

Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 13. 3. 1964. [бр. 01-152 од 10. 3. 1963.]

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Новосадске савремене ѓалерије, одржаног у Музеју града Новог Сада [19. 3. 1964].

Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 24. 3. 1964. [бр. 01-186 од 20. 3. 1964].

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Савремене новосадске ѓалерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [24. 3. 1964].

Позив на састанак ликовних уметника и Комисије за откуп у Галерији Матице српске, 8. 4. 1964. [бр. 01-236 од 7. 4. 1964].

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Савремене новосадске ѓалерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [8. април 1964].

Молба Васе Колака упућена Одељењу за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад. [бр. 01-552 од 13. 6. 1964]

Молба Васе Колака упућена Одељењу за просвету и културу Скупштине општине Нови Сад. [бр. 01-553 од 13. 6. 1964]

Зайисник са сасијанка Комисије за оџкуј уметничких дела Савремене новосадске ѓалерије, одржаног у Галерији Матице српске [14. 11. 1964].

Извешџај о раду Комисије за оџкуј уметничких дела Новосадске ѓалерије савремене уметности [за период од 1. 1. 1964 до 14. 11. 1964].

ПРИЛОЗИ:

- Прилог 1: Правилник о откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности; Правилник донео савет Музеја града Новог Сада; Решење којим се Правилник потврђује донео Ђура Озер, начелник Одељења за просвету и културу Народног одбора Општине Нови Сад [4. јун 1963.]
- Прилог 2: Решење о именовању Комисије за откуп уметничких дела новосадских уметника за Новосадску савремену галерију; Решење донео проф. Васа С. Колак, управник Музеја града Новог Сада [7. октобар 1963.]
- Прилог 3: Записник са првог састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, одржаног у просторијама Општинске скупштине [11. октобар 1963.]
- Прилог 4: Записник са другог састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, одржаног у просторијама Општинске скупштине [14. октобар 1963.]
- Прилог 5: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности и уметника, одржаног у Музеју града Новог Сада [23. октобар 1963.]
- Прилог 6: Записник са другог састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [9. децембар 1963.]
- Прилог 7: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске савремене галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [13. март 1964.]
- Прилог 8: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Новосадске савремене галерије, одржаног у Музеју града Новог Сада [19. март 1964.]
- Прилог 9: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [24. март 1964.]
- Прилог 10: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије и уметника, одржаног у Галерији Матице српске [8. април 1964.]
- Прилог 11: Записник са састанка Комисије за откуп уметничких дела Савремене новосадске галерије, одржаног у Галерији Матице српске [14. новембар 1964.]
- Прилог 12: Извештај о раду Комисије за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности [за период од 1. јануара до 14. новембра 1964.]

Прилог 1

Музеј града Новог Сада
Нови Сад
Тел. 63-48
Н О В И С А Д, 1963. година

П Р А В И Л Н И К О ОТКУПУ УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ

I ОПШТЕ ОДРЕДБЕ

Чл. 1

Комисија за оцјкуј уметничких дела (у даљем тексту Комисија) Музеја града Новог Сада (у даљем тексту Музеј), врши оцјкуј уметничких дела у циљу стварања збирке савремене уметности, будуће НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ ПРИ МУЗЕЈУ ГРАДА НОВОГ САДА.

Чл. 2

Комисија се састоји од 5 чланова. Њу именује Савет Музеја на својој седници из реда кустоса Музеја, историцара уметности и ликовних критичара ван Музеја.

Чл. 3

Мандат Комисије траје 2 године. Савет Музеја може разрешити дужности поједине чланове и пре истека њиховог мандата.

Чл. 4

Члановима Комисије који нису службеници Музеја припада хонорар који одређује Савет Музеја.

II ПРОЦЕДУРА РАДА КОМИСИЈЕ

Чл. 5

Комисија ради у седницама. Комисију сазива председник Комисије писменим путем, најмање три дана пре седнице.

Чл. 6

Седницом руководи председник Комисије или члан кога он одреди као свој заменика.

Чл. 7

Пуноважне одлуке се могу доносити ако је на седници присутно најмање три члана Комисије укључујући и председника.

Чл. 8

Зависник Комисије води секретар Комисије, кустос Музеја. Зависници седница се чувају као акта трајне вредности.

Чл. 9

Гласање на седници је јавно. Сваки члан Комисије може гласати само лично.

Чл. 10

Закључци о оцјкују се доносе већином гласова присутних чланова.

III ПРОПОЗИЦИЈЕ ОТКУПА

Чл. 11

Комисија врши ошкуп уметничких дела на изложбама, у атељеима уметника, као и из приватној власништва.

Чл. 12

Комисија врши ошкуп уметничких дела само новосадских уметника.

Чл. 13

Комисија се приликом ошкупља руководи излучиво уметничким вредностима дела.

Чл. 14

Комисија ошкупљује у атељеима уметника и дела студијској и радној карактера: скице, студије, нацрте итд. која су везана за реализацију некој уметничкој дела – објекта.

На пр. скице за споменик, скице за мозаик, скице за фреске и тајисерију итд.

Чл. 15

Комисија са јуном стручном одговорношћу ошкупљује уметничка дела која су настала током XX века, у циљу комплемирања музејске збирке савремене уметности. Ова ће настојати да у Галерији буду заступљени сви уметници који живе и раде на територији новосадске комуне.

Чл. 16

Закључцима о ошкуп уметничкој дела обавезно приходи приред дела од стране Комисије. Приред дела се врши јуно или индивидуално. Закључак о ошкуп уметничкој дела доноси се на седници Комисије. Поред основних података о делу: име и презиме аутора, назив дела, техника, димензије, материјал и ошкупна цена, закључак садржи и уметничку оцелу дела коју заступа Комисија. Записник са закључцима пописују сви чланови Комисије.

Један примерак записника чува се у досијеу уметника.

Чл. 17

Комисија има право да у приговорима са аутором власником дела стави примедбу на висину цене, иј. да утиче на висину ошкупна цене.

Чл. 18

Комисија има право да на основу приреда скице или студије некој аутора јоручи код њеја реализацију дела. У том случају Комисија склапа уговор са аутором. Пре приузимања дела Комисија мора утврдити да ли реализација одовара захтевима који су уговором предвиђени.

IV ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Чл. 19

Комисија подноси Савету Музеја извештај о раду на крају године.

Чл. 20

Правилник доноси Савет Музеја на својој седници, а ступа на снагу када га потврди Савет за културу НОО Нови Сад.

ПРЕДСЕДНИК САВЕТА
Музеја града Новог Сада
Ин. Андрија Сечујски с.р.

За секретара Комисије Саветџ Музеја је именовао Мирјану Џејину, односно Мирослава Насџасијевића, док ће председника изабрати Комисија из своје средине.

Именована Комисија ће радиџи љрема Правилнику о оџкуџу уметничких дела за Новосадску џалерију савремене уметности љри Музеју љрада. Истиа Комисија ће љо налоџу Саветџа за кулџуру Скуџиџиџине оџиџиџине Нови Сад врџиџи оџкуџ уметничких дела и од уметника ван Новоџ Сада коџи буду излаџали у Новом Саду.

Решење се доџавља члановима Комисије с џим да одмах оџџочну са радом.
НОВИ САД, 7. окџобра 1963. џодине

УПРАВНИК МУЗЕЈА ГРАДА,
Проф. Васа С. КОЛАК
[с. р. љоџиџис и љечайџ Музеја]

Прилог 3

ЗАПИСНИК СА ПРВОГ САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ

Одржаноџ 11. X. 1963.
у љросџоријама Оџиџинске скуџиџине

Присуџни:

МИЛАН КЕЧИЋ, сликар

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ, вајар

ВАСА КОЛАК, уџравник Музеја љрада Новоџ Сада

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, кусџос Музеја љрада Новоџ Сада

МИЛЕТА ПАВЛОВ, новинар

Одсуџан:

ДИНКО ДАВИДОВ, кусџос Галерије Маџиџе срџске

На самом љочейку сасџанка Комисије су љоднеџи рачуни за уметничке слике које су оџкуџљене за љоклон маџарским државницима љриликом њихове љосеџе нашоџ земџи сеџџтембра месеца ове џодине. Смаџрајуџи да је у овом случају сџављена љред свршен чин и да ово љревазилази њен домен, Комисија је одбила да узме рачуне у размаџрање љоџиџо је сџала на сџановиџиџе да новаџ намењен оџкуџу дела за Галерију не може биџи кориџићен у наведене сврхе.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ оџворио је сасџанак изнеџиш украџко концеџиџију Галерије. Циџ рада ове комисије био би да се осмисле оџкуџи дела оних уметника коџи живе и раде на џерџџорији Новоџ Сада. За љрво време /у љрвоџ џодини/ био би код свакоџ од џиџх уметника извршен увид у љеџ радова. Један би био оџкуџљен за Галерију док би остџали били намењени за даље оџкуџе са моџџним изменама. Он смаџра да би љребало уједначиџи цене за све уметнике, а обавезаџи се на оџкуџ од свих љо љоџ уједначеноџ цени, реџимо између 80.000 и 120.000.

МИЛЕТА ПАВЛОВ смаџра ову инсџиџиџију љоџребном, чак и неоџходном, али мисли да она не би смела да се оџраничи само на Нови Сад, јер би се на џаџ начин сџворила једна заџворена колонија у коју не би имали љрисџуџа сликари из целе Војводине или из целе државе коџи овде љо-

времено излажу. На ово је ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ објаснио да Галерија треба да буде енциклопедија новосадске ликовне уметности, бар за прво време.

МИЛАН КЕЧИЋ додаје да треба створити један фонд поклона чији би избор ипак био ствар ове комисије.

МИЛЕТА ПАВЛОВ је против тога да сви буду подједнако заступљени у Галерији. На ово је ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ одговорио да је нужно пратити развој свих уметника са подручја Новог Сада, а МИЛАН КЕЧИЋ је додао да она мора бити радно тело које ће придавати једнак значај уметницима, да треба неговати сваку биљку без обзира на њен плод. Он даље истиче да уметници имају прилично несрећан живот /бар већина њих/ и да многи морају да се зајосле да би себи обезбедили егзистенцију. Зато би један овакав форум морао да кооперира са уметником, да му створи услове за живот и рад и да му обезбеди материјална средства, наравно наменски: уметник би у том случају морао да изложбу за коју се обавезао, што му свакако не би било тешко да уради пошто би био ослобођен оних брига које суштавају уметнички рад.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ истиче да Комисија треба засад да буде само између друштва и кућа, једна врста радног тела које ће осмишљавати ојку. Ово би био само један прелазни период и о постојанци Галерије моћи ће се другачије говорити кад она буде колико-толико оформљена. Сад ипак треба поћи од једног малог програма, али бити свестан свих могућних аспеката. Било би велико оптерећење још сада себе везивати свим што је овде изнети, с обзиром на ситуацију која тренутно влада.

ВАСА КОЛАК наводи свој разговор са председником Општине у коме је ипакнуто да Галерија треба да буде ипак за уметнике који излажу овде. Из тог фонда би се куповало једно од изложених дела. Други облик рада: оно што је већ ојкуљено и дејеновано ко зна где, треба да се прикупи, да се одаберу најбоља дела и да се изложе у Галерији, док би дела мање значаја била стављена у депо, о чему би решавала Комисија. У Музеју града Новог Сада постојао би посебан кулос који би био задужен за уметности XX века, према томе и за галерију. Он би пратио развој сваког уметника, како у погледу његових дела, тако и биографски. Тако би смо сачували комплетан досије сваког уметника илустриран фотодокумента његових дела.

МИЛЕТА ПАВЛОВ изражава бојазан да се Галерија сувише не ојради и не постане заворена због овакве концепције. Сви су се сајласили да овако не треба да буде. ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ додаје да о томе треба да реши један виши форум, као и ојкују дела оних уметника који не живе на територији Новог Сада. На ово ВАСА КОЛАК додаје да на тај начин Галерија може прерасћи у војвођанску галерију. МИЛЕТА ПАВЛОВ је сајласан са тим да рад стимулира своје уметнике, али да Галерија не буде у толикој мери заворена да онемогућује уметнике са стране који овде излажу.

МИЛАН КЕЧИЋ наглашава да Нови Сад не располаже једном свечаном и репрезентативном галеријом и да би требало рачунати на изградњу једног таквог објекта.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ закључује сасстанак који је у ствари само прихватање основе у начелу, док ће детаљи бити разрађени на другом сасстанку.

Овим је прихваћена концепција савремене новосадске галерије.

Следећи сасстанак заказан је за 14. X. 1963.

Присутни:

Секретар Комисије
/Мирослав Настасијевић/

Прилог 4

ЗАПИСНИК
СА ДРУГОГ САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА
САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ

Одржаној 14. X. 1963.
у просторијама Ойштинске скупштинске

Присутни:

ВАСА КОЛАК, управник Музеја града Новог Сада

ДИНКО ДАВИДОВ, кустос Галерије Мајнице српске

МИЛЕТА ПАВЛОВ, новинар

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ, вајар

МИЛАН КЕЧИЋ, сликар

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, кустос Музеја града Новог Сада

На овом састанку Комисија је извршила избор председника.

МИЛЕТА ПАВЛОВ заслужио је мишљење да председник треба да буде уметник, пошто је и сам стваралац. Међутим, скуп се није сложио са овим с обзиром да уметник који је у комисији и сам припада онима од којих ће се вршити откуп. Тако је решено да дужности председника алтернативно врше МИЛЕТА ПАВЛОВ и ДИНКО ДАВИДОВ, пошто ни један од њих није у стању да се у пошлукности ангажује и да присуствује свим састанцима.

После избора председника ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ изнео је предлог да се у току новембра обиђу ателеи свих новосадских уметника и да на тај начин Комисија стекне оштри увид у њихово стваралаштво. Пре тога требало би послати једно циркуларно писмо којим би уметници били позвани да до извесног рока изврше самосталну селекцију својих радова.

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ додаје да би ова селекција могла да се врши уз помоћ кустоса Музеја града Новог Сада, који ће бити задужен за Галерију. Исти кустос имао би задатак да врши генерални увид у рад појединих уметника и да сваки нови рад који сматра интересантним за Галерију прибележи и о њему анализира Комисији, јер би то био његов задатак већ и у оквиру самог Музеја. Тако би Комисија била ослобођена најорног праћења рада сваког уметника понаособ, неће би излазила само кад се за то укаже потреба.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ предлаже да се уметницима предочи да ће се откуп вршити крајем новембра и да до тог рока припреме радове од којих ће се вршити избор. МИЛЕТА ПАВЛОВ додаје да би то било потребно највеселији уметницима да се у овом случају морају ангажовати сви, као и да ће се радови откупљивати по нижим ценама чиме би сваки уметник стекао стањос оснивача Галерије. ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ проширио је ову идеју: сума би била само симболична, јер би се за Галерију откупљивали првенствено они радови који су уметнику драги и жели да их сачува. На ово је МИЛЕТА ПАВЛОВ додао да би сваки оснивач-уметник требало да добије један документ /шу садају они који би се сајласили са Солдатовићевим предлојом/ у коме би било назначено да припада групи оснивача Галерије.

Јован СОЛДАТОВИЋ истиче да би у раду Комисија морала да избегава последњи израз уметников, већ да праћи чворне и преломне тачке у његовом развоју кроз оно што је типично за његове поједине периоде. Даље би требало да се изврши замена свих дела која су типична за поједине уметнике, а налазе се по надлежностима. Замену би требало вршити чак и принудно, на тај начин што би дела за која је Комисија заинтересована била повучена а на место њих даја друга, мање типична. МИЛЕТА ПАВЛОВ се слаже са овим и предлаже да се уметницима највесели да ће њихов рад бити праћен од самог почетка. ДИНКО ДАВИДОВ изнео је предлог да се о овоме обавести уметници и да им се закаже један састанак на коме ће подробно бити ујознати са замисли која је овде изнета. Као секретар Комисије МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ узео је на

себе да пошаље по писмо /једнообразно/ којим ће им заказати састанак преко Музеја града. На састанку ће се водити РАЗГОВОР О ОСНИВАЊУ НОВОСАДСКЕ САВРЕМЕНЕ ГАЛЕРИЈЕ И О РЕАЛИЗАЦИЈИ ОТКУПА.

Дискусија је настављена по питањима развоја Галерије. Јован СОЛДАТОВИЋ заступа мишљење да овако замишљена галерија има услова за најредак и да би у догледном времену мога да превазиђе оквире Новог Сада и прерасте у покрајинску галерију. Као представник Музеја града Новог Сада МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ је истакао да би са њим престала комисијениција Музеја града, јер би Галерија превазишла његове оквире. СОЛДАТОВИЋ је сагласан са овим и мисли да би Новосадјани у том случају представљали почасни део Галерије као оснивачи.

МИЛЕТА ПАВЛОВ обећао је да ће изнећи пред скупштину питање зграде која би се градила или адаптирала за Галерију.

Донет је закључак да се уметници позову на састанак поком идуће недеље /21. – 27. X. 1963./ да друг ПАВЛОВ покрене питање зграде и да све идеје које буду изнесене буду прибележене.

Присутни:

Секретар Комисије
/Мирослав Настасијевић/
[с. р. попис и печат Музеја]

Прилог 5

ЗАПИСНИК СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ И УМЕТНИКА

Одржаној 23. X. 1963. у просторијама Музеја града Новог Сада

Присутни:

ДИНКО ДАВИДОВ
МИЛЕТА ПАВЛОВ
МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ
ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ
БОШКО ПЕТРОВИЋ
БОГДАНКА ПОЗНАНОВИЋ
РАДМИЛА ГРАОВАЦ
АЧ ЈОЖЕФ
БОБ ЕМИЛ
МИЛАН КЕРАЦ
ВАСА КОЛАК, управник Музеја

Од чланова Комисије одсутан је због болести: МИЛАН КЕЧИЋ.

Састанак је отворио ДИНКО ДАВИДОВ. Он је изнео закључке Комисије са два претходна састанка, као и концепцију Галерије и планове о реализацији откупа.

БОШКО ПЕТРОВИЋ изјављује да се уметници са овим слажу, о томе је већ било речи у Удружењу ликовних уметника. По његовом мишљењу уметници треба да буду предлађачи и саветници, ван Комисије.

ДИНКО ДАВИДОВ позива уметнике на јуну сарадњу, иако да се не дешава да уметник прода слику или скулптуру коју је обећао Галерији ако на другој страни може за њу да добије више.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: Комисија треба да функционише као механизам који ће стијати у јуном и социјалном контакту са уметницима и да дела одвојено од свих досадашњих пракса, закључака који се доносе преко телефона и сл. Дошло се на идеју да ова комисија буде нека врста донатора, нека врста савременог Павла Бељанског. Зашто се ишло на то да сваки уметник осети да је његова интересна сфера у сфери рада Комисије. Уметници треба да се обавезу да свако припреми материјал о себи, јер би се тиме олакшао рад кустоса – службеника Музеја града и Комисије. Кроз месец дана треба већ вршити откуп и због тога треба свако да изврши преглед својих дела, да би Комисија могла да изврши увид. Уколико се иако не постигне, доћи ћемо опет на досадашњу праксу следећа уметника на јарче.

РАДМИЛА ГРАОВАЦ износи мишљење да већина уметника нема срећну документацију о себи. Сем тога не може се одједном почети са каталогом радова из минулих периода, јошто уметници који су сачували своје раније радове сигурно неће желећи да их продају. Они свакако имају разлога зашто су та дела сачували. Додаје да није реално извући већ сада од уметника четири или пет ствари за материјал, уколико пре тога Галерија нема просторије.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ предлаже да се ипак најпави избор и да се обележе одабрана дела. Затим да се изврши фотодокументовање тих дела, иако да може да се испуни са тим да им је колики број радова откупљен, колики број одабран и сл. И да се они већ могу излагати. Сем тога треба правити снимке ситуације у атљеу, и то ради увида. Откупљивајући за документацију /и излагање/ скице појединих аутора према њиховом личном избору /према важности/. Ово сваки уметник треба да схвати као личну проблематику.

МИЛАН КЕРАЦ предлаже да се испита могућност откупа /порукивања/ чланака и репродукција код „Јуриреса“ који располаже тим материјалом.

БОШКО ПЕТРОВИЋ и РАДМИЛА ГРОВАЦ заступају мишљење да има дела која уметник не жели да отуђи из различитих разлога. Сем тога поједина дела су у приватним рукама и не могу се откупити. Зашто предлажу да се омогући излагање и ових дела с тим што би уз њих било назначено чија су својина и што би у случају да власник жели да их прода била понуђена прво Галерији.

ВАСА КОЛАК предлаже да се праве дијапозитиви у боји који би у Галерији стјали на располагање, иако да се могу видети и она дела која нису изложена.

БОШКО ПЕТРОВИЋ додаје да би их требало правити у више примерака јер се они квари и оставити то који примерак у архиви за касније.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: не треба се односити хладно према Комисији као према жирију. Трбало би да сваки уметник остави чак посмртно завештање Галерији.

МИЛАН КЕРАЦ наилашава да треба излагати цртеже, што досад није рађено. И то не треба само документовањем, већ правити изложбе радова.

МИЛЕТА ПАВЛОВ: То би требало да буде основа за Галерију. Најпре испитати на шта су уметници спреми да се онда врши приписак на њих да припреме материјал и документацију.

РАДМИЛА ГРАОВАЦ предлаже да изложба буде у јануару, због чега би требало полагати за праване у Просветном извршном већу.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ сматра да је боље да изложба буде у децембру, да би се Галерија већ експонирала са извесним фондом. Она треба да буде таква да осветли човека, његов рад, атље... Предлаже да се већ од недеље /27. X./ зађе по атљеима и да се види шта су уметници припремили.

ЗАКЉУЧЕНО ЈЕ да се у току недеље од 28. X. до 3. XI. обиђу атељеи следећих уметника: ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ, БОШКА ПЕТРОВИЋ, БОГДАНКЕ ПОЗНАНОВИЋ и БОБА ЕМИЛА.

У току недеље од 4. до 10. XI. обићи ће се атељеи РАДМИЛЕ ГРАОВАЦ, НИКОЛЕ ГРАОВЦА, МИЛАНА КЕРЦА, АНКИЦЕ ОПРЕШНИК и ИСИДОРА ВРСАЈКОВА.

Распоред обиласка атељеа осталих уметника биће накандно направљен.

МИЛЕТА ПАВЛОВ истиче идеју да се оформи један документ – потврда као признање уметницима – оснивачима Галерије.

ВАСА КОЛАК: Разговарао је са Председником Општинске скупштине Тимом Врбашким о покрећу Галерије. Председник му је рекао да свака иницијатива треба да потекне од Музеја и од уметника, а Скупштина општине ће ствар подржати и санкционисати. Било је говора и о проспоријама за Галерију. С обзиром да свако ко дође у Нови Сад посети Тврђаву и обавезно проведи извесно време у Музеју, требало би да се апријум Тојовњаче осособи за сталну изложбу Галерије. Међутим са апријумом је таква ситуација да је тренутно неупољзљив, јер је Војвођански музеј услед недостатка проспорија од њега направио мајацин. Апријум би требало изразити, јер је питање да један такав изложбени проспориј буде употрељаван за мајацин.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: са овим би требало изаћи пред управника Војвођанског музеја Рајка Николића и друшарски га позвати да с обзиром на потребу за једном таквом проспоријом изразити апријум. Прва изложба могла би да се отвори у холу Радио-станице. На њој треба приказати како дела тако и ликовне уметнике и њихове атеље.

Скуп се сложио са овом идејом, јер је то начин да се обичан ледалац упозна са ликом уметника, и да се уметник приближи публици као човек.

БОШКО ПЕТРОВИЋ: Ова Галерија треба да буде мотор за покрећу интереса и за збивања у уметничком животу ван Новог Сада. Створиши нов метод информација. Презентиращи научне изложбе, нпр. Шумановића, Шубића и др. Секретар не треба да буде везан само за канцеларију, него да изражује по атељема, да бележи и да обавештава жири.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: Треба да праши активност уметника из Новог Сада и кад они излажу на сцени. Друго, не треба ићи на Галерију која ће имати једну канцеларију и део и ништа више. И подружница ликовних уметника и Музеј треба да буду у сталном контакту са урбанистима, да би се добила једна стара зграда, у старом стилу која би се адаптирала као нека врста дома – у којој би се представљале тематске изложбе живих уметника и сталне меморијалне поставке уметника који не припадају тако давној прошлости и везани су за данашњу уметност. У њој би требало оживети амбијенте по којих уметника, штафелаје, палете и на тај начин створити неку врсту музеја уметности наших дана.

ВАСА КОЛАК се слаже са овим и наговештава да би зграда Војне болнице одговарала овој сврси. Она треба да се сели, па према томе може се и на њу рачунати.

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ: Објашњава Бошку Петровићу да ће за рад на Галерији бити одређен посебан кустос који ће најмање радиити у канцеларији. Већи део времена он ће проводиити по атељема, док ће само једно одређено време дневно проводиити у канцеларији тако да с њим може да сити у везу ко жели. Он ће сијализираити Комисији о ситуацији у атељема.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ најомије да то треба да буде човек који не мора да буде стручњак историчар уметности, него човек који располаже општом културом и пасиониран је за уметност.

ДИНКО ДАВИДОВ истиче предлој да се Музеј и Галерија повежу са већим привредним предузећима, да се њима изложи концепција Галерије и да се од њих створе сарадници – донатори. Њима би се поклањали каталози, репродукције и др. И приређивале би им се изложбе. Заузврат би предузећа усановила откупе наираде које би ишле под њиховом фирмом и биле би им реклама.

ЈОЖЕФ АЧ сматра да би ово требало везивати са ликовним васпитањем одраслих у предузећима. Њима свакако неће бити тешко да од својих трошкова за рекламирање, који су ионако отромни, одвоје две – три стотине хиљада за наираду.

РАДМИЛА ГРАОВАЦ и МИЛЕТА ПАВЛОВ: Треба заинтересовати радничке савеште, довести њихове представнике и рећи им о чему се ради.

ДИНКО ДАВИДОВ: Треба тражити по предузећима људе који се интересују и воле уметности. Њима би требало слаати позивнице за изложбе. Друго, треба обезбедити документацију /фотографије, уметникове скице/ с њихових у слободном простору. Галерија мора да располаже овим. Треће, кустос који треба да ради у Галерији мора да зна да пише, тако да може да се веже са новинама, да би јавности могла да се обавештава о ојкујима Галерије, што би имало пројатандни карактер.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: Такође би требало правити популарне монографије, продавати анзискарте репродукција које би се продавале у Галерији и у граду.

Састанак је закључен тиме да се од понедељка, 28. X. приступити прејегу ателеа новосадских уметника од стране Комисије, као и да се почне са селекцијом радова; да се у Просветном већу појраже јаравани; да на следећем састанку Комисија размотри идеје и сујестиије уметника.

Присућни:

Секретар Комисије
/Мирослав Насијасијевић/
[с. р. попис и печат Музеја]

Прилог 6

ЗАПИСНИК СА ДРУГОГ САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ И УМЕТНИКА

Одржано 9. XII. 1963.
У Галерији Мајнице срске

Присућни:

Васа Колак, управник Музеја града Новој Сага
Мирослав Насијасијевић, кустос, секретар Комисије
Јован Солдатовић, вајар
МИЛИВОЈ НИКОЛАЈЕВИЋ, сликар
АНКИЦА ОПРЕШНИК, сликар
МИЛАН КЕРАЦ, сликар
МИЛОРАД БАЛАЋ, сликар
ЕМИЛ БОБ, сликар
РАДМИЛА ГРАОВАЦ, вајар
ХЕЛЕНА СИВЧ, сликар
БОГОМИЛ КАРЛАВАРИС, сликар
СТЕВАН МАКСИМОВИЋ, сликар
ОЛГА НИКОЛИЋ, сликар
МИРЈАНА ШИПОШ, сликар
ПАВЛЕ РАДОВАНОВИЋ, вајар
БОШКО ПЕТРОВИЋ, сликар
ДУШАН МИЛОВАНОВИЋ, сликар

Одсућни од стране Комисије:

МИЛАН КЕЧИЋ, збој болести, ДИНКО ДАВИДОВ и МИЛЕТА ПАВЛОВ, услед сиречености.

Јован Солдајовић изнео је несјеремносћ аутора да сарађују са Комисијом, било да се њо оіледа у њоме шћо ни код једноі од њих Комисија није наишла на пријремљених њеі радова о којима би се дискућовало, или да јоказују шћежњу да не дају најбоље радове. Наіласио је да ће идуће јодине Галерија расіолаіаіи са 3.000.000 динара шћо ће омоіућіиі знајно реалније цене. Уосіалом, доао је, Комисија и јолази од њоіа да сваки уметник жели да буде шћо боље јредсћављен у Галерији.

Сћеван Максимовић јосћавља јиііање да ли ће сваки уметник јрисћаіи да њеі својих најбољих слика да за 70.000 сваку.

Јован Солдајовић: Први оікуј јесте низак. Али свакоме је обезбеђен за њеі јодина унајред. Цена је ниска, али је оікуј сиіуран.

На ово Сћеван Максимовић изјављује да он нема намеру да минира рад Комисије и оснивање Галерије, али да он сам ни у ком случају не би јрисћао да 5 својих најбољих радова да за шћако ниску цену. Моіао би да да на јримеј два рада, а осіало да се јлаіи јо нормалној цене.

Боіомил Карлаварис јредложио је да се најраве рачуни и да шћек онда Комисија зађе, шћако да новац не јројадне.

Јован Солдајовић: Новац засад имамо. Имамо и рејродукције. У овом раду јреба сви уметници да се аніажују. Ако би смо шћек шћако јравили рачуне, моіло би се десіиіи да се комјроміијујемо. Кад све рејродукције буду јоішове, моћи ћемо чистіе савесіи да насіујимо јред надлежне.

Васа Колак: За идућу јодину нуде нам 3.000.000 динара, и ако не јоірошимо ово чиме сад расіолајемо, комјроміијоваћемо се. Жрћве су јоіребне за јочейіак, јер се овако нешћо још није радило, а и нејоверење јосіоји. После 15. децембра овај новац одлазиће на јојуњавање друіих јразнина. Заіо јреба јокушати код оішћине да се новац јребаци на Музеј ірада, шћако да може да се јроши 1964.

Јован Солдајовић: Ово је нов моменати. У шћом случају не бисмо морали да јрошимо новац на брзину. Моіли би смо да јо сада одређеној цене кујимо нешћо за рејросіекіивну збирку, а следеће јодине да рачунамо на већи оікуј неке веће или боље слике јод обавезом да се јодиіне цена на рецімо 120.000. Ово не значи да сћарији радови морају биіи и слабији, али они више нису куреніи, јер је минимална моіућносћ да буду јродати.

Радмила Граовац даје јредлоі да се јражи и онај милион који је јроірошен. Она јрима на себе да јо јиіање јокрене у савейу за куішуру. Ако би смо усіели да се шћај милион ребалансира, онда би се моіла у идућој јодини узейи два рада и да се јлаіше једнако, без разлике.

Павле Радовановић: Треба јравиіи разлику: има људи који од уметносіи живе. Они су јрими-рани да иду из дуіа у дуі. За шћакве је немоіуће и бесмислено да се обавезују да њеі својих најбољих дела у следећих њеі јодина дају јо шћако ниској цене, која скоро не јокрива ни јроішкове рада. Те радове он може јродати јо далеко вишој цене, а јо је њеіова еізисіениција.

Јован Солдајовић: Овде се рачуна на јуну савесіи и добру вољу уметника.

Боішко Пејровић: Идеја за оснивање ове Галерије јри Музеју ірада Новоі Сада дошла је оіуд шћо у іраду не јосіоји сћална збирка у којој би сви уметници били рејрезеніјовани. Тако се десило да у веіини случајева најбољи радови нису оікујљени овде, већ су оіиіили ко зна куд. Заіо се иде на јо да ова збирка буде од најбољих дела. Треба ићи чак и на јоклоне, мада јо није баи славно.

Сћеван Максимовић: Требало је да сви дају јо један рад као јоклон у иніјересу себе самих. Ако је цена већ шћолико симболична, онда радије јреба ићи на јоклоне.

Боіомил Карлаварис: У шћом случају јребало би јоклониіи један од сћаријих радова, а идуће јодине куіиіи рад из савременије фазе јо скоро нормалној цене.

Боішко Пејровић: На шћај начин вршили би јриіисак на друііиво и јоказали да нам је до Галерије сћало. Али ју јосіоји ојасносіи да уметник као јоклон да један од слабих радова.

Јован Солдајовић: Износ је у сћвари ісћи. Али уметнику се јружа моіућносћ да јо савесіи јоклони неки ранији рад за који сматира да је бољи, а који иначе не би сад више моіао да јрода. Замисао је да сви акіивни уметници буду засіујљени. Тако би јрви іесіи био јоклон, а шћек јри-

ликом следеће бирања слике долази Комисија, у којој је аутор члан и предлач, и одабира рад за ошкуй. Код оних који су одбили да поконе рад не би се ни вршио ошкуй. Ко је поконио дело које је мање вредности, сматраће се да је изневерио идеју и од њега се ошкуй неће вршити. Лошим делом уметник себе елиминише, јер тако дело завршава у мајацину.

Бојомил Карлавари предлаже да се идуће године новац подели на равне делове с тим да свако да своје најбоље дело.

Павле Радовановић сматра да човек који живи искључиво од уметности не може да да дело од пола милиона за 70.000.

Јован Солдашовић наилава да вајар може да да прећи одлив у Галерију. То му је добио, и као илус, засиуљен је најбоље у Галерији.

Бојомил Карлавари предлаже да се овај кључ узме рецимо за три године. После тога Комисија ће куйовати по нормалним ценама и по неравноправном кључу.

Милан Керац изјављује да у таквом раду не жели да учествује, јер Галерија није тако ни основана. Ако би се овако остиуило, значило би да изневеравамо принципе остиављене на очешку.

Јован Солдашовић се слаже са овим. Треба имати у виду да остоји приличан број уметника и да треба имати петогодишњи минимум од сваког. Истиче своју заинтересованост за Галерију, као и да цена у овом случају није важна. Требало би да свако жели да ошто-ошто буде засиуљен у Галерији, без обзира какву ће корист извући. Предлаже да се оштити један докумен у коме ће се свако обавезати да ће му ових пет година бити пројрам под сајласношћу Оштитине, под условом да годишња сума не падне испод 3.000.000 и да се Оштитина обавезе да ће обезбедити излајање. Ко да лошу сивар, у коначној остиавци биће мање засиуљен или оштити неће доћи у обзир.

Овај предло усвојен је једноласно, сем Павла Радовановића, који се уздржао од ласања.

На крају, услед сиречености Милана Кечића због болести да учествује у даљем раду Комисије, за његовој заменика изабран је сликар Милан Керац. Пошто је Динко Давидов такође врло често сиречен да ради у Комисији, за његовој заменика изабрана је Јулка Цунић, историчар уметности.

Чланови Комисије договорили су се да у среду, 11. децембра обићу ашелеа следећих уметника: Радмиле и Николе Граовац, Јожефа Ача и Бојданке Познановић, а у понедељак, 16. децембра ашелеа: Хелене Сивч, Мирјане Шилош, Оје Николић и Милорада Балаћа.

Присушни:

Секретар Комисије
Мирослав Насиасијевић
[с. р. оштити и печати Музеја]

Прилог 7

ЗАПИСНИК СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА НОВОСАДСКЕ САВРЕМЕНЕ ГАЛЕРИЈЕ И УМЕТНИКА

одржаној 13. III. 1964. год.
у просторијама Галерије
Мајице српске

Присушни:

ЈОВАН СОДАТОВИЋ, вајар
БОШКО ПЕТРОВИЋ, сликар
МИЛАН КЕРАЦ, сликар
АНКИЦА ОПРЕШНИК, сликар

ИСИДОР ВРСАЈКОВ, сликар
 БОГДАНКА ПОЗНАНОВИЋ, сликар
 ОЛГА НИКОЛИЋ, сликар
 МИРЈАНА ШИПОШ, сликар
 МИЛИВОЈ НИКОЛАЈЕВИЋ, сликар
 ЕМИЛ БОБ, сликар
 ХЕЛЕНА СИВЧ, сликар
 ВАСА КОЛАК, управник Музеја града Н. Сада
 ДИНКО ДАВИДОВ, куриор Галерије Маџице српске
 МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, куриор Музеја града Н. Сада

Састанак је отворио Јован Солдајовић резимирајући рад у току прошле године. Он је изнео ситуацију у којој се тренутно налази Галерија; најласије је да ове године располажемо са 3.000.000.- динара, али да је потребно да се из тог фонда илази и куриор која је неминовно узети за Галерију, пошто Настасијевић није у стању због обила послова које обавља у оквиру Музеја. Пошто тај куриор долази на почетку године расходи на тој страни неће прећи пола милиона. Сем тога, ако се сложимо да ове године изведемо у материјалу неку скулптуру или тајисерију, или и једно и друго, ми смо у стању да ипак додигнемо цену за друштво, рецимо на 100.000.-

Скупи се сложио са овим, као и са предложеном ценом за друштво.

Исидор Врсајков изнео је свој проблем: он се у принципу слаже са оваквом политиком откупа, али сматра да се не може порећи чињеница да је много теже уметнику који од уметности живи него ономе који је у редовном радном односу да прода слику по тако ниској цени, пошто ако жели да у Галерији има своја најбоља остварења.

Анкица Ојрешић не слаже се са овим. Ако смо прећули да направимо Галерију, онда се не треба освртати на овакве проблеме.

Врсајков брани свој став и тиме да има сликара који раде једну слику и по годину дана, док је друштво најправље за неуредиво краће време, као и да постоје врло велике разлике у формалним код јединих сликара. Према томе, требало би што пре прескити са оваквом политиком откупа. Иначе, он нема ништа против да слику прода по наведеним ценама (70.000.- и 100.000.-, пошто није учествовао у прошлогодишњем откупу због путовања у Грчку), али под условом да то не буде последње остварење, већ нека од добрих слика из ранијеј ериода.

Јован Солдајовић изнео је план да се Галерија званично отвори овог пролећа. „Апел 61“ имаће изложбу у оквиру Стеријиној изложби, чиме ће бити ослобођен аперијум Тојовњаче на Тврђави. На тај начин моћи ће смо одмах по затварању ове изложбе отворити и ми своју, с тим што бисмо користили и јане „Апел 61“. (Овај предлог је прихваћен од стране скупа.) Зато би што пре требало прискупити поновном обиласку апела оних уметника код којих није учињен коначан избор и извршити друштво.

Затим се приступило бирању нове комисије за откуп, пошто су Милеја Павлов и Милан Кечић усмено телефоном обавестили Комисију да више не могу сарађивати са њом због сличности.

Од старих чланова у Комисији су остали: Јован Солдајовић, Мирослав Настасијевић и Динко Давидов. На предлог Настасијевића у Комисији је остао и Милан Керац, а као нови члан ушао је Бошко Пејровић, тако да су сада у Комисији један вајар, један сликар и један сликар тајисерије.

Закључено је да се приступи овогодишњем откупу по цени од 100.000.- динара, и да се почне са припремама за изложбу.

Присутни:

Секретар Комисије
 (Мирослав Настасијевић)
 [с. р. поштом и печат Музеја]

Прилог 8

ЗАПИСНИК
СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ
ДЕЛА НОВОСАДСКЕ САВРЕМЕНЕ ГАЛЕРИЈЕ

одржаној 19. III. 1964. године у
 Проспоријама Музеја града Н. Сада

Присутни:

БОШКО ПЕТРОВИЋ, сликар

МИЛАН КЕРАЦ, сликар

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ, вајар

ДИНКО ДАВИДОВ, кустос Галерије Мајинце српске

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, кустос Музеја града Новог Сада

ВАСА КОЛАК, управник Музеја града Новог Сада

Састанак је одржан ради договора о овојгодишњем откупу и организовању изложбе.

Пошто постоји увид у одабране слике и скулптуре појединих уметника, Комисија је закључила да би се код њих већ могло присијуйити откупу по цени од 100.000.- Одлучено је да се откупе следећа дела:

1. Бојомил Карлавариш: БЕЛА ФАСАДА (уље)
2. Јован Солдајовић: КЕРУША (ишис)
3. Бошко Пејровић: КОМПОЗИЦИЈА (шемјера)
4. Александар Лакић: ИНТЕРНАЦИОНАЛА (шемјера)
5. Радмила Граовац: ПАНО (шеракоша)
6. Никола Граовац: ПЕЈЗАЖ (уље)
7. Бојданка Познановић: КОМПОЗИЦИЈА (уље)
8. Милан Керац: КОМПОЗИЦИЈА (уље)
9. Анкица Ојрешић: РАВНОТЕЖА (уље)
10. Хелена Сивч: РУЖЕ (уље)
11. Јожеф Ач: МЕХАНИКА (уље)
12. Мирјана Шишои: АКТ (уље)

Одлучено је да се изврши увид у дела следећих уметника: Стивана Максимовића, Олије Николић, Миливоја Николајевића, Милана Кечића, Исидора Врсајкова, Боба Емила, Милорада Балача, као и да се изврши увид у рад сликара Фејеша и Ђирлића.

Јован Солдајовић ујознао је Комисију са новонасталим ситуацијом. Наиме, наместио изложбе „Ашлеа 61“ споразумно је одлучено да се у оквиру Стеријиној изложби изложба Савремене галерије. Требало би, значи, присијуйити припремању изложбе ишю пре. Стеријино изложбе уредило је са управником Војвођанској музеја Рајком Николићем њејово иселење из ашријума Тојовњаче, ња би према шоме шребало прионути да се ашријум доведе у ред, разјоварати са неким од инжењера о извршењу ојравки. Овај задатак су на себе узели Бошко Пејровић и Јован Солдајовић. Ишю шјако шребало би предузети кораке да се ишјамја кашалој изложбе. На шјај кашалој би шребало обрашјити јосебну ѡажњу јер је шјо оснивачки кашалој Галерије. За израду кашалоја задужени су: Милан Керац, Мирослав Настасијевић и Динко Давидов.

Милан Керац јоказао је свој нацрт ишјила за кашалој. После краће дискусије закључено је да не шреба ишји на ручно јовезивање кашалоја у коме би сваки уметник био обрашјен као јосебан сейарати, јер би ово захтевало велике материјалне шрошкове и мнојо више времена, већ да се иде на индустријски јовез.

Комисија се сајласила са предлојом Бошка Петровића да сваком сликару или вајару припадну у каталогу по две слике (једна наслијам друје) и тако да се изврши варијанца Керчевој предлоја: на левој слици био би портрет (фотографија) уметника и поред ње његов својеручни портрет (линографика); исход поја крајња информација о уметнику разбијена у два скупа и најзад, сасвим доле, списак његових изложених радова. У списку би била обележена репродукција која се налази на десној слици (цела слика).

Мирослав Настасијевић примио је на себе да са музејским фотографом Љубишом Савићем обиђе све уметнике, како би моли да се најправе њихови портрети, да се сниме дела одређена за окуп (тамо где још нису снимљена), амбијент и апликација, да се окупе портрети уметника за каталог и за оснивачку повељу чија ће репродукција такође ући у каталог.

Милан Керац највише шикове за каталог кад материјал буде скупљен и пронаћи одговарајућу шtamпарију.

Динко Давидов и Васа Колак написале уводне чланке за каталог: Васа Колак ће осветлиити Галерију са њачке друштвене поребе са оценом позитивности одвајања једне такве установе, а Динко Давидов ће даји критички осврт на ликовно стварање у Новом Саду данас.

Такође је одлучено да се убрза иселење ствари Војвођанској музеја из апријума Тојовњаче као и да се сазове још један састанак са уметницима.

Секретар Комисије
(Мирослав Настасијевић)
[с. р. портрет и печат Музеја]

Прилог 9

ЗАПИСНИК СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ И УМЕТНИКА

Одржаној 24. III. 1964. год.
у просторијама Галерије Маџице
српске

Присутни:

МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, кустос Музеја града Новог Сада

ВАСА КОЛАК, управник Музеја града Новог Сада

МИЛИВОЈ НИКОЛАЈЕВИЋ, сликар

ДИНКО ДАВИДОВ, кустос Галерије Маџице српске

ЈОЖЕФ АЧ, сликар

МИЛАН КЕРАЦ, сликар

АНКИЦА ОПРЕШНИК, сликар

РАДА ГРАОВАЦ, вајар

АЛЕКСАНДАР ЛАКИЋ, сликар

МИРЈАНА ШИПОШ, сликар

ОЛГА НИКОЛИЋ, сликар

БОШКО ПЕТРОВИЋ, сликар

ЈОВАН СОЛАДТОВИЋ, вајар

Састанак је одворио Јован Солдајовић обавештењем уметницима о припремању изложбе. Радови који су окупљени свакако морају бити изложени. Што се тиче осталих који су одабрани, ту се моу

вршии измене, али свака изложена сѣвар која је ван нашеј сѣиска записане се као моућни оѣкуј за Галерију. Комисија исѣице на ѣај начин ѣраво да оѣкуји једну од њих.

БОШКО ПЕТРОВИЋ: Осѣавља се моућноси да сликар временом сам ѣредложи замену.

ЈОЖЕФ АЧ: Пиѣање је колико на овој изложби исѣаћи моменати реѣросѣкѣиве. Ово је ѣрви насѣуј Галерије, ѣа би ѣребало да се види њена сврха. Предлој: две сѣаре сѣвари ѣрема ѣри новије.

Скуј се саѣласио да је ово ѣовољан однос.

СОЛДАТОВИЋ: Ове ѣодине кујује се за 1,800.000.- динара. Осѣаѣак од 1,200.000.- иде на друје ѣрошкове (кусѣос, каѣалој, извођење у маѣеријалу и ѣд.). Вероватино је да ће идуге ѣодине и ѣлаѣа кусѣоса биѣи одређена као ѣосебна сѣавка у буѣѣу Музеја.

Даље је Комисија решила да се из даљих оѣкуја искључи сликар Душан Миловановић, ѣошѣи он и није новосадски сликар, већ само држи часове на Вишој ѣедаѣошкој школи у Новом Саду и ѣуѣује свакој дана из Београда, ѣде му се налази и аѣеље.

Покренуѣи је ѣиѣање кусѣоса Савремене ѣалерије. Јован Солдаѣовић изнео је замисао Комисије какав ѣо човек ѣреба да буде.

Милан Керац ѣредложио је Мирослава Насѣасијевића за кусѣоса Галерије с моѣивацијом да је он већ ушао у ѣај ѣосао и ѣоказао ѣуно воље да ради на Галерији заједно са умеѣницима.

Васа Колак изнео је сѣѣуацију у којој се Музеј ѣрада ѣренуѣи налази и ѣомену задужења која Насѣасијевић има у вези оѣварања друѣх деѣанданси и ѣекућих ѣослова у Музеју.

Јован Солдаѣовић излаже да кусѣос ѣреба да буде ѣѣак квалификован (исѣоричар умеѣноси) и заѣи није за ѣредлој да Насѣасијевић заузме месѣо кусѣоса.

Васа Колак износи ѣредлој да се за кусѣоса Галерије узме Босѣљка Бојанић – есѣѣичар и исѣоричар умеѣноси.

Јован Солдаѣовић ѣредлаже Ђорђа Јовића, који се сад бави археолоѣјом, али му нуде месѣо ѣредавача исѣорије умеѣноси на Вишој ѣедаѣошкој школи, ѣѣи сведочи о њеѣовој сѣособноси.

Васа Колак ѣредлаже да се ѣакође узме у размѣѣрање и ѣредлој да Љиљана Краљевић буде кусѣос, јер је она добар оѣанизѣјор и већ је ѣисала о савременеим умеѣницима Војводине (Колонија – Бечеј).

Јован Солдаѣовић смаѣра да ѣреба обавесѣѣѣи све ѣроје да дођу на разѣовор, да размисле о свом евенѣуалном раду у Галерији и да се одазову на конкурс. Добро би било да и ѣисмено образложе заѣѣи желе ѣо месѣо. Заѣим би ѣребало оформѣѣи комисију која ће размѣѣриѣи молбе и образложења свих ... Он је ѣакође наѣасио ѣроѣусѣ са Фејешом и ѣредложио да се код њеѣа оде и да се ѣакође изврѣи оѣкуј.

У даљој дискусији размѣѣрено је укључивање друѣх умеѣника XX века у Галерију. Закључено је да би ѣребало укључѣѣи: Шуѣуѣа, Иѣића, Шербана, а касније и Богдара и Пеѣрова.

Закључено је да ѣреба разѣоварѣѣи са друѣом Рушкуѣем из уѣраве Сѣѣријиној ѣозорја, ради налоѣа за исѣражњење аѣѣријума Тоѣовњаче, и да не би ѣребало сѣаѣи кад се аѣѣријум добије већ рачунаѣи и на друју већу ѣросѣорију или зѣраду (ѣросѣор Музеја револуције, Градска кућа и ѣд.).

После сасѣанка Комисија је оѣишла у аѣеље сликара Миливоја Николајевића, који се налази у исѣој зѣради, и код њеѣа изврѣила друѣи оѣкуј:

„ГРАЊЕ У ЗЕЛЕНОЈ ВОДИ“ – ѣасѣел ѣо цени од 100.000.- динара.

Секретѣар Комисије
(Мирослав Насѣасијевић)
[с. р. ѣоѣѣис и ѣечаѣ Музеја]

Прилог 10

ЗАПИСНИК СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ И УМЕТНИКА

Одржаној 8. IV. 1964. год.
у просјоријама Галерије Маџице
српске.

Присутни:

Динко Давидов, кустос Галерије Маџице српске
Мирослав Насијасијевић, кустос Музеја града Новог Сада
Васа Колак, управник Музеја града Новог Сада
Јован Солдајовић, вајар
Бошко Пејровић, сликар
Милан Керац, сликар
Јожеф Ач, сликар
Стеван Максимовић, сликар
Александар Лакић, сликар
Душан Миловановић, сликар
Радмила Граовац, вајар
Бојомил Карлаварис, сликар
Миливој Николајевић, сликар
Анкица Ојрешник, сликар
Емил Боб, сликар
Хелена Сивч, сликар
Олија Николић, сликар
Бојданка Познановић, сликар
Мирјана Шийош, сликар

Састанак је отворио Јован Солдајовић. Он наилажава да треба претресити случај Душана Миловановића, коме се осјорава право на учествовање у оснивању Савремене галерије. Као други проблем истиче штампање каталога за мајску изложбу. Проблем је у крајкоћи времена, уколико је јер многи учесници још нису предали своје биографије. Поставља рок за предају биографија – 10. април. Он сјрећи од тога да неће сви дати оне и онакве радове какве би према откупуној полицији Комисије требало да дају, већ да ће покушати да се презентирају најновијим делима. Наилажава да од ове изложбе у мноме зависи евентуално повећање средстава за годину 1965. и зато инсистира на томе да изложба буде у сваком погледу квалитетна.

Васа Колак најомије да ће године вероватно већ постојати на буџету Музеја града Новог Сада кустос одређен за ову галерију. Догаје да је штампање каталога већ поручено и да сад треба брзо радити.

Милан Керац истиче проблем Милана Кечића. Како ће га заступити у каталогу кад он због припремања за Октобарски салон, Тријенале и самосталну изложбу није у стању да учествује на изложби.

Мирослав Насијасијевић: Треба отићи до њега и поразговарати о томе с њим. Видети шта он предлаже.

Јожеф Ач је мишљења да би смо, правећи изузетак са Кечићем повредили принципе на којима ради Комисија.

Јован Солдајновић најомиње да је Кечић од самој почетка рада Комисије био у најдиректнијој вези са њом као њен члан. Болест ња је сјерчила да даље учесћује у раду. Свакако, Музеј има право да ња забележи као новосадског уметника, јер је и он њу појава и учесник у ликовном живоју рада. Предлаже да Кечић уђе у каталога с најоменом да из техничких разлога не излаже. Такође предлаже се, ради презентирања и Кечићевих радова, моју узети две слике које се налазе у Ојштинској скупштини... У вези проблема насталога око учешћа Душана Миловановића, најомиње да се активност овог сликара бележи више у Војводини и Новом Саду него у Београду, мада он тамо живи. Међутим, на састанку одржаном 24. III. 1964. год. Миловановић је искључен из даљих ошкуча са моштивацијом да је он београдски а не новосадски сликар. Због овога је дошло до неких примедба међу члановима подружнице. Сам Миловановић изјавио је да осећа значај овог пошхваља и да му је сјало до тога да и он у њему учесћује, уколико пре што је годинама живео и радио у Новом Саду, а и данас учесћује на свим изложбама са војвођанским сликарима.

Радмила Граовац мисли да ако Миловановић не учесћује у ошкучима, не треба да учесћује ни Никола Граовац, који такође има ашеље у Београду, а учесћује у раду Подружнице УЛУС-а за АПВ. Она предлаже да се одреди принцип: или чланство Подружнице и излажање у оквиру ње, или живљење у Новом Саду. У првом случају у састав Галерије ушли би и Граовац и Миловановић, у другом ни један од њих.

Јожеф Ач сматра да треба наћи чист принцип и пошћујати по њему без сеншменталности. Он сматра да је нај принцип живљење у Новом Саду, ња према томе ни Миловановић, ни Граовац, не би могли да учесћују у ошкучу.

Александар Лакић налази да случај није код обојице исти. Наиме, Граовац ради у Београду, али његова породица живи овде, ња се и он према томе може шрећираати као новосадски уметник.

Стеван Максимовић се слаже с њим да случајеви нису идентични, ња према томе не постоји никаква сеншменталност.

Динко Давидов: Не треба ићи за њим где се налази уметников ашеље. Миловановић већ 10 година излаже у Новом Саду. Треба ња укључити у рад.

Јован Солдајновић је сагласан са овим, јер сматра да треба у оквир Галерије да уђу сви они који су активни на шерену који Галерија покрива. А сликара и вајара Новосађана ионако нема многа.

Бошко Пејровић изјављује да новосадски уметници имају повремене односе са Београдом, али се ипак не сматрају Београђанима. Тако Новосађани нису могли добити београдску окшобарску награду јер им Београд није завичај.

Бојомил Карлавариш сматра да са Миловановићем није такав случај да се Пејровићева примедба не може на њега применити. Наиме, Миловановић је живео овде, али ња је смртни случај нашерао да пређе у Београд.

Јован Солдајновић: Ми имамо једини такав случај у Миловановићу. Треба размислити да ли су интереси галерије за или пошћив њега. И вреде ли њих њеи радова год околностима у којима смо толико да се због њих може одшћуити од једног приорозног сшава. Он сматра да вреде и да Миловановић треба да буде укључен у рад.

Закључено је да мерило треба да буде чланство Подружнице УЛУС-а за Војводину, а не штрикшна завичајност.

Затим је скуп шресао на разматрање шрипрема за изложбу каталога.

Александар Лакић предложио је да сваки уметник који има бољих радова од оних који су ношчирани као ошкуч има право да изврши измену за изложбу.

Скуп се сложио да би мога доћи у обзир само измена ношчираних радова, а никако и оних који су већ ошкучљени.

Јован Солдајновић објашњава каква то изложба треба да буде. Најомиње да ће нас такав вид каталога /са сликом, пошћисом и биографијом/ шриближити музеолошком.

Васа Колак разговарао је са Кечићем. Кечић је изјавио да није у стању сада да учествује на изложби. Његов је предлог да се узму „Врбак“ и „Божури“ из Ойштинске скупштине.

У даљем расправљању Комисија и уметници стали су на становиште да се излажу иеи одабраних радова /које је Комисија одредила за ошкун/ и да се може измении само један рад, и то у сагласности са Комисијом. Даље је одлучено да се због недостига времена киналои штампа без фототрафија уметника, само са биографским подацима и репродукцијом једног дела. Договорено је да киналои уређује Мирослав Настасијевић, који ће и ошкунити експонатне и донети их на Пешироварадинску швржаву у аштријум Тошоваче, где ће се изложба и ошворити.

Секретар Комисије
Мирослав Настасијевић
[с. р. ошшис и шчаи Музеја]

Прилог 11

ЗАПИСНИК СА САСТАНКА КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА САВРЕМЕНЕ НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ

Одржано 14. XI. 1964. год.
у просторијама Галерије
Машице српске у Н. Сагу

Присутни:

ДИНКО ДАВИДОВ, председник
МИРОСЛАВ НАСТАСИЈЕВИЋ, секретар
ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ, вајар
БОШКО ПЕТРОВИЋ, сликар
МИЛАН КЕРАЦ, сликар

Комисија се састала ради ошкунга слика и скулптура за Савремену галерију. Мирослав Настасијевић информисао је Комисију да Музеј града Новог Сада располаже са још -430.000.- динара, које треба ошшребити за овај ошкун. Такође је Комисија обавештена о ошшреби да се овај ошкун изврши наменски, шј. у сврху декорисања Машичарског уреда у Новом Сагу. Препорука је била да се уред декорише из већ ошшјећеи фонда Савремене галерије, али у шом фонду не ошшје дела која би одговарала архитектури уреда и простору одређеном за уметничке слике и скулптуре.

Одлучено је да се ошкуне следећи радови:

1. Јован Солдашовић: РОДЕ, бронза, по цени од	-220.000.- дин.
2. Анкица Ошешник: МАТЕРИНСТВО, графика	-40.000.- „
3. Милан Кечић: РЕЧНИ РУКАВАЦ, уље	-100.000.- „
4. Милан Кечић: ЗИМА, уље	-70.000.- „

Укупни износ -430.000.- дин.

Бошко Петровић [с. р.]

Секретар Комисије
/Мирослав Настасијевић/
[с. р. ошшис и шчаи Музеја]

Прилог 12

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ КОМИСИЈЕ ЗА ОТКУП УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА НОВОСАДСКЕ ГАЛЕРИЈЕ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ

/За период од 1. I. 1964. – 14. XI. 1964. год./

Комисија за откуп уметничких дела Новосадске галерије савремене уметности формирана је октобра месеца 1963. године, Решењем савешта Музеја града Новог Сада бр. 01-729, од 7. октобра 1963. године, а на основу члана 4, 7 и 10 Статута Музеја града Новог Сада, члана 2 Системаини-зације радних места, Правилника о откупу уметничких дела за Новосадску галерију савремене уметности, као и на основу прероруке Народног одбора Општине Нови Сад и Удружења ликовних уметника Србије, удружница за АПВ.

Комисија се састоји од пет чланова и у току 1964. године функционисала је у следећем саставу:
Динко Давидов, кустос Галерије Машице српске – председник;
Мирослав Насијасијевић, кустос Музеја града Новог Сада – секретар;
Јован Солдајовић, вајар – члан;
Бошко Пејровић, сликар – члан;
Милан Керац, сликар – члан.

Комисија је у току 1964. године сировела откупу од свих уметника изузев Милана Кечића, који због самосталне изложбе и учешћа на колективним изложбама није био у стању да учествује у откупу за Савремену галерију.

Откуп је ове године вршен по уједначеној цени од динара 100.000.- јер се пошло од становишта да Комисија из средстава одређених за откуп није у стању да плати реалну цену дела. Такође је ове године из средстава намењених Галерији поручено извођење у материјалу „Тансерје I“ сликара Бошка Пејровића и „Керуше“ вајара Јована Солдајовића. /В. прилог: Трошкови за годину 1964./

СТАЊЕ ФОНДА ЗАВИЧАЈНЕ ГАЛЕРИЈЕ НА ПОЧЕТКУ ОТКУПНЕ 1965. ГОДИНЕ

1. Откупи

До почетка 1965. године откупљено је укупно 46 радова новосадских уметника у вредности од 4,220.000.- динара. У 1964. години стварало се са 3,000.000.- динара, а претходне године са половином те суме.

Сви откупљени радови инвентарисани су у Музеју града Новог Сада. Фотографисани су радови одређени за наредне аквизиције

2. Изложбе

У току 1964. године одржане су две изложбе. Прва изложба у сарадњи и уз финансијску помоћ Старијиној изложби била је отворена маја месеца и садржавала је преко сто дела новосадских уметника. Капало за ову изложбу такође је финансирало Старијино изложбе.

Друга изложба у многу мањем обиму /свега око тридесет радова/ била је отворена у другој половини децембра у просторијама гимназије „Јован Јовановић Змај“, а у организацији листа „Индекс“

3. Смештај

Смештај откупљених радова у Музеју града Новог Сада представља један од главних проблема са којима се Комисија за откуп сукобљава. Две мајацке просторије колико су претходне да је немогуће смештити откупљене слике и скулптуре тако да буду погодно безбедне. Међутим,

уколико се обави најављено пресељење Музеја радничкој покрајини, смештај уметничких дела неће више представљати проблем /наравно, ако Музеј града добије просторије Музеја револуције/. Али и оваква могућност представља само тренутно решење.

4. Инвентар Скупштине среза Нови Сад

Укидањем Среза Нови Сад, Скупштина општине Нови Сад преузме и распоредиће целокупни инвентар среза. Према информацији добијеној у Скупштини општине, комисија за пријем инвентара среза примиће и уметничка дела која се тамо налазе. Тек после тога Комисија Завичајне галерије моћи ће да постави захтев за она дела новосадских уметника која су интересантна за фонд Галерије. Преузимање ће бити обављено крајем марта или почетком априла ове године.

5. Кустос

Општина комисија Завичајне галерије почела је да ради октобра месеца 1963. године. За секретара комисије одређена је Мирјана Џејина, кустос културно-просветног одељења Музеја града Новог Сада. Због њене болести ову дужност обављао је кустос историчар Мирослав Насијасијевић. Пошто се Мирјана Џејина 1. априла 1965. године враћа са боловања, то ће она преузети дужност секретара Општине комисије.

Кустос Музеја града који врши дужност секретара Комисије у исто време обавља и посао кустоса савремене збирке /инвентар, каталошка, преснимавање и сл./. За овај посао потребно је једно лице које ће се бавити само збирком Савремене галерије, јер према плану та збирка неће остати пасивна. Потребно је више изложби и ван Новог Сада, а таква активност је немогућа са човеком који води још једно одељење у Музеју. Треба, дакле, наћи човека и наћи средства одакле ће се он плаћати.

.....

Још не знамо дефинитивно колика ће нам средства бити одређена ове године, јер Музеј града још увек није добио свој буџет. У сваком случају очекује се да ће бити већа него претходних година. Можда би то требало истражити средства да се ангажује кустос за савремену збирку.

Маја месеца 1964. године Комисија за општу Савремену галерију организовала је у сарадњи са Стеријиним позорјем изложбу дела савремених уметника – Новосађана. Изложена су дела намењена Савременој галерији и то по два већ општинска дела /за године 1963. и 1964./ и по три дела одређена за општину у три наредне године. Ову манифестацију финансирало је Стеријино позорје као једну од својих активности у оквиру своје прославе. Било је изложено укупно 94 дела, од тога 83 слике, 5 скулптура, 2 мозаика и 4 таписерије.

У Новом Саду,
14. XI. 1964. год.

Секретар Комисије
Мирослав Насијасијевић
[с. р. потпис и печат Музеја]

Jelena Banjac, PhD

Art Historian, Museum Advisor, The City Museum of Novi Sad

55TH ANNIVERSARY OF THE GALLERY OF CONTEMPORARY NOVI SAD ARTISTS – THE HOMELAND GALLERY OF THE CITY MUSEUM OF NOVI SAD

Summary

This paper establishes facts regarding the foundation of the Gallery of Contemporary Novi Sad Artists in 1963 and the creation of its artworks' repository in the early years. Today, it is the Department of Contemporary Fine and Applied Arts in Novi Sad and the legacy of an architect Đorđe Tabaković, also known as the Homeland Gallery. The initiators of the Gallery establishment were contemporary Novi Sad artists, the Museum directors and curators. According to up to date findings, they introduced an original concept in the formation of an art repository in our country. All parties, each in their domain, contributed to the Gallery's growth thus becoming one of the finest collections of Novi Sad art of the second half of the twentieth century. The significance of the Gallery foundation is reflected in the fact that it serves as a testimony to the increased awareness of museum experts, Novi Sad artists and local authorities of the need to monitor and process contemporary art in the early seventh decade of the 20th century. At first it was called *The Gallery of Contemporary Novi Sad Artists*, *The Contemporary Gallery of Novi Sad* and *The Novi Sad Gallery of Contemporary Art*, and since 1965, the name Homeland Gallery has finally settled. Upon founding, the only qualified art historian at the Museum was the curator of the Cultural and Educational Department who took care of the Gallery's art repository. In 1965, the Gallery acquired the status of the City Museum of Novi Sad dependance, and in 1978 the status of a special department within the Museum. Today, the Department of Contemporary Art has more than 3,300 works from the mid-20th century to the present. The artworks are kept in the Fine Arts Collection, the Applied Arts Collection and the legacy of an architect Đorđe Tabaković.

In this paper we examine the events that occurred immediately after the founding of the Gallery and in the first years of its work based on the comprehensive and minute sessions records of the Commission for the Purchase of Artworks of Contemporary Novi Sad Artists, documents on the purchases as well as gifts of artworks for the Department collections. There we find who were the persons who had participated in the Gallery establishment, what were the expectations, plans, dilemmas and difficulties that the people involved had encountered in their work. The attachment includes the transcripts of the Rulebook on the purchase of artworks from the Novi Sad Gallery of Contemporary Art, the Certificate on the appointment of the Commission for the Purchase of Artworks, the records from the Commission meetings held in 1963 and 1964 and the Report on the work of the Commission for the period from 1 January 1964 to 14 November 1964.

Key Words: Homeland Gallery; The Gallery of Contemporary Novi Sad Artists; The Contemporary Gallery of Novi Sad; The Novi Sad Gallery of Contemporary Art; Vasa Kolak; Dinko Davidov; Miroslav Nastasijević; Mirjana Džepina; Jovan Soldatović; Mileta Pavlov; Milan Kečić; Boško Petrović; Bogdanka Poznanović; Stevan Maksimović; Milivoj Nikolajević; Milan Kerac; Ankica Oprešnik; Bogomil Karlavaris; Bob Emil; Aleksandar Lakić; Nikola Graovac; Radmila Graovac; Olga Nikolić; Mirjana Šipoš; Helena Sivč; Jožef Ač; Dušan Milovanović.

ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА

*Ethnology and
Anthropology*

Душанка Марковић

БИОГРАФИЈА И
БИБЛИОГРАФИЈА
САВКЕ СУБОТИЋ
(1834-1918) : ПОВОДОМ
СТОГОДИШЊИЦЕ ОД
СМРТИ

Др Тијана Јаковљевић Шевић

НАРАТИВНИ ТЕКСТИЛ:
ПРИМЕР ТЕКСТИЛНИХ
ПРЕДМЕТА ИЗ ЗБИРКЕ
РЕГИОНАЛНО-
ИНТЕРНАЦИОНАЛНОГ
МУЗЕЈА ЖЕНСКЕ
КУЛТУРЕ
(ФИРТ, СР НЕМАЧКА)

БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА САВКЕ СУБОТИЋ (1834–1918)

ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД СМРТИ

Сажетак: Овим радом жели се указати на лик и дело Савке Суботић која је свој допринос дала у бројним областима живљења. Досадашња истраживања била су усмерена на њен рад у области интернационалне промоције српског женског руководства, еманципације и остваривања женских права, борбе за право женске деце на школовање. У овом тексту акценат је дат на библиографију Савке Суботић и библиографију о Савки Суботић које до сада нису обрађене. Мање је познато да је иза Савке Суботић остало преко 100 дужих и краћих текстова публикованих у око 150 прилога, као и да јој је посвећено преко 190 текстова. Повод за овај текст је стогодишњица од смрти Савке Суботић и потреба аутора текста да се и на овај начин укаже на значај и улогу коју је ова српска хероина имала у националној, али и светској историји.

Кључне речи: Савка Суботић, биографија, библиографија, домаћа радиност, женска удружења.

Увод

Ако се за Нови Сад у другој половини 19. века може рећи да је био престоница српске културе и друштвеног живота, онда се за Савку Суботић са сигурношћу може рећи да је била, када су жене у питању, њен носећи стуб. Рођена је у Новом Саду, у време када се јавља читава плејада песника, књижевника, просветних и политичких радника међу Србима у Хабзбуршкој, односно Аустроугарској монархији. Цео живот била је друштвени активиста који је радио на очувању српског националног идентитета, еманципацији жене у српском друштву, афирмацији српске културе и њеној промоцији у свету.

Савка Суботић (Нови Сад, 11.(23)10.1834 – Нови Сад (Земун), 12.(25)11.1918) је рођена у Новом Саду, где је и провела највећи део живота. Потиче из познате новосадске породице Полит, од оца Јована и мајке Јулијане, рођ. Десанчић. Школовање Савке Суботић започело је у четвртој години живота у „леру“, приватној школи сестара Витих (Wittich).¹ Након завршене основне школе, Савка је образовање наставила у Темишвару где је про-

1 Суботић, Савка (прир. Ана Столић), *Успомене*, Београд 2001, 98–99.

Сл. 1 Новак Радоњић, *Портрет Савке Суботић*, 1853. (власник: Матица српска, ГМС)

Fig. 1 Novak Radonjić, *Portrait of Savka Subotić*, 1853 (owner: Matica Srpska, GMS)

Сл. 2 Фотографија Савке Суботић (власник: Ирена Петровић)

Fig. 2 A photo of Savka Subotić (owner: Irena Petrović)

Сл. 3 Фотографија Савке Суботић (власник: РОМС)

Fig. 3 A photo of Savka Subotić (owner: MDA of Matica Srpska)

Сл. 4 Савка Суботић са сином Војиславом и његовом супругом Зорком, 1899. (власник: РОМС)

Fig. 4 Savka Subotić with her son Vojislav and his wife Zorka, 1899 (owner: MDA of Matica Srpska)

вела три године (1846–1848), а које прекида почетком Револуције 1848/49. Враћа се у Нови Сад, а потом, са родитељима, одлази у Земун, па у Беч где наставља школовање у женском католичком интернату.²

Сл. 5 Савка Суботић испред куће у Земуну (власник: Архив САНУ)

Fig. 5 Savka Subotić in front of her house in Zemun (owner: SASA Archives)

У Бечу Савка упознаје Јована Суботића (1817–1886) за кога се удаје 1851. године, са којим је имала осморо деце од којих су четири сина имали успешне професионалне каријере. Суботићи су се често селили и мењали место пребивалишта. Након венчања, две године су живели у Бечу (1851–1853), осам у Новом Саду (1853–1861), две у Вуковару (до 1863), четири у Загребу (1863–1867). Враћају се у Нови Сад 1867. године где проводе седам година. Чиновничке дужности Јованове одвешће их у Осијек (1874–1884), са краћим прекидом у току 1882. године када бораве у Загребу. Досељавањем у Земун 1884. године, престају њихове селидбе.³ Међутим, само две године касније Јован је преминуо. Савка је остатак живота провела на релацији Земун – Нови Сад. Дужи боравци у Новом Саду забележени су у периодима 1906–1907. и 1913–1918. године. Савка је преминула на дан присаједињења Војводине Србији, 25. новембра 1918. године, а сахрањена је на Успенском гробљу у Новом Саду. По сопственој опоручи, њени земни остаци су, захваљујући чланицама Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња, пренети 27. септембра 1931. године у породичну гробницу у Земуну.⁴

2 *Истио*, 38.

3 Алексијевић, Властоје Д. (скупно, обрадио и средно), Савка Суботић, *Савременици и њосленици Досијеја Обрадовић и Вука Силеф. Караџића* : биографско библиографска грађа књ. 12, слово: С [рукописна грађа] (Народна библиотека Србије), 375–380.

4 За живота је говорила да, без обзира где испусти душу и где је сахране, жели да јој срце сахране код њеног Јове. Савка др Ј. Суботића, *Моја порука, Женски свешт*, бр. 7–8 (1913), 180–181; Н. Н., Савка Дра Јована

Делатност Савке Суботић

Ставови и размишљања које је заступала Савка Суботић били су у складу са тадашњим европским актуелним правцима у култури, историји, филозофији и другим друштвеним областима. Њен рад се може посматрати са различитих становишта: културне историје, музеологије, етнологије, примењене уметности, антропологије, социологије, филозофије, педагогије... Највећи део њених активности сачуван је у штампаном облику било у њеним радовима или у радовима њених савременика који су ценили и поштовали Савкин рад.

Области у којима је Савка Суботић остала упамћена и у којима је дала највећи допринос јесу домаћа женска радиност и развој домаће индустрије, презентација женског рукотворства како у земљи, тако и у Европи, оснивање женских удружења и рад у њима, оснивање школа и рад на образовању деце, нарочито женске, као и беседништво.

Савка Суботић је, пратећи дешавања у Европи, у којој је све већа пажња поклањана националним идентитетима, настојала исто применити у српском народу. Инспирацију је пронашла у ручно рађеним текстилијама. Увидевши њихову лепоту највећи део свога живота посветила је промовисању женског рукотворства, али и његовој модернизацији. Пре свега настојала је да народне мотиве и дизајн прилагоди тадашњим модним трендовима и да их учини конкурентним индустријским производима. На њен предлог у Војводини је направљен први хоризонтални разбој шири од једног метра на коме су ткани једноделни ћилими. Дизајнирала је ткање белих тепиха на којима су шаре видљивије. Аутор је и промотер „српског стила“ или „српског салона“ у ентеријерном уређењу куће.⁵ На тај начин је домаћу женску радиност подигла на ниво занатства и задругарства, побољшавала статус жене како у породици, тако и у друштву и допринела јачању националне економије и националне културе. Као што је написала брата-ница Савке Суботић, Владислава Полит: ...*Можемо њрелисџавати све свейске књижевности, наћи ћемо на многе и многе жене, али на једну, која је ренесанс њроизвела у једној индустрији на њако њпрактичан начин, није али није нећемо наћи.*⁶

У афирмацији текстилне народне традиције значајан сегмент представљале су изложбе. Савка Суботић је учествовала у припремама и одабиру предмета за изложбе у Пешти (1881. и 1885), Паризу (1889. и 1890) и Прагу (1910). Посебан ангажман Савка је имала на изложби у Новом Саду (1884). Изложбе женског ручног рада у Будимпешти 1881. године⁷ и велика изложба у Загребу 1882. године на којој су се нашла рукотворства из Срема, Славоније и Крајине су највише утицале на рађање идеје о организацији велике изложбе која би окупила Српкиње са свих простора и њихове ручне радове. Организација је поверена Добротворној задрузи Српкиња Новосаткиња.⁸ Изложба „Народних и Вештачких Рукотворина Српкиња“

Суботића, *Српски лист*, бр. 20 (17.11.1918), 2–3; Н. Н., Пренос посмртних остатака Савке Јов. Суботића одложен за недељу, *Време* (23.09.1931), 3.

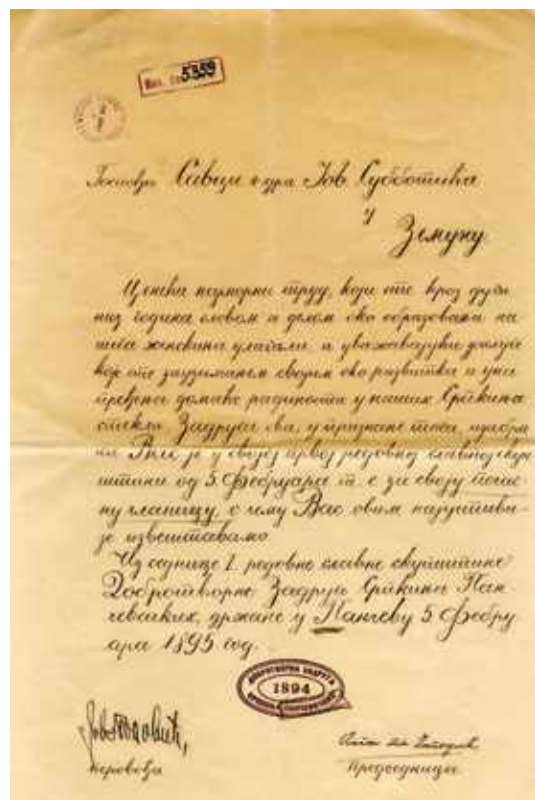
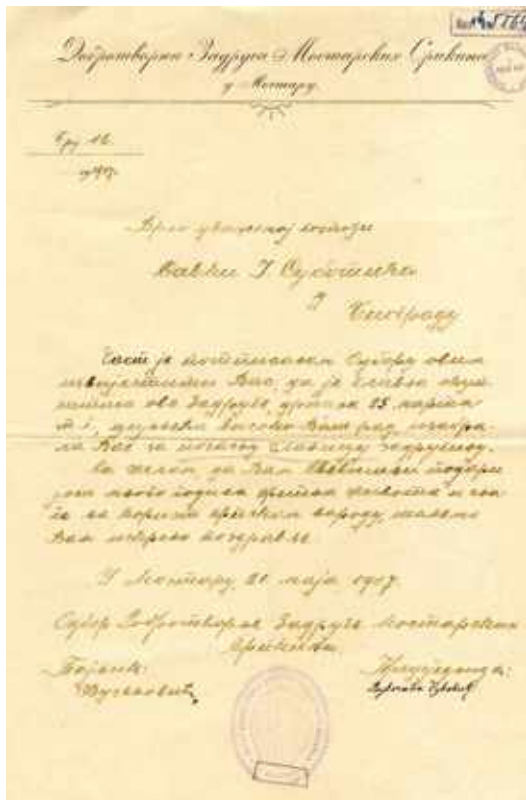
5 Суботић, Савка, *О нашим народним њканинама и рукоџворинама*, Нови Сад 1904, 3; Суботић, Даринка К., *Савка Суботић: њредавање на свечаној седници Мајџице Најредних жена 25. новембра 1924. џод*, Нови Сад 1925, 22.

6 Писмо Савки Суботић од Владиславе Полит, Пешта, 05.1909, РОМС, бр. 6159.

7 (С.И.Н.) С.В.П. [Стеван Поповић], Изложба женског ручног рада у Новом Саду, *Јавор* бр. 46 (1881), 1463–1468; С.В.П. [Стеван Поповић], Благословене вредне ручице, *Орао* (1883), 103–106; Савка Суботић, *О нашим ..., н. д.*, 49.

8 (С.И.Н.) С.В.П. [Стеван Поповић], Изложба женског ручног рада у Новом Саду, *Јавор* бр. 47 (1881), 1496–1498.

Сл. 6-7 Писма Савки Суботић од Добротворних задруга Српкиња панчевачких и мостарских о проглашењу за почасну чланицу Задруге, 1895. и 1907. (власник: ПОМС)

Fig. 6-7 Two letters to Savka Subotić from the charity organization Serbian Women of Pančevo and Mostar where Savka was promoted to their honorary member, 1895 and 1907 (owner: MDA of Matica Srpska)

отворена је 22. јуна (3. августа) 1884. године у згради школе у Николајевској порти.⁹ У организацији и реализацији изложбе Савка Суботић је имала неколико улога. Била је члан жирија и то у групи неновосаткиња јер је тада живела у Осијеку.¹⁰ Извршила је селектовање, односно одабир предмета за презентовање, као и раздвајање радова из народа од модерних и уметнички рађених везова. Била је беседник у програму који је организован у оквиру отварања изложбе.¹¹ Учествовала је као излагач на два начина. Лично је на изложбу донела један стари ћилим с почетка 18. века из цркве у Нашицама и дизајнирала је ћилим који су ткаће из Стапара израдиле и за који су добиле другу награду.¹² Изложба на којој је Савкин ангажман био најзахтевнији била је Земаљска изложба у Будимпешти 1885. године. Као члан Изложбеног

9 Радовановић, Јулијана, Добротворним женским задругама приређивачким, женским одборима и појединим Српкињама : позив, Јавор бр. 21 (1884), 667–668; Варађанин, Аркадије, *Сјоменица двадесетийетогодишњеї рада Добройворне Задруге Српкиња Новосајкиња*, Нови Сад 1906, 68–70.

10 Жири за доделу награда чинило је 18 чланова: 9 Новосаткиња и 9 неновосаткиња. Н. Н., Главна скупштина Добротворне Задруге Српкиња новосаткиња, Јавор бр. 6 (1885), 187–189. Н. Н., Изложба женских рукотворина у Новом Саду, од 22 јула до 6 августа 1884., Јавор бр. 31 и 34 (1884), 983–987, 1081–1083.

11 Позивно писмо Савки Суботић за отварање изложбе и седницу Задруге упућено од Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња, 4.06.1884. ПОМС, бр. 6322.

12 Н. Н., Изложба женских рукотворина у Новом Саду, од 22 јула до 6 августа 1884., *н. г.*, 983–987, 1081–1083; Варађанин, Аркадије, *Сјоменица ...*, *н. г.*, 69, 74.

одбора за подручје Осијечке трговачко обртничке коморе, а по позиву бана Хрватске, Драгутина Куена Хедерварија, имала је задатак да креира грађанску собу у националном стилу и грађанску ношњу у етно стилу.¹³ За ову изложбу радило је преко 80 жена, а урађено је преко 240 експоната. На поставци су се нашли ручно рађени, дуборезом украшени, српским платном прекривени делови намештаја; хаљине, шешири, кецеље, капе, шалови, доњи веш, постељина, балске хаљине, комплети за децу.¹⁴

Позив Београдског женског друштва да изврши одабир српског рукотворства за изложбу у Паризу Савка Суботић је прихватила 1889. и 1890. године. На изложби је, за комплет (хаљина, шешир и сунцобран) који је израђен по њеном нацрту, Друштво добило сребрну медаљу, а пиротски ћилими специјалну награду.¹⁵

Стварање женских удружења у западној и средњој Европи и борба за еманципацију жене интензивирани су у другој половини 19. века. У корак с Европом, па и испред Европе, ишле су тада и Српкиње са простора данашње Војводине. Предводница им је била Савка Суботић. Стога је многи с правом називају првом српском феминисткињом.¹⁶ Она је увидела потребу за мењањем тадашњих строго патријархалних односа који су жену стављали у неравноправан положај у односу на мушкарце. Колико је Савкина предусетљивост ишла у корак с европским стремљењима говори и податак да су Немице у Берлину основале прво женско друштво 1867. године, а она је, најпре у Новом Саду 1864,¹⁷ а потом и у Загребу 1865,¹⁸ иницирала оснивање женских удружења која су имала хуманитарни карактер. Савка Суботић је имала значајну улогу у раду Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња.¹⁹ Била је један од иницијатора њеног оснивања, редован, а од фебруара 1901. године и почасни члан. Бирана је за прву председницу Кола српских сестара (15.08.1903 – јесен 1905) и прву председницу Српског народног женског савеза у Београду (1906–1912).²⁰ Ставови Савке Суботић о „женском питању“ били су познати и светској јавности. Због тога је била позвана да говори у Будимпешти 1911. године на Седмом међународном конгресу. Сарађивала

13 Суботић, Даринка К., *Савка Суботић : Предавање на свечаној седници Мајнице Најредних жена* 25. новембра 1924. год., Нови Сад 1925, 17–18.

14 Суботић, Савка, *О нашим ...*, н. г., , 13–27.

15 Суботић, Даринка К., *Савка Суботићка : Предавање ...*, н. г., , бр. 287, 3; Агатовић, Даница, *Постанак и рад Београдског женског друштва, Домаћница* бр. 1 (1934): 5.

16 (Варађанин, Аркадије), *Савка Суботић 1834–1904, Женски свет* бр. 10 (1904), 217–221.

17 Са др Јованом Андрејевићем Савка Суботић је покренула 1864. године идеју о оснивању женске задруге у Новом Саду. Основана је три године касније под називом Прва женска задруга, а окупљала је све оновремене образоване жене, без обзира на националну и етничку припадност. Из ове Задруге формираће се засебан Женски одбор који је иницирао оснивање Више девојачке школе у Новом Саду. Писмо упућено Аркадију Варађанину од Савке Суботић, Београд, 23.08.1904, РО МС, бр. 15777.

18 Прво Удружење у чијем оснивању је Савка Суботић имала значајну улогу било је Одбор госпођа у Загребу који је са радом започео 1865. године. *Савка Суботић* (прир. Ана Столић), н. г., 62.

19 На Цвети 13.(25.) априла 1880. године одржана је оснивачка скупштина Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња. Основни циљеви Задруге дефинисани су речима: ... *да бедне и невољне ђомаже, љадне нахрани, жедне најоји, наје заодене, болне ђодике, мртве ђојребе, неке обучи и на ђуј рада и заслуја ујуји, како би својим знањем и умењем, вредноћом и разборком водили у зрелијим ђодинама частјан и ђошћен живоји*. Задруга је поред хуманитарне и изложбене делатности, издавала и часопис *Женски свет* (1886–1914).

20 Иванић, Делфа (прир. Јасмина Милановић), *Успомене*, Београд, 2012, 120–122, 288.

је са водећим фемисткињама свога времена: Розом Швиммер, Кети Ширмахер, Вилмом Гликлих, Кери Чепмен Кет, Бертом Папенхајм. Била је почасни члан Женског друштва из Амстердама и Свјетског конгреса за женску политичку равноправност у Стокхолму.²¹

Мишљења да жене нису предодређене само за улогу мајке и домаћице, већ да имају право на образовање и на рад била је и Савка Суботић. Сматрала је да од квалитетног образовања девојака зависи развој не само породице, него и друштва. Оснивање женских школа иницирала је као предуслов за стицање квалификованих учитељица и васпитачица. На њен предлог је 1870. године Женски одбор упутио српском Народно-црквеном сабору молбу за оснивање Више женске школе у Новом Саду која је са радом почела четири године касније (1874).²² Савка Суботић је иницирала и оснивање првог српског забавишта у Новом Саду које је отворено 1892. године.²³ Савкин рад на унапређењу образовног система није се сводио само на иницијативе. Она је проводила много времена на терену, по сремским, славонским и бачким селима где је, као путујући учитељ, држала предавања на тему хигијене и одржавања домаћинства, настојећи да саветима, али и практично, обучи сеоске жене, да им пружи подршку и улије самопоуздање. Због тога је добила надимак „путујући учитељ“.

Држање говора са духовитим и иновативним ставовима и запажањима била је једна од одлика Савке Суботић. Говоре је базирала на афоризмима, које је и сама писала, на народним пословицама и умотворинама, на народном предању и причама из религије. У предавањима је користила поређење са догађајима из историје, са научним теоријама из различитих области (физика, биологија, астрономија).²⁴ Први говор одржала је 1866. године на учитељској забави у Загребу.²⁵ Два предавања која су имала светски значај Савка Суботић је одржала у Бечком научном клубу. Први пут је позвана 1910. године да, као прва жена, одржи предавање на тему „Национално, друштвено (социјално) и женско питање“.²⁶ Други пут је говорила на тему „Жена на Истоку и на Западу“ 1911. године.²⁷ Предавање на исту тему, на немачком језику, Савка је одржала 12. децембра 1911. у Будимпешти, у просторијама Удружења феминисткиња.²⁸ Бројне новине и часописи у великим европским престоницама (Ротердам, Лисабон, Лондон, Глазгов, Копенхаген, Париз) исказали су тада поштовање према Савки Суботић.²⁹

21 Н. Н. Савка Суботићка у ширем свету, *Женски свећ* бр. 1 (1909), 18; Н. Н., Одликовање госпође Савке Суботићке у Бечу, *Женски свећ* бр. 7–8 (1911), 160.

22 Ђ. М., Наше Више девојачке школе, *Српски Сион* бр. 20 (1901), 317; *Женски њокреј у Војводини*, Нови Сад 1933, 113.

23 Позивно писмо Савки Суботић за отварање изложбе и седницу Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња, 31.03.1892. РО МС, бр. 6321; Варађанин, Аркадије, *Сјоменица ...*, 121.

24 Ангелина, Допис из Беча : 2. фебруара 1904., *Женски свећ* бр. 3 (1904), 55.

25 Забава је организована ради прикупљања средстава за оснивање фонда за учитељске удовице и сирочад. Н. Н., Савка Дра Јована Суботића, *Српски лист* – *Оријан Српској Народној Одбора* бр. 21 (18.11.1918), 2–3.

26 Н. Н., Предавање гђе Савке Суботић, *Домаћица* бр. 1 (1911), 31.

27 Предавање је објавио новосадски *Браник* 1911. године у пет наставака, а касније и као посебну публикацију. Суботићка, Савка Ј., Жена на Истоку и на Западу, *Браник* бр. 235–239 (1911); Суботић, Савка, *Жена на истоку и западу: јавно предавање Савке Суботићке одржано у Бечу у Научном клубу 17.(30.) новембра 1911.*, Нови Сад 1911.

28 Позивница за предавање на мађарском језику која се чува у РО МС, бр. М 5563.

29 Н. Н., Нова одличја г-ђе Савке Ј. Суботића, *Женски свећ* бр. 11 (1911), 243–244.

Сл. 8 Позивница за предавање Савке Суботић, Беч, 1910. (власник: Музеј града Београда)

Fig. 8 Invitation for Savka Subotić's lecture, Vienna 1910, owner: Belgrade City Museum

За први говор који је одржала у Загребу 1866. године, Савка Суботић је добила и прво признање; диплому на којој су били ликови Доситеја Обрадовића и Јана Коменског.³⁰ Највећи број признања везан је за њено ангажовање на промоцији женског рукотворства. Посебно признање додељено јој је за учешће у реализацији Изложбе Народног и Вештачког Рукотворства Српкиња у Новом Саду, 1884. године. Велику колајну са њеним именом доделио јој је цар Фрања Јосиф I на изложби у Будимпешти (1885).³¹ Посебну почаст учинила је Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња прославивши 1904. године Савкин 70. рођендан и 50 година јавног рада.³² Истим поводом одликована је од стране српског и црногорског двора. Српски краљ Петар I Карађорђевић доделио јој је Орден Светог Саве IV степена, а црногорски Медаљу кнегиње Наталије. Одликовање од руског цара Николаја II, за учињене услуге руским рањеницима у Руско-јапанском рату, са знаком „Краснога Крста“ (Црвени крст), добила је 1906. године.³³ Добитник је и Ордена Друштва српског Црвеног крста.³⁴

Наградама и признањима могу се сматрати и избори у управна места бројних друштава и удружења. У Загребу је бирана за секретара Одбора госпођа (1865) и главног заступника Друштва Црвеног крста (1888).³⁵ Била је почасна чланица многих женских удружења свога времена. У документима који се чувају у Рукописном одељењу Матице српске и штампаној грађи наводи се да је била почасна чланица 22 добротворне задруге Српкиња.³⁶ За почасну чланицу бирало ју је и Београдско женско друштво, Коло српских сестара, Друштво „Кнегиње

30 Н. Н., Савка Дра Јована Суботића, *Српски лист* бр. 21 (18.11.1918), 2-3; Варађанин, Аркадије, Биографија Савке Суботић (рукопис), РО МС, бр. М 6431.

31 Грчић Миленко, Јован, Савка Дра Јована Суботића, *Бранково коло* бр. 41 (1904), 1291. Агатовић, Даница, *н. г.*, 5.

32 Л., Савка Суботићка, *Домаћница* бр. 11 (1904), 322; Н. Н., Прослава 70-годишњице гђе Савке дра Јована Суботића, *Женски свет* бр. 11 (1904), 246–250; Варађанин, Аркадије, *Сјоменица ...*, 112–116.

33 Н. Н., Ново одликовање гђе Савке Суботићке, *Женски свет* бр. 8 (1906), 187; Документ – честитка, РО МС, бр. 4900.

34 Варађанин, Аркадије, *Сјоменица ...*, 123.

35 Савка Суботић (прир. Ана Столић), *н. г.*, 62; Писмо о избору Савке Суботић за главног заступника Друштва црвеног крста у Загребу, 21.01.1888. РО МС, бр. 5858.

36 Број задруга у којима је Савка Суботић била именована за почасну чланицу вероватно је много већи. Овде су наведене само задруге за које постоје сачуване одлуке о проглашењу или писмо/обавештење Савки Суботић о именовању. То су задруге у: Панчеву (1895), Земуну (1899), Србобрану (1900), Новом Саду (1901), Новом Бечеју (1903), Загребу (1903), Бечу (1903), Старом Бечеју (1904), Сремској Митровици (1904), Сремским Карловцима

Љубице“, Српска православна женска задруга Св. мајке Ангелине у Будимпешти, Женско друштво у Амстердаму. Као заговорник остваривања већих женских права Друштво међународног женског савеза у Бостону (САД) доделило јој је статус дописног члана, а од Америчког феминистичког удружења из Сан Франциска добила је почасну значку.³⁷ Признање јој је одао и Светски конгрес за женску политичку равноправност у Стокхолму (1911).³⁸ Алманах „Српкиња – њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас“ (1913), значајан за културну историју српске жене, посвећен је 80. рођендану Савке Суботић. Књига јој је уручена на свечаности организованој у просторијама Српске више девојачке школе у Новом Саду.³⁹

БИБЛИОГРАФИЈА САВКЕ СУБОТИЋ

Уврежено је мишљење да је Савка Суботић релативно мало писала и да је њен рад био више васпитачки, саветодавни и беседнички. Међутим, сачувано је око 150 прилога штампаних самостално или у периодичним публикацијама, сигнираних Савкиним именом и презименом. Текстове је углавном потписивала са Савка Д-ра Јована Суботића, чиме је исказивала сву љубав и поштовање према свом супругу, али су штампани и под псеудонимима: Једна родољупкиња, Савка, С., С. С., Савка С. Савка Суботић је своја истраживања, па и писање, започела на подстицај супруга Јована давне 1853. године. Наиме, један од начина истицања националног идентитета у духовној и материјалној сфери било је истраживање народног, епско-етнолошког стваралаштва и културног наслеђа. Сфера њеног истраживања, у почетку, били су народно ткање и вез.

Од објављених 150 текстова, у виду посебних издања штампано је седам. Три су сепарати Савкиних предавања одржаних 1903. и 1911. године. Прво се односи на предавање одржано у Београду у организацији Кола српских сестара. Беседа на тему „Жена на истоку и западу“ коју је Савка држала у Научном клубу у Бечу штампана је на српском и немачком језику. Тема овог предавања била је положај жене у друштву, потреба за школовањем, напори на оснивању женских организација и задруга. У њему је исказала став да су слободу жени ускратили мушкарци, а не природа. Најзначајније дело, везано за женско рукотворство и народну уметност, публиковано је у три дела у „Летопису Матице српске“, 1904. године. Исте године одштампано је и као сепарат. Ради се о капиталном раду „О нашим народним тканинама и рукотворинама“ у коме се, по први пут, дефинише женски ручни рад, врши класификација текстилија и орнамената и дају тумачења и симболика појединих. Препоруку за штампање овог

(1904), Сомбору (1904), Осијеку (1904), Суботици (1905), Вуковару (1905), Белој Цркви (1907), Мостару (1907), Сан Франциску (1907), Голубинцима (1908), Руми (1909), Нишу (1909), Сарајеву (1909), Темишвару (1911), Книну (1912).

37 Н. Н., Савка Суботићка у ширем свету, *Женски свећ* бр. 1 (1909), 18; Н. Н., Велико одликовање, *Женски свећ* бр. 11 (1909), 258.

38 Н. Н., Одликовање госпође Савке Суботићке у Бечу, *Женски свет* бр. 7–8 (1911), 160.

39 Н. Н., Један светао час – предаја књиге г-ђи Савки дра Ј. Суботића, *Женски свећ* бр. 1 (1914), 2–4; Stojaković, Gordana, *Knjiga Srпкиња, njezin život i rad, njezin kulturni razvatak i njezina narodna umjetnost do danas po drugi put među nama : povodom 70-godišnjice od smrti Jelice Belović Bernadžikovski, Godišnjak Muzeja irada Нової Сага* бр. 11 (2016), 174.

Сл. 9 Савка Суботић, О нашим народним тканинама и рукотвори-
нама, *Letopis Matice Srpske*, Нови Сад 1904, (власник: Библио-
тека Матице српске)

Fig. 9 Savka Subotić, On Domestic Folk Cloths and Handicrafts,
Letopis Matice Srpske [*Chronicles of Matica Srpska*], Novi Sad 1904
(owner: Library of Matica Srpska)

Сл. 10 Савка Суботић, *Идеали Српкиње*, Нови Сад, 1913.
(власник: Градска библиотека у Новом Саду)

Fig. 10 Savka Subotić, *Ideal Srпкиње* [*Ideals of a Serbian
Woman*], Novi Sad 1913 (owner: Novi Sad City Library)

списа Матици српској дао је Михајло Валтровић који је написао да је Савкино дело ... *цењен иринос за сазнавање једној дела културној слиања ... да је то нова појава у нас по врсти својој, појава корисна и сувремена, ... унесен је њим у српско ћилимарство и домаће илаинарство живљи покрећ у склањању облика и боја.*⁴⁰ Неколико њених радова објављено је 1913. године под називом „Идеали Српкиње“ који су претходно штампани у новосадском „Добротвору“.

Најобимнија дела потписана Савкиним именом издата су у 21. веку. Ана Столић је јавности учинила доступним аутобиографске мемоаре „Успомене“ који су објављени 2001. године. Део тих успомена Савка је објавила у „Женском свету“ (1899) и „Бранковом колу“ (1904). Зорица Хацић је направила избор Савкиних текстова, беседа и афоризама и објавила их под називом „Ручни радови – умни радови“, 2018. године.

Остали радови штампани су у различитим периодичним часописима и календарима: „Панчевац“ (Панчево, 1870), „Застава“ (Нови Сад 1885), „Гласник Српског ученог друштва“ (Београд, 1886), „Женски свет“ (Нови Сад 1891–1914), „Српкиња - календар“ (Вел. Кикинда, 1895), „Narodna misao“ (Zagreb, 1898), „Школски лист“ (Сомбор, 1900), „Београдске новине“ (Београд, 1902), „Нова искра“ (Београд, 1903–1904), „Босанска вила“ (Сарајево, 1903–1911), „Србин“ (Питсбург, 1903), „Летопис Матице српске“ (Нови Сад, 1904), „Бранково коло“ (Сремски Карловци, 1904–1906), „Просветни гласник“ (1904), „Браник“ (Нови Сад, 1906, 1911), „Босанско-херцеговачки гласник“ (Сарајево, 1906) „Слога – Велики српски илус-

40 Писмо упућено Аркадију Варађанину од Савке Суботић из Београда, 23.08.1904., РО МС, бр. 15777; (Варађанин, Аркадије), Савка Суботић 1834-1904, *Женски свет* бр. 10 (1904), 219-220.

Сл. 11-12 Нова издања текстова Савке Суботић (2001, 2018)

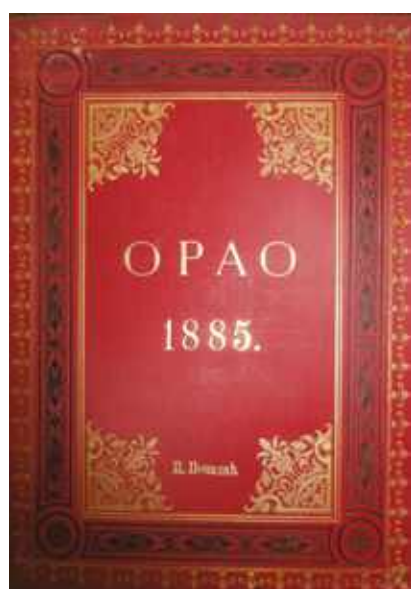
Fig. 11-12 New editions of texts by Savka Subotić (2001, 2018)

тровани календар“ (Сомбор, 1907), „Стражилово – српски народни календар“ (Нови Сад, 1907, 1911), „Велики српски календар“ (Нови Сад, 1907, 1912), „Домаћица“ (Београд, 1898, 1911), „Српски народни календар Свети Сава“ (Нови Сад, 1908, 1909), „Отаџбина“ (Сарајево, 1912), „Трговачке новине“ (Нови Сад, 1913), „Српкиња – њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас“ (Ириг, 1913), „Добротвор“ (Нови Сад, 1913), „Мисао“ (Нови Сад, 2006). Највећи број текстова (57) објавила је у новосадском „Женском свету“ чији оснивач је била Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња.

Текстови Савке Суботић односе се на различите теме; од етнографских, социјалних, феминистичких, филозофских, до књижевних и путописних. Бројна предавања и беседништва (преко 20) публикована су у оновременим часописима. Прво још 1885. године у „Гласнику Српског ученог друштва“, а посвећено је педесетогодишњици рада Матије Бана и Миливоја Малетића. Неки од тих текстова сачувани су у рукопису у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду.

Етнолошке теме заступљене су текстовима о домаћој радиности и о народним обичајима. На тему женског ручног рада Савка Суботић је писала и пре и после објављивања дела „О нашим народним тканинама и рукотворинама“ (1904). Своје идеје о развоју народне текстилне индустрије, али и забринутост за уништење кућне радиности исказала је у текстовима објављеним у „Застави“ (1885), календару „Српкиња“ (1895) и „Женском свету“ (1897). Савка је писала о народним обичајима не само код Срба, него и код Грка, Бугара и Турака, али се освртала и на живот жена у другим крајевима света попут Енглескиња, Тунижанки, Туркиња и Индијки. Посебно инспиративан текст посветила је „српској мајци“ који је објавила 1913. у алманаху „Српкиња“ и часопису „Добротвор“.

Од књижевних форми објављивала је афоризме, рефлексије, анегдоте, приповетке, приче, путописе и некрологе. Прве афоризме објавила је у новосадском „Женском свету“ 1895. године, а потом и у „Босанској вили“ (1903–1904), „Стражилову“ (1908), „Слоги“ (1907) и америчком „Србину“ (1903). Анегдоте из дечијег живота објавила је у „Стражилову“ (1907) и

Сл. 13-16 Часописи у којима је Савка Суботић објављивала текстове

Fig. 13-16 Magazines where Savka Subotić published her articles

у календарима „Слога“, „Стражилово“ и „Нови орао“, а рефлексije у „Босанској вили“ (1904). У њеном опусу налази се и неколико путописа. Своје импресије из посете Лужичким Србима и са путовања у Цариград објавила је у „Женском свету“.⁴¹ Написала је четири некролога. Посвећени су Корнелији Кукуљевић Санцински (1898), Игњату Димићу (1902), Аделини Паулини Ирби (1911), а некрологом се може сматрати и писмо које је посветила Милици Стојадиновић Српкињи (1912). Остали текстови били су информативног карактера попут дописа, позива, обавештења, извештаја, захвалница, писама. Текстови су јој објављивани на српском и немачком језику.⁴²

41 Савка Дра Ј. Суботића, Међу лужичким Србима, I и II део, *Женски свећ* бр. 10 и 11 (1905), 217–220, 241–244 (Овај текст објављен и у *Босанској вили* 1906); Суботић, Савка, Пролеће у Цариграду, *Женски свећ* бр. 7 (1906), 154–158.

42 Постоје наговештаји да су афоризми Савке Суботић, као и неки текстови објављени на српском и енглеском језику у САД-а и Великој Британији, али аутор овог рада није успео да дође до тих публикација и потврди те наводе. Н. Н., Афоризми гђе Савке Суботић, *Женски свећ* бр. 3 (1904), 68.

Списак објављених радова Савке Суботић⁴³

Публикације (засебна издања):

1903:

1. *Говор јосипође Савке Д-ра Ј. Суботића : држан у сали Велике Школе 5. октобра 1903. године : прво предавање „Кола српских сесџара“ / Савка Суботић.* – Београд : Државна штампарија Краљевине Србије, 1903 (Београд : Државна штампарија Краљевине Србије). – 19 стр. ; 23 cm

1904:

2. *О нашим народним џканинама и рукојворинама / Савка Дра Ј. Суботића.* - Нови Сад : Штампарија Српске књижаре браће М. Поповића, 1904 (Нови Сад : Штампарија Српске књижаре браће М. Поповића). - 95 стр. : илустр. ; 24 cm

1911:

3. *Жена на исјоку и зајаду : јавно предавање Савке Суботићке одржано у Бечу у Научном клубу 17.(30.) новембра 1911. / Савка Суботић.* – Нови Сад : Штампарија деоничког друштва Браника, 1911 (Нови Сад : Штампарија деоничког друштва Браника). - 26 стр. ; 18 cm
Gedanken über die nationale, soziale und Frauenfrage / Savka J. Subotić. - Wien : Druck von Adolf Kolzhausen, 1911.

1913:

4. *Идеали Срјкиње / Савка др. Ј. Суботића.* - Нови Сад : Електрична штампарија Браника. - 32 стр. : илустр. (слика Савке Суботић) ; 20 cm. – (Слогина књижница ; 5)

2001:

5. *Ујомене / Савка Суботић ; приредила Ана Столић.* - Београд : Српска књижевна задруга, 2001 (Београд : Графипроф). – 176 стр. : илустр. ; 24 cm. – (Српски мемоари / Српска књижевна задруга : књ. 8)

2018:

6. *Ручни радови, умни радови / Савка Суботић ; приредила Зорица Хацић.* – 1. изд. - Нови Сад : Градска библиотека, 2018 (Београд : Донат граф). - 255 стр. ; 19 cm

Периодичне публикације:

1870:

1. Задруга Српкиња у Панчеву / Једна родољупкиња [Савка Суботић].
У: *Панчевац*. - Бр. 47 (1870), стр. 1-2.
2. Позив на Збор српских женскиња / [Савка Суботић].
У: *Панчевац*. - Бр. 48 (1870), стр. 2.
3. Виша женска школа / Једна родољупкиња [Савка Суботић].
У: *Панчевац*. - Бр. 57 (1870), стр. 1-2.

1884:

4. Говор гђе Савке Суботић држан на свечаној беседи у Новом Саду 22. јула 1884. приликом Изложбе народних и вештачких рукотворина Српкиња / [Савка Суботић].
У: *Засџава*. - Бр. 114 (1884), стр. 1.

43 Библиографија Савке Суботић обухвата искључиво текстове које је Савка Суботић објавила самостално или у разним публикацијама под својим именом и презименом, неким од псеудонима и скраћеница, као и текстове за које се са сигурношћу може тврдити да су Савкино дело. Није наведена рукописна грађа која се чува у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду, нити је урађена упоредна анализа шта је од рукописа објављено.

1885:

5. Наша текстилна домаћа индустрија : извештај са изложбе у Будимпешти 1885. / [Савка Суботић].
У: *Застава*. - Бр. 146 (1885), стр. 1-2.

1886:

6. Говор са прославе педесет година рада Матије Бана и Миливоја Малетића држан у Београду 1885 / [Савка Суботић].
У: *Гласник Српској ученој друштва*. - Књ. 65 (1886), стр. 119-121.

1891:

7. Говор г-ђе Савке Суботићке : на редов. глав. скупштини Добротв. З. С. Новосаткиња, којим је пропратила предлог свој о подизању срп. Забавишта у Новом Саду / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1891), стр. 49-51.

1892:

8. Говор г-ђе Савке Суботићке / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1892), стр. 50-52.

1895:

9. Афоризми за Српкиње / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1895), стр. 29-30.
10. Афоризми за Српкиње / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 5 (1895), стр. 71.
11. Афоризми за Српкиње / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1895), стр. 88.
12. Афоризми за Српкиње / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 7 (1895), стр. 107-108.
13. Афоризми за Српкиње / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 8, (1895), стр. 122.
14. О развитуку наших нар. жен. Рукотворина / Савка Суботић.
У: *Српкиња - илустрировани календар за наш женски свей за йресйуину 1896. йодину*. (1895), стр. 6-10.

1896:

15. Допис / Савка Суботић.
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1896), стр. 55.
16. Афоризми / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 9 (1896), стр. 138.
17. Афоризми / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 11 (1896), стр. 170-171.

1897:

18. Бадње вече (из писма гђи Мари дра Полита-Десанчића) / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 1 (1897), стр. 4-5.
19. Пролеће / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1897), стр. 17-18.

1898:

20. Како да заштитимо нашу домаћу индустрију : (отворено писмо добротворној задрузи Српкиња Велико – Бечкеречкиња) / Савка Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1898), стр. 17-20.

21. Говор госпође Савке Суботићке – О овогодишњем главном скупу Женског Друштва у Београду, од 15. фебруара држала је наша уважена Српкиња, госпођа Савка Суботићка, родољубив говор, који ће занимати васколики наш женски свет, те га и ми доносимо по „Домаћици“ нашим читаоцима на углед, јер се „Домаћица“, на жалост, још слабо чита у нашим оостраним крајевима / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 7 (1898), стр. 100-101.
22. XXIX главни (редовни) скуп Женског Друштва 15. фебруара 1898 године у Београду : говор Савке Суботић / [Савка Суботић].
У: *Домаћица*. - Бр. 3 (1898), стр. 91-96.
23. Korneliji Ivana Kukuljevića-Sankciskoga. / Savka udova Jovana Subotića.
У: *Narodna misao*. - Br. 1 (1898), str. 2.

1899:

24. Радња добротворних задруга Српкиња - Говор Савке Суботић на Редовној главној Скупштини Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња од 17. (29.) јануара 1899. / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1899), стр. 24-25.
25. Моје успомене, I. / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 3 (1899), стр. 33-34.
26. Радња добротворних задруга Српкиња - Вел. Кикинда / С.[Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 3 (1899), стр. 39-40.
27. Сватовски обичаји код неких страних народа / превод Савка [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1899), стр. 49-51.
28. Моје успомене, II. / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1899), стр. 51-52.
29. Моје успомене, III. / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 5 (1899), стр. 66-67.
30. Ђурђевска забава добротворне задруге Српкиња / Савка. [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1899), стр. 86-87.
31. Змај Јован Јовановић - на прослави 50 годишњице Змајевог рада у Загребу / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 7 (1899), стр. 98-99.

1900:

32. Говор гђе Савке Суботићке. / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 1 (1900), стр. 6-7.
33. Клупски живот женскиња у Лондону / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 4-5 (1900), стр. 63-65.
34. Беседа Савке Суботић у Сентомашу / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1900), стр. 84-86.
35. Турске жене / превод [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 8 (1900), стр. 118-119.
36. Освећење Новосадске гимназије / С[Савка] С[Суботић].
У: *Школски лист*. - Бр. 9 (1900), стр. 144.

1901:

37. Говор госпође Савке Суботићке држан на главном скупу Женског Друштва 25. фебруара 1901. године / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1901), стр. 84-85.

38. Говор госпође Савке Суботићке на збору Добротворне задруге Српкиња који се одржао у Земуну на Велику Госпојину 1901. године, I / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 11 (1901), стр. 162-163.
39. Говор госпође Савке Суботићке на збору Добротворне задруге Српкиња који се одржао у Земуну на Велику Госпојину 1901. године, II / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 12 (1901), стр. 181-182.
40. Допис - Концерат т. зв. матине / Савка [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1901), 182-183.

1902:

41. Спомен Игњи Димићу / С.[Савка] С.[Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1902), стр. 91.
42. Живот женских у Тунису (од Лизе Кач) / Савка [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 7 (1902), стр. 104-106.
43. Поздрав митингу Београдских женскиња,
У: *Београдске новине*. - Бр. 275 (1902).

1903:

44. Говор госпође Савке Д-ра Ј. Суботића држана у сали Велике Школе 5 октобра 1903. г., прво предавање „Кола српских сестара“, I / [Савка Суботић]
У: *Нова искра*. - Бр. 11 (1903), стр. 327-331.
45. Говор госпође Савке Д-ра Ј. Суботића држана у сали Велике Школе 5 октобра 1903. г., прво предавање „Кола српских сестара“, II / [Савка Суботић]
У: *Нова искра*. - Бр. 12 (1903), стр. 362-365.
46. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 9 (1903), стр. 172.
47. Афоризми / С[Савка Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 11-12 (1903), стр. 219-220.
48. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 13-14 (1903), стр. 255-256.
49. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 15-16 (1903), стр. 268-269.
50. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 15-16 (1903), стр. 278-279.
51. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 17-18 (1903), стр. 316-317.
52. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 17-18 (1903), стр. 320.
53. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 19-20 (1903), стр. 347-348.
54. Афоризми / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 21-22 (1903), стр. 377-378.

1904:

55. О нашим народним тканинама и рукотворинама, I / Савка Дра Ј. Суботића.
У: *Лейбойис Майице српске*. - Књ. 226, бр. 4 (1904), стр. 46-71.

56. О нашим народним тканинама и рукотворинама, II / Савка Дра Ј. Суботића.
У: *Лейхойис Майице срийске*. - Књ. 227, бр. 5 (1904), стр. 64-98.
57. О нашим народним тканинама и рукотворинама, III / Савка Дра Ј. Суботића.
У: *Лейхойис Майице срийске*. - Књ. 228, бр. 6 (1904), стр. 34-67.
58. Рефлексије / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 7 (1904), стр. 129.
59. Рефлексије / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 11 (1904), стр. 213.
60. Песма у прози / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 15-16 (1904), стр. 287.
61. Рефлексије / Савка С.[Суботић].
У: *Босанска вила*. - Бр. 17-18 (1904), стр. 319-320.
62. О Јовану Суботићу – успомене његове жене, I / Савка Ј. Суботића
У: *Бранково коло*. - Бр. 46 (1904), стр. 1470-1479.
63. О Јовану Суботићу – успомене његове жене, II / Савка Ј. Суботића.
У: *Бранково коло*. - Бр. 47 (1904), стр. 1500-1505.
64. О Јовану Суботићу – успомене његове жене, III / Савка Ј. Суботића.
У: *Бранково коло*. - Бр. 48 (1904), стр. 1538-1540.
65. Писмо Савке Суботић Милеви Савић / [Савка Суботић].
У: *Просвешћени ђласник*. - Бр. 2 (1904), стр. 640-642.
66. Вртарска школа за женске / Савка [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 1 (1904), стр. 6-7.
67. Ђурђевска забава добротворне задруге Српкиња / Савка [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 6 (1904), стр. 133.
68. Прослава 70-годишњице гђе Савке дра Јована Суботића. - Писмо Савке Суботић из Париза од 23. октобра (5. новембра) / Савка Суботић.
У: *Женски свей*. - Бр. 11 (1904), стр. 250.
69. Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића / С.[Савка Суботић].
У: *Нова искра*. - Бр. 10 (1904), стр. 297-299.

1905:

70. Јавна благодарност / Савка Ј. Суботић.
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1905), стр. 32-33.
71. Међу лужичким Србима, I / Савка дра Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 10 (1905), стр. 217-220.
72. Међу лужичким Србима, II / Савка дра Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 11 (1905), стр. 241-244.

1906:

73. Међу Лужичким Србима, I / Савка Суботићка.
У: *Босанска вила*. - Бр. 1 (1906), стр. 7-8.
74. Међу Лужичким Србима, II / Савка Суботићка.
У: *Босанска вила*. - Бр. 2 (1906), стр. 24-25.
75. Међу Лужичким Србима, III / Савка Суботићка.
У: *Босанска вила*. - Бр. 3 (1906), стр. 42-44.

76. Српска црква у Загребу / Савка Ј. Суботића.
У: *Бранково коло*. - Бр. 51-52 (1906), стр. 1637-1641.
77. Пролеће у Цариграду / Савка Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 7 (1906), стр. 154-158.
78. Предавање гђе Савке Суботићке, држано други дан Духова на молбу Српске Женске Задруге у Вуковару, приликом излета на Добру Воду / [Савка Суботића].
У: *Женски свей*. - Бр. 8 (1906), стр. 173-176.
79. Говор госпође Савке Суботић на банкету о Стеријиној прослави у Вршцу / [Савка Суботић].
У: *Браник*. - Бр. 219 (1906), стр. 3.
80. Пролеће у Цариграду / [Савка Суботић].
У: *Босанско-Херцеговачку иласник*. - Бр. 32 (1906), стр. 1-2.
81. Пролеће у Цариграду / [Савка Суботић].
У: *Босанско-Херцеговачку иласник*. - Бр. 34 (1906), стр. 1.
80. Предавање г-ђе Сав. Суботићке : држано у Вуковару на Духове / [Савка Суботић],
У: *Цариградски иласник* бр. 28 (1906), 4.
81. Предавање г-ђе Сав. Суботићке : Држано у Вуковару на Духове / [Савка Суботић],
У: *Цариградски иласник* бр. 30 (1906), 4.

1907:

82. Говор госпође Савке Суботићке о десетогодишњој прослави Добротворне Задруге Српкиња Сомборкиња о Ваведењу 1906. / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 2 (1907), стр. 28-30.
83. Мода / С.[Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 10 (1907), стр. 217-219.
84. Индијска жена / превод Савка. [Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 10 (1907), стр. 222-223.
85. Писмо гђе Савке Суботићке које је писала својој сестричини Владислави Политовој кад је ова летос, с добрим успехом положила испит зрелости у новосадској Српској великој гимназији / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 11 (1907), стр. 244-245.
86. Ђубретарова фрула / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 4.
87. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 8.
88. Из мојих успомена / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 36-39.
89. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 43.
90. Из дечјег живота (анегдоте) / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 48-49.
91. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, сїрски народни календар за їодину 1908*. (1907), стр. 106-107.
92. Добри братац (приповетка) / Савка Ј. Суботићка.
У: *Слоїа – Велики сїрски илустрировани календар за їресїуйну 1908*. (1907), стр. 61-62.

93. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Слоја – Велики српски илустрирани календар за пресјућу 1908.* (1907), стр. 70.
94. Афоризми / Савка Суботићка.
У: *Српски народни велики илустрирани календар Свјетли Сава за јодину 1908.* (1907), стр. 52.
95. Ђубретарова фрула / Савка Суботићка.
У: *Велики српски народни календар за јодину 1908.* (1907), стр. 4.
96. Афоризми / Савка Суботићка.
У: *Велики српски народни календар за јодину 1908.* (1907), стр. 8.
97. Из мојих успомена / Савка Суботићка.
У: *Велики српски народни календар за јодину 1908.* (1907), стр. 36-39.
98. Афоризми / Савка Суботићка.
У: *Велики српски народни календар за јодину 1908.* (1907), стр. 43.
99. Из децјег живота / Савка Суботићка.
У: *Велики српски народни календар за јодину 1908.* (1907), стр. 48-49.
- 1908:**
100. Мисли / Савка Суботићка.
У: *Српски народни велики илустрирани календар Свјетли Сава за јодину 1909.* (1908), стр. 18.
- 1909:**
101. Афоризам Савке Суботићке / [Савка Суботић].
У: *Женски свјет.* - Бр. 9 (1909), стр. 195.
102. Како би ваљало васпитати наше Српкиње / Савка Суботићка.
У: *Српски народни велики илустрирани календар Свјетли Сава за јодину 1910.* (1909), стр. 18-22.
- 1910:**
103. Одговор Савке Суботић Добротворној задрузи Српкиња Румкиња поводом избора за почасну чланицу / Савка Суботић.
У: *Женски свјет.* - Бр. 1 (1910), стр. 9-10.
104. Говор Савке Суботић на затварању изложбе „Српска жена у Прагу“ / [Савка Суботић].
У: *Женски свјет.* - Бр. 7-8 (1910), стр. 165-166.
- 1911:**
105. Мисли о националном, друштвеном и женском питању : предавање одржано у Бечком научном клубу 15.12.1910. / [Савка Суботић].
У: *Домаћица.* - Бр. 7 (1911), стр. 246-253.
106. Мис Ирбијевој. (некролог) / Савка Суботићка.
У: *Босанска вила.* - Бр. 17 (1911), стр. 258.
107. Жена на Истоку и на Западу, I / Савка Ј. Суботићка.
У: *Браник.* - Бр. 235 (1911), стр. 1-2.
108. Жена на Истоку и на Западу, II / Савка Ј. Суботићка.
У: *Браник.* - Бр. 236 (1911), стр. 1-2.
109. Жена на Истоку и на Западу, III / Савка Ј. Суботићка.
У: *Браник.* - Бр. 237 (1911), стр. 1.
110. Жена на Истоку и на Западу, IV / Савка Ј. Суботићка.
У: *Браник.* - Бр. 238 (1911), стр. 1-2.

111. Жена на Истоку и на Западу, V / Савка Ј. Суботићка.
У: *Браник*. - Бр. 239 (1911), стр. 1.
112. Ђубретораова фрула / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 4.
113. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 8.
114. Из мојих успомена / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 36-39.
115. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 43.
116. Из дечјег живота / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 48-49.
117. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Сїражилово, срїски народни календар за їодину 1912*. (1911), стр. 106-107.

1912:

118. Жена на Истоку и на Западу : јавно предавање Савке Суботићке одржано у Бечу у научном клубу 17.(30.) новембра 1911., а осам дана доцније и у Будимпешти у клубу мађарских феминисткиња, I / Савка Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 3 (1912), стр. 49-52.
119. Говор Савке Суботић поводом избора за прву почасну чланицу Ђилимарске школе у Пожаревцу, I / Савка Суботић.
У: *Женски свей*. - Бр. 3 (1912), стр. 55-56.
120. Жена на Истоку и на Западу : јавно предавање Савке Суботићке одржано у Бечу у научном клубу 17.(30.) новембра 1911., а осам дана доцније и у Будимпешти у клубу мађарских феминисткиња, II / Савка Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 4 (1912), стр. 73-77.
121. Писмо Савке Суботић прочитано на дан подизања споменика Милици Стојадиновић-Српкињи у Врднику / [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 7-8 (1912), стр. 158-160.
122. Ђубретарова фрула / Савка Ј. Суботићка.
У: *Нови орао - Велики илустрировани народни срїски календар за їодину 1913*. (1912), стр. 4.
123. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Нови орао - Велики илустрировани народни срїски календар за їодину 1913*. (1912), стр. 8.
124. Из мојих успомена / Савка Ј. Суботићка.
У: *Нови орао - Велики илустрировани народни срїски календар за їодину 1913*. (1912), стр. 36-39.
125. Афоризми / Савка Ј. Суботићка.
У: *Нови орао - Велики илустрировани народни срїски календар за їодину 1913*. (1912), стр. 43.
126. Из дечјег живота / Савка Ј. Суботићка.
У: *Нови орао - Велики илустрировани народни срїски календар за їодину 1913*. (1912), стр. 48-49.
127. Слике / [Савка Суботић].
У: *Оїацбина*. - Бр. 116 (1912), стр. 1.

1913:

128. За Српску Вишу Девочачку Школу у Новом Саду / Савка др Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 7-8 (1913), стр. 146-147.
129. Борба против предрасуда (опорука) / Савка др Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 7-8 (1913), стр. 180-181.
130. Писмо Савке Суботић Колу српских сестара / Савка Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 9 (1913), стр. 194.
131. „Српска жена“ у Прагу / Савка Суботић.
У: *Српкиња*. - (1913), стр. 5-6.
132. Српска мајка. / Савка Суботић.
У: *Српкиња*. - (1913), стр. 94.
133. Српска мајка српским кћерима / Савка др. Ј. Суботића.
У: *Добројвор*. - Бр. 8 (1913), стр. 3.
134. Предавање госпође Савке др. Ј. Суботића на VII. конгресу светског савеза за право гласа женскињу у Будимпешти, I / [Савка Суботић].
У: *Добројвор*. - Бр. 8 (1913), стр. 3-4.
135. Предавање госпође Савке др. Ј. Суботића на VII. конгресу светског савеза за право гласа женскињу у Будимпешти, II / [Савка Суботић].
У: *Добројвор*. - Бр. 9 (1913), стр. 2-4.
136. За Српску Вишу Девочачку Школу у Новом Саду / Савка др Ј. Суботића.
У: *Просвјетник II о васиљѣању и образовању наше нарочийио Привредне мушке и женске омладине (Савремени чланци)* (1913), стр. 7-11.
137. Предавање госпође Савке др. Ј. Суботића за женски конгрес у Будимпешти / Савка др Ј. Суботића.
У: *Трјовачке новине* бр. 22 (1913), стр. 2-3.
138. Предавање госпође Савке др. Ј. Суботића за женски конгрес у Будимпешти / Савка др Ј. Суботића.
У: *Трјовачке новине* бр. 23 (1913), стр. 3-5.
139. За Српску Вишу Девочачку Школу у Новом Саду / Савка др Ј. Суботића.
У: *Трјовачке новине* бр. 27 (1913), стр. 1.

1914:

140. Један светао час : предаја књиге г-ђи Савки дра Ј. Суботића (говор) [Савка Суботић].
У: *Женски свей*. - Бр. 1 (1914), стр. 2-4.
141. Борба против предрасуда : моја порука / Савка др Ј. Суботића.
У: *Женски свей*. - Бр. 6-7 (1914), стр. 180-181.

1930:

142. Savka udova Jovana Subotića 1898 nakon smrti Kornelije Ivana Kukuljevića Sankciskog / [Savka Subotić].
У: *Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva* : (1390-1930) / priredio Viktor Novak. - Beograd : 1930. - Str. 491.

2006:

143. Uspomene / Savka Subotić
У: *Misao*. - Бр. 27/28 (2006), стр. 30-31.

БИБЛИОГРАФИЈА О САВКИ СУБОТИЋ⁴⁴

Изузимајући стихове супруга Јована Суботића, који су настали педесетих година 19. века, први текстови посвећени Савки Суботић објављени су 1881. године, након изложбе у Будимпешти. Прву њену биографију објавио је илустровани календар „Српкиња“ 1895, а 1904. године с њеним радом упознали су се читаоци бројних тадашњих часописа („Босанска вила“, „Женски свет“, „Домаћица“, „Бранково коло“, „Календар Матице српске“).

Текстови посвећени Савкином лику и делу могу се поделити у два временска периода. Једни који су писани за њеног живота и од стране њених савременика. Углавном су обрађивали тадашње Савкине активности и били извештајног карактера. Други су настајали крајем 20. и почетком 21. века. У њима је обрађиван Савкин живот и рад, афирмативно, али и критички. Даване су оцене и анализе Савкиног утицаја у појединим сферама друштвеног и привредног живота. У периоду између 1920. и 1990. релативно је мало текстова који се баве радом Савке Суботић.

Од савременика о Савки су писали Михајло Валтровић, Стеван Поповић, Аркадије Варађанин, Јелица Беловић Бернациковска, Делфа Ивановић, Јаша Игњатовић, Јован Грчић Миленко, Вукосава Бичански Мишић, Милан Савић, Аница Савић Ребац, Милош Станојевић, Јован Суботић, Ђорђе Натошевић, Јован Радонић, Стеван Радић, Сима Тројановић, Зорка Јанковић...

Делфа Ивановић наводи да је Савка Суботић у то време представљала прву даму у српском народу. Она пише да *...у једном народу, врло је мало њихвих жена, као што је била Савка Суботић: њена појава, као и рад означају ново доба у нашем културном развоју. Није било њихвања њихије значаја, а да и она није на њему са знањем и вољом сарађивала. Она је наш први поборник и заштитник Женској покрети у Војводини. Она је прва покренула оснивање женских задруга (1867), под њеним утицајем и заговарањем, оснивале су се Више девојачке школе у Новом Саду и Панчеву, она је међу првима држала предавања о хигијени и домаћинству и са рејским жаром, и одушевљењем њихвала и пројављивала народни вез, њиханине и рукојворине... Људи који су имали прилике с њом били на заједничком јослу, или ма једанјим са њоме разговарали, никада неће заборавити и вазда ће се сећати њеној правилној, овалној лица са необично дубоким, мисленим и изразитим очима, које су издавале једну необичну осмеху и њихменију душу. Било је право уживање разговарати се с њом - јер је она још знавала и Канџа и Шојенхауера и све савремене светске и српске великане у филозофији и књижевности, као што је знала свој јосао јосведневни. Јер она је стално живела у чињању, у прибирању нових идеја, и у размишљању и у раду. Као што је некада војвода Марко Миљанов у једном свом јошњом делу „Примери чојства и јунаштва“ сабрао и изнео дивне примере јунаштва и њихменијости из њихлости нашега народа, њако је цео живој ове осмехе, њихемне и блајородне жене, била једна велика књија необично лејих примера који су давали очигледне јујине како ваља живети и радити, ња да се јосијине оно што зовемо срећом и задовољством у живоју. Још кад се има на уму да је она била ризница знања и искуства, може се јојмити од колико је користи рад и улоја ње жене у нашем друштву онога времена, када су и обични људи са обичним знањем били рејкоси. Једном речју, Савка Суботић је свој јуј живој*

44 Библиографија о Савки Суботић обухвата поједначне књиге, текстове и чланке у различитим публикацијама других аутора, који су за тему имали живот и дело Савке Суботић. Како је библиографија о Савки Суботић обухватнија од списка цитиране грађе, литература није засебно навођена јер се већ налази у одељцима: Библиографија Савке Суботић и Библиографија о Савки Суботић.

обележила иако обилаштим радом, иако илемеништим подвизима, да ће њено име остати свейло и сјајно у историји наше културној прейорођаја. Не само као жена и домаћица, као мајка четворице синова и двеју кћери, нећо и као јаван радник Савка Суботић чини часи нашем народу и “Коло српских сестара” чији је она била врло истакнути члан чини своју свейу дужности помињући њено име и износећи ја младим нараштајима за пример и улед. Савка Суботић је доживела илод своја рада: она је видела ослобођење и уједињење нашега народа.⁴⁵

Милош Станојевић увиђа утицај који Савка Суботић има на младу, нарочито женску интелигенцију те пише: ... ило је иа наша млада женска интелигенција на коју иа Савка Суботић аилује, да иоће у народ и да иоучи своје сестре, српске сељанке. Да их иоучи у свему ономе иио ће им служити за здравствену, моралну и материјалну користи, и да иодиу српски ионос и српску свест.⁴⁶

Са посебним пијететом о Савкином раду писала је Јелица Беловић Бернацковска. Захвалност за добијену књигу Јелица је исказала речима: ... да Вам се захвалим на иријезним речима, које ми изволесте иослаи из Париза 12. 11. 1904. ие на лейој Вашој књизи, коју данас иримих. Обоје чуваћу као највећу драгоценост, као скуиоцен дар од највеће и најдичније Српкиње, од сјајној узора нас млађих раденица на иољу народне иросвешће. Увелико ми се дојмило красно Ваше дело: „О народним иканинама и рукоиворинама“. Од како је уилега-ло свей, ирочијала сам ја више иуиа и дубоко си у души усадих оне злине Ваше речи...

Сл. 17-18 Текстови о Савки Суботић у листовима „Бранково коло“ и „Босанска вила“, 1904.

Fig. 17-18 Texts about Savka Subotić in magazines „Brankovo kolo“ and „Bosanska vila“, 1904

45 Делфа Иванић (приредила Јасмина Милановић), н. д., 120–122.

46 Станојевић, М.[илош] Ст. Омладина у садашњости – њен ириваиан живои – Њена књижевност – Њена иолиика, Београд 1907, 33-34.

„Аманет Вам српска жена из народа и њена домаћа привреда“; биће јесло моја скромној рада, докле јој дишем!⁴⁷

Јаша Игњатовић је у „Мемоарима“ забележио први сусрет са Савком Суботић, у Земуну, 1885. године. *Изненада видим у кафани њу преда мнош интересантну личност која ми је увек ресјекић задавала. То је ња Савка др-а Јована Суботића. Устаним и јоздравим је са највећом реверанцијом. Исјоведити морам, да се баш не сјирашим када са неким разјоварам, било мушко, било женско. Пред женском је, додуше, њеже одржајти мејдан, али је најџеже јред неком јосјом јенијалном. Ту ми се ваља сабрајти. Мисли јој лејте уједно из мозја и из срца. Њено одушевљење, којим о јредмеју јовори, њен елоквенјан слој, занесе човека. То се зове еманцијована женска: од њој соја буду докјорке и књижевнице. Од њаквих јосјтају ње Сјал и Сандове, само јој је јпребало у живоју више несреће нејо среће. Али, овде је обрајно: несрећа јрошла са умрлима, њек јој усјомена осја, а њу озарује ваљан јој јород за који се може рећи да ивер не јада далеко од кладе, чим се рејко у јородици којој може ко јоносијти. Да сам у власји, какав рекјор универзјетјски, јроизвео бих је за докјора... Ако у Осеку, ња Савка на беседама бриљанјном својом јредсјавком јублику очара – у корисј сиротјње или каквој завода. Ако ли у Новом Саду или Будимјетји, или ма јде, јаленатј и вољу одаје у корисј ојшјинску, на узвишење имена срјској. У нејознајој сфери вајлођења намењена је била мушком сјвору. Минерва је надахнућем својим јрисвојила, да јокаже како и женска у снази мозја може бијти равна човеку, а њу мислим умна човека, јер се слаби, ма мушки, не моју снајом ума са њом меритји. Шјована јосја нек јриме овај израз као јрибуј зајо шјо сам био сјреман јоходитји је у обитјељи. И онако не бих смео све јо рећи јој у очи, и нек нишја не замери. Нешјо јојма имам о курјоазији, и јознајем јранице јрисјојностји; но јошјована јосја својим делањем јавностји јријада, јде јраво имам и ван јранице обитјељске о њој шјо рећи, јер је она и наша, а не само јородице.⁴⁸*

Похвале Савкином говорништву исказивали су и мухамеданци за које се зна да нису прихватили јавно појављивање и експонирање жене. Након беседе коју је Савка Суботић одржала у Загребу у част Јована Јовановића Змаја и његових 50 година рада, пришао јој је један мухамеданац и своје дивљење исказао речима: *Е, вала, јосјо, нисам знао да је и женска јлава ко мушка и да може јјако бесједитји.⁴⁹*

О родољубивом деловању Савке Суботић писали су бројни тадашњи српски часописи („Календар Матице Српске“, „Женски свет“, „Босанска вила“, „Домаћица“, „Бранково коло“, „Јавор“, „Орао“, „Српкиња“, „Нова искра“, „Српска везиља“, „Српска ријеч“, „Голуб“, „Стражилово“, „Српски књижевни гласник“, „Жена“, „Српски лист“). Текстови о њеном раду могли су се читати у аустријским („Das Wissen für Alle“, „Das Vaterland“, „Wiener Zeitung“, „Neue Freie Presse“, „Das interflante Blatt“, „Neues Wiener Tagblatt“, „Deutsches Volksblatt“), чешким („Ženský svět“), мађарским („Pester Lloyd“), британским, португалским, немачким, холандским, па и америчким часописима.⁵⁰

47 Писмо Јелице Беловић Бернациковске упућено Савки Суботић 16.03.1905. године из Кључа, РОМС, бр 4364.

48 Игњатовић, Јаков, *Райсодије из јрошлој срјској живојја : мемоари*, Нови Сад 1953, 459–460.

49 Нада, Допис из Загреба - После Змајеве прославе, *Женски свет* бр. 7 (1899), 122.

50 Н.Н., Страни листови о Савки Суботићки, *Женски свет* бр. 9 (1907), 195.

Савки су испеване и песме. Пре свега је то учинио њен супруг, песник Јован Суботић у песмама „Сила сонета“, „Пароброд у Минерви“, „Дабрац“, „Мојој Савки“.⁵¹ Стихове су јој посветили В. К. Љубисав („Једна узор - Српкиња“, 1899, и „Многоцењеној и уваженој госпођи Савки Ј. Суботић“, 1904),⁵² Алекса Шантић („Мајци свога народа“, 1906)⁵³ и Јелица Беловић Бернациковска („Госпођи Савки Суботићки“, 1906).⁵⁴

Сила сонета

Петраркову сонет Лаурету
Међу златне звеудице постави;
С њега с' она и данданас слави
По васцелом читајућем свету.

И ја ћу се молити сонету
Да ми славе сјајни венац справи,
На главу га мојој Савки стави,
И име ми прослави детету.

Савка вреди, да у песни живи,
Јер је млада лепа и невина,
И сва цвета као младо пролеће.

Два синчића, соколови сиви,
И девојче пупољак од крина,
Ките мајку неувехло цвеће.

Пароброду Минерви (део)

Ти познајеш чудесни кох-и-нор
Врједи камен пол бијела свјета,
Три њих ти метни на једну страну,
А на другу једну моју Савку,
На камење ни погледат' нећу,
Тако ми је Савка омиљела!

51 Суботић, Јован, Сила сонета и Пароброду Минерви, *Дела Јована Субботића*. Књ. I, Сремски Карловци, 1858, 137, 300; Суботић, Јован, Дабрац, *Дела Јована Субботића*. Књ. II, Сремски Карловци, 1859, 83; Суботић, Јован, Мојој Савки - за 1. мај 1882 наш 32 венчани дан, *Јавор* бр. 14 (1884), 418-420.

52 В.К. Љубисав [Крстић, Васа], Једна узор-Српкиња: у споменици врлоштованој госпођи Савки Јов. Суботића, *Женски свей* бр. 3 (1899), 34; В. К.-Љубисав [Крстић, Васа], Многоцењеној и уваженој госпођи Савки Ј. Суботић, *Женски свей* бр. 11 (1904), 251.

53 Шантић, Алекса П., Мајци свога народа, *Женски свей* бр. 11 (1907), 244; Поповић Филиповић, Славица, Српска мајка и сестра даровала свом народу веру, љубав и наду – сећање на Савку Субботић, борца у културном и националном покрету српских жена, *800 година српске медицине : зборник радова шестой научной скупки „800 година српске медицине“*, Нови Сад, 2016, 210-211.

54 [Беловић Бернациковска], Јелица, Почаст гђи Савки Суботићки, *Женски свей* бр. 10 (1906), 219.

Многоцењеној и уваженој госпођи Савки Ј. Суботић

В.К. Љубисав [Васа Крстић]

Част и пошта, уважена старко,
Узор мајко српског женског света,
Живела нам, вредна јубиларко,
На многаја и многаја љета!

Твоји труди залудни не беху,
јер твој савет свуд се радо примом,
Заслужна си, да ти руку вредну
Пуни топле хвале пољубимо.

Ти си Српству и сувише дала,
и од срца и од ума даре,
Па је ситна и незнатна хвала
С којом деца мајци благодаре.

Бог једини нека те награди,
Крепким здрављем у старачке дане,
Сталном срећом породице драге
Од свег Српства мајке поштоване.

Савка Суботић је 1906. године посетила Вуковар и Сарајево. У Сарајеву се, том приликом, срела са Алексом Шантићем и Јелицом Беловић који су јој испевали следеће стихове:

Мајци свога народа

*Госпођи Савки Ј. Субботићки
Приликом одласка са Илиће, јулија 1906.*

Алекса П. Шантић

Збогом пошла, српска мати,
Овјенчана вјенцем славе,
Нек те добри Господ прати
И виш' твоје свијетле главе
Нека лебди рајски сјај!

Свуда, гдје си досад била
Сијала си љубав свету,
Зато теби вијенце плету
Српске шћери – твоја крила
Твој захвални нараштај!

И ја чедо ових страна
Берем ките ловор грана
Берем цвијеће разне боје
И у вијенац славе твоје
Приносим га душом свом.

И још уз то срце моје
Као тица Богу поје:
Да ти даде здравља, силе,
Па да твоје сестре миле
Дуго водиш циљу твом.

Благо оној српској кћери
Која твојим путем ходи,
Коју твоја мис'о води
Да се чистим срцем вјери
С радом за свој завичај.

Збогом пошла, српска мати,
Овјанчана в'јенцем славе,
Нек' те добри Господ прати
И виш' твоје свијетле главе
Нека лебди рајски сјај!

Госпођи Савки Суботићки

посвећено за рођендан 11.(24) октобра 1906.

Јелица Беловић Бернаџиковска

Гле! Све нас и сву домовину драгу
Позлаћује сад Твоја златна слава,
А Српкиња Ти тисућ жеља вије,
Јер свуда Твоје свјетло поиграва.

То свјетло одсјев Твојега је ума,
И великих Ти испуњених снова;
По раду Твојем од педесет љета,
Милијун бљешти драгих каменова.

И „ситни везак“, „народна тканина“,
На свјетскоме су сада већ пазару,
Што бујно цвате ово наше поље,
Твом харли јесмо магичноме чару.

А твоји бисер-афоризми дични
 За српску мајку света успомена;
 Јер марни рад Твој сухо злато вреди
 Из срца сав је никао искрена.

О, ја Те љубим, драга Мајко моја!,
 О, ја те више свега почитујем!
 Аманет свети свака ријеч је Твоја,
 Док дишем бит ће у свему што снујем.

Ти дивна жено, сав Те род поздравља,
 Из једне душе сложене и искрене
 Уза Те ц'јеле ране стољетнице
 У светој слози браће измирене.

Након смрти Савке Суботић (1918) наступило је затишје и мање интересовање за њен рад. Чак ни њена смрт није објављена у тадашњој штампи. За то постоје два разлога: њена лично исказана жеља и догађај који се десио истог дана (25.11.1918) - присаједињење Српске Војводине Србији. У периоду до деведесетих година 20. века посвећено јој је тек неколико значајнијих текстова. Даринка Суботић је одржала предавање о њеном раду шест година након њене смрти (1924) које је штампано у више наставака у часопису „Застава“, а годину дана касније издато је и као засебно издање.⁵⁵ У том периоду значајније текстове посветили су јој Љубица Сазданић-Димовић, Аница Савић Ребац и Живко Марковић.⁵⁶ Аница Савић објашњава Савкин рад на следећи начин: *Дујојпрајносћ и конџинуићей њеној духовној живојта и социјалној рада ... йроисћекли су, дакако, йрво из дујој живојта и сразмерно срећних йрилика; али свакако не само ојтуд, нејо и из одређеносћ и нејоколебљивосћ и њене жеље за йозийивном акћивношћу, и, у вези с њим, њене сјособносћ да сћуија у догир с младошћу, да се сама обнавља и йодмлаћује више свеја ојтуд йроисћекао је дуји дах и исћпрајносћ у раду ове жене. Жар и йолеј у младосћи су йриродни; жар и йолеј у сћаросћи су йре свеја заслује личне несаломљивосћи.*⁵⁷

Рад ове знамените Новосађанке неисцрпан је извор за истраживаче у различитим областима. Због тога су јој своје радове и текстове посветили проф. др Биљана Шљивић-Шимшић, др Гордана Стојаковић, др Ана Столић, Марина Цветковић, Вера Момчиловић Шарац, Елена Перкович, Татјана Лош, Славица Поповић Филиповић, мр Катарина Радисављевић, Љиљана Чубрић, др Светлана Томић, мр Зорица Хаџић... Проучавањем резултата рада Савке Суботић на пољу текстилног рукотворства бавила се етнолог Марина Цветковић која у свом раду пише следеће: *Изузетна личносћ, изразитје индивидуалносћ и јосјођа*

55 Суботић, Даринка К., Савка Суботићка..., *Застава* бр. 272–294 (1924); Суботић, Даринка К. *Савка Суботићка...*, Нови Сад 1925.

56 Сазданић-Димовић, Љубица, Савка др Јована Суботића – приликом 10-годишњице њене смрти, *Политика* (26.11.1928), 8; Савић Ребац, Аница, Савка Суботић, *Жена данас* бр. 68 (1950), 46–47; М(Марковић), Ж(Живко), Знамените личности Новог Сада : Савка Суботић, *Весџи Музеја йрада Новој Сада* бр. 4 (1972), 7.

57 Савић Ребац, Аница, Савка Суботић, *Сћудује и ојлеги* I и II, Нови Сад 1988, 408.

Савка Суботић оставила је траја на пољу изучавања и афирмисања сеоске текстилне радности. Идејну основу њеног рада чине веома оригинална, за то време најредна, али и уједињска схваћања о пореклу Домаће индустрије. Била је мишљења да би се афирмацијом и реформом те радности подстицала и ојачала економија, породични стандард, а тиме и сјај и стандард жена, творца тих рукоделина. То би даље омогућило јачање националне економије и националне културе.⁵⁸

Анализу Савкиног рада на пољу народне текстилне делатности дала је етнолог Катарина Радисављевић. Она сматра да ... Савка Суботић је неоспорно била свесна значаја деловања крајанске класе на формирање националне свесности широким друштвеним слојевима, те се за то и толико ангажовала на том пољу. Њен рад је, како на теоријском плану тако и у пракси, био усмерен на формирање националне свесности српског народа у Аустро-угарској монархији. Радом на прилагођавању и презентацији српских народних текстилних рукоделина, Савка Суботић презентовала је српски „Volksgeist“ свету и тиме скрећала пажњу на идентитет српске нације и за њу изражала мисли у свету. Оно што је код Суботићке изузетно и данас, јесте схваћање о неминовности друштвених промена, па самим тим и мењања традиционалних образаца унутар заједнице.⁵⁹

Резиме Савкиног живота и рада најбоље је описала др Гордана Стојаковић у „Знаменитим женама Новог Сада“: [...] изврсно образовање, подрица коју је имала од мајке и чистије породице, сјај и бојестиво породице Полић, а касније и Суботић, и нагласе њене својствене врлине: интелигенција, моћ зајимања, реторички дар, способност да за своје идеје придобије и друге, харизма...⁶⁰ Г. Стојаковић се није бавила само Савкином биографијом, него је настојала да установи суштину Савкиног деловања. Она, стога, Савку уврштава ... у ред заговорника претеча материјалистичке мисли у српском народу који су делали у другој половини 19. века. ... Савка Суботић је живела своја уверења и није пресала да, где год је сматрала за потребно, каже својствено мишљење без обзира на то како ће оно бити примљено.⁶¹

Лик Савке Суботић привлачио је пажњу не само својом лепотом, него и својом духовношћу. Приметио је то и познати српски сликар Новак Радонић који је на платно пренео портрете Савке и њеног супруга Јована Суботића. Савкин лик је 1857. године Новаку послужио и као модел за једну од његових најпознатијих слика „Смрт цара Уроша“ и то за лик царице Јелисавете. Портретску идентификацију појединих ликова са слике урадио је књижевник Милан Савић.⁶²

58 Цветковић, Марина, Традиција као инспирација у делу Савке Суботић, *Зборник примењене уметности* књ. 2 (2006), 62.

59 Радисављевић, Катарина, *Настајање народне уметности : случај Покрећа за изражавање народних текстилних рукоделина код Јужних Словена (1870–1914)*, Нови Сад – Београд, 2017, 91.

60 Гордана Стојаковић, Савка Суботић, *Знамените жене Новог Сада* (Нови Сад: Футура публикације, 2001), 92–93.

61 Стојаковић, Гордана, *Савка Суботић : (1834–1918) : жена која ништа није прећућала*, Нови Сад, 2018, 20, 132.

62 Из народног песништва Радонић је преузео опис догађаја, а у целости је био подстакнут драмским текстом Стефана Стефановића „Смрт Уроша Петаго последњег цара српског“ који је први пут позоришна публика могла видети 1826. године. М. С-ћ. [Савић, Милан], Новак Радонић, *Позориште* бр. 2 (1900), 5–6. Слика је власништво Галерије Матице српске.

Сл. 19 Даринка К. Суботић, *Савка Суботић, Предавање на свечаној седници Матице Најпредних жена 25. новембра 1924. год.*, Нови Сад 1925, П. о. из „Застава“ 1924. (власник: Библиотека Матице српске)

Fig. 19 Darinka K. Subotić, *Savka Subotić. Lecture at the Honorary Session of Matica of Prosperous Women, 25 November 1924, Novi Sad 1925*, extract from „Zastava“ magazine 1924 (owner: Library of Matica Srpska)

Списак текстова о Савки Суботић:

1858:

1. Суботић, Јован. „Сила сонета“, *Дела Јована Субботића*. Књ. I (Сремски Карловци: У митрополитско гимназијалној Типографији, 1858), 137.
2. Суботић, Јован. „Пароброду Минерви“, *Дела Јована Субботића*. Књ. I, Песне лирске (Сремски Карловци: У митрополитско гимназијалној Типографији, 1858), 300.

1859:

3. Суботић, Јован. „Дабрац“, *Дела Јована Субботића*. Књ. II (Сремски Карловци: Митрополитско гимназијална Типографија, 1859), 83.

1881:

4. (Поповић, Стеван), „Изложба женског ручног рада у Новом Саду“. *Јавор* бр. 46 (1881): 1463-1468.
5. („С. И. Н.“) С. В. П. (Поповић, Стеван). „Изложба женског ручног рада у Новом Саду“. *Јавор* бр. 47 (1881): 1496-1498.

1883:

6. С. В. П. (Поповић, Стеван). „Благословене вредне ручице“. *Орао: велики илустрирани календар за јодину 1883. која је јпросћа, има 365 дана* (1883): 103-106.

1884:

7. Суботић, Дра Јован. „Мојој Савки“. *Јавор* бр. 14 (1884): 418-420.
8. Радовановић, Јулијана. „Добротворним женским задругама приређивачким, женским одборима и појединим Српкињама - позив“. *Јавор* бр. 21 (1884): 667-668.
9. Н. Н. „Изложба женских рукотворина у Новом Саду“ : од 22 јула до 6 августа 1884. *Јавор* бр. 31 (1884): 983-987.
10. Н. Н. „Изложба женских рукотворина у Новом Саду“ : од 22 јула до 6 августа 1884. *Јавор* бр. 34 (1884): 1081-1083.
11. С. В. П. (Поповић, Стеван). „Рађа са прве српске изложбе“, *Орао: велики илустрирани календар: јодина једанаестна. За јод. 1885. која је јпросћа, има 365 дана* (1884): 103-112.

1885:

12. С. В. П. (Поповић, Стеван). „Српска рађа на земаљској изложби у Будимпешти“, *Орао : велики илустрирани календар : година једанаестиа. За год. 1886. која је њросџа, има 365 дана* (1885): 110-114.
13. Валтровић, М.(Михајло). „Српске црквене старине на будим-пештанској земаљској изложби“. *Старинар Српскої археолошкої друштва* бр. 4 (1885): 101-121.
14. Н. Н. „Главна скупштина Добротворне Задруге Српкиња новосаткиња“. *Јавор* бр. 6 (1885): 187-189.
15. Натошевић, Др Ђ.(орђе). „Шта све могу да раде женскиње“. *Женски свеџ* бр. 6 (1887): 163.

1888:

16. Хаџић, А. (Антоније). „У славу Дру Јовану Суботићу : о Св. Сави 1887. год.“. *Лейхойис Майишце српске* бр. 153 (1888), 84-97.

1889:

17. Полит-Десанчић, Мих.(Михаило). *Усїомене из їодине 1848-49*. Нови Сад: Штампарија А. Пајевића, 1889.

1895:

18. Н. Н. „Савка Субботић“. *Српкиња - илустрирани календар за наш женски свеџ за њресїуїну 1896. їодину* (1895): 124-125.

1898:

19. Н. Н.. „Госпођа Савка Суботић“. *Зора* бр. 10 (1898): 359.

1899:

20. В. К. - Љубисав (Крстић, Васа). „Једна узор-Српкиња. - у споменици врлоштоване госпође Савке Јов. Суботића“. *Женски свеџ* бр. 3 (1899): 34.
21. Нада, „Загреб : после Змајеве прославе“. *Женски свеџ* бр. 7 (1899): 122.
22. Скерлић, Јован. „Писма из Загреба : Вечерња светлост“. *Звезда* бр. 62 (1899): 495-496.
23. Полит-Десанчић, Мих.(Михаило). *Покојници – усїомене*. Нови Сад: Штампарија и књижара браће М. Поповића, 1899.

1900:

24. М. С-ћ. (Савић, Милан). „Новак Радонић“. *Позоришње* бр. 2 (1900): 5-6.

1901:

25. Ђ. М. „Наше Више девојачке школе“. *Српски Сион* бр. 20 (1901): 317-323.
26. Novorkova, Zorka. „O srbskych ženach“. *Ženský svět* Číslo 1 (1901): 4-6.
27. Суботић, Јован. *Живой дра Јована Суботїића : авїобиоїрафија 1-5*. Нови Сад: Матица српска, 1901-1910.

1902:

28. Н. Н. „Против раскоши“. *Женски свеџ* бр. 7 (1902): 97-99.

1903:

29. Н. Н. „Госпођа Савка Суботић“. *Женски свеџ* бр. 7 (1903): 108.
30. Н. Н. „Коло српских сестара“. *Женски свеџ* бр. 9 (1903): 129-130.
31. Н. Н. „Коло српских сестара“. *Женски свеџ* бр. 11 (1903): 163-165.

Сл. 20-21 Књиге посвећене Савки Суботић (2001, 2017)

Fig. 20-21 Books dedicated to Savka Subotić (2001, 2017)

32. Н. Н. [Одавић, Риста] „Обавештење о раду Савке Суботић, о њеним предавањима на тему „О позиву српских певачких дружина“ које је држала у Старом Бечеју и „О позиву српских женских добротворних задруга“ које је држала у Новом Бечеју“. *Нова искра* бр. 11 (1903): 350.

1904:

33. З. „Прослава педесетогодишњице“. *Босанска вила* бр. 19-20 (1904): 362.
34. А(Аркадије) В(Варађанин). „Савка дра Јована Суботића 1834-1904“. *Босанска вила* бр. 21-22 (1904): 369-371.
35. Ангелина. „Допис из Беча : 2. фебруара 1904“. *Женски свећ* бр. 3 (1904): 55-56.
36. Н. Н. „Афоризми гђе Савке Суботићке“. *Женски свећ* бр. 3 (1904): 68.
37. (Варађанин, Аркадије). „Савка Суботићка 1834-1904“. *Женски свећ* бр. 10 (1904): 217-221.
38. (Варађанин, Аркадије). „Прослава 70-годишњице Савке дра Јована Суботића“. *Женски свећ* бр. 10 (1904): 235.
39. Н. Н. „Прослава 70-годишњице гђе Савке дра Јована Суботића“. *Женски свећ* бр. 11 (1904): 246-250.
40. В. К.-Љубисав (Крстић, Васа). „Многоцењеној и уваженој госпођи Савки Ј. Суботић : у знак дубока поштовања“ (песма). *Женски свећ* бр. 11 (1904): 251.
41. Н. Н. „Госпођа Савка Суботићка“. *Женски свећ* бр. 12 (1904): 277.
42. Симићева, Милева. „Један прилог о постанку српских виших женских школа у Угарској“. *Просвећени њасник* бр. 2 (1904): 640-642.
43. Л. „Савка Суботићка“. *Домаћица* бр. 11 (1904): 322.
44. Грчић, Ј. (Јован Миленко). „Савка Дра Јована Суботића“. *Бранково коло* бр. 41 (1904): 1290-1294.
45. Радонић, Јован. „Савка дра Јована Суботића“. *Календар Мајице Српске за јодину 1905.* (1904): 114-115.
46. Н. Н. „Говор госпође Савке Суботић“. *Дело* бр. 1 (1904): 148.

1905:

47. Minc, Bernhard (Бернхард, Минц). „Eine Mutter ihres Volkes“ (превод: Народна мајка), *Das Wissen für Alle* бр. 52 (1905).
48. Н. Н. „Госпођа Савка дра Јована Суботића“ I део. *Женски свет* бр. 1 (1905): 8-10.
49. Н. Н. „Госпођа Савка дра Јована Суботића“ II део. *Женски свет* бр. 2 (1905): 30-33.
50. Н. Н. „Госпођа Савка дра Јована Суботића“ III део. *Женски свет* бр. 4 (1905): 83.
51. Н. Н. „Аманет Вам српска жена и њезин ручни рад и привреда“. *Српска везиља - илустрировани листи за ручни рад домаћу њојребу и забаву* бр. 2 (1905): 13-14.
52. Суботић, Јован. *Живот дра Јована Суботића I-V* (1905).
53. Н. Н. „О нашим народним тканинама и рукотворинама“. *Пријелег „Мале библиотеке“* бр. 6-7 (1905): 102.

1906:

54. Грчић, Ј. (Јован Миленко). „Савка дра Јована Суботића“, *Бранково коло* (14.(27.)10.1906): 1291.
55. Н. Н. „Женска удружења у Срба“. *Женски свет* бр. 3 (1906): 49-52.
56. Н. Н. „Госпођа Савка Суботићка у Вуковару“. *Женски свет* бр. 7 (1906): 160.
57. Н. Н. „Ново одликовање гђе Савке Суботићке“. *Женски свет* бр. 8 (1906): 187.
58. Н. Н. „Почаст г-ђи Савки Суботићки“. *Женски свет* бр. 9 (1906): 211.
59. Јелица (Беловић Бернациковска, Јелица). „Госпођи Савки Суботићки : посвећено за рођендан 11. (24.) октобра 1906.“. *Женски свет* бр. 10 (1906): 219.
60. Беловић, (Бернациковска), Јелица. „Савка Суботић“. *Српска ријеч* бр. 100 (1906): 1-2.
61. Варађанин, Аркадије. *Сјоменица двадесетогодишњице рада Добродворне Задрује Српкиња Новосајкиња*. Нови Сад, 1906.
62. Н. Н. „Савка Суботићка“. *Голуб календар за њосиу 1907. њодину* (1906): 114-119.
63. Грчић, Јован. *Историја српске књижевности : са сјо и чешири слике*. Нови Сад; Браћа М. Поповић, 1906, 197, 301.
64. Н. Н. Госпођа Савка Суботић, *Цариградски њласник* бр. 26 (1906): 3-4.

1907:

65. Станојевић, Ст. М.[илош]. *Омладина у садашњости – њен њривајан живој – Њена књижевност – Њена њолићка*. Београд: Штампарија Андре Петровића, 1907, 33-34.
66. Н. Н. „Велики немачки научник Хекл и госпођа Савка Суботићка“. *Женски свет* бр. 6 (1907): 138.
67. Н. Н. „Одликовање гђе Савке Суботићке“. *Женски свет* бр. 7-8 (1907): 186.
68. Н. Н. „Страни листови о Савки Суботићки“. *Женски свет* бр. 9 (1907): 195.
69. Шантић, Алекса Р. „Мајци свога народа : госпођи Савки Ј. Суботићки приликом одласка са Илице Јулија 1906.“. *Женски свет* бр. 11 (1907): 244.
70. Грчић, Јован (Миленко). „Шест дичних Српкиња“. *Сјражилово : српски народни календар за њодину 1908.* (1907): 91.
71. Инкиостри, Драгутин (Меденак). *Прејорођај српске уметности*, Београд: Задужбина Илије М. Коларца, 1907, 99-100.
72. Беловић Бернадзиковска, Јелица. *Српски народни вез и њексњилна орнаменћка*. Нови Сад: Матица српска, 1907.
73. Грчић, Јован [Миленко]. „Шест дичних Српкиња : Савка Ј. Суботићка, Милева Симићева, Вида Вулко-Варађанин, Софија Седмакова, Др Вида Јовановићева, Софија Јоцићева“. *Сјражилово српски народни календар за њодину 1908.* (1907): 91-97.

74. Грчић, Јован [Миленко]. „Шест дичних Српкиња : Савка Ј. Суботићка, Милева Симићева, Вида Вулко-Варађанин, Софија Седмакова, Др Вида Јовановићева, Софија Јоцићева“. *Велики српски народни календар за јодину 1908*. (1907): 91-96.

1908:

75. Н. Н. „Одликовање г-ђе Савке Суботићке“. *Женски свет* бр. 2 (1908): 29-30.

1909:

76. Н. Н. „Седмдесетпетогодишњица“. *Босанска вила* бр. 22 (1909): 352.
 77. Н. Н. „Савка Суботићка у ширем свету“. *Женски свет* бр. 1 (1909): 18.
 78. Н. Н. „Велико одликовање“. *Женски свет* бр. 11 (1909): 258.
 79. Н. Н. „75-годишњица“. *Женски свет* бр. 11 (1909): 258.

1910:

80. Радић, Стеван, „Српске жене“. *Женски свет* бр. 2 (1910): 28-29.
 81. Н. Н. „Изложба Српске жене у Прагу“. *Женски свет* бр. 7-8 (1910): 163-165.
 82. Тројановић, Сима. „Српска жена у Прагу 1910 године“ I део. *Српски књижевни гласник* бр. 225 (1910): 863-868.
 83. Тројановић, Сима. „Српска жена у Прагу 1910 године“, II део. *Српски књижевни гласник* бр. 226 (1910): 937-943.
 84. Јанковић, Зорка. „Писма гђи Савки Суботићки“. *Бранково коло* бр. 23-24 (1910): 303-304.
 85. N. N. „Z domova i z ciziny“. *Ženský svět Číslo 13* (1910): 208.
 86. N. N. „Vissenschaftlicher Klub“. *Das Vaterland* Nr. 568 (14.12.1910): 6.
 87. N. N. „Verein“. *Wiener Zeitung*, Nr. 285, Wien (15.12.1910), 13.
 88. N. N. „Vortrage und versamlungen“. *Neue Freie Presse* Nr 16637 (15.12.1910): 13.

1911:

89. N. N. „Teatar und kunft - Frau Savka Subbotic“. *Das interflante Blatt* Nr. 2 (12.01.1911): 18.
 90. N. N. „Nationale ... und fraufrage“. *Neues Wiener Tagblatt* Nr. 3 (03.01.1911): 11.
 91. N. N. „Der Vortrage“. *Neue Freie Presse* Nr 16767 (16.04.1911): 100.
 92. N. N. „Verein“. *Wiener Zeitung* Nr. 274 (30.11.1911): 18.
 93. N. N. „Verein“. *Deutsches Volksblatt* Nr. 8231 (30.11.1911): 13.
 94. N. N. „Vortrage und versamlungen“. *Neue Freie Presse* Nr 6505 (30.11.1911): 7-8.
 95. N. N. „Vortrage und versamlungen“. *Neues Wiener Tagblatt* Nr. 330 (30.11.1911): 39.
 95. N. N. „Die frau im Orijent und Okzident“. *Pester Lloyd* Nr. 300 (19.12.1911): 10.
 96. N. N. „Femin... vortrag“. *Pester Lloyd* Nr. 302 (21.12.1911): 7.
 97. Н. Н. „Предавање гђе Савке Суботић“. *Домаћица* бр. 1 (1911): 31.
 98. Н. Н. „Предавање гђе Савке Суботићке у Бечу“. *Женски свет* бр. 1 (1911): 19.
 99. Н. Н. „Одликовање госпође Савке Суботићке у Бечу“. *Женски свет* бр. 7-8 (1911): 159-160.
 100. Н. Н. [Лепосава М. Павловићка], „Нова одличја г-ђе Савке Ј. Суботића“. *Женски свет* бр. 11 (1911): 243-244.
 101. Грчић, Јован [Миленко]. „Шест дичних Српкиња : Савка Ј. Суботићка, Милева Симићева, Вида Вулко-Варађанин, Софија Седмакова, Др Вида Јовановићева, Софија Јоцићева“. *Сйражилово, српски народни календар за јодину 1912*. (1911): 91-97.

1912:

102. Н. Н. „Захвала гђи Савки Суботићки“. *Женски свет* бр. 1 (1912): 7-8.

103. Н. Н. „Предавање гђе Савке Суботићке“. *Женски свет* бр. 1 (1912): 20.
104. Skalska, Nela. „Organisační snaha jichoslovanských žen“. *Ženský svět* Číslo 7 (1912): 85-86.
105. Грчић, Јован [Миленко]. „Шест дичних Српкиња : Савка Ј. Суботићка, Милева Симићева, Вида Вулко-Варађанин, Софија Седмакова, Др Вида Јовановићева, Софија Јоцићева“. *Нови орао - Велики илустрирани народни српски календар за јодину 1913*. (1912): 91-96.

1913:

106. Ј.(Јован) Ж.(Живојновић). „Г-ђа Савка др. Ј. Суботића“. *Доброћвор* бр. 8 (1913): 2-3.
107. Н. Н. „Г-ђа Савка Суботићка“. *Женски свет* бр. 11 (1913): 255.
108. А.(Аркадије) В.(Варађанин). „Заслужне жене на перу: Савка Суботић“. *Српкиња – њезин живој и рад, њезин културни развијањак и њезина народна умјетност до дана* (1913): 28-29.

1914:

109. Н. Н. „Један светао час – предаја књиге г-ђи Савки дра Ј. Суботића“. *Женски свет* бр. 1 (1914): 2-4.

1918:

110. Н. Н. „Савка Дра Јована Суботића“ I. *Српски лист* бр. 20 (17.11.1918): 2-3.
111. Н. Н. „Савка Дра Јована Суботића“ II. *Српски лист* бр. 21 (18.11.1918): 2-3.

1920:

112. Вукосава [Мишић рођ. Бичански], Вукосава. „У спомен гђи Савки Суботић. – о парастосу шестонедељном 30. децембра 1919. У Бечу“. *Жена за 1920* бр. 3-4 (1920): 184-186.

1922:

113. (Варађанин, Аркадије). „Савка Субботић“ *Вардар – календар за њпросћу 1923. јодину* (1922): 120-122.

1924:

114. Н. Н., „Култ Савке Суботићке“. *Засјава* бр. 272 (1924): 2.
115. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 1. *Засјава* бр. 281 (1924): 3.
116. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 2. *Засјава* бр. 282 (1924): 3.
117. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 3. *Засјава* бр. 283 (1924): 3.
118. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 4. *Засјава* бр. 284 (1924): 3.
119. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : Предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 5. *Засјава* бр. 285 (1924): 3.
120. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 6. *Засјава* бр. 286 (1924): 3.
121. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 7. *Засјава* бр. 287 (1924): 3.
122. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 8. *Засјава* бр. 288 (1924): 3.
123. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 9. *Засјава* бр. 289 (1924): 3.
124. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. нов. 1924. год.“ 10. *Засјава* бр. 290 (1924): 3.

125. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25.нов. 1924. год.“ 11. *Застава* бр. 291 (1924): 3.
126. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25.нов. 1924. год.“ 12. *Застава* бр. 292 (1924): 3.
127. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25.нов. 1924. год.“ 13. *Застава* бр. 293 (1924): 3.
128. Суботић, К. Даринка. „Савка Суботићка : предавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25.нов. 1924. год.“ 14. *Застава* бр. 294 (1924): 3.

1925:

129. Суботић, Даринка К. *С-а-в-к-а Суботић : ѿвор Даринке К. Суботић - ѿредавање на свечаној седници Матице Напредних Жена 25. новембра 1924. ѿд.* Нови Сад: Застава, 1925.
130. Полит-Десанчић, Михајло. *Како сам свој век ѿрвео.* Београд: Задруга штампарских радника Родољуб, 1925.
131. Инкиостри, Драгутин. *Моја ѿеорија : о новој декоративној српској уметности и ѿеној ѿримени.* Београд: Модерна штампарија Војислава Ненадића, 1925, 19.

1926:

132. Вајферѿ, Ђорђе, ѿпр. *Манифестација у часи српских жена : ѿихов културни рад за 50 ѿгодина: 1875-1925.* Београд: Штампарија М. Карића, 1926, 1-14.

1928:

133. Сазданић-Димовић, Љубица. „Савка др Јована Суботића - приликом 10-годишњице ѿене смрти“. *Политика*, 26.11.1928, 8.
134. Н. Н., „Српске жене за отаѿбину - 25 година Кола Српских Сестара“. *Време*, 13.05.1928, 5.

1929:

135. Поповић, Д.[Душан]. „Суботић Савка“. У: *Народна енциклопедија* књига IV С-III. Приредио Станоје Станојевић, 493-497. Загреб: Библиографски завод, 1929.

1930:

136. Novak, Viktor, прир. „Savka udova Jovana Subotića 1898 nakon smrti Kornelije Ivana Kukuljevića Sankciskoga“. *Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva (1390-1930).* Beograd: Државна штампарија, 1930, 304.
137. Кићовић, Миращ. *Јован Хаѿић (Милош Свеѿић) : књигевна студија.* Нови Сад: Историјско друштво, 1930, 54.

1931:

138. Н. Н., „Пренос посмртних остатака Савке Јов. Суботића одложен за недељу“. *Време*, 23.09.1931, 3.

1933:

139. *Женски ѿокреѿ у Војводини : ѿоводом ѿедесетѿишњице рада Доброѿворне задруге Српкиња Новосаѿкиња.* Нови Сад: Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња, 1933.

1934:

140. Н. Н., „Стогодишњица рођења „мајке народа“ : на данашњи дан, пре сто година, родила се у Новом Саду Савка Суботић једна од највећих наших националних радница“. *Време*, 07.11.1934, 5.
141. Агатовић, Даница. „Постанак и рад Београдског женског друштва“. *Домаћица* бр. 1 (1934): 5.

1937:

142. Марковић, Љубица. „Изложба књига југословенских женских писаца у Дубровнику“. *Женски ѿокреѿ - ѿрјан алијансе женских ѿокреѿа у Краљевини Јуѿославији* бр. 1-2, (1937): 16-21.

1940:

143. Сретеновић, Синиша и Божидар Недељковић-Рочкоман. *Алманах хуманих друштва*. Београд: С. Сретеновић, Б. Недељковић, 1940, 61.

1950:

144. Савић Ребац, Аница. „Савка Суботић“. *Жена данас* бр. 68 (1950): 46-47.

1953:

145. Игњатовић, Јаков. *Райсодија из прошлој српској живоји : мемоари*. Нови Сад: Матица српска, 1953, 459-460.

1972:

146. Ж(Живко) М(Марковић). „Знамените личности Новог Сада: Савка Суботић“. *Весли Музеја града Новог Сада* бр. 4 (1972): 7.

1975:

147. Ђуричковић, Дејан. *Босанска вила 1885-1914 - Библиографија* I и II. Сарајево: Свјетлост, 1975, 158.

1985:

148. Витковић-Жижић, Милена. *Уметнички вез у Србији 1804-1904*. Београд: Музеј примењене уметности, 1985.

1988:

149. Савић Ребац, Аница. „Савка Суботић“. *Студије и оједи* I и II. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1988, 407-410.

1991:

150. *Bibliografija književnih priloga u listovima i časopisima bosne i Hercegovine : 1850-1918*. Sarajevo: Institut za književnost, 1991, 880.

1993:

151. Šljivić-Šimšić, Biljana. „Savka Subotić – the mother of Serbian women’s culture“. *Serbian studies* 7 br. 1 (1993): 69-86.

1995:

152. Немет, Ференц. *Торонџалски ћилим – четврти века ткања у Банату*. Нови Сад: Форум: Музеј Војводине; Зрењанин: ИТ [Индустрија тепиха] Пролетер, 1994.
153. Душковић, Весна. *Србија на светској изложби у Паризу 1900*. Београд: Етнографски музеј, 1995.
154. Софронијевић, Мира. *Даривале су своме ојачању*. Београд: Библиотека града Београда, 1995, 283.

1996:

155. Божиновић, Неда. *Женско ткање у Србији у XIX и XX веку*. Београд: „Деведесетчетврта“ : „Жене у црном“, 1996.

1998:

156. Вулетић, Витомир и др. „Уједињена Омладина српска и друштвени положај жене“. *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, Књ. 2. Београд: Институт за новију историју Србије, 1998.
157. Кумовић, Младенко и др. „Идеја о словенском музеју“. *Од српске народне збирке до Музеја Војводине : 1847-1997 : зборник радова са међународног скупа поводом стопедесетогодишњице Музеја Војводине*. Нови Сад: Музеј Војводине, 1998, 51-61.

2001:

158. Стојаковић, Гордана, Свенка Савић и Мирјана Мајкић. „Савка Суботић“. *Знаменије жене Новог Сада*. Нови Сад: Футура публикације, 2001, 92-93.

159. Столић, Ана. Предговор : „Савка Суботић - Слика једног света“ у *Успомене*, Савка Суботић, 19-28. Београд: Српска књижевна задруга, 2001.

2002:

160. Рајић, Сузана. „Сведочење сапутника“. *Нин – недељне информативне новине* бр. 2673, 21.03.2002, 43-44.

2003:

161. Малуцков, Мирјана. *Ћилимарство Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине, 2003.

162. Идвореан-Стефановић, Братислава. *Ћилим Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине, 2003.

2004:

163. Grujić, Milorad и др. *Vodič kroz Novi Sad i okolinu*. Novi Sad: Prometej, 2004.

2005:

164. *Српска библиографија : књије 1868-1944*. Књ. 17. Београд: Народна библиотека Србије, 2005, 400.

2006:

165. Цветковић, Марина. „Традиција као инспирација у делу Савке Суботић“. *Зборник примењене уметности* књ. 2 (2006), 53-64.

166. Цветковић, Марина. „Допринос Савке Суботић проучавању традиционалне текстилне радности“, *Гласник Етнографског музеја* књ. 70 (2006), 271-289.

167. Радовић, Надежда. „Савка Суботић : Успомене“, *Мисао : лист просветних, научних и културних радника САО Војводине* бр. 27/28 (2006), 30-31.

168. М.(илан) Бреб.(ерина). „Суботић др Војислав“. *Енциклопедија Нове Саде*. Књ. 27, СТО-ТАО (Нови Сад: Новосадски клуб: Градска библиотека, 2006), 188-193.

169. Р(Редакција). „Суботић Дејан“. *Енциклопедија Нове Саде*. Књ. 27, СТО-ТАО (Нови Сад: Новосадски клуб: Градска библиотека, 2006), 193-195.

170. Д.(Душан) П-в (Попов). „Суботић др Јован“. *Енциклопедија Нове Саде*. Књ. 27, СТО-ТАО (Нови Сад: Новосадски клуб: Градска библиотека, 2006), 198-202.

171. Д.(Душан) П-в (Попов). „Суботић Озрен“. *Енциклопедија Нове Саде*. Књ. 27, СТО-ТАО (Нови Сад: Новосадски клуб: Градска библиотека, 2006), 209-210.

172. Г.(Гордана) Стој.(Стојаковић) и Бр.(Бранислав) Ж.(Жорж). „Суботић Савка“. *Енциклопедија Нове Саде*. Књ. 27, СТО-ТАО (Нови Сад: Новосадски клуб: Градска библиотека, 2006), 214-217.

173. Шарац Момчиловић, Вера. *Чија је ово кайа : златом везена олавља Српкиња од Сентандреје до Земуна и од Темнишвара до Ђакова у XIX и првој половини XX века*. Београд: Етнографски музеј у Београду, 2006.

2007:

174. Стојаковић, Гордана. *Наша савременица Савка Суботић* (драмски приказ). Нови Сад: Г. Стојаковић, 2007.

2008:

175. Garić, D.[Dragana]. „Afirmacija univerzalnih vrednosti“. *Građanski list*, 31.01.2008, 22.

2009:

176. Перкович, Елена. „Савка Суботич една забута биографија“. *Руске слово* число 31 (2009): 12.

177. Софронијевић, Мира. *Даривале су своје ошачење - њеменије жене Србије*. Београд: Библиотека града Београда, 2009: 169-170.

2012:

178. Иванић, Делфа [прир. Јасмина Милановић]. *Успомене*. Београд: Институт за савремену историју, 2012: 120-123, 288, 295.

179. Чубрић, Љиљана. „Коло српских сестара“. *Сйоменар - Знамениџе жене срџске*, Београд: Завод за уџбенике, 2012: 103-111.

2014:

180. Стојаковић, Гордана и Светлана Кресоја. *Женска имена Нової Сада – водич за љубиџелье алџернайџивних џура*. Нови Сад: Туристичка организација Града Новог Сада, 2014: 18-20.

2015:

181. Лош, Татјана. „Знамените Српкиње – Савка Суботић, прва председница Кола српских сестара“. *Вечерње новосџи*, 20.05.2015.
182. Савић Ребац, Аница (приредили Мило Ломпар и Ирина Деретић). *Дух хеленсџива* Београд: Службени гласник, 2015: 731.
183. Стојаковић, Гордана и Светлана Кресоја. *Знамениџье жиџельници Нови-Сада: џуџеводиџель для љубиџелей алџернайџивных досџоџримечельносџей*. Нови Сад: Туристическая организация Города Нови-Сад, 2015: 24-27.

2016:

184. Поповић, Филиповић, Славица. „Српска мајка и сестра даровала свом народу веру, љубав и наду : сећање на Савку Субботић, борца у културном и националном покрету српских жена“. *800 џодина срџске медицине* : [зборник радова Шестог научног скупа „800 година српске медицине“]. Нови Сад: Научно друштво за историју здравствене културе у Војводини, Београд: Српско лекарско друштво, 2016: 203-212.
185. Stojaković, Gordana. „Knjiga Srпкиnja, njezin џivot i рад, njezin kulturni разvитак i njezina narodna umjetnost до данас по други пут међу нама : поводом 70-godiшњice од смрти Јелице Belović Bernadџikovski“. *Годишњак Музеја џрада Нової Сада* бр. 11 (2016): 171-184.

2017:

186. Шекарић, Богдан и Катарина Радисављевић. „Етнологија“. *Блаџо из кошинице - од Музеја Маџице срџске до Музеја Војводине*. Нови Сад: Музеј Војводине, 2017, 127.
187. Радисављевић, Катарина. *Насџајање народне умейносџи : случај Покреџа за исџраживање народних џексџилних рукоџворина код Јужних Словена (1870-1914)*. Нови Сад: Музеј Војводине, Београд: Етнографски музеј у Београду, 2017.
188. Радоичић, Чарна и Александра Јованић. „Савка Суботић“. *Храбре жене џуџују кроз време*. Београд: Радионица интеграције, 2017.

2018:

189. Стојаковић, Гордана. *Савка Субоџић : (1834-1918) : жена која нишџа није џређуџала*. Нови Сад : Академска књига, 2018.
190. Марковић, Душанка. *Савка Субоџић : народна мајка*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 2018.
191. Марковић, Душанка. „Савка Суботић - народна мајка“. *Пољоџривредни календар за 2019. џодину*. Нови Сад: Дневник-Пољопривредник, 2018, 32-34.
192. Tomić, Svetlana. „Žene, памћење i историја: autobiografika као suočаванje са прошлошћу i sredstvo за kreирање другачије будућности“ *Sociologija* br. 1. (2018): 376-388.
193. Хаџић, Зорица. „О Савки Суботић или ка хармонији традиционалног и модерног“ : предговор у *Ручни радови - умни радови*. Савка Суботић, 7-17. Нови Сад: Градска библиотека, 2018.
194. Алексијевић, Властоје. „Јован и Савка Суботић“. *Савременици и џосленици Досиџеја Обрадовић и Вука Сџеф. Караџића* : рукописна грађа. [Народна библиотека Србије], 370-380.

BIOGRAPHY AND BIBLIOGRAPHY OF SAVKA SUBOTIĆ (1834-1918) ON 100TH DEATH ANNIVERSARY

Summary

Savka Subotić (1834-1918) was born and spent most of her life in Novi Sad. She comes from the notable Novi Sad family Polit-Desančić. She was educated in Novi Sad, Timisoara and Vienna. She married Jovan Subotić, a doctor of philosophy and law, in 1851. His influence on his wife and the support he gave her in accomplishing her ideas and initiatives was significant. Her initial idea was to create a better world for women. She died in Novi Sad, where she was buried in Uspensko Cemetery, and in 1931 her earthly remains were transferred to the family tomb in Zemun.

This famous Serbian devoted her life and work to promoting Serbian homemade textile manufacture, advocating for the establishment of girls' schools, to educating younger generations, fighting for the rights of women within the family and society, and giving inspirational lectures. Two lectures, which had an international importance, were held in 1910 and 1911 at the Vienna Science Club. Due to her work, known not only to domestic intellectuals, but also beyond, she was elected the first president of the Circle of Serbian Sisters, Serbian People's Women's Union and an honorary member of numerous Serbian charities.

Savka Subotić also left a significant bibliographic documentation of about 150 published works. Of all the works, seven were printed as special editions. Three of them are extracts from the lectures she held in 1903 and 1911 in Belgrade and Vienna. Her most significant work is related to women's handicrafts and folk art. It is a 1904 major publication "On Our Folk Fabrics and Handicrafts". The most extensive works written by Savka were published in the 21st century. They were published by Ana Stolić and Zorica Hadžić. Ana compiled and offered to the public the autobiographical memoirs "Memories" (2001) and Zorica selected Savka's articles, speeches and aphorisms and printed them under the title "Handiworks - Mindworks" (2018). Other works by Savka Subotić have been published in periodicals and calendars such as "Zastava", "Gazette of the Serbian Society of Scholars", "Women's View", "Bosnian Fairy", "Branko's kolo" and others.

Savka Subotić's public appearances were noticed from the beginning. Her first biography was published by the illustrated calendar "Serbian Woman" in 1895, and in 1904 readers learned about her work in numerous magazines of the time (*Bosnian Fairy, Women's View, Housewife, Branko's kolo, Calendar of Matica Srpska*). Articles on Savka and her work can be divided into two periods. Contemporary articles were written by Mihajlo Valtrović, Stevan Popović, Arkadije Varađanin, Jelica Belović Bernadžikowska, Dafna Ivanović, Jaša Ignjatović, Jovan Grčić Milenko, Anica Savić Rebac, Stevan Radić, etc. There is also evidence that foreign magazines also published articles on Savka (Austrian, Czech, Hungarian, British, Portuguese, German, Dutch, American). The works by this famous woman from Novi Sad are an inexhaustible resource for researchers in various fields. That is why Gordana Stojaković, PhD, Professor Biljana Šljivić-Šimšić, PhD, Ana Stolić, PhD, Marina Cvetković, Katarina Radisavljević, MA, Ljiljana Čubrić, Svetlana Tomić, PhD, Zorica Hadžić, MA and others, have published numerous articles on Savka Subotić.

Key words: Savka Subotić, biography, bibliography, handicraft, women's associations

НАРАТИВНИ ТЕКСТИЛ: Пример текстилних предмета из збирке Регионално-интернационалног музеја женске културе (Фирт, СР Немачка)

Сажетак: Наративни текстил чини група предмета који су различити према пореклу, начину израде, улози коју имају у локалној заједници или на глобалном нивоу, али са заједничком одликом приповедања кроз орнаменте. У фокус истраживања различитих дисциплина доспели су кроз женски покрет који се развио седамдесетих година 20. века и који је актуелизовао ручни рад као инструмент кроз који се женама даје глас у изражавању осећања, идеја и запажања, као и у друштваној и политичкој борби. Данас се наративни текстил посматра као место сусрета ручног рада, уметности и активизма, али и као показатељ да текстилна радиност не стагнира у традиционалним обрасцима, већ да се мења и прати потребе савременог друштва.

Кључне речи: наративни текстил, текстилна радиност, женски покрет, квилт, арпиљера, мола.

УВОД

Под наративним текстилом се посматрају текстилни предмети који кроз различите технике израде и декорације „приповедају“ о догађајима везаним за живот појединца и заједнице или преносе друштвене и политичке ставове особа које су их израдиле. У њиховој изради готово увек учествују жене, појединачно или у групи. Употребљавајући „текстил као текст“, ауторке најчешће примењују технике апликације, „пачворка“ (*patchwork*), „квилтинга“ (*quilting*),¹ веза, хеклања и штрикања.² Иако је орнаментика пресудна одредница наративног текстила, акценат се не ставља на вештине ауторки, већ на садржај наратије. Тиме је одређена функција ових предмета која у први план поставља илустрацију сећања или сведочења о личностима и догађајима. Због тога се као алтернативни називи појављују и тестемонијални, меморијални, ангажовани или конфликтни текстил.

Наративни текстил постоји у различитим културама, али се као најпознатије групе ових предмета истичу чилеанске арпиљере (*arpilleras*) и моле (*molos*) које припадају заједници Куна из Панаме. И док се моле ослањају на традиционалне технике и мотиве, арпиљере су настале као вид протеста против политике Аугуста Пиночеа, за време чијег је режима (1973–1990) неколико хиљада људи нестало или лишено живота. Користећи платно, предиво и игле, Чилеанке су своју заједницу и свет извештавале о свакодневним дешавањима и не-станцима чланова својих породица и других блиских особа. Касније се производња овакве врсте текстила проширила и у друге крајеве Јужне и Централне Америке.

Предмети из обе наведене групе налазе се у збирци Регионално-интернационалног музеја женске културе (*Museum Frauenkultur Regional-International*). Поред њих, у раду ће бити представљени и други предмети с истом наративном функцијом, који су настали у Зимбабвеу, Индији, Немачкој, Перуу и Хрватској, и који су одређени термином квилт. У каталожском приказу неки од њих су одређени као дозидњаци³ јер, иако се ослањају на изглед и функцију квилта, не испуњавају услов вишеслојне структуре која га карактерише. Извојено је укупно 14 предмета који одговарају карактеристикама наративног текстила.

Идеја да се ова проблематика представи надовезује се на дискусију о карактеристикама које предмете квалификују за увођење у етнолошке збирке, с намером да се скрене пажња на оне предмете чији друштвени контекст превазилази концепт домаће радиности и који, остајући у оквирима женског ручног рада, присвајају уметничке и друштвено ангажоване елементе.

Посматране врсте текстила су према месту настанка, начину израде, називима и друштвеној улози различити. Ипак, поред наративности, заједничка одредница им је и та што су у фокус истраживања доспели кроз редефинисање улоге и значаја текстилне производње и уметности у оквиру феминистичких теорија и студија рода. Због тога ће бити сагледани не само у оквирима техника производње и декорације, као и орнаментике, већ и у контексту феминистичких истраживања текстилних техника и народне уметности, као и у контексту ангажованог текстила.

ТЕКСТИЛНА РАДИНОСТ У ФЕМИНИСТИЧКОМ И РОДНОМ ДИСКУРСУ

Технике попут предења, ткања, плетења, квилтинга и веза, као и производи њихове употребе саставни су део истраживања рода и систематски се користе у родним конструкцијама. У бројним друштвима и културама девојчице и младе девојке се уводе у своје социјалне улоге управо кроз учење о производњи и декорацији текстила. С друге стране, мушкарци, користећи могућност личног избора у учењу и бављењу, на пример, везом или штрикањем, посебно у савременом друштву, показују свој отпор према нормативном маскулинитету.⁴

Текстилна производња је у својој основи обележена као поље женског рада и у том контексту је у оквиру различитих дисциплина присутно истраживање тема попут: текстилних предмета израђених за личну и за комерцијалну употребу; текстила израђеног у руралним и урбаним срединама, у оквирима личног животног простора или у фабрикама и занатским удружењима; као и текстила постављеног у улогу уметничког и активистичког инструмената за преношење порука.

Последњи наведени аспект почео је да се развија у оквиру феминистичког покрета седамдесетих година 20. века. Женски ослободилачки покрет (*Women's Liberation Movement*) увео је у употребу слоган „Лично је политичко“ (*The personal is political*), те је производња текстила,

³ У музејској документацији су ови предмети означавају термином *Wandbehang*, који се може превести као „дозидњак“.

⁴ Auslander, **Leora**, Deploying material culture to write the history of gender and sexuality: the example of clothing and textiles, *Clio*, 40/2014, <http://journals.openedition.org/cliowgh/716>; DOI : 10.4000/cliowgh.716 (20.08.2019).

поред личне, добила и политичку конотацију. Користећи традиционалне технике, које су до тада представљале парадигму друштвених очекивања од жене, феминисткиње другог таласа су кроз текстил представљале инволвираност политике у приватни живот жена и њихов подређени друштвени положај.⁵ Тако се посебно истакао вез који је као популаран хоби и знање која се учи и у оквиру дома и школе, посматран као приступачан медиј који допире до шире публике него што то чини, на пример, сликарство.⁶ Посебан акценат је стављен на представљање веза као вештине која истовремено улази у поље кућне радиности и уметности, док је у истраживачком дискурсу познавање историје веза изједначено са познавањем женске историје.⁷

Поред веза, у оквиру другог таласа феминизма порасло је интересовање и за квилтингом, кога, такође, карактерише дуалност између кућне радиности и уметности. Ова техника коју су генерације жена употребљавале за израду кућног текстила добила је нови контекст „женских аутобиографија“ и „женске литературе“, које су могле да „испишу“ чак и оне жене које су заправо биле неписмене.⁸ Поред тога, као значајан аспект ових предмета издвојио се колективни рад жена у њиховој производњи. С тим је повезано и редефинисање улоге квилта, који је поменутих седамдесетих година 20. века престао да буде само употребни предмет у домаћинству, већ је постао инструмент кроз који жене изражавају своје друштвене и политички ангажоване ставове. Од тада до данас настало је на хиљаде поменутих предмета са антиратним и патриотским садржајем, порукама које се односе на репродуктивна права жена или подизање свести о различитим друштвено значајним темама. Повезивање заната и активизма настављено је и међу феминисткињама трећег таласа, које су у последњим годинама 20. и на почетку 21. века поставиле вез, квилтинг и друге технике производње и декорације текстила као идеале „новог (редефинисаног) домаћинства“, које велича кућну радиност.⁹

За разлику од оваквог става, истраживања која постављају производњу и декорацију текстила у контекст народне уметности управо наводе проблематичност њиховог посматрања као „женског рада“ или „кућне радиности“, а не уметничког процеса. Ели Батра (Eli Batra) у својој студији о ородњавању народне уметности истиче њену инфериорност у односу на „високу“ уметност и непостојање историје народне уметности, нити проучавања њених различитих

5 Parker, Rozsika, *The subversive stitch. Embroidery and the making of the feminine*, London 2019, IX–XV.

6 Исиџо, 208.

7 Исиџо, 212.

8 Robertson M, Kirsty, *Quilts for the Twenty-First Century: Activism in the Expanded Field of Quilting, Handbook of Textiles*, J. Jefferies, H. Clark и D. Wood Conroy (ур.), London 2014, 3.

9 У контексту друштвено ангажоване текстилне радиности данас се појављује кованица „крафтивизам“ (*craftivism*), преузета из енглеског језика, која садржи речи *craft* (занат, вештина) и *activism* (активизам). Створила ју је социолошкиња и активисткиња Бетси Грир (Betsy Greer) 2003. године, наводећи да крафтивизам представља праксу ангажоване креативности, мотивисане политичким и социјалним разлозима. Неколико година касније Грир је представила три начина деловања кроз крафтивизам: донирање, улепшавање и подучавање узрока кроз стварање. Овај приступ привукао је и друге активисткиње и активисте који су различите занате и вештине повезали са јасно израженом активистичком и феминистичком третинологијом, попут „подизање свести“, „анти-конзумеризам“, „етичка производња“, „помагање угроженима“ и слично. (International Quilt Museum, University of Nebraska – Lincoln: <http://worldquilts.quiltstudy.org/americanstory/engagement/contemporaryactivism> (01.09.2019).

стилова.¹⁰ И док на западу постоји развијена феминистичка теорија уметности, у литератури готово да нема помена о феминистичкој теорији народне уметности.¹¹ Проучавање народне уметности из родне перспективе наводи се као веома важно јер обухвата често занемарену улогу жена у производњи културе.¹²

Феминистичка и родна истраживања допринела су одвајању текстилне радиности од једностраног контекста женског ручног рада и повезала су је с уметношћу и друштвеним и политичким активизмом. У таквој новој истраживачкој атмосфери развило се интересовање за различитим облицима наративног текстила и техника које се користе у његовој изради и декорацији. Истовремено се у оквиру музеја и галерија јавила потреба за прикупљањем и излагањем ових предмета као показатеља развоја још једног правца у развоју женског ручног рада, текстилне радиности и уметности.

НАРАТИВНИ ТЕКСТИЛ

Наративни текстил, како је раније напоменуто, обухвата предмете које повезује одлика „приповедања“ кроз орнаменте, али који се разликују према начину и мотивима настанка, техникама израде и декорације, као и културама за које се везују. У тексту који следи биће приказане карактеристике три групе наративног текстила које се појављују у збирци Регионално-интернационалног музеја женске културе.

КВИЛТ

Историчарка текстила Беверли Гордон (Beverly Gordon) наводи седам категорија у којима текстил има неизоставну улогу. То су: егзистенција; друштвена заједница; социјални и економски односи моћи; знање; естетика; самоактуелизација; лично испуњење и духовност.¹³ Оне нису увек јасно разграничене, већ се често преплићу, те предмети истовремено спадају у неколико категорија. Један од таквих предмета је квилт, чија је првобитна намена покривача била везана за употребу у домаћинству и за даривање у свадбеним обичајима и обичајима око рођења детета. Седамдесетих година 20. века његова улога се померила из приватне у јавну сферу, те је квилт данас један од најзаступљенијих облика друштвено и политички ангажованог текстила.

Под квилтом се подразумева трослојни предмет састављен од горњег декоративног дела, средњег слоја пуњења кога чине памук, вуна или хемијска влакна, док је доњи слој најчешће једноставан комад платна. Слојеви су повезани техником квилтинга, односно прошивања. Првобитно се квилтинг изводио ручно уз помоћ мале игле, док се употреба шиваћих машина за ову сврху усталила тек у последњих неколико година.¹⁴

10 Bartra, Eli (yp.), *Crafting Gender, Women and Folk Art in Latin America and the Caribbean*. Duke University Press 2003, 2.

11 *Исџо*, 2.

12 *Исџо*, 8.

13 Према: Hanson, Marin, *Quilts In Between: The Material Culture of Commemorative Community Patchwork Made for Chinese Adoptees in the US*, докторска дисертација, Leicester 2016, 77. https://www.academia.edu/31634246/Quilts_In_Between_The_Material_Culture_of_Commemorative_Community_Patchwork_Made_for_Chinese_Adoptees_in_the_US (20.08.2019).

14 <http://worldquilts.quiltstudy.org/americanstory/quiltsare/quilting>.

За најаутентичније квилтове се сматрају они украшени техником пачворка, која подразумева исецање делова различитих тканина у геометријске облике, те њихово уклапање и спајање у јединствен орнамент. Сваки такав орнамент се према осмишљеној шеми пришива на горњу површину и са другим, на исти начин добијеним облицима, ствара коначан изглед предмета.¹⁵

Поред пачворка, у декорацији квилтова се употребљава и техника апликације. Она омогућава стварање квилтова са флоралном, зооморфном, антропоморфном и другом фигуралном орнаментиком. Због могућности које техника апликације пружа, често се користи у производњи наративног текстила. Попут целокупне производње квилтова, и апликација се традиционално изводи ручно, али је данас уобичајена употреба шиваћих машина при фиксирању орнамената за горњу површину предмета.¹⁶

Историјат квилта у различитим деловима света повезан је са колонијалном прошлошћу Европе, у коју је овај предмет стигао средином 18. века са истока. Из Европе је пренет у Америку, где су га различите заједнице изложене утицају европске културе прихватиле и укључиле у своју текстилну радиност.¹⁷ Данас је производња квилта путем процеса глобализације, медија, „уради сам“ покрета, те путем различитих уметничких и активистичких пројеката опште раширена текстилна пракса.

Мола

Реч мола у језику народа Куна из Панаме има више значења. Означава текстил, одећу, мушку или женску кошуљу, женску блузу или декорацију за блузу, али и таписерију, односно квилт. Иако се развила релативно касно, крајем 19. века, мола представља једну од окосница културе и идентитета Куна народа.

Производња ових предмета заузима значајан део женске свакодневице још од раног детињства. Девојчице у узрасту од три-четири године подстичу се да се кроз игру упознају са техником шивења, како би већ са седам или осам година могле да осмисле и израде један део моле које праве њихове мајке, баке или друге жене из породице. Како наводи Ели Бартра, шивење мола је и касније стално практикована радња, чак и при путовањима, одласцима у посете, учесовању у различитим сеоским догађајима или моментима доколице.¹⁸

Мола су вишеслојни предмети који се састоје од два до седам слојева текстила. Иако се њихова производња и декорација одређују као апликације, Бартра наводи да је реч о засебној техници, која се заснива на комбинацији цртања, просецања и шивења. Прво се на горњем слоју тканине црта жељени мотив, а затим пажљиво опшива. Са обе стране опшивених линија праве се прорези дужине око 3 милиметра. Просечена ивица се савија за око један милиметар ширине на унутра и зашива за основу, уз одабир одговарајуће боје конца како се шавови не би видели.

15 O'Connor, Eileen, *Stitch a Square of Colour on the Darkness: Reflections on Quilting in Ireland*, *StitchingResistance: Women, Creativity and Fiber Arts*, Solis Press 2014, 90: https://www.academia.edu/11661067/Stitch_a_Square_of_Colour_on_the_Darkness_Reflections_on_Quilting_in_Ireland?email_work_card=title (02.09.2019)

16 <http://worldquilts.quiltstudy.org/americanstory/quiltsare/applique>.

17 Cantrell, Stacy, *Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics: Key Elements in the Evolution of the Contemporary Art Quilt*, магистарски рад, Fairfax 2015, 6–7. https://www.academia.edu/32006864/SCIENCE_TECHNOLOGY_ENGINEERING_ART_AND_MATHEMATICS_KEY_ELEMENTS_IN_THE_EVOLUTION_OF_THE_CONTEMPORARY_ART_QUILT

18 E. Bartra, *n.d.*, 55.

У случају да је предмет сачињен од више слојева текстила, овај процес се понавља на сваком слоју. Моле које имају сложенију орнаментику или укључују више боја имају и компликованији процес израде, па укључују и апликацију, вез и низ финих декоративних детаља.¹⁹

У дизајну мола се запажа организација мотива у четири или осам скупова. Главни мотиви се централно постављају, док се позадина попуњава детаљима, попут линија, кругова и троуглова, који се понављају. Поред орнамената, за изглед мола је важан избор боја које стварају јак контраст. Како би сваки орнамент био што боље приказан, пажња се поклања и педантности у изради, која не зависи само од вештине ауторке, већ и од избора материјала, због чега се бира квалитетан памучни пуплин.²⁰

Иако Куна народ улаже велике напоре да заштити свој традиционалан начин живота, у народној уметности јасно се уочава утицај страних елемената на њихову културну праксу. Мисионари, антрополози и други истраживачи, страни лекари, волонтери, војска и у последње време туристи донели су бројне елементе који су се инкорпорирали у традиционалне наративе моли. Данас се уз моле које приказују биљни и животињски свет локалног подручја или ритуалне и традиционалне социјалне активности, појављују и мотиви попут савремених превозних средстава или ликова из популарне културе и медија.²¹

Арпиљера

Арпиљере представљају врсту наративног текстила пореклом из Чилеа. Настале су у време Пиночеовог режима (1973–1990), као инструмент кроз који су жене указивале на угрожавања и нарушавања људских права и репресију од стране тадашње власти. Користећи остатке тканина, често и делове одеће несталих особа или сопствене одеће, арпиљеристкиње (*arpilleristas*) су кроз дводимензионалне и тродимензионалне орнаменте и технику апликације „приповедале“ о тренутним дешавањима у њиховом друштву. Арпиљере су на почетку стваране у строгој тајности. Посредством једне од тадашњих организација за заштиту људских права *La Vicaría de la Solidaridad* почеле су да се извозе у иностранство како би се пренела и раширила вест о дешавањима у Чилеу. На тај начин њихове ауторке су престале да буду само везиље које у тајности производе арпиљере, већ су постале активне учеснице у протестима против режима, чији је глас привукао пажњу међународне заједнице на тамошњу политичку ситуацију.²²

Израда стандардних арпиљера, како је већ напоменуто, заснива се на употреби остатака тканина, делове одеће арпиљеристкиња и несталих чланова њихових породица, те апликацијама дводимензионалних и тродимензионалних орнамената. Материјал је исецан како би се добили орнаменти који си представљали сунце, облаке, дрвеће, планински ланац

19 *Исџо*.

20 *Исџо*, 61

21 *Исџо*, 63–64.

22 Caldwell, Dayna, The Chilean Arpilleristas: Changing National Politics through Tapestry Work, *Textiles and Politics*, Washington 2012, 4–5.

[https://www.academia.edu/4205282/The_Chilean_Arpilleristas_Changing_National_Politics_through_Tapestry_Work_Textiles_and_Politics_2012_Textile_Society_of_America_13th_Biennial_Symposium_Washington_D.C._\(10.10.2019\)](https://www.academia.edu/4205282/The_Chilean_Arpilleristas_Changing_National_Politics_through_Tapestry_Work_Textiles_and_Politics_2012_Textile_Society_of_America_13th_Biennial_Symposium_Washington_D.C._(10.10.2019)).

Анда или локални урбани простор. Затим су се додавали антропоморфни орнаменти како би се унели елементи акције или драме. За ову врсту текстила је карактеристична и употреба тродимензионалних антропоморфних орнамената прављених од различитих тканина. Како би им се „удихнуо живот“, арпиљеристкиње су користиле своју одсечену косу којом су прекривале главе ових фигура.²³

Ова врста ангажованог женског ручног рада се у каснијем периоду проширила и на друге земље попут Шпаније, Бразила, Аргентине, Велике Британије, Ирске, Немачке, Зимбабвеа, Колумбије, Канаде и Еквадора. Тиме су и теме које арпиљере приказују, поред политичког конфликта, отпора и несталих лица, почеле да обухватају националне историје, заштиту животне средине, борбу нативних заједница за власништво над земљом, демократску транзицију и слично.

ЗБИРКА НАРАТИВНОГ ТЕКСТИЛА РЕГИОНАЛНО-ИНТЕРНАЦИОНАЛНОГ МУЗЕЈА ЖЕНСКЕ КУЛТУРЕ

Регионално-интернационални музеј женске културе један је од 33 светска музеја који се дефинишу као „женски“ и који своју праксу заснивају на родним и феминистичким начелима.²⁴ Основан је 2006. године као део организације Жене једног света – центар за интеркултурално истраживање женске свакодневице и интернационалну размену (*Frauen in der Einen Welt – Zentrum für interkulturelle Frauen alltags for schung und internationalen Austausch. V*), која се већ 30 година бави истраживањем, прикупљањем предмета и публиковањем радова везаних за различите сегменте живота жена и женску уметност у различитим друштвима и културама. Како је оваква пракса настављена и кроз деловање Музеја, предмети који су издвојени као вредни музеализације могу да се сврстају у етнографску музеологију и савремену уметност. Међу њима доминирају различите врсте текстилних предмета.

Текстил који је тема овог рада део је групе предмета прикупљених за потребе изложбе *Умешност и преживљавања (Über-Lebens-Kunst)*, која је организована 1996. године. Овом приликом биће представљено њих 14. Они су производ појединачног или колективног рада и настали су у Чилеу, Панами, Зимбабвеу, Индији, Немачкој, Перуу и Хрватској, у различитим годинама друге половине 20. века. Осам оваквих предмета је одређено као квилт, три као дозидњак, два као арпиљера и један као мола. Сваки од њих носи и посебан назив који су одредиле ауторке.

Сви наведени предмети, поред тога што су регистровани у интерној музејској документацији и публиковани у каталозима изложби, налазе се у међународном дигиталном архиву „Конфликтни текстил“ (*Conflict Textiles*).²⁵

25 *Conflict Textiles*: <https://cain.ulster.ac.uk/conflicttextiles/>

НАРАТИВНИ ОРНАМЕНТИ

Користећи текстил као текст, ауторке су кроз предмете сврстане у ову збирку представиле различите теме везане за заједнице из којих долазе или за њих лично. Посматрајући контекст у који су смештени орнаменти издвојено је неколико мотива око којих се одвија наратив. С обзиром на то да се неки од наратива преплићу, у сваком сегменту ће бити представљени предмети са одговарајућим главним обрасцем, као и они којима је наведени мотив у позадини, како би се пратила могућа „читања“ сваког од њих.

Културно наслеђе и обичајна пракса

Кроз орнаменте три предмета из Панаме, Перуа и Турске приказано је културно наслеђе и обичајна пракса локалног сеоског становништва. На панамској моли је ово главни наратив, док је на остала два предмета инкорпориран у вишеслојну тематику. Мола (Кат. бр. 9) кроз богату орнаментику указује на делове културе Куна народа, попут женске и мушке ношње, плеса, традиционалних инструмента и припреме хране. С друге стране, квилт *Наша судбина* (Кат. бр.14) обухвата свадбене обичаје, који се појављују као само један од различитих мотива. Кроз орнаменте је приказано одвођење младе из родитељског дома на коњу, долазак у младожењин дом и даљи ток прославе. Иста вишеслојност наратива се појављује и на дозидњаку *Наш животи у јулу* (Кат.бр. 6). Кроз активност антропоморфних орнамената и реквизите које користе приказан је део ритуалне праксе, која је инкорпорирана у представу других сегмената живота локалног становништва.

Свакодневица

Квилт *Свакодневно њреживљавање* (Кат. бр. 1) кроз орнаменте илуструје различите свакодневне активности жена у Индији. Оне нису само усмерене на бригу о домаћинству, породици и деци, већ и на слободно време када жене имају прилику да се сусрећу са пријатељицама, баве плесом, сликањем, читањем, куповином и слично. Кроз избор материјала и орнамената детаљно је приказана традиционална одећа коју жене носе у различитим приликама, различити елементи материјалне културе и женског знања, као и телесне технике при активностима попут плеса и предења.

Остала три предмета *Страшћеија њреживљавања*, *Животи у нашем крају* и *Наш животи у јулу* (Кат. бр. 3, 4, 6) односе се на свакодневицу становништва руралног и урбаног подручја Перуа и Колумбије. Кроз аплициране и везене орнаменте ствара се изглед природног окружења, разбијене организације насеља, локалне архитектуре, биљног и животињског света, а затим и свакодневних активности становништва на селу и у граду. Приказане су, на пример, активности око узгоја биљака и животиња, риболов, одлазак у куповину, дечија игра, сцене са пијаци, кројачке радионице, уметничког атељеа и слично.

Опстанак

Квилт *Шџа је свейу йойребно за ойстанак* (Кат. бр. 2) приказује ставове ауторки о елементима неопходним за опстанак, који представљају повезивање природе, социјалних односа, образовања и материјалне сигурности.

Рат

Сцена рата експлицитно је присутна на дозидњаку *Грађански рай* (Кат. бр.11). Кроз аплициране антропоморфне орнаменте приказан је сукоб између хинду и муслиманског становништва у Индији. Иако су орнаменти стилизовани, кроз детаље одевања и украшавања тела јасно се уочавају учесници у сукобу.

Рат се као секундарна тема, односно као узрок главног наратива, појављује и код предмета *Суживој* (Кат. бр. 12) и *Кућа коју смо морали да најуспимо* (Кат. бр. 13).

Женска солидарност

Мотив солидарности приказан је на дозидњаку *Суживој* (Кат. бр. 12), чија се наратива надовезује на претходно поменути предмет *Грађански рай* (Кат. бр. 11), указујући како и поред сукоба муслиманског и хинду становништва у Индији, жене сарађују у свакодневним активностима.

Исти мотив постоји и на квилту *Кућа коју смо морали да најуспимо* (Кат. бр. 13). Кроз имена извезена на премету илустрована је сарадња жена из различитих етничких и религијских група које су само неколико година пре настанка предмета биле у ратном сукобу у Југославији, због којег су ауторке и њихове породице морале да напусте своје домове.

Квилт за свей (Кат. бр. 5) је резултат рада жена из 34 државе. Иако само неколико орнамената експлицитно приказује солидарност, управо број различитих мотива које су приложиле различите женске групе говори о женској солидарности у решавању конфликта и постизања мира у свету.

Миграције, избеглиштво и завичај

На квилтовима који приказују миграције и избеглиштво неодојиво је уплетена и тема напуштеног завичаја. *Кућа коју смо морали да најуспимо* (Кат. бр.13) заснива наративу на изгледу дома пре рата и избеглиштва. Такође, предмет *Слика дома – слика Немачке* (Кат. бр. 10), за доминантан наратив има завичај који су жене из различитих земаља и због различитих разлога морале да напусте. Миграције се као позадински мотив појављују на квилту *Наша судбина* (Кат. бр. 14). Кроз орнаменте је имплицитно приказан процес миграција услед удаје.

Породични односи

Различити аспекти породичних односа садржани су у три квилта. Два квилта из Африке *Невоље йосйоје Румбицаи* (Кат. бр. 7) и *Љубавни најийак* (Кат. бр. 8) говоре о комплико-

ваним односима између супружника. У оба случаја приказане су сцене напуштања супруге због нове партнерке и покушаја супруге да сачува брак уз помоћ особе којој се приписују магијске моћи. Међутим, крај наратије је различит и указује на то како решавање брачних проблема помоћу „љубавних напитака“ може да донесе жељени исход, али и да се заврши трагедијом.

Трећи квилт *Наша судбина* (Кат. бр. 14) показује праксу склапања брака између мушкарца који циљано долазе из дијаспоре у матицу ради проналажења супруге и жена које прихватају такве брачне понуде у нади за бољом будућношћу у иностранству. Нарација на овом предмету је слојевита, те се, поред претходног мотива, односи и на могућу структуру сеоске породице у Турској, обичаје око склапања брака, као и родне улоге унутар породице.

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Представљени предмети пример су једног од праваца развоја текстилне радиности. Иако су технике које се користе у њиховој изради или оне помоћу којих настају декоративни детаљи познати генерацијама жена, у контексту наративног текстила добијају ново значење.

Неки од њих су део устаљене текстилне праксе одређених заједница, попут моле из Панаме, док се други ослањају на изглед традиционалног кућног текстила, уводећи нове технике и постављајући ове предмете у приповедачки контекст. Анализирани текстил показао је да готово сваки од ових предмета садржи неколико наратива који се преплићу. Као главни мотиви око којих се одвија акција издвојени су: културно наслеђе и обичајна пракса; свакодневица; опстанак; рат; женска солидарност; миграције, избеглиштво и завичај; породични односи. С обзиром на то да се они појављују на предметима израђеним у различитим друштвеним и културним контекстима, претпоставља се њихов универзални утицај на живот жена. Сваки од ових предмета илуструје друштвена и политичка дешавања приказана кроз родну перспективу, са циљем њиховог бележења, изражавања личних ставова или протеста. На тај начин текстил, текстилне технике и прибор постају средство за писање женске и друштвене историје уопште.

У контексту музеја значај наративног текстила одређен је прожимањем традиционалних знања, вештина, народне и савремене уметности. Посматрајући га заједно с другим текстилним предметима који су стандардно део музејских збирки, добија се увид у развој текстилне радиности, која није статична и везана само за традиционалне женске вештине, већ напротив, следи промене и захтеве савременог друштва. Због тога је значајно праћење појаве нових облика текстилних предмета, контекста њиховог настанка и употребе, а затим и њихова музеализација, како би се и кроз музејске збирке створила слика о континуитету у преношењу овог знања, које и данас представља сегмент производње културе у којем учествују жене.

КАТАЛОГ

1. Квилт

Назив: „Свакодневно преживљавање“ (*Survival in Daily Life*)

Инвентарни број: 100

Димензије: 113 x 93 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Калиани Прамод Балкришнан (Kalyani Pramod Balkrishnan), Индија, крај 20. века.

На основу правоугаоног облика аплицирани су разнобојни дводимензионални орнаменти који приказују жене у традиционалној индијској одећи током извођења различитих активности. Приказане активности се односе на бригу о породици и деци, одржавање домаћинства, ручни рад, пословне обавезе и слободно време.

2. Квилт

Назив: „Шта је свету потребно за опстанак“ (*What Does the World Need to Survive*)

Инвентарни број: 101

Димензије: 111 x 141 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удужење жена *Quilting Bee*, Херцогенаурах, Немачка, крај 20. века.

На правоугаону основу тамноплаве боје аплицирани су разнобојни орнаменти, распођени у 12 оивичених квадрата. Орнаменти представљају космичка тела, сцене из природе, биљни и животињски свет, сцене из свакодневног живота, стамбене објекте, возила и слично.

3. Арпиљера

Назив: „Стратегија преживљавања“ (*Survival Strategies*)

Инвентарни број: 102

Димензије: 148 x 121 cm

Материјал: памук, вуна

Производња: Удужење жена *Mujeres Creativas*, Лима, Перу, крај 20. века.

На правоугаону основу аплицирани су разнобојни дводимензионални и тродимензионални орнаменти. Дводимензионалним орнаментима представљен је природни амбијент Лиме и њена архитектура, као и различита превозна средства. Кроз антропоморфне тродимензионалне орнаменте представљене различите свакодневне активности становништва. Одређени детаљи су извезени.

4. Арпиљера

Назив: „Живот у нашем крају“ (*Life in Our Province*)

Инвентарни број: 103

Димензије: 86 x 70 cm

Материјал: памук, вуна

Производња: Удужење жена *Gamfacausa*, Колумбија, крај 20. века.

На правоугаону основу аплицирани су разнобојни дводимензионални орнаменти, геометријског, флоралног, антропоморфног и зооморфног карактера, који осликавају сцене из свакодневног живота у сеоској средини. Представљено је природно окружење, архитектура, као и активности становништва везане за узгој биљака и домаћих животиња. Одређени детаљи су извезени.

5. Квилт

Назив: „Квилт за свет“ (*A Quilt for the World*)

Инвентарни број: 104

Димензије: 280 x 330 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удружење жена *Women in One World* уз подршку Габи Франгер (Gaby Franger) и Ранхилд фон Штудниц (Ragnhild von Studnitz), Немачка 1995.

На правоугаону основу аплицирани су разнобојни дводимензионални орнаменти геометријског, флоралног, антропоморфног и зооморфног карактера. Распоређени су у 35 целина. Неки од њих представљају националне заставе, затим симбол мира (бела голубица), помирења (укрштене руке), солидарности (шаке на земаљској кугли) и слично. Међу аплицираним орнаментима се налазе и они распоређени у сцене које симболизују одређене земље учеснице у пројекту израде таписерије, кроз, на пример, карактеристичну архитектуру или традиционалну женску одећу.

У изради делова таписерије су учествовале жене из Америке, Боливије, Велике Британије, Вијетнама, Египта, Еквадора, Зимбабвеа, Индије, Казахстана, Кине, Киргистана, Колумбије, Кукових острва, Летоније, Литваније, Монголије, Мјанмара, Немачке, Норвешке, Осетије, Палестине, Панаме, Папуа Нове Гвинеје, Перуа, Пољске, Румуније, Русије, Тахитија, Тајвана, Турске, Филипина, Хрватске, Чада, Чешке. У целину их је саставила Ранхилд вон Штудниц. Предмет је приказан на Четвртој конференцији жена у Пекингу 1995. године.

6. Дозидњак

Назив: „Наш живот у јулу“ (*Our life in July*)

Инвентарни број: 105

Димензије: 118 x 12cm

Материјал: памук, лан

Производња: Јулиана Демиан (Juliana Demian), Удружење жена *Llullu Co-operative*, Перу, крај 20. века.

На провоугаону ручно ткану основу аплицирани су и извезени различити орнаменти који приказују начин живота у области Кордиљерас у Перуу. Кроз геометријске, антропоморфне, зооморфне и флоралне мотиве приказан је сеоски амбијент, становништво ове области у различитим активностима, попут пољопривредних радова, чувања домаћих животиња, рибарења, плеса и слично.

7. Квилт

Назив: „Невоља госпође Румбидзаи“ (*The Tribulation of Mrs. Rumbidzai*)

Инвентарни број: 106

Димензије: 89 x 162cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удружење жена *Kushings Group*, Зимбабве, крај 20. века.

На правоугаону основу аплицирани су разнобојни дводимензионални и тродимензионални орнаменти, геометријског, флоралног, зооморфног и антропоморфног карактера. Распоређени су у пет целина. Кроз њих је приказана сцена смештена у контекст односа унутар породице и заједнице, као и социјалних и родних улога. „Наративни орнаменти“ приказује жену коју супруг напушта током трајања њених здравствених проблема и проналази нову партнерку. Због тога она помоћ тражи код локалног исцелитеља, кроз чије се интервенције супруг и његова љубавница разбојевају. Након тога се супруг се враћа својој жени.

8. Квилт

Назив: „Љубавни напиток“ (*The Love Potion*)

Инвентарни број: 107

Димензије: 90 x 160cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удружење жена *Runyange Group*, Зимбабве, крај 20. века.

На правоугаону основу аплицирани су и извезени разнобојни дводимензионални и тродимензионални орнаменти, геометријског, флоралног и антропоморфног карактера. Распоређени су у 15 целина. Кроз њих су приказане сцене смештене у контекст односа унутар породице и заједнице. Наративни орнаменти приказују жену, жртву породичног насиља, коју супруг напушта због нове партнерке. Жена убрзо сазнаје да је у другом стању и рађа близанце. Након порођаја, безуспешно покушавајући да обнови везу са супругом, обраћа се старијој жени која припрема љубавне напитке. Међутим, напиток не постиже жељени ефекат, већ супруг због њега умире. Након тога, жена приступа организацији која економски и психолошки оснажује своје чланице.

Овај тип таписерија припада „веја уметности“ (*Weya Art*), односно текстилној техници жена из сеоског подручја Веја у Макони Дистрикту унутар Зимбабвеа. Првобитна *веја* техника је развијена кроз сарадњу локалних становника и немачких волонтерки. Може се примењивати у сликарству, батику, везу и апликацијама.

9. Мола

Назив: „Чување традиције нашег народа“ (*Saving Traditions of Our People*)

Инвентарни број: 108

Димензије: 107 x 92cm

Материјал: памук

Производња: Удружење жена *Kuna Yala*, Панама, крај 20. века.

На правоугаону основу аплицирани су разнобојни дводимензионални орнаменти геометријског, флоралног и антропоморфног карактера. Кроз њих је приказан природни амбијент и различите активности при-

падника Куна народа, попут чишћења пиринча, припремања напитка од кукуруза, рибарења и свирања традиционалних инструмената. На десној страни таписерије су аплицирани орнаменти који представљају три маракас(maracas) звечке. Тело средње звечке приказује заставу Куна народа из периода револуције (1925) против панамске власти. На њој се налази симбол свастике која у локалној митологији представља хоботницу која је створила свет.

10. Квилт

Назив: „Слика дома – слика Немачке“ (*A Picture of Home – a Picture of Germany*)

Инвентарни број: 109

Димензије: 132x 201 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Група тражитељки азила у Немачкој, Немачка, крај 20. века.

На правоугаону основу су аплицирани разнобојни дводимензионални орнаменти, геометријског, флоралног, зооморфног и антропоморфног карактера. Распоређени су у 15 оивчених квадрата. Кроз њих су приказане различите сцене из Немачке, Јерменије, Кине, Осетије, Монголије, Румуније и Вијетнама, одакле долази девет жена које су учествовале у изради таписерије. Неке од представљених сцена су зграда имиграционе службе у Немачкој, изглед села и домаћинстава у Јерменији, Кини, Вијетнаму и Монголији, традиционални монголски плес и одећа, угрожене животињске врсте, попут панда медведа у Монголији и слично.

11. Дозидњак

Назив: „Грађански рат“ (*Civil War*)

Инвентарни број: 109a

Димензије: 183x73cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Сарој Гујарат (Saroj Gujarat), Индија, крај 20. века

На правоугаону основу су аплицирани стилизовани, дводимензионални антропоморфни орнаменти кроз које је представљен међурелигијски сукоб између хинду и муслиманског становништва Индије. Предмет чини целину са инвентарним бројем 109b.

12. Дозидњак

Назив: „Суживот“ (*Living Together*)

Инвентарни број: 109b

Димензије: 188 x 74 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Сарој Гујарат (Saroj Gujarat), Индија, крај 20. века

На правоугаону основу су аплицирани стилизовани, дводимензионални антропоморфни орнаменти кроз које је приказан суживот хинду и муслиманског становништва Индије и то кроз сарадњу жена које припадају овим религијским скупинама. Предмет чини целину са инвентарним бројем 109a.

13. Квилт

Назив: „Кућа коју смо морали да напустимо“ (*The House we had to Leave*)

Инвентарни број: 110

Димензије: 120x 99cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удружење жена *Ariadna Project*, Хрватска, крај 20. века

На правоугаону основу су аплицирани разнобојни дводимензионални и тродимензионални орнаменти, кроз које је приказан природни амбијент и мотив куће. Унутар куће је постављена стилизована опрема за кућу, као и стилизоване антропоморфне и зооморфне фигуре. Кроз њих се ствара увид у изглед дома који су жене, учеснице у пројекту, заједно са својим породицама напуштале током рата у Југославији. Одређени детаљи на орнаментима су извезени. У десном углу таписерије латиничним словима извезена су и имена жена које су учествовале у изради таписерија (Kadira, Soka, Senada, Hajra, Hanumica, Ama, Amara, Marica, Ute), а затим и назив удружења „Ariadna“.

14. Квилт

Назив: „Наша судбина“ (*Kaderimiz - Our Fate*)

Инвентарни број: 111

Димензије: 142x 146 cm

Материјал: памук, хемијска влакна

Производња: Удружење *The international meeting centre for women and girls*, Фирт, Немачка, крај 20. века

На квадратну основу аплицирано је шест малих слика које чине дводимензионални орнаменти геометријског, флоралног и антропоморфног карактера. Кроз њих је пет мигранткиња приказало свој пут из Турске у Немачку. Кроз апликације и вез је представљен свакодневни живот у сеоским срединама, затим венчање са мушкарцима који су прва или друга генерација турских миграната у Немачкој, који циљано долазе у завичај како би пронашли жену. Приказано је и вишедневно трајање свадби, затим селидба и пут у Немачку, те живот у новој породици и новој земљи.

Кат. 1 Квилт – *Свакодневно
йреживљавање*, Калиани
Прамод Балкришнан, Индија,
крај 20. века (фото: Габриеле
Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 1 Quilt – *Survival in Daily
Life*, Kalyani Pramod Balkrishnan,
India, the end of 20c (Photo:
Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 2 Квилт – *Шта је свету
пошребно за
ојсџанак*, Удужење жена *Quilting Bee*,
Херцогенаурах, Немачка, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 2 Quilt – *What Does the World Need to
Survive*, The Women's association *Quilting Bee*,
Herzogenaurach, Germany, the end of 20c (Photo:
Gabriele Franger-Huhle, 1996).

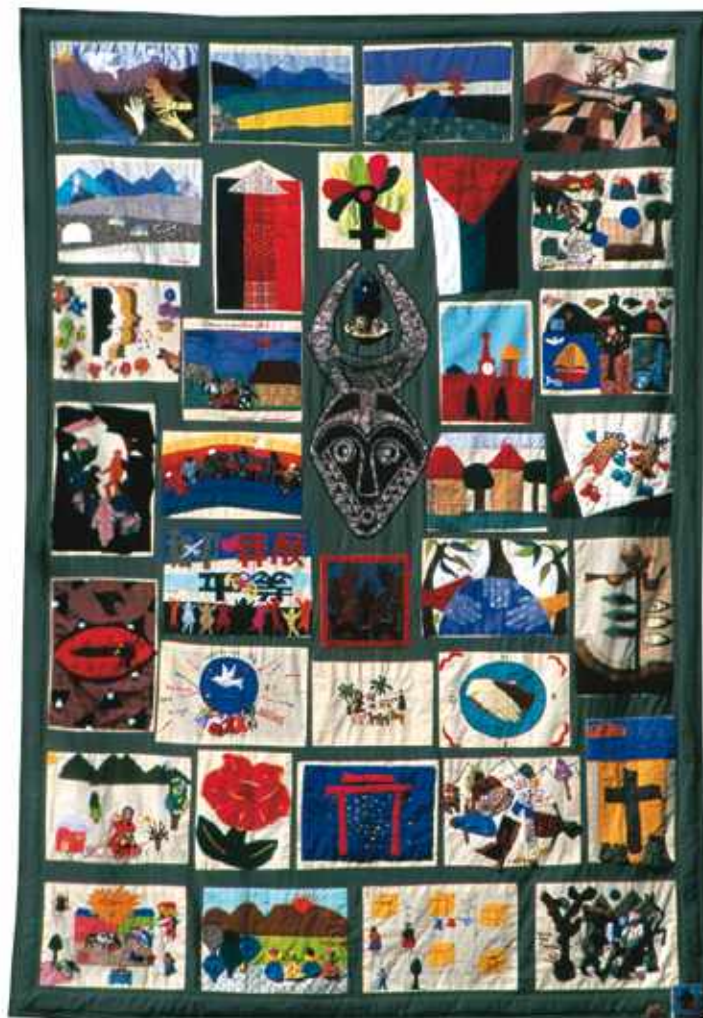
Кат. 3 Арпиљера – *Стратегија преживљавања*, Удружење жена *Mujeres Creativas*, Лима, Перу, крај 20. века (фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 3 Arpillera – *Survival Strategies*, The Women's association *Mujeres Creativas*, Lima, Peru, the end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 4 Арпиљера – *Живот у нашем крају*, Удружење жена *Gamfacauca*, Колумбија, крај 20. века (фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 4 Arpillera – *Life in Our Province*, The Women's association *Gamfacauca*, Colombia, the end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 5 Квилт – *Квилт за свет*, Удружење жена *Women in One World* уз подршку Габи Франгер и Ранхилд фон Штудниц, Немачка, 1995.
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 5 Quilt – *A Quilt for the World*, The Women's association *Women in One World* with help of Gaby Franger and Ragnhild von Studnitz, Germany, 1995
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 6 Дозидњак – *Наш животи у јулу*, Јулиана Демиан, Удружење жена *Llullu Co-operative*, Перу, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 6 Wall Hanging – *Our life in July*, Juliana Demian, The Women's association *Llullu Co-operative*, Peru, the end of 20c
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 7 Квилт – *Невоља јосјође Румбидзаи*,
Удржење жена *Kushings Group*, Зимбабве, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 7 Quilt – *The Tribulation of Mrs. Rumbidzai*,
The Women's association *Kushings Group*, Zimbabwe, the
end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 8 Квилт – *Љубавни најџијак*, Удржење жена
Runyange Group, Зимбабве, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 8 Quilt – *The Love Potion*, The Women's association
Runyange Group, Zimbabwe, the end of 20c
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 9 Мола – Чување традиције нашег народа, Удр-
жење жена *Кипа Yala*, Панама, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 9 Mola – *Saving Traditions of Our People*, The Women's association *Kuna Yala*, Panama, the end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 10 Квилт – *Слика дома – слика Немачке*,
Група тражитељки азила у Немачкој,
Немачка, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 10 Quilt – *A Picture of Home – a Picture of Germany*, a group of women asylum seekers in Germany, the end of 20c
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 11 Дозидњак – *Грађански рат*, Сарој Гуџарат, Индија, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 11 Wall Hanging – *Civil War*, Saroj Gujarat, India, the end of 20c
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 12 Дозидњак – *Суживош*, Сарој Гуџарат, Индија, крај 20. века
(фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 12 Wall Hanging – *Living Together*, Saroj Gujarat, India, the end of 20c
(Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 13 Квилт – *Кућа коју смо морали да напустимо*, Удружење жена *Ariadna Project*, Хрватска, крај 20. века (фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 13 Quilt – *The House we had to Leave*, The Women's association *Ariadna Project*, Croatia, the end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Кат. 14 Квилт – *Наша судбина*, Удружење *The international meeting centre for women and girls*, Фирт, Немачка, крај 20. века (фото: Габриеле Франгер-Хуле, 1996).

Cat. 14 Quilt – *Kaderimiz – Our Fate*, The Society *The international meeting centre for women and girls*, Fürth, Germany, the end of 20c (Photo: Gabriele Franger-Huhle, 1996).

Литература:

Auslander, Leora, *Deploying material culture to write the history of gender and sexuality: the example of clothing and textiles*, *Clio*, 40/2014. <http://journals.openedition.org/cliowgh/716> ; DOI : 10.4000/cliowgh.716.

Bartra, Eli (yp.), *Crafting Gender, Women and Folk Art in Latin America and the Caribbean*. Duke University Press 2003.

O'Connor, Eileen, *Stitch a Square of Colour on the Darkness: Reflections on Quilting in Ireland, StitchingResistance: Women, Creativity and FiberArts*, Solis Press 2014, 87–100. https://www.academia.edu/11661067/Stitch_a_Square_of_Colour_on_the_Darkness_Reflections_on_Quilting_in_Ireland?email_work_card=title

Parker, Rozsika, *The subversive stitch. Embroidery and the making of the feminine*, Bloomsbury Visual Arts, London 2019.

Robertson M, Kirsty, *Quilts for the Twenty-First Century: Activism in the Expanded Field of Quilting, Handbook of Textiles*, J. Jefferies, H. Clark и D. Wood Conroy (yp.), Bloomsbury Press, Лондон 2014, 197–210.

Hanson, Marin, *Quilts In Between: The Material Culture of Commemorative Community Patchwork Made for Chinese Adoptees in the U.S*, докторска дисертација, Leicester 2016. https://www.academia.edu/31634246/Quilts_In_Between_The_Material_Culture_of_Commemorative_Community_Patchwork_Made_for_Chinese_Adoptees_in_the_US

Cantrell, Stacy, *Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics: Key Elements in the Evolution of the Contemporary Art Quilt*, магистарски рад, Fairfax 2015. https://www.academia.edu/32006864/SCIENCE_TECHNOLOGY_ENGINEERING_ART_AND_MATHEMATICS_KEY_ELEMENTS_IN_THE_EVOLUTION_OF_THE_CONTEMPORARY_ART_QUILT

Caldwell, Dayna, *The Chilean Arpilleristas: Changing National Politics through Tapestry Work*, *Textiles and Politics*, Washington 2012. https://www.academia.edu/4205282/The_Chilean_Arpilleristas_Changing_National_Politics_through_Tapestry_Work_Textiles_and_Politics_2012_Textile_Society_of_America_13th_Biennial_Symposium_Washington_D.C

Извори:

Веб странице

International Quilt Museum, University of Nebraska – Lincoln: <http://worldquilts.quiltstudy.org/americanstory/engagement/contemporaryactivism>

International Association of Women's Museums: <https://iawm.international/>

Conflict Textiles: <https://cain.ulster.ac.uk/conflicttextiles/>

NARRATIVE TEXTILE: An example of textile objects from the collection of Museum Women's Culture Regional-International (Fuerth, Germany)

Summary

The narrative of the textile object is contained in its ornaments. Although textiles that women have produced throughout history for various purposes have mostly been, to a greater or lesser extent, embellished, the observation of textiles as a narrative and ornamentation as an alternative to women's dialogue emerged in the 1970s with the development of the second wave of feminism. Special emphasis was then placed on the exploration of embroidery and quilting techniques, the knowledge of which equals the knowledge of women's history. In addition, the attention of researchers was captured by the appearance of objects that relied on traditional textile techniques and household textile forms, but emerged in a different social and political context, with the aim of expressing protests or drawing attention to important local and global issues. Scientific interest in these objects and their use for the same purpose is still relevant today. Also, narrative textiles have captured the attention of world museums and galleries, and now belong in their collections as indicators of one direction for the development of textile crafts and arts in the late 20th and early 21st century. Objects characterized by narrative are also present in the collection of Museum Women's Culture Regional-International. They belong to different groups of textiles, such as quilt, arpillera and mola.

By looking at the ornaments on these objects, it becomes obvious that their narration is generally multi-layered and at the same time points to several topics. The central motifs are: cultural heritage and customs; everyday life; survival; war; women's solidarity; migration, refuge and homeland; family. As these items have been crafted by women from different societies and cultures, it can be noted that these topics have a global impact on women's lives. Also, such outspread of narrative textiles indicate that handiwork and textile craftsmanship are of great importance in modern society, not only as women's craft applied in the private space, but also as one of the instruments which enables the voice of women to echo in the public.

Key words: narrative textile, textile crafts, woman's activism, quilt, arpillera, mola.

ЈЕДАН ПРЕДМЕТ – ЈЕДНА ПРИЧА

Дивна Гачић

СТАРА КАРЛОВАЧКА
ПИЈАЦА – СЛИКА ЈОЗЕФА
ХОХОЛАЦА

Др Гордана Петковић

ЧЕСТИТКА НАСТОЈАТЕЉА
МАНАСТИРА КАРЛОВАЧКЕ
МИТРОПОЛИЈЕ
ПАТРИЈАРХУ ГЕОРГИЈУ
БРАНКОВИЋУ ПОВОДОМ
ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ
СВЕШТЕНИЧКЕ СЛУЖБЕ

Љиљана Лазић

ЖРТВОВАЊЕ ИФИГЕНИЈЕ
– СЛИКА СЕБАСТИЈАНА
БУРДОНА

Душанка Марковић

ТАМБУРИЦА (ПРИМ)
ВАСЕ ЈОВАНОВИЋА

СТАРА КАРЛОВАЧКА ПИЈАЦА – СЛИКА ЈОЗЕФА ХОХОЛАЦА

У фонду Завичајне збирке у Сремским Карловцима налази се слика „Стара карловачка пијаца“. Према запису на блинд раму слику је приложио „славном Магистрату у Карловцима благодарни, његдижњи ђак др Јован Чокор¹, професор Бечког универзитета“. Као поклон карловачког Месног народног одбора слика је приспела у Музеј приликом његовог оснивања 1947. године.

Сигнатура у десном углу (*J. Chocholatz*) сведочи да је слику израдио Јозеф Хохолац (*Josef Chocholatz*, друга половина 19. века – прва половина 20. века), аустријски сликар о коме скоро да нема биографских података. Такође, непознато је када је слика настала – претпоставља се у првим деценијама 20. века.

На слици је представљен амбијент старе карловачке пијаце која се средином 19. века налазила у центру, поред градске чесме. У првом плану приказано је место где се продају лубенице, тезге, продавци и купци груписани у мање групе. С десне стране је чеона фасада куће рађене у рококо стилу (припадала је Стевану Симеоновићу – Чокићу), затим зграда карловачког Магистрата, зидана 1811. године у неокласицистичком стилу. У позадини су насликане две приватне спратне куће, а леви део слике заузима крошња липе. На слици се препознаје претежно реалистички манир уметника, присутан и на његовим другим познатим делима. Поједине партије, нарочито калдрма пијаце у првом плану и небо у горњем делу, урађене су пастозније, ближе принципима импресионистичког схватања светлости и материје.

Пијачни простор се протезао испред Саборне цркве, поред Патријаршијског двора, преко ћуприје Стражиловачког потока, па све до рибе пијаце. Некада су пијачни дани били сваког дана у недељи, а наредбом од 1851. године само суботом. На том простору одржавали су се и годишњи вашари, према писаним подацима од 1870. године четири пута годишње (28. марта, 2. јула, 3. септембра и 21. новембра), у трајању од три дана.

Средишњи део слике заузима данас позната фонтана – чесма *Четири лава*, саграђена 1799. године у част завршетка првог градског водовода, а на иницијативу градског физика/лекара др Јована Живковића да се „Карловчанима у интересу њиховог здравља обезбеди у довољној количини здрава изворска вода“. Чесма је зидана у стилу неокласицизма, од црвеног мермера који потиче из каменолома у близини Печуја у Мађарској. Мермер су обрадили италијански мајстори Ђузепе Априли и Андреј Солар. Централни четвороугаони стуб у коме се налазила водоводна цев завршава се барокном вазом на врху. На све четири стране стуба причвршћене су мермерне плоче на којима су извајане бронзане лавовске главе из чијих чељусти излазе бакарне луле и кроз њих непрекидно тече вода. Стубац је окружен великим базеном за воду, квадратне основе, на постаменту у виду три реда степеница, са оградом од

1 Др Јован Чокор (1885-1945), чувени српски лекар – епидемиолог.

J. Хохолац *Стара карловачка пијаца*, прве деценије 20. века
Уље на платну, 36 x 47,5 cm, Инв. бр. 33СК, У-6

J. Chocholatz *Old Market in Karlovci*, first decades of the 20th century
oil on canvas; 36 x 47.5 cm, inv.no. 33СК, У-6

ланаца повезаних мермерним ступцима. На каменим плочама изнад лавовских глава исписан је латински текст који у преводу гласи – чесма је подигнута за време владавине аустријског императора и краља Фрање II (северна страна), када је митрополит Стефан Стратимировић управљао источно-православном црквом (западна страна), радове је надзирао Магистрат карловачки при градоначелнику Хауку (јужна страна) и при барону А. Женеју, врховном војном заповеднику (источна страна).

Питком водом чесма се напајала са извора на брду Черат а воду до чесме спровео је Димитрије Захарич. Вода је природним падом до чесме стизала кроз керамичке водоводне цеви које су биле укопане на дно тунела (високог 2m и широког 0,80m) који је прокопан испод старог „стакленог“ брега. Улаз у тунел налазио се северозападно од зграде Магистрата (и данас постоји, али није у функцији).

Чесма је обнављана у више наврата – први пут 1858. године, о чему сведочи запис на каменој плочи са јужне стране, затим 1903. године када је премештена на данашње место испред Саборне цркве Св. Николе, а потом 1925. године. Од 1990. године прикључена је на градску водоводну мрежу. Последња опсежна обнова, започета 2007. године, завршена је годину дана касније, захваљујући донацији професора Миодрага Радуловачког.

ЧЕСТИТКА НАСТОЈАТЕЉА МАНАСТИРА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ ПАТРИЈАРХУ ГЕОРГИЈУ БРАНКОВИЋУ ПОВОДОМ ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ СВЕШТЕНИЧКЕ СЛУЖБЕ

Патријарх Георгије Бранковић (1830–1907) један је од најугледнијих архијереја у историји Карловачке митрополије. На патријаршијском трону провео је седамнаест година (1890–1907), током којих је управљао Српском православном црквом у Аустроугарској. Остао је упамћен као велики добротвор, нарочито у области школства. Сматра се да је за српску просвету, за подизање школских зграда и интерната, као и за школовање сиромашне деце, на простору Аустроугарске, издвојио око 1.000.000 круна. Такође, заслужан је за „урбани“ изглед центра Сремских Карловаца, јер је у његово време и захваљујући његовој иницијативи и труду, подигнута већина репрезентативних објеката – Патријаршијски двор (1892–1894), Богословски семинар (1900–1901), Народно-црквени фондови (1902) и Стефанеум (1904).

Георгије (Ђорђе) Бранковић је рођен 1830. у Кулпину, од оца Тимотеја и мајке Јелисавете рођ. Бикар. Школовао се у Сенти, Старом Врбасу, Баји, Нађ-Керешу и Сремским Карловцима, где је завршио Богословију. Зађаконио се на Светог Николу 1855, а следеће године је рукоположен за презвитера и послат у Сенту за капелана свом оцу Тимотеју. Убрзо је постављен за администратора сенђанске парохије. У чин протопрезвитера произведен је 1859. и постављен за проту у Сомбору где је остао до 1882. године. Поред свештеничких дужности учествовао је у раду градске општине, затим Бачке жупаније, као и у раду Народно-црквених сабора. Био је дугогодишњи управитељ Српске учитељске школе у Сомбору (1861–1871), а захваљујући његовом ангажовању је подигнута нова школска зграда. У браку са Јеленом, рођ. племенитом Тешић, имао је троје деце. Супруга му је умрла рано, као и син Милисав и кћерка Анђелија, а једина га је надживела кћерка Милана удата Максимовић. Монашки чин примио је 1882. и исте године је изабран за епископа темишварског. После осам година епископске службе изабран је за патријарха српског и митрополита карловачког. Умро је у јулу 1907.

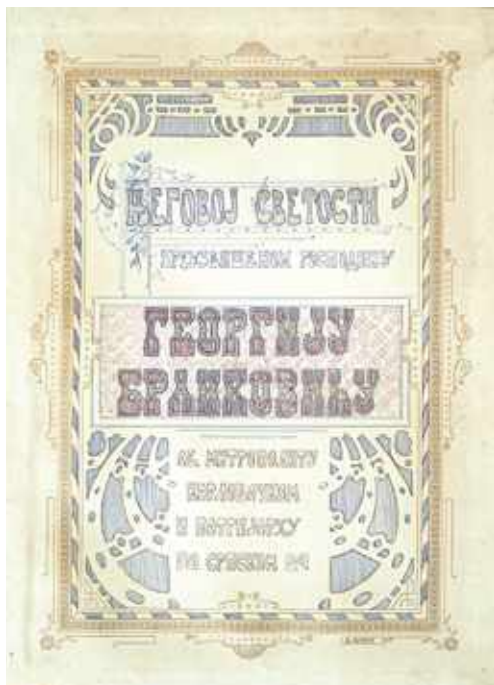
Године 1905, на Светог Николу, патријарх Георгије прославио је педесетогодишњицу свештеничке службе. Том приликом одржана је велика свечаност у Сремским Карловцима. Поводом великог јубилеја патријарх је добио два одликовања – Орден великог крста Леополдовога реда, послат од цара Франца Јозефа, и белу панакамилавку, највиши знак црквенојерархијске власти, од Епископата Карловачке митрополије. Међу бројним званицама били су и настојатељи манастира Карловачке митрополије. Они су у част овог значајног јубилеја поклонили патријарху раскошну Честитку, као знак сећања на велику годишњицу.

Честитка је исписана на квалитетном картону, украшеном златотиском, комбинацијом штампе и рукописа. Текст честитке је на црквенословенском језику, одштампан црвеном бојом, док су

потписи настојатеља манастира исписани црним мастилом. Честитка је укорићена раскошним корицама, обложеним плишем бордо боје, које на предњој страни имају окове од сребра са позлатом. У централом делу предње стране је грб Карловачке митрополије у рељефу, док су на полеђини корица, у средини, у сребрном венцу, утиснуте године патријархове свештеничке службе „1855–1905“.

Предмет је поклонила праунука патријарха Георгија Бранковића, Милана Максимовић из Загреба, приликом отварања изложбе Музеја града Новог Сада приређене поводом стогодишњице патријархове смрти (2007).

Честитка патријарху Георгију Бранковићу

Аутор: Љ. Валић, Сремски Карловци, 1905.

Картон, свила, плиш, сребро, позлата, мастило, штампа, рукопис, 30 x 39,8 cm

Завичајна збирка у Сремским Карловцима

– Историјска збирка, Инв. бр. И-5001

Felicitation to Patriarch Georgije Branković

Author: Lj. Valić, Sremski Karlovci, 1905

cardboard, silk, plush, silver, goldwork, ink, press, manuscript, 30 x 39.8 cm

Homeland Collection in Sremski Karlovci

– Collection of History, inv. no. И-5001

ЖРТВОВАЊЕ ИФИГЕНИЈЕ – СЛИКА СЕБАСТИЈАНА БУРДОНА

Међу 150 слика које су данас део легата др Бранка Илића (Збирке стране уметности Музеја града Новог Сада) налази се и репрезентативно дело француске уметности 17. века – слика *Жртвовање Ифигеније*. Ову слику је, као рад непознатог аутора, др Илић 1954. године откупио од породице Јеврема Симића, предратног југословенског посланика у Ватикану. Дело је атрибуисано Себастијану Бурдону тек 2002. године, приликом посете француског историчара уметности Пјера Розенбера Новом Саду. Убрзо је установљено да у Музеју Фабре у Монпељеу постоји и припремни цртеж за новосадску слику из 1660. године, чиме је слика и хронолошки идентификована.

Себастијан Бурдон (1616–1671) припада групи најзначајнијих француских сликара 17. века. Био је сликар који је поседовао изванредан таленат, велико практично и теоријско знање у домену сликарства. Рођен је у хугенотској породици која се бавила уметничким занатима. Своју каријеру је формирао у Паризу, Бордоу, Тулузу, Венецији и, понајвише, у Риму где је стекао репутацију сликара који веома вешто уме да подражава стилове познатих мајстора. У његовом стваралаштву су преовлађивала два утицаја: барокни стил Пјетра да Корtone и класицизам Николе Пусена. Слика *Жртвовање Ифигеније* из Музеја града Новог Сада, настала у седмој деценији 17. века, представља врхунац Бурдоновог сликања у маниру римског високог барока. Ову тему је мајстор сликао два пута, па се, осим у Новом Саду, истоимени ликовни рад налази и у Музеју лепих уметности у Орлеану (1645).

Прича о жртвовању Ифигеније представља један од античких митова који су имали велики утицај на европску књижевност, уметност, филозофију и теорију религије. Иако је, према миту, судбина Ифигеније била блиско повезана са Тројанским ратом, њено жртвовање се не помиње код Хомера. Тек су каснији грчки трагичари, а потом и римски песници, увели ту тему у књижевност. Као најважнији извори каснијег приказивања Ифигенијине приче, из богате античке књижевне традиције издвајају се два имена: Еурипид (*Ифигенија на Аулиди*) и Овидије (*Метаморфозе*). У њиховим верзијама мита, грчку принцезу и Агамемнонову кћерку Ифигенију, пред сам чин добровољног жртвовања, спасила је богиња Артемида, заменивши је кошутом. Управо је тај тренутак приказан и на слици из Илићевог легата. Међу бројним ликовима, распоређеним око жртвеног камена, препознају се краљ Агамемнон, његова жена Клитемнестра и син Орест, јунаци Ахил и Одисеј, краљ Менелај и врач Калхант. Присутне су и фигуре војника и слугу, који композиционо надопуњују слику. Митолошка тема, динамично постављена композиција, импостација фигура, типови лица и представљени реквизити типични су за онај део Бурдоновог стваралаштва који се ослањао на стил Пјетра да Корtone.

За историјско-уметничку науку, ово дело представља један од најважнијих примера штафелајног сликарства из последње фазе каријере француског мајстора, чија се животна прича завршила 1671. године. Оно представља и огледало Бурдоновог умећа да умешно примени стил који је у 17. веку имао све мање присталица у француским уметничким круговима.

Себастијан Бурдон
Жртвовање Ифигеније, око 1660.
 Уље на платну, 220 x 170 cm, Инв. бр. ЗСУ-36
 Sebastien Bourdon
The Sacrifice of Iphigenia, ca. 1660
 oil on canvas; 220 x 170 cm, inv. no. ЗСУ-36

ТАМБУРИЦА (ПРИМ) ВАСЕ ЈОВАНОВИЋА

Један од инструмената који се везује за војвођанско поднебље и Нови Сад јесте тамбура, а тамбуру у Војводини свирали су и свирају сви: Срби, Мађари, Роми, Хрвати, Русини, Буњевци, Шокци, Словаци и др. Тамбура је жичани инструмент чији назив потиче од речи „тн” или „денбар” (персијски) и „тамбур” (арапски) у значењу жица. У Србији, за тамбурашке инструменте, срећу се и називи панд(з)ора, пажора, баглама, бодлук, шаргија, саз, чунар, базук, самица, дангубица, бисерница. Назив прим има латинско порекло.

Тамбурашки оркестар чине музичари који свирају на тамбурама различите величине. Најмања тамбура по величини јесте прим, бисерница, јер ниже звуке који су прави музички бисери. Прим производи високе тонове на пет жица, од којих су прве две једнаке и дају исти тон.

Три тамбурице чувају се у Одељењу за етнологију Музеја града Новог Сада. Једна је припадала Стевану Лалићу из Бечеја, а на двома су некад музицирали чувени новосадски тамбураши и композитори Марко Нешић и Васа Јовановић.

Васа Јовановић (Нови Сад, 13. 01. 1872 – Ковиљ, 21. 06. 1943) је био тамбураш, капелник, композитор, аранжер, музички педагог, мелограф, певач... Рођен је у сиромашној породици Јовановић, од оца Стефана и мајке Марије рођ. Котуровић. Након смрти оца, са мајком се пресељава у Ковиљ где се мајка преудала за ковиљског месара и власника кафане Тимотија-Тиму Пушића. У кафани се Васа први пут сусреће са тамбурашком музиком. Свирати најпре учи сам, а потом одлази у Сремску Митровицу код Ота Крчмара, професора музике, где се упознаје са нотама. Једно време наставник му је био тада најпознатији учитељ тамбуре, Драгутин Хрузе. Диплому уметника стекао је у Дрездену од тамошњег музичког друштва. Свирао је у Првом српском тамбурашком, певачком и концертном збору „Србобран”. Лично је основао оркестар „Бели орао” са којим је пропутовао велики део Европе промовишући српски народни мелос и културу. Једно време чланови оркестра били су Марко и Милева Нешић са којима је био у пријатељским односима. Снимио је неколико грамофонских плоча. Био је ожењен. Са супругом Јелисаветом рођ. Паунић имао је четворо деце: кћерку Даницу и синове Константина, Милоша и Милутина. Највише података о њему оставио је у две књиге Бошко Брзић.

Захваљујући поклону Бошка Брзића из Будисаве тамбурица Васа Јовановића стекла је статус културног добра и обогатила збирку народних музичких инструмената Музеја града Новог Сада. Израдио ју је Бела Трупел из Новог Сада око 1920. године. Од њеног настанка до музејских витрина, ова тамбурица је променила више власника. Након смрти тамбураша, његова кћерка Даница и зет Радован Пенић тамбуру су продали Петру

Стојшину из Ковиља који је научио да свира баш од Васе Јовановића. Петар је био члан Тамбурашког оркестра пензионера у Новом Саду. Када је престао да свира Петар је тамбурицу продао другом Петру, такође Ковиљчанину. Био је то Петар Ћосић који је свирао тамбурицу у месном АКУД „Лаза Костић“. Од Ћосића тамбурицу је откупио поменути АКУД, а захваљујући увиђавности бивших председника овог Друштва, Петра Виђиканта и Бошка Брзића, тамбурица је доспела у Музеј.

Тамбурица Васе Јовановића која се чува у Музеју израђена је од белог јавора. Труп и врат су из једнога, а глава врата је резбарена од другог комада дрвета. Корпус (труп) тамбурице је овалне, пљоснате форме, врат је дугачак у црно обојен с предње стране, а на глави врата су металне виолинске чивије с детаљем од кости крем боје на крају. Има укупно пет чивија, односно пет жица од којих две жице недостају. Предња страна тамбуре декорисана је аплицирањем, интарзијом и перфорирањем. На горњем делу аплициран је тамно смеђи фурнир неодређене форме, заштитни знак мајстора Беле Трупела. Ин-

Тамбурица (прим) Васе Јовановића

Ковиљ, крај друге деценије 20. века

Занатска израда; дрво, жица, фурнир, слонова кост,
метал, седеф, кожа

Радионица Беле Трупела у Новом Саду

Дуж. 65 cm; шир. 14,5 cm; вис. 4 cm; Инв. бр. Е-1662

Одељење за етнологију – Збирка духовне културе (музика)

Поклон: Записник 01-904 од 12.11.2014. године

(Књига улаза 5061/1)

Prim Tamburica of Vasa Jovanović

Kovilj, late 1910s

handcrafted; wood, strings, veneered wood, ivory,
metal, mother-of-pearl, leather

Bela Trupel workshop in Novi Sad

l: 65 cm; w: 14.5 cm; h: 4 cm, inv. no. E-1662

Ethnology Department – Collection of Intangible Culture (Music)

Gift: Record No. 01-904, Date: 12 November 2014

(Entry record book 5061/1)

тарзија је рађена са разнобојним (црвена, црна, тамна и светло смеђа) делићима дрвета у виду овалне линије уз ивицу и у виду зракастог дела на дну трупа. Интарзијом седефа украшени су врат и глава тамбуре. Украси су у виду тачака, стилизованог четворолистног цвета и флоралне гране. Гласњаче, отвори за испуштање тонова, избушене су али у необичној форми. Наиме, уобичајено је да на примовима постоје 19 или 21 отвора. На овом приму избушено их је 25 у распореду $7 + 7 + 5 + 5 + 1$. Горњи отвори ($7 + 7$) служили су за испуштање високих тонова, а доњи ($5 + 5$) за испуштање средњих тонова. Према речима примаши Зорана Бугарског Брице, број и распоред отвора јасно указују да је инструмент прављен за великог мајстора тамбураштва. Од осталих украсних делова на тамбури су обе кобилице урађене од говеђе кости које служе уједно и као ојачање, а на дну је преко кости, постављено парче црвене коже. Преко коже и кобилица налажу жице. На полеђини трупа некада је био залепљен плиш (недостаје) који је служио да тамбура мање клизи у рукама тамбураша. На предмету постоје назнаке рестаураторских радова, нарочито на доњем делу трупа. Уз тамбурицу је и крем боје трзалица од говеђег рога.

Тамбурицу, иако релативно кратко у музејском фонду, публика је имала прилику да види у три наврата. На изложби Сећање на Јанику Балажа која је била постављена у Музејској збирци Културног центра у Врбасу (2015), затим у истом простору на поставци Етно-кутак у Градском музеју у Врбасу (2016) и на изложби *Хајде, брајџе, куйи свайџе – српска свадба* у Музеју Града Новог Сада (Збирка стране уметности, 2017). Аутор све три поставке била је Душанка Марковић.

ПРИКАЗИ

Др Агнеш Озер

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ НОВОСАДСКИ
ФОТОГРАФСКИ АТЕЉЕИ

Гордана Буловић

ИЗЛОЖБА СВЕ ЋЕ ТО НАРОД
ПОЗЛАТИТИ

Др Татјана Бугарски

ХАЈДЕ, БРАТЕ, КУПИ СВАТЕ –
СРПСКА СВАДБА – ИЗЛОЖБА
МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Вук Обрадовић

ИЗЛОЖБА КОЈЕКУДЕ КАРАЂОРЂЕ

Др Агнеш Озер

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ БЕЛЕЖНИК
КАРЛОВАЧКЕ ПРОШЛОСТИ ЈУРАЈ
РАШКАЈ (1880–1950)

Љиљана Лазић

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ СЛИКАР
ПРВЕ СРПСКЕ АРМИЈЕ – ВАСА
ЕШКИЋЕВИЋ

Др Гордана Петковић

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ НОВИ САД -
СЛОБОДАН ГРАД. 270 ГОДИНА ОД
СТИЦАЊА СТАТУСА СЛОБОДНОГ
КРАЉЕВСКОГ ГРАДА

Љиљана Лазић

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА
КОЛЕКЦИЈА УНИКАТНЕ
КЕРАМИКЕ

Милена Врбашкић

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА
МАЈСТОРИ СЕВЕРА : ДЕЛА
ХОЛАНДСКОГ И ФЛАМАНСКОГ
СЛИКАРСТВА У ЗБИРЦИ СТРАНЕ
УМЕТНОСТИ

Љубица Дабић / Ljubica Dabić

ИЗЛОЖБА СРБИЈА 1914 – 1918.
НЕМОЈТЕ НАС ЗАБОРАВИТИ

Петар Ђурђев / Petar Đurđev

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ ДАН ЗА
ИСТОРИЈУ – 9. НОВЕМБАР 1918.
ГОДИНЕ. 100 ГОДИНА ОД УЛАСКА
СРПСКЕ ВОЈСКЕ У НОВИ САД

Јелица Ђурчић

- АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА
НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ
- АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА
НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ
- ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА
НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ
- ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА
НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ

Љиљана Лазић

- ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ
САДА У 2017. ГОДИНИ
- ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ
САДА У 2018. ГОДИНИ

Reviews

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ *НОВОСАДСКИ ФОТОГРАФСКИ АТЕЉЕИ*

Изложба више кустоскиње Иване Јовановић Гудурић, с насловом *Новосадски фотографски атељеи*, већ самом својом темом спада у област која привлачи не само стручњаке, већ и шири круг посетилаца Музеја града Новог Сада. Отворена крајем 2016. године привукла је пажњу од самог отварања, не само као изложба, већ и са серијом предавања која су се бавила темом Новосађана и Новог Сада на фотографији. Не постоји музејска збирка која је толико присутна на свим изложбама које се баве разним аспектима историје града. Стога, обрада и презентација аутора и атељеа у којима су настале фотографије убраја ову изложбу у ред музеолошких синтеза. Ивана Јовановић Гудурић је изложбом указала и на сам развој фотографије као документарног медија, а с посебном пажњом је обрадила и улогу фотографије у стварању новог животног стила у којем репрезентација друштвене класе и припадност одређеној друштвеној групи долази у први план. Кроз ову изложбу, поред општих информација, може се пратити и појава фотографије у Новом Саду, од 1854. године, када Георгије Кнежевић отвара први, стални фото атеље у граду. Тада започиње увођење „нове друштвене и културне праксе“, с којом се и Нови Сад укључује у модерне светске токове. На изложби се не бележе само појава фотографије и фотографи, већ у посебним поглављима обрађују се сви познати новосадски фото атељеи и њихове фотографије у збиркама Музеја града Новог Сада. С карактеристичним снимцима, који на себи носе, не само информацију о техничкој опремљености новосадских фотографа у периоду од 1854. до 1914. године, већ и естетски приступ појединих фотографа портретној фотографији као распрострањеном фотографском жанру, посетилац је добио и својеврсни преглед друштвене историје Новог Сада.

С обзиром на то да су велика имена новосадске фотографије, од Кнежевића, Рехницера и Сингера, поред људских модела и фотографисања у атељеима, снимали и у екстеријеру, сам град Нови Сад, изложба је допуњена снимцима Новог Сада, из збирки фотографија и старих разгледница Историјског одељења Музеја града Новог Сада, а поводом Дана града, 1. фебруара 2017. године.

Изложба више кустоскиње Иване Јовановић Гудурић *Новосадски фото-графски атељеи* и својим обимом и монографским каталогом који допуњује изложбу допринос је музеолошкој обради и сагледавању тако важне појаве као што је фотографија, као и друштвеној и општој историји Новог Сада.

ИЗЛОЖБА СВЕ ЋЕ ЋО НАРОД ЋОЗЛАЋИЋИ

У склопу пројекта *Немојте нас заборавити*, посвећеног обележавању стогодишњице Првог светског рата, Музеј града Новог Сада, Војни музеј Београд и Народни музеј Шабац приредили су изложбу *Све ће ыо народ ыозлаћићи*. Аутори изложбе су виши кустос Гордана Буловић, музејски саветник др Мирко Пековић и кустос Бранислав Станковић. У Галерији Народног музеја Шабац, изложбу је 1. децембра 2017. године отворио др Мирко Пековић.

Блаћоје је још донекле ћоворио: „Све ће ыо народ ыозлаћићи!“

После је окренуо на: „Све ће ыо ыеби Бој ылаћићи!“

Најослећку се ыройије и ыу скоро умре.

А њећов син ырима издржавање из инвалидској фонда и – ыроси!

Можеће му, ако хоћеће, угелићи.

Ово је мој ырилој!

1882.

Лаза Лазаревић, *Све ће ыо народ ыозлаћићи*

Велики рат је обележило дуготрајно ратовање, страховита разорна моћ оружја за уништавање људских живота, велика смрт на ратишту, трајна онеспособљавања људи за рад... Стога се још у току самог рата јавила тежња да се разумним деловањем ублаже људске страхоте, те се почело са оспособљавањем инвалида за мирнодопски живот. Тако су Врховне команде Савезничких држава поклањале велику пажњу раду на оспособљавању инвалида. Овај процес започињао је још при лечењу у болници, пошто је постојала најбоља могућност да се утврди за који се посао инвалид може припремити. Оваква врста реедукације имала је за циљ да инвалиде оспособи за самосталан живот и привреди врати један део изгубљене радне снаге. Српска влада је у Бизерти формирала Инвалидски одред где су инвалиди обучавани у различитим занатима за које су били физички способни. О инвалидима су се старали Министарство војно, преко Команде резервних трупа и британски *Serbian Relief Fund*. Већ 1917. покренута је школа за неписмене инвалиде, по том је организована занатска обука у радионицама, а убрзо је започето са реедукацијом лакших инвалида за пољопривредне радове.

Француски капетан Албер Ороф, заједно са српским научником Веселином Чајкановићем, покренуо је августа 1917. године Штампарију српских инвалида. У њој је у почетку радило 20 инвалида, међу њима они који су већ имали искуства у штампарству, али и они који су се тек обучавали за овај занат.

Сви српски слепи и глуви инвалиди сабрали су се у Бизерти ради реедукације. Бригу о њима преузео је Вељко Рамадановић који је децембра 1917. године оформио *Школу за слеће и ѓлуво-неме Србе у Бизерти*, где су слепи обучавани да читају Брајево писмо, а глуви да комуницирају читањем са усана. Рамадановић је самостално израђивао сва неопходна учила.

Како држава није водила прецизну статистику о бројности инвалидске популације, тако се сматрало да број признатих ратних инвалида представља 10% укупне популације ратних инвалида која се процењивала на око пола милиона људи.

Инвалидско питање Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца/ Југославија покушала је да реши преко Министарства за социјалну политику, односно Дирекције инвалида, доношењем закона 1925. године. Међутим, мањкавост овог закона огледаласе у томе што је законодавац предвиђао само новчану помоћ као једини вид бриге о инвалидима. Недостајале су организације за помоћ инвалидима, по овом питању иницијатива је била слабо развијена, а изостала је и ефикасна помоћ државе, па су ратни инвалиди и њихове породице били лишени сваке хумане и друштвене акције. Тако је материјална накнада за инвалиде, која би требала да представља бригу државе, као знак признања и захвалности својим најбољим грађанима, у ствари представљала милостињу. Овде треба да се дода и чињеница да су ионако мале инвалидине слабо исплаћиване, а касниле су и по неколико година. Стога, није било чудно што се највећи број инвалида рата могао срести на улици, где су као просјаци пропадали у беди.

Здравствена заштита била је слаба и недовољна, бањско лечење инвалида неадекватно решено, а питање набавке протеза, ортопедских ципела и осталих ортопедских помоћних средстава, овај закон није јасно дефинисао. Смањен је број ортопедских државних радионица и сем ортопедског завода у Београду и у Загребу, других није било. Готово да није било државних и хуманих школа за оспособљавање инвалида.

Може се рећи да је дискриминација инвалида између два рата настала као последица ниске социјалне свести друштва, сукоба између разних инвалидских организација, као и због незаинтересованости друштвене и политичке елите за решавање судбине особа са инвалидитетом. Такође, овоме треба додати и традиционалне предрасуде о инвалидима као непотребном „терету“ за породицу и друштво. О њима се друштвена заједница односила као о „кљастим и богаљастим“.

Поред Удружења ратних инвалида (УРИ), деловале су још и „Лига инвалида“, „Клуб официра ратом осакаћених“, а постојала је и организација „Удружење осакаћених ратника за решење инвалидског питања“. По закону, ове инвалидске организације биле су приватне институције, тако да су њихови међусобни сукоби умањили могућност инвалида да се заједнички боре за повољније решавање њиховог питања.

Удружење ратних инвалида исплаћивало је новчану помоћ члановима организације који су редовно плаћали чланарину, потом су били у обавези да сиромашним инвалидима поделе изношену одећу, обућу и постељину које им је упућивало Министарство војске и морнарице, а део хуманитарне помоћи односио се на отварање кухиња за угрожене.

Отварањем Дома ратних инвалида 1935. године у Београду, делимично је решен проблем њиховог привременог боравка у престоници током лечења. Смештај и исхрана у Прихватилишту за пролазне инвалиде, како се та институција службено звала, могли су користити инвалиди из унутрашњости, њихов боравак био је ограничени на три дана, имали су право на бесплатну здравствену заштиту, а услуге су могли користити само чланови УРИ са плаћеном чланарином и то једном месечно.

Особе са инвалидитетом су тако биле препуштене повременој или системској помоћи милосрдног рада. По овом питању, рад изузетних жена: Мирке Грујић, Делфе Иванић и Мабел Грујић, вредан је сваког дивљења.

Мирка Грујић је иницирала отварање првог Инвалидног дома у Краљевини СХС, марта 1919. Кроз њега је за годину и по дана прошло око 3000 српских инвалида који су били лепо неговани и отпуштани кући са потребним помагалима, оделом, рубљем и обућом. У њему је маја 1920. отворена Занатска школа где су инвалиди били обучавани обућарском, кројачком или абацијском занату. Рад овог дома је обезбеђен захваљујући великим донацијама из Америке.

На самом почетку Првог светског рата, бригу о српској сирочади, самохраним породицама, као и српским ђацима и студентима, организује Мабел Грујић, оснивањем Српског болничког фонда *Serbian Hospital Fund* и Српског потпорног фонда у Лондону, које су подржали пријатељи српског народа у Великој Британији, али и у земљама Комонвелта (Канада, Аустралија, Нови Зеланд, Индонезија, Индија, Јужна Африка).

После повлачења преко Албаније, у Атини је Мабел Грујић формирала одбор *Wounded Relief Committee* за спасавање рањеника и српске деце избеглица уз велику помоћ Српског потпорног фонда из Лондона. Одбор је радио у Атини и Солуну. За то време Делфа Иванић, у САД, Великој Британији и Француској прикупља средства и помаже и збрињава сиромашне српске избеглице, а такође организује слање пакета српским војницима заробљеним у немачким и аустроугарским логорима.

Након рата обнавља се рад Кола српских сестара где су Делфа Иванић, Мабел Грујић и Мирка Грујић наставиле свој хуманитарни рад. Отварају и опремају домове за ратну сирочад, недораслу децу, која су остала без храниоца, често и без оца и без мајке... Њих око 500.000. Новчана средства које је Српски фонд за помоћ прикупљо, дељена су према потребама, као сталне месечне пензије ратној сирочади, самохраним мајкама, војним инвалидима и повремене помоћи ратним невољницима. Од помоћи која је стизала у одећи и обући Коло је успело да одене преко 16.000 особа само у току једне године. Месечну пензију примало је у почетку више од 2.400 деце ратне сирочади, 5 студената инвалида, 15 ученица Дома средњих школа, 26 самохраних мајки. Број оних који су примали помоћ се повећавао из године у годину, па је при Колу српских сестара формирана посебна секција која се старала само о овим пословима.

Подизањем домова за децу без родитеља бавио се још један велики хуманитарац, Џон Фротингам. Одмах после завршетка Великог рата помогао је да се у Србији отвори петнаест занатских школа и сазидају три соколска дома у Јужној Србији. Основао је и новчано помагао Дом сирочади у Врању. Такође је основао и Орфелинат – Дом ратне сирочади у Сремским Карловцима, 1919. године.

Током свих ратова које је Србија водила у 20. веку, инвалиди су неоправдано потиснути из колективног сећања, друштво и држава нису се на примеран начин одужили њиховом страдалиштву, а ни до данас нисмо утврдили тачан број ових невољника. Наш задатак је да их не заборавимо.

Изложбу је пратио каталог у коме је текст штампан на српском и енглеском језику, а такође и на Брајевом писму, прилагођен слепим и слабовидим особама.

ХАЈДЕ, БРАТЕ, КУПИ СВАТЕ – СРПСКА СВАДБА ИЗЛОЖБА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА, АУТОРКЕ ДУШАНКЕ МАРКОВИЋ – ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ -

Изложба Музеја града Новог Сада „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“, чији је аутор музејски саветник Душанка Марковић, била је постављена у изложбеном простору Збирке стране уметности од 23. фебруара до 18. априла 2017. године. Она представља резултат комплексног приступа теми, а поред саме изложбе пројекат је обухватао и активности које су на другачији начин представиле традицију Срба у Војводини повезане са свадбеним обичајима. Душанка Марковић је и аутор публикације „Српски свадбени обичаји у Војводини“ која прати концепцију изложбе и идејни је аутор и сценариста филма „Без јабуке барјак се не вије – српска свадба у Срему“.

Свадбени обичаји су честа тема етнографских текстова, те о њима постоји бројна литература. Такође, у музејским збиркама постоје бројни предмети који су везани за свадбу и често се излажу на музејским изложбама. Ипак, избор самог свадбеног ритуала и читавог комплекса свадбених обичаја за тему музејске изложбе није уобичајен у музејској пракси. Просторни и временски оквири излагања су широко постављени, па се приказ српске свадбе креће у распону од значења у традицијском патријархалном друштву, до симболичке употребе појединих елемената у савременом периоду.

У фокусу изложбених сегмената најважнији су били елементи свадбеног ритуала, са брижљиво одабраним експонатима изложеним у форми сценских приказа. Као посебни сегменти приказани су обичаји пре венчања: упознавање момка и девојке, припрема девојачке спреме, позивање сватова, као и обичаји који су пратили спремање младе на сам дан свадбе. У изложбеном простору посебно се истицао приказ црквеног венчања, изведен као комбинација илустративног фото-материјала и оригиналних експоната. Међу обичајима након венчања представљени су: појава накоњчета, бацање сита, улазак младе у кућу и убрађивање невесте.

На изложби је представљено преко 300 оригиналних предмета из музејских збирки, уз предмете који су у приватном власништву. Такође, изложба је илустрована са преко 200 брижљиво одабраних фотографија. Изложбени експонати су изабрани и груписани по функцијама у свадбеном ритуалу. Међу предметима који су на овај начин представљени нашле су се венчане чаше, невестински венци, чутуре, обредни хлебови, музички инструменти и комплети и делови ношње и накита. Иако карактеристични за свадбу, ови предмети истовремено указују и на повезаност обичаја са свим осталим аспектима културе у којој се користе: економским, друштвеним, религијским, као и о естетским вредностима и идеалима.

Усмереност ка публици и представљању различитих сегмената духовне културе и народне уметности исказала се и у организовању пратећих програма. Током трајања изложбе организована су „музејска прела“, својеврсне едукативне радионице у којима је учествовала ауторка изложбе, као и демонстратори традиционалних вештина. У овим програмима су, између осталих, наступали извођачи традиционалне музике на народним инструментима (гајдама, фрули, тамбури). Поред промоција новијих публикација о свадбеним обичајима, организована су и предавања о варијантама овог сегмента културе које су карактеристичне за друге делове Србије.

Осим друштвеног, културног и религијског значаја склапања брака, ауторка није пропустила да скрене пажњу на љубав као његову основу, те су уз изложбу приређене песничке вечери уз љубавну поезију и музику.

Публика и медији показали су интересовање за овакву врсту презентовања културног наслеђа како у току трајања изложбе, тако и на пратећим програмима. Ауторкин приступ обичајима као комплексном скупу симбола и традиције показао је да је овој неисцрпној, класичној етнолошкој теми могуће приступити на оригиналан и занимљив начин.

ИЗЛОЖБА КОЈЕКУДЕ КАРАЂОРЂЕ

Поводом 200 година од убиства српског војводе Карађорђа, Музеј града Новог Сада и Војни музеј, Београд, приредили су у Збирци стране уметности Музеја града Новог Сада изложбу под називом *Којекуде Карађорђе*. У оквиру отварања изложбе изведен је сценско-музички комад „Карађорђе, којекуде“ у извођењу глумаца: Ивана Вучковића, Небојше Милосављевића, Младена Милића и солисткиње Милице Цонић. Аутори изложбе су виши кустос-историчар, Гордана Буловић из Музеја града Новог Сада и музејски саветник др Мирко Пековић из Војног музеја, Београд.

Посетиоцима ове изложбе омогућено је да виде музејске предмете који до сада нису излагани и по први пут су доступни јавности на територији АП Војводине. Изложбу *Којекуде Карађорђе*

чини преко 70 експоната хладног (сабље, јатагани и ножеви), ватреног (пушке, кубуре и пиштољи система паљења на кремен, цеви топова), борбеног и украсног (статусног) оружја као и оружни прибор. Да би експозиција била још ближа поводу, односно обележавању два века од убиства Карађорђа, у једној четвртини простора издвојено је лично оружје знаменитих личности Првог српског устанка, униформа регулаша као и пет реплика устаничких застава. Изванредну допуну изложеном материјалу представљају портрети Карађорђа, радови Уроша Предрића, Јована Бјелића и Всеволода Гуљевића, портрети знаменитих српских војвода тог доба, радови Лукијана Бибића и непознатих аутора, литографије Анастаса Јовановића, као и већи број акварела с темом ратника из 19. века. Изложена су и два рада Милића од Мачве – *Вожд на Мишарском бегему* и *Рајни савет*

Вожда уочи Мишарске бишке, те три скулптуре Карађорђа – радови Јована Пешића, Ђорђа Јовановића и Ђорђа Лазића – Тапше.

Изложбу је пратио и каталог под називом *Вожд Карађорђе ошаци Србије*. Изложба *Којекуде Карађорђе* свечано је отворена 7. јула и за посетиоце је била отворена до 5. септембра 2017. године.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ БЕЛЕЖНИК КАРЛОВАЧКЕ ПРОШЛОСТИ ЈУРАЈ РАШКАЈ (1880–1950)

Изложба кустоса средње генерације Музеја града Новог Сада др Гордане Петковић, посвећена је карловачком грађанину др Јурају Рашкају, јавном бележнику, адвокату и друштвено ангажованој особи. Како је ауторка изложбе навела, повод за ову комплетну изложбу није само ангажман у догађајима током формирања југословенске државе, већ његова улога у свакодневици Сремских Карловаца, мирном, али не и безначајном сремском граду.

Јурај Рашкај је на крају Првог светског рата постао члан Одбора Народног већа у Сремским Карловцима, тада већ као „виђенији грађанин“. Након привременог, изабран је за сталног члана Већа, где је био активан као један од потпредседника Одбора народног већа и члана Одбора за народну војску и Политичког одбора. У периоду између два светска рата обављао је дужност крајевског јавног бележника, био је оснивач Месног одбора Црвеног крста и члан Соколског друштва. Он и његова супруга водили су богат друштвени живот и живели живот добростојећих грађана Сремских Карловаца, са својим кругом пријатеља који су исто били познати и виђени Карловчани. О класичном грађанском животу сведоче и њихове ствари, предмети покућства и лични предмети, бројна писана и сликовна сведочанства, слике, портрети, фотографије, делови њихове одеће, албуми, споменари, лични употребни предмети фине домаће и стране израде. Саставни део изложбе су и предмети које су наследили чланови породице Људевита Ауера, приправника Јураја Рашкаја, који је оженио Ану Пољак, рођену сестру Шанде, супруге Јураја Рашкаја. Људевит Ауер је потицао из породице с дубоким карловачким коренима, који су са још више нити везивали породицу Рашкај за Сремске Карловце, с обзиром на то да се радило о угледној карловачкој породици немачког порекла. Људевит Ауер, члан Народног одбора и уредник *Гласника Народног већа*, који је штампан у Сремским Карловцима у новој држави, био је не само адвокат, већ и јавни бележник, а касније и министар у југословенским владама.

Изложбе које приказују породичну оставштину личности које су обележиле живот једне средине, као што је изложба др Гордане Петковић с бројним атрактивним изложбеним предметима, допринос су упознавању друштвеног живота Сремских Карловаца.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ *СЛИКАР ПРВЕ СРПСКЕ АРМИЈЕ – ВАСА ЕШКИЋЕВИЋ*

У оквиру обележавања стогодишњице Првог светског рата, у склопу пројекта *Немојте нас заборавити*, Музеј града Новог Сада, Војни музеј, Београд и Српска читаоница у Иригу, а поводом стопедесетогодишњице од рођења српског сликара Васа Ешкићевића приредили су изложбу *Сликари Прве српске армије Васа Ешкићевић*. Аутори изложбе су виши кустос Гордана Буловић и музејски саветник др Мирко Пековић.

Васа Ешкићевић је рођен у Иригу 13. јануара 1867. године, а преминуо је 3. фебруара 1933. у Новом Саду. Похађао је берберски занат у Иригу, а потом и у Новом Саду до 1884. године. Након одласка у Београд, радио је као помоћник код позоришног власуљара Араничког. Сликарске студије започео је приватно у Бечу 1887. године, у атељеу Јосифа Фалте. Добио је руску државну стипендију, те је 1893. године наставио школовање у Русији, у Петрограду. Уписао је Државну уметничку школу, а потом приватни уметнички институт кнегиње Тенишеве. Редовни студент Императорске академије уметности у Петрограду је постао 1900. године, у класи проф. Иље Јефимовича Рјепина (историјски жанр) и Франца Рубоа (ратни жанр). Звање академског сликара и сребрно одличје стекао је 1908. године. Када је букнуо Први светски рат, преко Одесе и Ренија Дунавом је стигао у Србију и одмах поднео молбу војном министарству да се распореди као ратни сликар. Распоређен је у Руски инжињерски одред који је био стациониран у Ђуприји, јер је знао руски језик. Након слома 1915. године прешао је с војском Албанију и стигао у Скадар, одакле одлази у Рим и Париз. Поново се вратио на Крф одакле га упућују за ратног сликара у Прву армију. Након пробоја Солунског фронта, дошао је с војском у Нови Сад и ту је остао до смрти, радећи као наставник уметности. Излагао је на изложби ратних сликара у Новом Саду 1919, на

изложби ликовних уметника из Београда у Сомбору 1921, на Петој југословенској уметничкој изложби у Београду 1922, на самосталној изложби у Великом Бечкереку 1926, на Шестој југословенској уметничкој изложби у Новом Саду 1927. и самосталној изложби у Суботици 1930. године. Био је члан Друштва српских уметника Лада, на чијим изложбама је излагао од 1910. Радио је и на црквеном сликарству.

Изложбу дела Васе Ешкићевића је 27. октобра 2017. године, у Збирци стране уметности у Новом Саду, отворио др Слободан Бјелица. На изложби су презентовани радови Ешкићевића који се чувају у Музеју града Новог Сада, Војном музеју у Београду, Српској читаоници у Иригу и Спомен збирци Павла Бељанског. Изложба је реализована и уз свесрдну помоћ колекционара и власника слика: породице Јефтић, Зорана Радића, Јована Мандића, породице Грујић, Миодрага Обрадовића, Бориса Србиновског и Тонија Малбашића.

На изложби је приказано 36 радова сликара из свих фаза његовог ставралаштва, као и 2 лична предмета (касета и палета за боје). Осим слика с ратном тематиком, које су у власништву поменутих музеја, изложене су и слике из приватних колекција које до сада нису излагане, а за које сматрамо да ће допринети ревалоризацији доприноса Ешкићевића српском сликарству с почетка 20. века. Изложбу *Сликар Прве српске армије Васа Ешкићевић* пратио је и изузетан каталог с текстовима аутора, Милета Игњатовића и Бранислава Јовичића.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ НОВИ САД - СЛОБОДАН ГРАД 270 ГОДИНА ОД СТИЦАЊА СТАТУСА СЛОБОДНОГ КРАЉЕВСКОГ ГРАДА

Музеј града Новог Сада је, 1. фебруара 2018. године, обележио још једну значајну годишњицу у историји свог града. Наиме, поводом Дана града приређена је изложба под називом *Нови Сад - Слободан град, 270 година од стицања статуса слободног краљевског града*, ауторке др Агнеш Озер, музејске саветнице.

Значајне годишњице увек су добра прилика за подсећање на историјат развоја Новог Сада. У таквим свечаним моментима често се чује устаљено мишљење да је Нови Сад „млад град“, што историјске чињенице и потврђују. Насеље настало као мостобран крајем 17. века, преко пута Петроварадинске тврђаве, на другој страни реке, називано је Bruckschantz, Ratzendorf, Ratzenstadt и Петроварадински шанац. Чинили су га, углавном, војници – Срби граничари, али и трговци и занатлије. Насеље се убрзано развијало као урбана средина и напредовало захваљујући бројним предиспозицијама. На првом месту то је погодан географски положај који карактерише излаз на реку и укрштање путева, затим развијено занатство и трговина. Напредак места пратио је и пораст броја становника, а поред Срба ту су се насељавали и Немци, Мађари, Јевреји, Грци, Јермени и Цинцари. Мозаик настао националном и верском разноликошћу, крајем 17. и у 18. веку, и данас је једна од основних карактеристика Новог Сада. „Зато се не треба чудити храбрости становника Петроварадинског шанца (...) да затраже од римске царице и краљице Угарске Марије Терезије, мада их је то коштало новаца, да њихово насеље промовише у ранг слободног краљевског града“ – констатовала је ауторка у пратећем каталогу изложбе.

Царица Марија Терезија је, 1. фебруара 1748, издала Повељу којом се Петроварадински шанац уздиже у ранг слободног краљевског града. Истовремено, царица је донела одлуку о промени назива насеља, које се од тада зове Нови Сад (на латинском Neoplantae, на мађарском Uj-vidégh и на немачком Ney-satz). Елибертациону повељу новосадски грађани су платили 80.000 рајнских форинти. Заузврат град је добио своју територију (19.000 катастарских јутара, касније 29.000 катастарских јутара) и уживао привилегије као што су опрост од тридесетине, право на издавање пасоша, употребу воштаног печата, право да се убиру, у варошку благајну, дажбине и државни терети на целој градској територији. Право да уређује своју градску власт огледало се у избору, сваке друге године, градског судије, 12 градских сенатора и градских чиновника. Тада је одређен и грб града који се, нешто модификован, користи и данас.

О раду првог Магистрата, доношењу и главним одредбама Статута и избору органа власти, ауторка др Агнеш Озер је детаљно писала у каталогу изложбе.

У годинама после добијања статуса слободног краљевског града Нови Сад се убрзано развијао. Четрдесет година касније уводи се и функција градског начелника, тако да су начелник и судија бирани по систему паритета, наизменично између православних и католика.

Један век касније, током Буне, у јуну 1849. године, Нови Сад је био готово потпуно уништен у бомбардовању града од стране мађарске војске. После тога је уследио дуготрајан период обнове, а потом и економског развоја, који је био подстакнут проласком железничке пруге Будимпешта – Земун, изградњом првог железничког моста преко Дунава, првих фабрика, електричне централе и увођењем јавног градског саобраћаја (електричног трамваја). Овај развој накратко су прекинули светски ратови, између којих је Нови Сад био, у периоду од 1929. до 1941, седиште Дунавске бановине. После ослобођења 1944. Нови Сад је постао управни, административни, образовни и културни центар АП Војводине, а тај статус је задржао до данашњих дана.

Развој Новог Сада, од његових почетака до данашњих дана, на изложби и у пратећем каталогу, представљен је уз помоћ прворазредних докумената, планова, фотографија и предмета који су део богатих збирки Музеја града Новог Сада и других градских установа. Др Агнеш Озер је, као врстан познавалац политичке и друштвене историје града и дугогодишњи музејски радник, овом изложбом још једном потврдила своје место у новосадској научним и стручним круговима.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА КОЛЕКЦИЈА УНИКАТНЕ КЕРАМИКЕ ОДЕЉЕЊА ЗА САВРЕМЕНУ УМЕТНОСТ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Током 2018. године Музеј града Новог Сада је обљежио важан јубилеј – 55 година од оснивања Одељења за савремену уметност Музеја града Новог Сада, познатијег под називом Завичајна галерија. Тим поводом је 13. фебруара 2018. године у простору Збирке стране уметности отворена изложба *Колекција унікалне керамике Одељења за савремену уметност Музеја града Новог Сада*. Ауторка изложбе је музејска саветница др Јелена Бањац која се већ 16 година предано бави изучавањем новосадске ликовне сцене друге половине 20. века.

Након низа успешних изложби на којима су представљени опуси познатих новосадских уметника, као и део богатог материјала Одељења, ауторка је публици презентovala драгоцену и ретко излагану колекцију уникатне керамике која се чува у Музеју града Новог Сада. Главнина ове колекције је настала и набављена за Музеј током последње трећине 20. века, захваљујући тадашњим кустосима, историчарима уметности Мирјани Џепини и Милошу Арсићу. На изложби су, стога, презентовани реномирани новосадски керамичари који су током поменутих деценија били на врхунцу свог стваралаштва: Драгољуб Аџић, Аранка Мојак, Љубиша Петровић, Владислав Рајчетић, Злата Марков Барањи, Миодраг Недељковић, Олга Николић, Ана Попов, Марина Поповић и Марина Сујетова Костић. Настали у периоду од 1963. до осамдесетих година 20. века, изложени предмети су већином израђени од мајолике и, делимично, од каменине и порцелана. Публика је тако имала прилике да види керамопластике из ране фазе стваралаштва Драгољуба Аџића, међу којима се посебно истиче целина *Човек и сунце*, компонована из 28 делова.

Публици је посебно био атрактиван *Хороској* Аранке Мојак, керамичка целина коју чини 12 засебних симболичких елемената изразите рељефности. Значајну пажњу су привукли и радови *Розејџа* Љубише Петровића, керамичке птице и групе фигура Владислава Рајчетића, *Косијури* Злате Маркови Барањи, геометријски пано *Сам* Миодрага Недељковића, као и, нешто модерније, *Композиције* Марине Поповић, израђене од каменине.

Поставку је пратио двојезични стручни каталог у којем је др Јелена Бањац подсетила на историјат формирања Одељења, као и саме колекције керамике. У тексту је дат преглед новосадске уметничке сцене на којој су заступљени керамичари деловали. Сваком од њих ауторка је посветила и посебно поглавље уз обиље биографских података и стручних коментара. На крају текста уследио је и детаљан каталошки преглед изложених радова који су представљени и квалитетним илустрацијама мр Владимира Червенке и Феђе Киселичког. Публикација коју је ауторка припремила чиниће основу и незаобилазну литературу за свако даље истраживање ове теме, а изузетна поставка остаће забележена као један од најзначајнијих догађаја на новосадској културној сцени 2018. године.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА ЉИЉАНА ЛАЗИЋ, МАЈСТОРИ СЕВЕРА : ДЕЛА ХОЛАНДСКОГ И ФЛАМАНСКОГ СЛИКАРСТВА У ЗБИРЦИ СТРАНЕ УМЕТНОСТИ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Збирка стране уметности Музеја града Новог Сада обележила је педесету годишњицу (1968–2018) изложбом ликовних дела холандских и фламанских мајстора *Мајстори Севера*. Аутор изложбе, која је трајала од 7. јуна до 15. септембра 2018. године, и пратећег каталога је Љиљана Лазич, музејски саветник, искусни стручњак средње генерације, носилац више награда, која се у претходном раду бавила веома разноврсним темама, реализујући запажене ауторске изложбе и публикације (*Сецесија у Новом Саду*, *Пайирни тхеатар*, *Јерменска црква – избрисана башићина*, и др.). Овога пута, предмет обраде и излагања била су 34 дела (33 слике и једна графика) која је 1966. године др Бранко Илић, новосадски лекар, градоначелник и колекционар, најзначајнији дародавац Музеја, поклонио заједно са осталим предметима своје личне збирке. Ауторка је, како сама у уводу каталога *Мајстори Севера* саопштава, желела да изнова преиспита историјско-уметнички значај овог дела Илићевог легата, с намером да стручној и широј јавности у земљи и иностранству презентује релативно непознат ликовни фонд. Сегмент Илићеве колекције којим се ауторка бавила садржи радове истакнутих низоземских (холандских и фламанских) сликара XVII и XVIII века, попут Корнелиса де Воса, Хендрика ван Балена, Питера Класа, Јустуса Сустерманса, Класа Моленара, Питера Мулијера млађег, Филипа Тидемана, Јана ван Хујсума и Франса Франкена млађег. У избору су заступљена и дела непознатих маниристичких мајстора XVI столећа, копије Филипа Вувермана и Мелхиора Хондекотера, као и најзначајнијих мајстора низоземског Златног века: Рубенса и Рембранта.

Поставка изложбе урађена је класично и зналачки. Током трајања изложбе одржавана су стручна вођења и предавања. Уводни део изложбе

садржао је меморијални део посвећен дародавцу, др Бранку Илићу и његовој породици. У предмет изложбе посетиоце је уводила литература коју је дародавац поседовао и користио при набавци овог дела своје колекције, изложена у једној од витрина. Ликовни материјал којем је посвећен преостали део, постављен је у одговарајућој опреми са потписним и описним легендама које омогућавају публици да и без стручних тумачења стекне елементарна сазнања. У току трајања изложбе приређен је и пратећи програм: два стручна тумачења ауторке поставке и пројекције три документарна филма (*Илићева збирка; Рембрант – Час анаџије; Караваџо*).

У пратећем каталогу ауторка је најпре сумирала претходна истраживања, затим је разматрала оскудне податке о набавци дела, који су преданим радом претходних и садашњег кустоса ове збирке стално допуњавани релевантним подацима, да би потом изнела садржај колекције, извршила њено вредновање из различитих углова, и, на крају, пре каталошког дела у којој је сваком од дела посвећен засебан текст, изнела досадашњи рад на мерама њихове заштите. Ауторка се пажљиво ослања на претходна сазнања, објективизујући тешкоће које су имали сви који су се бавили овим делом колекције др Илића, без изузетка, попут недостатка архивске грађе и недовољно поузданих извора о претходном власништву. Закључујући, ауторка скреће пажњу на то да је за коначну валоризацију овог вредног дела збирке неопходна њихова даља промоција којој је циљ да се привуче пажња релевантних специјализованих стручњака из иностранства. Изложба и каталог *Мајстори Севера* у којој је овом сегменту Илићеве збирке посвећена концентрисана пажња чине важан корак у том правцу.

ИЗЛОЖБА: СРБИЈА 1914–1918. НЕМОЈТЕ НАС ЗАБОРАВИТИ

Као завршетак успешне сарадње Музеја града Новог Сада, Војног музеја Београд и Народног музеја у Шапцу, а поводом обележавања 100 година од завршетка Првог светског рата, у 2018. години ауторски тим Гордана Буловић, виши кустос – историчар, др Мирко Пековић, музејски саветник и Бранислав Станковић, кустос – историчар приредили су изложбу под називом *Србија 1914 – 1918. Немојте нас заборавити*. Изложбу је 19. октобра 2018. године у Атријуму централне зграде Музеја града Новог Сада на Петроварадинској тврђави отворио управник Војне болнице Петроварадин пуковник др Братољуб Бркљача.

Ова изложба је завршетак пројекта под називом *Немојте нас заборавити*, започетог још 2014. године. Реч је о ретроспективи досадашњег рада овог ауторског тима који је са по једним пројектом годишње (прављењем изложби, штампањем књига, снимањем документарних филмова, држањем трибина), обележио 100 година од Великог рата.

Први светски рат је најдраматичнији период српске историје и највећа прекретница у прошлости свих учесника. Историјске димензије овог рата најнепосредније изражавају

атрибути „први“ и „светски“, односно „велики“. То је рат са новим обележјима непознатим дотадашњој историји ратовања. Велики рат никако није био само сукоб оружаних снага, већ рат који је најнепосредније погодио и становништво чији су губици готово изједначени са губицима војника у борби.

На отварању изложбе пројектована је седмоминутна 3D анимација Великог рата, са посебним акцентом на Српски Санитет. Анимација је пројектована на фасади зграде Музеја града Новог Сада на Петроварадинској тврђави.

У нешто више од четири месеца трајања изложбе посетиоци су могли да виде изузетне реконструкције израђене по оригиналним нацртима. Урађено је и приказано: болничка барака Прве хируршке пољске болнице у Драгоманцима, удлага за ногу др Михаила Петровића, носила, волујска кола, импровизовани апарат – буре за депедикулацију (уништавање ваши и гњида парењем одеће), санитетска двоколица, од прућа плетени кревети, самар за лежећег и седећег болесника и друго.

Презентоване су фотографије ратног фотографа Ристе Марјановића, слике ратних сликара Михаила Миловановића, Драгомира Глишића, Богосава Војиновића – Пеликана, Владимира Бецића, Милоша Голубовића и Петра Раносовића. Путем видео и фото записа било је презентовано и преко 500 фотографија и 200 графика наших ратних фотографа и сликара, које се искључиво баве тематиком Српског санитета.

Међутим, оно што представља посебан куриозитет ове изложбе је изузетан број оригиналних предмета, како из збирки ова три музеја, тако и из приватних колекција. Највећи део изложеног музејског материјала, медицинске, хируршке и зубарске опреме, апотекарских посуда, ордења и повеља, затим архивалије попут дописница, писама, ратних дневника, по први пут је представљен у јавности у Новом Саду.

Из приватних колекција, по први пут, презентовани су лични предмети ратног добровољца и инвалида Милана Вакањца, које нам је за ову изложбу љубазно уступила његова ћерка Слободанка Милетић из Новог Сада. Из Пастеровог завода у Новог Сада на изложби су се нашли предмети из вредне колекције ове установе. Изложени су предмети које су у својој лекарској пракси користила три лекара, браћа Симоновић, сви учесници Великог рата, од којих је Светислав био и лични лекар Краља Петра I Карађорђевића у Балканским и Првом светском рату. Рад на изложби је стручно и научно помогло Научно друштво за историју здравствене културе Војводине.

Патњу и страдања, жртве, хуманост, подвиге и патриотизам које је прошла, дала и испољила српска војска, а са њом и њен војни санитар током Великог рата, не треба никада заборавити, и на тим колективним и појединачним примерима треба градити етику за будућност.

Изложбу је пратио каталог *Србија 1914–1918. Санитет* са текстом на српском и енглеском језику.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ *ДАН ЗА ИСТОРИЈУ – 9. НОВЕМБАР 1918. ГОДИНЕ, 100 ГОДИНА ОД УЛАСКА СРПСКЕ ВОЈСКЕ У НОВИ САД*

У години обележавања стогодишњице од победе у Првом светском рату, Музеј града Новог Сада је организовао пригодну изложбу са називом: „Дан за историју – 9. новембар 1918. године, 100 година од уласка српске војске у Нови Сад“. Ова изложба је чинила важан део прославе стогодишњице од присаједњења Бачке, Барање, Баната и Срема Краљевини Србији. Велика историјска искушења и страшни бојеви на Церу, Колубари, Мачковом камену, Црном врху, Добруци, Кајмачкалану и Солунском фронту, концентрациони логори за цивиле, несташнице хране и епидемије нису ослабили нити уздрмали жељу и наду за националним ослобођењем и уједињењем. Поменуте борбе и победе, утемељене на страшној људској жртви цивила и војника, створили су морални и политички капитал који ће омогућити да у новембру 1918. године вишевековне тежње и снови о слободи постану јавна.

После пробоја Солунског фронта, капитулације Бугарске уследио је и преврат у Угарској. Прекинута је државна заједница Аустрије и Мађарске, а у службу новоформиране владе у Будимпешти, ставила се и новосадска градска власт. Мађарско народно веће у Новом Саду је основано 1. новембра. Под својом командом имало је више стотина наоружаних Мађара који нису успели да зауставе појаву анархије и пљачке по граду.

Велики жупан и градски начелник је 2. новембра замолио српске прваке да организују народну стражу ради држања реда у граду. Сутрадан је у Салајци одржан први јавни велики српски збор још од 1914. године, на коме је Јаша Томић инспиративним говором разложио план даљих акција.

Након његовог говора око 500 млађих људи пријавило се одмах у српску народну стражу. Сутрадан, Српски народни одбор је одржао и своју прву јавну седницу у великој дворани Матице српске. У Новом Саду су се тада налазили остаци Аустроугарске војске, Немачке армије, као и хиљаде српских војника,

који су се враћали домовима из заробљеништва. Међу њима је био и млади потпоручник Бошко Павловић који је образовао један одред Србијанаца (војника који су се враћали из заточеништва) који је примио наоружање од Српске народне страже. Потпоручник Павловић је изузетним планирањем и одлучном акцијом успео да спречи рушење и наношење штете на саобраћајним и привредним објектима у граду, а које је могла да нанесе присутна непријатељска војска у повлачењу.

У међувремену делегација Српског народног одбора, 6. новембра 1918. године, на челу са Игњатом Павласом, боравила је у Београду где је захтевала да српска војска што пре уђе у Нови Сад.

Из команде Дунавске дивизије послат је мајор Војислав Бугарски, који је на челу Дунавског коњичког гарнизона и батаљона формираног од ослобођених српских војних заробљеника, 9. новембра, око 11 часова, из правца Петроварадина ушао у Нови Сад. Прешавши мост, праћена масом одушевљених Новосађана, колона се упутила ка згради Матице српске. Ослободиоце је са балкона поздравио Јаша Томића народно весеље је трајало цео та јдан.

Др Агнеш Озер, музејски саветник, је кроз пажљиво одабране фотографије, архивалије, планове и предмете је изузетно реалистично приказала дешавања са новосадских улица у новембру 1918. године. Највећу пажњу посетилаца свакако су побудиле фотографије које

су настале приликом уласка српске војске Нови Сад до којих је Музеј Града Новог Сада већим делом дошао путем откупа од Феодора Адамовића. Полазећи од општеприхваћене тврдње да једна фотографија говори 1000 речи, свакако ових седамнаест мало познатих фотографских записа пружили су огроман број већ давно заборављених детаља из те сложене драме која се збила тих новембарских дана. Важну пажњу члановима Српског народног одбора дао је оригинални табло који је такође чинио интегрални део ове изложбе. Посетиоци су могли да виде *Српски лист* који је излазио као орган Српског народног одбора, летак који је штампан поводом доласка српске војске у Нови Сад, легитимацију Народне управе за Банат, Бачку и Барању, путну исправу Триве Милитара и плакат са наредбом Српског народног одбора од 30. новембра 1918. године. Организацијом ове изложбе и приказивањем ових ексклузивних музејских предмета, Музеј града Новог Сада је на веома успешан начин дао свој допринос у обележавању овог вредног локалног али и националног јубилеја.

АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ

У току 2017. године збирке Музеја града Новог Сада постале су богатије за предмете који су добијени поклонима и откупима.

ПОКЛОНИ:

1. Аница Алексић – ћилими из 1933.године, 3 комада,
2. Анка Јовин – панталоне и муф,
3. Петар Булић – две фотографије, механичка бургија са држачем, ковачки мех, постоље за поткивање,
4. Мирјана Андрић – 21 лутка, 3 механичке играчке, 7 сувенир лутака, 1 сликовница,
5. Весна Недељковић Ангеловски – 5 вешалица за орман,
6. Александар Ивошев – фрула,
7. Зора Мијатовић – Главна књига добротворне задруге српкиња Карловкиња (1897-1922),
8. Лаура Кљајић – блузица хеклана,
9. Јасна Ђерманов – 3 хеклана столњака хеклана, 1 хеклана шустикла, миље (8 комада) и 2 надстолњака,
10. Вера Вукић – пепељара од порцелана,
11. Драгица Којић – Плакета Добровољног ватрогасног друштва Кикинда, 1975.г.,
12. Весна Гавриловић – 2 млина за кафу, 3 свећњака, 2 кукичане крагне, корпа са ручком, 2 комплета металних чаша, 2 таписерије, стаклена славска флаша, 13 миљеа, 4 чипкана украса, 2 комплета ножева, 7 назидница-куварица, кантица за лед, свећњак,
13. Надежда Савић – 2 стаклене флаше за парфем,
14. Марија и Александар Касаш – слика „Бранко у загрљају смрти“ и чајник,
15. Милош Тешић – ћилим ручно ткан,
16. Данилка Лучић – сиц - део запрежних кола,
17. Марија Тешић – крагне и манжетне,

18. Злата Попадић – машина за шивење, столица за сунчање, 2 тепсије, вага са тасом, млатилица за ћилиме, машина за орасе, рибеж, 2 пара игала за плетење, чинија за супу, тањир, посуда за сос, тацна, 19 чаша за вино, 2 флаше за вино, 10 калема за ткање, гарнишла, 3 вреће за жито, 5 јастука, 4 јастучнице, јорган капа дечја, рукавице женске,
19. Вукосава Ритупер – огледало са постољем, флаша за вино, ускршње јаје, прамен косе, жито уплетено (3 комада),
20. Марија Тешић – фотографија чланова Женског мзичког удружења Новог Сада,
21. Ана Ковач Печкаи – дозидница,
22. Стеван Пономаренков – матурска хаљина, 1979.
23. Мирјана Грујић – венчаница и свадбени венац из 1973.г, део сервиса за ручавање и чај,
24. Мирјана Новаков – 2 поклопца за бокал, дечја хеклана крагница, 2 јастучнице,
25. Љубица Бастић – 2 јастучнице са иницијалима,
26. Вера Гудурић – огледало и тоалетни прибор за бријање , око 1920. г,
27. Бојана Милутиновић – 3 кофера, мушка и женска торба, шнала за косу,

ОТКУПИ:

1. Борис Србиновски – слика Васе Ешкићевића „ Портрет жардармеријског мајора Петрова“ 1925. година,
2. Бранислав Андрић – женски костим и комбинезон, 2 женске блузе, женске сандале, ципеле, рукавице и наочаре за сунце, 3 ружа за усне Кристијан Диор, метална кутија за сапун, парфем у кутији Mystere de Rochas.

АКВИЗИЦИЈЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ

У току 2018. године збирке Музеја града Новог Сада постале су богатије за предмете који су добијени поклонима и откупима.

ПОКЛОНИ:

1. Сава Халугин – 2 бронзане скулптуре, *Седећи коњ и Коњ*,
2. Виолета Хасенауер – скиф једносед,
3. др Павле Добаш – 2 велике јастучнице, мала јастучница, женска кошуља, јелек, дечја кошуља, 2 везена пешкира,
4. Весна Видер и Јелена Драгојевић – телефон из међуратног периода, реклама за продају вина, документација метеоролошке станице у Сремским Карловцима 1935-1940. и Сремској Каменици, временска карта из 1928. године, документа кишемерне станице на имању Адамовића, 5 пари женских рукавица, жанска капа, Диплома Матице српске из 1910, Диплома друштва за СНП из 1907, 3 сунцобрана, 3 јастучета за бебе, 5 паковања тоалет папира, апотекарске кутије из апотеке С. Поповића,
5. Софија Бељин – ћилим из 1910. године,
6. Ђирђинка и Милица Стајић – мушко одело из 1960. године,
7. Марија Штрасер – апотекарске посуде (20 комада), апотекарске полице,
8. Манастир Хиландар – графика Надреја Павлова „Свети Сава и Свети Симеон“ из 1817. године
9. Снежана Сердар Филиповић – калуп за колаче,
10. Жељко Рељић – отоман из карловачке породице Поповић,

ОТКУПИ:

1. Рајко Војновић – 2 бокала, пешкир, држач за пешкир, 2 млина за бибер, 40 шема за труковање, слика,
2. Марија Шарчевић – сет за колаче у ар деко стилу из 1925. године
3. Борис Србиновски – слика Васе Ешкићевића „Портрет супруге жандармеријског мајора Петрова“ из 1925. године.
4. Марија Штрасер – апотекарске стојнице и посуде (64 комада).

ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ

Буловић, Гордана, Пековић Мирко, Сликари Прве српске армије Васа Ешкићевић, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Сликари Прве српске армије Васа Ешкићевић / Гордана Буловић, Мирко Пековић ; [фотографија Феђа Киселички]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада ; Београд : Војни музеј ; Ириг : Српска читаоница, 2017. – 100 стр. : илустр. ; 22 cm ISBN 978-86-7637-118-1

Буловић, Гордана, Ратни дневник Еугена Савојског : триста година битке код Петроварадина : 1716–2016. , Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

РАТНИ дневник Еугена Савојског : триста година битке код Петроварадина : 1716–2016. / [приређивач Гордана Буловић]. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 96 стр. : илустр. ; 30 cm ISBN 978-86-7637-098-6

Гачић, Дивна, Стара добра писаћа машина : избор из колекције Ендреа Халаса, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Стара добра писаћа машина : избор из колекције Ендреа Халаса : каталог изложбе / Дивна Гачић, Маријана Раткелић Лазич ; [фотографије Феђа Киселички]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 40 стр. : илустр. ; 20 cm ISBN 978-86-7637-114-3

Иванчевић, Даница, Водич за децу кроз Музеј града Новог Сада на Петроварадинској тврђави, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Водич за децу кроз Музеј града Новог Сада на Петроварадинској тврђави / [Даница Иванчевић ; дизајн и илустрација Весна Јовичић]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 51 стр. : илустр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-112-9

Буловић, Гордана, Пековић Мирко, Вожд Карађорђе отац Србије, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Вожд Карађорђе отац Србије / [аутори каталога и изложбе] Гордана Буловић, Мирко Пековић ; [фотографија Феђа Киселички]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада ; Београд : Војни музеј, 2017. – 96 стр. : фотогр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-113-6

Петковић, Гордана, Бележник карловачке прошлости Јурај Рашкај (1880–1950), Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Бележник карловачке прошлости Јурај Рашкај (1880–1950) / Гордана Петковић ; [фотографија Феђа Киселички]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 84 стр. : фотогр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-117-4

Станковић, Бранислав, Пековић, Мирко, Буловић, Гордана, Све ће то народ позлатити, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Све ће то народ позлатити / [аутори каталога и изложбе] Бранислав Станковић, Мирко Пековић, Гордана Буловић. – Шабац : Народни музеј ; Београд : Војни музеј ; Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 52 стр. : илустр. ; 30 cm
ISBN 978-86-83389-28-5

Душанка, Марковић, Српски свадбени обичаји у Војводини, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2017.

Српски свадбени обичаји у Војводини / Душанка Марковић ; [фотографија Радивој Симоновић... и др.]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 165 стр. : илустр. ; 24 cm
ISBN 978-86-7637-119-8

ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ

Годишњак Музеја града Новог Сада, 11/2015, Музеј града Новог Сада, 2016.

ГОДИШЊАК Музеја града Новог Сада = The Almanac of the City Museum of Novi Sad / главни и одговорни уредник Весна Јовичић. – 2005, бр. 1 – . – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2006. – Илустр.; 30 cm

Годишње. – Резимеи на енгл. језику. – Делимично је наставак : Вести Музеја града Новог Сада = ISSN 1452-7782

ISSN 1452-547X

Годишњак Музеја града Новог Сада, 12/2016, Музеј града Новог Сада, 2018.

ГОДИШЊАК Музеја града Новог Сада = The Almanac of the City Museum of Novi Sad / главни и одговорни уредник Весна Иковић. - 2005, бр. 1 – . – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2006 . – Илустр. ; 30 cm

Годишње. – Резимеи на енгл. језику. – Делимично је наставак : Вести Музеја града Новог Сада = ISSN 1452-7782

ISSN 1452-547X

Бањац, Јелена, Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву Вере Зарић, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву Вере Зарић / [аутор Јелена Бањац ; фотографија Феђа Киселички]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017. – 80 стр. : илустр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-115-0

Бањац, Јелена, Колекција уникатне керамике Одељења за савремену уметност Музеја града Новог Сада, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Колекција уникатне керамике Одељења за савремену уметност Музеја града Новог Сада = The Unique ceramics collection of the Department for contemporary art at the City museum of Novi Sad / [аутор каталога и изложбе Јелена Бањац ; превод Сава Ракић ; фотографије Феђа Киселички, Владимир Червенка]. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2018. - 100 стр. : илустр. ; 22 cm ISBN 978-86-7637-116-7

Лазих, Љиљана, Мајстори Севера : дела холандског и фламанског сликарства у Збирци стране уметности Музеја града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Мајстори Севера : дела холандског и фламанског сликарства у Збирци стране уметности Музеја града Новог Сада / [аутор каталога и изложбе] Љиљана Лазих ; [преводио Сава Ракић ; фотографије Љубиша Савић, Павле Јовановић, Љиљана Лазих]. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2018. - 160 стр. : илустр. ; 22 x 22 cm ISBN 978-86-7637-120-4

Озер, Агнеш, Нови Сад – слободан град : 270 година од стицања статуса слободног краљевског града, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Нови Сад - слободан град : 270 година од стицања статуса слободног краљевског града / [аутор каталога и изложбе] Агнеш Озер ; [фотографија Феђа Киселички, Драгутин Вилотијевић]. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2018. - 109 стр., [5] пресавијених стр. с таблама (илустр.) : фотогр. ; 22 cm ISBN 978-86-7637-121-1

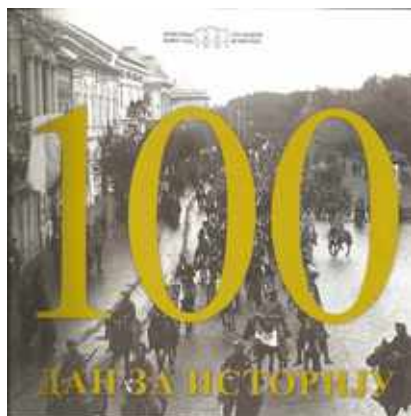

Гачић, Дивна, Петковић, Гордана, Кад су Карловчани били мали : децје играчке, одећа и фотографије из прошлости Сремских Карловаца, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Кад су Карловчани били мали : децје играчке, одећа и фотографије из прошлости Сремских Карловаца : каталог изложбе / аутори каталога и изложбе Дивна Гачић и Гордана Петковић ; [превод резимеа на енглески Драгана Вуковић Војновић ; фотографије Феђа Кисе-

лички, Владимир Червенка].- Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2018. - 60 стр. : илустр., фотогр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-123-5

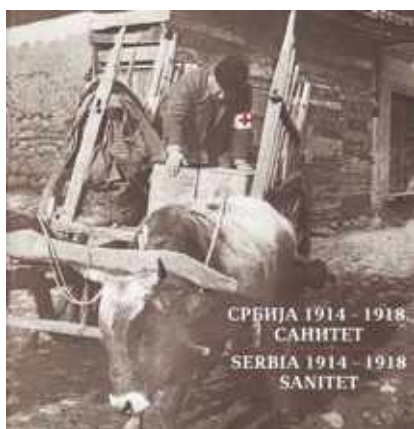
Озер, Агнеш, Дан за историју – 9. новембар 1918. : 100 година од уласка српске војске у Нови Сад, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Дан за историју – 9. новембар 1918. : 100 година од уласка српске војске у Нови Сад/ Агнеш Озер. – Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 2018. -75 стр. : илустр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-124-2

Петковић, Гордана, Саборна црква Светог Николе у Сремским Карловцима, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Саборна црква Свeтoгo Никoлe у Сремским Карловцима : кaтaлoг изложбe = exhibition catalogue/ аутор каталога и изложбe Гордана Петковић ; [превод резимеа на енглески Драгана Вуковић Војновић ; фотографије Мартин Цандир, Феђа Киселички, Драган Асентић]. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2018.- 60 стр. : илустр., фотогр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-125-9

Буловић, Гордана, Пековић, Мирко, Станковић, Бранислав, Србија 1914–1918. : санитарет = Serbia 1914-1918 = sanitet, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2018.

Србија 1914–1918. : саниџет = Serbia 1914–1918 = sanitet / [аутори изложбе и каталога] Гордана Буловић, Мирко Пековић, Бранислав Станковић ; [превод Зоран Протић ; фотографија Феђа Киселички]. -Нови Сад : Музеј града Новог Сада ; Београд : Војни музеј ; Шабац : Народни музеј, 2018.-99 стр. : илустр. ; 22 cm
ISBN 978-86-7637-122-8

ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2017. ГОДИНИ

У току 2017. године Музеј града Новог Сада је на различите начине припремио и учествовао у реализацији 29 изложби из области историје, етнологије, ликовне и примењене уметности. У изложбеним просторима Музеја (Топовњача, Збирка стране уметности, Завичајна збирка Сремски Карловци) публика је имала прилике да посети четири премијерне поставке на којима је изложен музејски материјал, као и предмети позајмљени од разних установа и појединаца (Хајде брате, купи свате; Којекуде Карађорђе; Слика Прве српске армије Васа Ешкићевић; Траг мача, траг пера). Захваљујући контактима са приватним колекционарима и грађанима, кустоси Музеја су припремили и четири изложбе на којима су представљене приватне колекције и породичне заоставштине (Бележник карловачке прошлости Јурај Рашкај (1880–1950); Прича о карловачкој кројачици – шест деценија рада Вукице Разач; Стара добра писаћа машина; Чајници – сведоци прошлости). Шест изложби Музеја је гостовало у 12 установа културе широм Србије и Републике Српске (Вршац, Београд, Шабац, Лозница, Ваљево, Футог, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње, Бања Лука), а били смо домаћини изложбама Музеја историје Југославије, Музеја града Београда, Војног музеја у Београду. Међународна сарадња је остварена са Словенијом (Четири мачора) и Црном Гором (Ликовна збирка Скупштине Црне Горе). Традиционално добра сарадња с образовним институцијама резултовала је изложбама карловачких ђака и новосадских предшколаца. Коначно, мање поставке су реализоване у сарадњи с Удружењем „Буњевачко коло“ из Сомобора, као и с карловачким винарима и виноградарима који редовно излажу своје производе у Завичајној збирци у Сремским Карловцима.

СРПСКИ САНИТЕТ 1914–1918.

Музеј Семберије, Бијељина, Република Српска, 21. фебруар – 21. март 2017.

Музеј Јадра, Лозница, 4 – 18. април 2017.

Народни музеј Шабац, 21. април – 15. мај 2017.

Народни музеј Ваљево, 20. мај – 20. јун 2017.

Културни центар, Источно Сарајево, 28. јун – 15. јул 2017.

Културни центар Требиње, 17. јул – 20. август 2017.

Галерија Народне библиотеке Републике Српске, Бањалука, 4. октобар – 5. мај 2017.

Изложба је настала као дело ауторског тима: Гордана Буловић (Музеј града Новог Сада), др Мирко Пековић (Војни музеј, Београд) и Бранислав Станковић (Народни музеј Шабац) и део је вишегодишњег пројекта посвећеног обележавању века од почетка Првог светског рата. Садржај поставке је везан за војни санитет српске армије који је, након два исцрпљујућа Балканска рата, био застарео и недовољно припремљен за дуготрајни ратни сукоб. У току 2017. године поставку је видела публика у више градова Србије и Републике Српске.

ХАЈДЕ БРАТЕ, КУПИ СВАТЕ – СРПСКА СВАДБА

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 23. фебруар – 18. април 2017.

Изложбу посвећену српским свадбеним обичајима у Војводини приредила је музејска саветница Душанка Марковић. Изложено је преко 300 оригиналних предмета и 200 фотографија. Највећи део предмета власништво је Музеја града Новог Сада, један део је позајмљен од других музеја и институција, а део је приватно власништво. Поставка је територијално покрила простор Војводине, од 18. до половине 20. века. У програму отварања су учествовали тамбурашки ансамбл „Зоруле“, гајдаш Огњен Огњановић и студенти глуме Академије уметности у Новом Саду (класа Никите Миливојевића). Изложбу је пратио богат програм, „музејска прела“ која су организована сваке недеље у вечерњим сатима (гостовања оперске певачице Оливере Болта, гајдаша и фрулаша Милоша Максића, новосадског бенда Wakeup; изложбе радова везиље Марије Драгишић и уметнице Љиљане Коковић; промоција књиге „Свадбени обичаји сомборских, салашарских Срба староседелаца“ аутора Слободана Вукобратовића; песничко вече; модна ревија; предавање др Александре Новаков). У току вечери прела припремљена је девојачка спрема која је на свечаном затварању изложбе уручена будућим младенцима из Сремских Карловаца.

CUATROGATOS**ЧЕТИРИ МАЧОРА – ЧЕТИРИ ВЕЛИКА ШПАНЦА**

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 4. мај – 4. јун 2017.

Као резултат сарадње Музеја града Новог Сада, Newmoment галерије из Београда и словеначких колекционара Лазара и Живе Вујић, у Збирци стране уметности је приређена изложба графика четири позната шпанска уметника: Пикаса, Далија, Мироа и Тапиеса. Публици су представљена дела из богатих графичких опуса уметника који су обележили уметност 20. века и формирали нове ликовне правце. Назив изложбе асоцира на чувени кафић у Барселони, центар каталонског модернизма, у коме су се сакупљали најзначајнији уметници и интелектуалци прве половине прошлог столећа.

ТРАГ МАЧА, ТРАГ ПЕРА

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 9– 20. мај 2017.

Укључивши се у обележавање 300 година од Битке код Петроварадина, др Агнеш Озер је приредила изложбу докумената с оригиналним потписом аустријског војсковође Еугена Савојског, а које је Музеј својевремено набавио од наследника колекционара Јована Вујића из Сенте. Мала поставка је чинила допуну и завршницу поставке коју је 2016. приредио мр Синиша Јокић у Атријуму Музеја града Новог Сада на Петроварадинској тврђави. Драгоцени документи потичу из 1716. и 1717. године, пре и после славне битке на Везирцу.

ЧАЈНИЦИ – СВЕДОЦИ ПРОШЛОСТИ (ИЗ ЗБИРКЕ МАРИЈЕ КАСАШ)

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 10. мај – 30. јун 2017.

На изложби, чији је аутор музејска саветница др Гордана Петковић, представљен је део богате приватне колекције чајника госпође Марије Касаш. Од око 600 примерака колико је ова Новосађанка сакупила у претходним деценијама, за поставку је одабрано око 100 чајника из различитих временских периода и радионица. У току поставке за локалну публику је организована музејска чајанка.

ЕПИСКОП БАЧКИ ИРИНЕЈ ЋИРИЋ 1884–1955

Музеј Српске православне цркве, Београд, 15. мај – 31. јул 2017.

Изложба Музеја града Новог Сада је гостовала у Београду, у згради Српске патријаршије, а у оквиру манифестације „Музеји Србије 10 дана од 10 до 10“. Ауторка изложбе др Гордана Петковић је представила живот и делатност Иринеја Ћирића, епископа тимочког и бачког, једног од најобразованијих и најеминентнијих архијереја свог доба. Изложбу су сачињавали фотографије, документа, портрети, аутопортрети, као и лични предмети епископа Иринеја Ћирића који су у власништву Епархије

бачке, Библиотеке Матице српске, Рукописног одељења Матице српске, Галерије Матице српске, Историјског архива града Новог Сада, Музеја Војводине, Музеја града Новог Сада и породице Ћирић. На свечаном отварању присутнима су се обратили ђакон Владимир Радовановић, управник Музеја, др Гордана Петковић, ауторка изложбе, господин Милош Вучевић, градоначелник Новог Сада, господин Иринеј Буловић, епископ бачки, а изложбу је званично отворио Његова светост господин Иринеј, патријарх српски.

УКРАС МУШКОГ ЛИЦА – БРК

Етнографски музеј, Манакова кућа, Београд, 15. мај – 30. јун 2017.

Друга музејска изложба која је у оквиру манифестације „Музеји Србије 10 дана од 10 до 10“ гостовала у Београду јесте ауторски пројекат више кустоскиње Иване Јовановић Гудурић. У простору Манакове куће представљене су портретне фотографије, модне гравире и рекламни огласи из периода када су бркови били незаобилазан елемент мушког идентитета. Публици су презентовани и текстови о најпопуларнијим стилевима бркова, утицају војске на моду бркова, берберском занату, као и други интересатни

подаци до којих се дошло у току претходних истраживања. Поводом Европске ноћи музеја, 20. маја, одржана су два ауторска вођења кроз изложбу.

ПРИЧА О КАРЛОВАЧКОЈ КРОЈАЧИЦИ – ШЕСТ ДЕЦЕНИЈА РАДА ВУКИЦЕ РАЗАЧ

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 20. мај – 6. септембар 2017.

Камерна изложба у оквиру манифестације „Музеји Србије – десет дана од 10 до 10“ посвећена је најстаријој, и данас активној, кројачици Вукици Резач која је занат учила код Анђелке Цветић (познате као „карловачка Коко Шанел“). Рођена је у Сремским Карловцима (у породици Чобанић–Југ), где је провела школске

дане и радни век, и где и данас живи. Изложбу је пратила видео презентација и модна ревија модела које је шила Вукица Резач.

ЦАРСКИ ДАРОВИ

Гостујућа изложба Музеја Југославије, Београд

Музеј града Новог Сада, Топовњача, 25. мај – 29. јун 2017.

Настављајући сарадњу са Музејем Југославије, Музеј града Новог Сада је био домаћин изложбе коју чини 55 предмета које је Јосип Броз Тито добио на поклон у току свог председничког мандата од 1945. до 1980. године од бројних светских државника и владара. Подељени у пет целина (археолошки, употребни и украсни предмети, накит, одликовања), одабрани експонати датирају од 7. века п.н.е. до половине 20. века, а настали су у најпознатијим радионицама широм планете.

МОЈ ГРАД 2017. ВЕДУТЕ И ВИЊЕТЕ НОВОГ САДА

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 29. мај – 20. август 2017.

Као и претходне три године, Музеј града Новог Сада и Предшколска установа „Радосно детињство“ организовали су 4. Смотру ликовног стваралаштва деце предшколског и основношколског узраста. У радионицама и едукативним програмима, који су били одржани у претходним месецима, учествовало је неколико хиљада деце из бројних новосадских вртића. На изложби су додељене награде најбољим малим уметницима и васпитачима. У име две установе, у пројекту су учествовали виша кустоскиња MSc Даница Иванчевић и стручни сарадник за ликовно васпитање Драган Јајић.

СВУДА ПОЋИ, КУЋИ ДОЋИ. ИЗЛОЖБА РАДОВА УЧЕНИКА О. Ш. „23. ОКТОБАР“ ИЗ СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 9. јун 2017.

Изложени радови ђака првог, другог и трећег разреда настали су у току школске 2016/2017. године на часовима изборне наставе – предмет Народна традиција. Ученици су имали задатак да путем макета и цртежа прикажу настанак и развој куће кроз векове. Приказане су макете пећина, шатора, сојеница, моравских, војвођанских, приморских и планинских кућа, као и барокних зграда и познатих грађевина света. Радови су израђени под менторством учитељица Николине Влаисављевић, Милене Филиповић, Ирене Бијелић и Бојане Бујак. У програму отварања изложбе учествовали су ђаци, аутори представљених радова.

ОГЛЕДАЛО ИСТОРИЈЕ – СНИМЦИ БЕОГРАДСКИХ ФОТОРЕПОРТЕРА 1930–1941 ИЗ ЗБИРКЕ СВЕТОЗАРА ГРДИЈАНА

Гостујућа изложба Музеја града Београда

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 16 – 30. јун 2017.

Изложба и пратећа публикација су дело аутора Дарка Ћирића, музејског саветника Музеја града Београда. Публици је представљена једна од највећих фотографских колекција која чини важан део српског фотографског наслеђа. Откупљена је за Музеј као заоставштина предатног фоторепортера Светозара Грдијана и обухвата 11.000 изворних негатива, професионалних фотографских снимака, насталих у току четврте деценије 20. века. Илуструје турбулентну деценију у Београду, пред избијање Другог светског рата. Изложбу је отворила Бранислава Јордановић, музејска саветница.

КОЈЕКУДЕ КАРАЂОРЂЕ

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 7. јул – 1. октобар 2017.

Изложбу су приредили Музеј града Новог Сада и Војни музеј, Београд поводом 200 година од убиства српског војводе Ђорђа Петровића – Карађорђа. Аутори изложбе су виша кустоскиња Гордана Буловић и музејски саветник др Мирко Пековић. На поставци је било изложено преко 70 експоната хладног, ватреног, борбеног и украсног оружја, као и оружни прибор. У делу простора издвојено је лично оружје знаменитих личности Првог српског устанка, униформа регулаша, као и пет реплика устаничких застава. Допуну изложеном материјалу представљали су портрети Карађорђа (радови Уроша Предића, Јована Бјелића и Всеволода Гуљевића), портрети знаменитих српских војвода тог доба (радови Лукијана Бибића и непознатих аутора), литографије Анастаса Јовановића, као и већи број акварела с темом ратника из 19. века. Изложена су и два рада Милића од Мачве, те три скулптуре Карађорђа (радови Јована Пешића, Ђорђа Јовановића и Ђорђа Лазића – Тапше). У оквиру отварања изложбе изведен је сценско-музички комад „Карађорђе, којекуде“ по драми „Вожд“ Ивана Студена, а у извођењу глумаца: Ивана Вучковића, Небојше Милосављевића, Младена Милића и солисткиње Милице Цонић.

СТАРА ДОБРА ПИСАЋА МАШИНА

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 24. август 2017 – 10. мај 2018.

Изложбом аутора музејске саветнице Дивне Гачић и кустоскиње Маријане Раткелић Лазић, Музеј града Новог Сада је представио јавности одабране писаће машине из богате и вредне колекције господина Ендре Халаса, као и неколико јединствених примерака из збирке Музеја града Новог Сада. Широј јавности је скренута пажња на једно од најважнијих достигнућа комуникацијске технологије 19. века које је имало битну

улогу у ширењу писмености и културе, а које је готово изопштено из употребе појавом савремене рачунарске технологије почетком 21. века. Приказане машине су производи различитих фабрика, почев од најстаријих с краја 19. века, попут марке Remington и Adler, па све до оних произведених у некадашњој Југославији у другој половини 20. века. Изложбу је отворио Душан Поп Ђурђев, песник и директор *Змајевих гечији ишара*. Уз звуке „Плавог танга“ Лироја Андерсена (који је компоновао *Typewriter*) одиграли су актуелни прваци Србије у омладинској категорији, плесни пар Сара Јефтић и Гаврило Петровић из новосадског *Master dance* клуба.

КАРЛОВАЧКИ ВИНОГРАДАРИ И ВИНАРИ / ИЗЛОЖБА „БОЈЕ МОЈИХ СНОВА“

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 7 – 10. септембар 2017.

Музеј града Новог Сада већ традиционално организује изложбу вина у оквиру манифестације „Карловачка берба грожђа“, а под покровитељством Општине Сремски Карловци. На изложби, чији је аутор музејска саветница др Гордана Петковић, представљена су савремена вина која се производе у Сремским Карловцима, као и признања која су виноградар и винари добили за квалитет вина. Изложбу је отворио господин Ненад Миленковић, председник Општине Сремски Карловци. У исто време је отворена и изложба слика Жељка Рељића, под називом „Боје мојих снова“. Изложбу слика отворио је мр Данило Вуксановић.

САЛАШИ – ИЗМЕЂУ ИДЕАЛИЗОВАНОГ И СТВАРНОГ

Градски музеј Вршац, 8. септембар – 30. новембар 2017.

Након гостовања у Бачком Петровом Селу, Бечеју, Панчеву, Београду и Руми, изложба фотографија војвођанских салаша гостовала је и у Градском музеју Вршац. Изложба представља резултат вишегодишњег етнолошког истраживања музејске саветнице Весне Недељковић Ангеловски и сарадње Музеја града Новог Сада са Градским музејем у Бечеју. Путем фотографија, текстуалних легенди и техничких цртежа, показани су сегменти процеса гашења, одумирања и трансформације салаша. Са нестајањем салаша нестаје и салашарски начин живота који, иако је у стварности увек био испуњен напорним радом са неизвесним резултатом, у представама становника ове регије постоји као идеја о идили и изобиљу. Аутори фотографија су музејски фотографи мр Владимир Червенка, Феђа Киселички и археолог и публициста Љуба Грубић. На свечаном отварању говорили су Звонимир Сантрач, директор Градског музеја Вршца и ауторка изложбе Весна Недељковић Ангеловска.

ПЕРКУСИОНИ ПИШТОЉИ И РЕВОЛВЕРИ ИЗ ЗБИРКЕ ВОЈНОГ МУЗЕЈА

Гостујућа изложба Војног музеја у Београду

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 4 – 15. октобар 2017.

Музеј града Новог Сада био је домаћин изложби аутора Вука Обрадовића, вишег куратора Војног музеја у Београду. Овом приликом је изложено 35 најрепрезентативнијих и најзначајнијих примерака перкусионих пиштоља из збирке Војног музеја. Посетиоци су имали прилику да сагледају развој система паљења револвера и пиштоља, са нагласком на перкусионом систему који је заменио паљење оружја на кремен. Изложбу је пратио каталог у форми андроид апликације. Изложбу је отворио мр Синиша Јокић, директор Завода за заштиту споменика културе Града Новог Сада.

ГОВОР ШАРА – ЋИЛИМИ ИЗ ЗБИРКИ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Културни центар Футог, 5 – 12. октобар 2017.

Изложба коју је у претходном периоду приредила музејска саветница Душанка Марковић у мањем обиму је представљена футошкој публици у оквиру манифестације „Бисерна грана“ коју традиционално организује Културни центар „Младост“ у Футогу. Поставка посвећена српском ћилимарству је презентована са 20 најрепрезентативнијих сачуваних примерака који су прикупљени у Музеју од његовог настанка до данас.

БУЊЕВАЧКО ЗЛАТО

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 17 – 21. октобар 2017.

На поставци, коју је приредила музејска саветница Дивна Гачић, изложено је 30 слика у техници сламе чланова удружења грађана „Буњевачко коло“ из Сомбора. Слике су различитих мотива – од жанр сцена (берба кукуруза, на бунару), преко сеоских пејзажа, до значајних архитектонских објеката. Пред великим бројем публике на отварању су говорили Александар Бошњак, председник Удружења и потпредседница Александра Медулић Калчан, а приказано је и неколико свечаних буњевачких народних ношњи.

ЛИКОВНА ЗБИРКА СКУПШТИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 18 – 22. октобар 2017.

Ликовна збирка Скупштине Црне Горе представљена је 13. октобра у Свечаним салонима на Петроварадинској тврђави, а након тога у Збирци стране уметности Музеја града Новог Сада. Из колекције која се састоји од 46 дела 35 аутора, издвојено је 19 радова уметника који воде порекло из Црне Горе: Ђорђе Андрејевић Кун, Мило Милуновић, Петар Лубарда и многи други.

БЕЛЕЖНИК КАРЛОВАЧКЕ ПРОШЛОСТИ ЈУРАЈ РАШКАЈ (1880–1950)

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 25. октобар 2017 – 10. мај 2018.

У оквиру обележавања Недеље Музеја града Новог Сада музејска саветница Гордана Петковић је приредила изложбу о краљевском јавном бележнику Јурају Рашкају. Школован у Аустроугарској, између два светска рата је службовао у Сремским Карловцима. Ширу димензију овој причи даје Рашкајево посредно учешће у формирању нове државе (1918) и његово активно ангажовање у Црвеном крсту. На изложби су представљена документа, фотографије, уметничка дела и лични предмети Рашкајевих, Јураја и супруге Александре, од којих је значајан део, по завршетку изложбе, поклоњен Музеју града Новог Сада. Изложбу је отворила Бранислава Јордановић, музејска саветница Педагошког музеја у Београду. У току трајања изложбе приређена су два предавања: „Пут у Венецију“ др Љубице Бастаћ, унуче Јураја Рашкаја и предавање о Црвеном крсту које је одржао проф. др Бориша Вуковић.

СЛИКАР ПРВЕ СРПСКЕ АРМИЈЕ ВАСА ЕШКИЋЕВИЋ

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 27. новембар – 11. децембар 2017.

У оквиру обележавања 150 година од рођења сликара Васа Ешкићевића и стогодишњице Првог светског рата (у склопу пројекта „Немојте нас заборавити“) Музеј града Новог Сада, Војни музеј, Београд и Српска читаоница у Иригу су приредили изложбу радова овог значајног српског уметника. Аутори изложбе су виша кустоскиња Гордана Буловић и музејски саветник др Мирко Пековић. На

поставци су презентовани радови Ешкићевића који се чувају у поменутим установама, као и у Спомен-збирци Павла Бељанског. Изложба је реализована и уз свесрдну помоћ колекционара и власника слика: породице Јефтић, Зорана Радића, Јована Мандића, породице Грујић, Миодрага Обрадовића, Бориса Србиновског и Тонија Малбашића. На изложби је приказано 36 радова сликара Ешкићевића из свих фаза његовог стваралаштва, као и 2 лична предмета. Осим слика са ратном тематиком, изложене су и слике из приватних колекција које до сада нису нигде излагане. Изложбу је отворио професор Новосадског универзитета др Слободан Бјелица.

СВЕ ЋЕ ТО НАРОД ПОЗЛАТИТИ

Народни музеј Шабац, 1. децембар 2017 – 12. јануар 2018.

Изложба је приређена у склопу пројекта „Немојте нас заборавити“, посвећеног обележавању стогодишњице Првог светског рата. У припреми и реализацији су учествовали Музеј града Новог Сада, Војни музеј, Београд и Народни музеј Шабац. Аутори изложбе су виша кустоскиња Гордана Буловић, музејски саветник др Мирко Пековић и кустос Бранислав Станковић. У току свих ратова које је Србија водила у 20. веку, инвалиди су неоправдано потиснути из колективног сећања, друштво и држава нису се на примеран начин одужили њиховом страдалиштву, а ни до данас нисмо утврдили тачан број ових невољника. Изложба је посвећена најрањивијој популацији становништва – српским инвалидима Великог рата и српској сирочади, као и свим појединцима и организацијама које су помагале у њиховом лечењу и збрињавању. Изложбу је пратио двојезични каталог, као и текст на Брајевом писму, прилагођен за читање и слепим и слабовидим особама.

ИЗЛОЖБЕ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА У 2018. ГОДИНИ

Изложбену делатност Музеја града Новог Сада у 2018. години чине 32 поставке, реализоване у објектима Музеја и других институција културе у Србији и Републици Српској. Чак 12 премијерних поставки, мањег и већег обима, презентовало је теме из области историје и ликовне уметности. Осам музејских изложби је гостовало у 12 градова и насеља (Зрењанин, Рума, Шабац, Београд, Сремска Митровица, Ниш, Обреновац, Ваљево, Руменка, Крупањ, Требиње, Градишка), а међумузејска сарадња је остварена и са Етнографским и Природњачким музејем у Београду чије су изложбе гостовале у Новом Саду. Музејски кустоси су били сарадници и аутори поставки изложби Вере Зарић, Школе за дизајн „Богдан Шупут“, Предшколске установе „Радосно детињство“ и Удружења карловачких винаграда и винара.

КАПИЈЕ И АМБИЈЕНТИ ГИБРАЛТАРА НА ДУНАВУ ВЕРЕ ЗАРИЋ

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 11. јануар – 5. фебруар 2018.

На изложби је представљен нов циклус слика и цртежа Вере Зарић – наставакњеног циклуса „Градови и имагинарни градови“ у оквиру којег је уметница остварила многобројна дела инспирисана градовима и амбијентима које је посетила и доживела. У раду на новом опусу Вера Зарић је остала доследна свом стилу ликовног израза и поетици. Нов је мотив овог циклуса – Петроварадинска тврђава. У раду се послужила старим гравирама и мапама Петроварадинске тврђаве из 18. и 19. века, као и фотографијама утврђења из раних деценија 20. века. Своје импресије и опажања стечена током деценија проведених у атељеу на Петроварадинској тврђави, Вера Зарић је транспоновала у серију слика и цртежа са називом „Капије и амбијенти Гибралтара на Дунаву“. Изложбу је пратио каталог ауторке др Јелене Бањац.

СВЕ ЋЕ ТО НАРОД ПОЗЛАТИТИ

Војна болница, Ниш, 17 – 24. јануар 2018.

Културни центар Требиње, Република Српска, 18. август – 18. септембар 2018.

Галерија библиотеке Крупањ, 21. септембар – 10. октобар 2018.

Заједничка изложба Музеја града Новог Сада, Војног музеја, Београд и Народног музеја Шабац гостовала је у току 2018. у више градова у Србији и Републици Српској. Аутори изложбе су виша кустоскиња Гордана Буловић, музејски саветник др Мирко Пековић и кустос Бранислав Станковић. Поставка је илустровала страдања и живот ратних инвалида и сирочади Првог светског рата, чији број никада није утврђен.

СРПСКИ САНИТЕТ 1914 – 1918.

Галерија Завичајног музеја Градишка, Република Српска, 23. јануар – 24. фебруар 2018.

Изложба је настала 2015. године као дело ауторског тима: Гордана Буловић (Музеј града Новог Сада), др Мирко Пековић (Војни музеј, Београд) и Бранислав Станковић (Народни музеј Шабац) и део је вишегодишњег пројекта посвећеног обележавању века од почетка Првог светског рата. Садржај поставке је везан за војни санитет српске армије који је, након два исцрпљујућа Балканска рата, био застарео и недовољно припремљен за дуготрајни ратни сукоб.

КАКО НАСТАЈЕ ГРАД

Градска кућа, Нови Сад, 1. фебруар 2018.

Камерна изложба ауторке др Агнеш Озер била је постављена у свечаној сали Градске куће у Новом Саду. Поставка је била везана за најважнији датум у историји Новог Сада, 1. фебруар 1748. године, када је Нови Сад добио Елибертациону повељу и постао слободни краљевски град. Изложбу је отворио градоначелник Новог Сада Милош Вучевић.

КОЛЕКЦИЈА УНИКАТНЕ КЕРАМИКЕ ОДЕЉЕЊА ЗА САВРЕМЕНУ УМЕТНОСТ МУЗЕЈА ГРАДА НОВОГ САДА

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 13. фебруар – 3. април 2018. године

Изложбом ауторке др Јелене Бањац, музејске саветнице Музеја града Новог Сада, обележено је 55 година од оснивања Одељења за савремену уметност Музеја града Новог Сада, познатијег под називом Завичајна галерија. На поставци је представљен избор дела из музејске збирке коју чине 34 остварења десет аутора који су се уметнички изразили у керамици – Драгољуба Аџића, Злате Марков Барањи, Аранке Мојак, Миодрага Недељковића, Олге Николић, Љубише Петровића, Ане Попов, Марине Поповић, Владислава Рајчетића и Марине Сујетове Костић. Заступљене су керамичке посуде, сликани керамички панои и керамопластика. У зависности од технологије рада и материјала, заступљени су предмети изведени у мајолици, каменини и порцелану. Највећи број керамичких дела су мајолике, настале у периоду од почетка седамдесетих до краја деведесетих година 20. века, с тим да већина потиче из осме и девете деценије 20. века, када је уникатна керамика доживела својеврсну експанзију у тадашњој Југославији. Изложбу је пратио двојезични каталог ауторке др Јелене Бањац.

САЛАШИ – ИЗМЕЂУ ИДЕАЛИЗОВАНОГ И СТВАРНОГ

Народни музеј Зрењанин, 27. фебруар – 26. март 2018.

Након низа гостовања у музејима Србије, изложба посвећена салашима представила се и

публици у Зрењанину. Изложба представља резултат вишегодишњег етнолошког истраживања музејске саветнице Весне Недељковић Ангеловски и сарадње Музеја града Новог Сада са Градским музејем у Бечеју. Путем фотографија, текстуалних легенди и техничких цртежа, показани су сегменти процеса гашења, одумирања и трансформације салаша. Са нестајањем салаша нестаје и салашарски начин живота који, иако је у стварности увек био испуњен напорним радом са неизвесним

резултатом, у представама становника ове регије постоји као идеја о идили и изобиљу. Аутори фотографија су музејски фотографи мр Владимир Червенка, Феђа Киселички и археолог и публициста Љуба Грубић.

КОЈЕКУДЕ КАРАЂОРЂЕ

Завичајни музеј Рума, 7. март – 10. април 2018.

Народни музеј Шабац, 18. април – 15. мај 2018.

Након премијерне поставке у музеју града Новог Сада, изложба приређена поводом 200 година од убиства српског војводе Ђорђа Петровића – Карађорђа, гостовала је у музејима у Руми и Шапцу. Изложбу су приредили Музеј града Новог Сада и Војни музеј, Београд, а њени аутори су виша кустоскиња Гордана Буловић и музејски саветник др Мирко Пековић. На поставци је било изложено преко 70 експоната хладног, ватреног, борбеног и украсног оружја, као и оружни прибор, портрети Карађорђа и других српских војвода.

СЈАЈ РЕНЕСАНСЕ

Гостујућа изложба Кинг Студиа Фауста Форназарија, Мантова

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 19. април – 15. јун 2018.

Музеј града Новог Сада и Италијански институт за културу у Београду, у сарадњи са Кинг Студиом Фауста Форназарија, представили су публици изложбу уникатних костима, рађених према портретима које су сликали познати ренесансни уметници италијанске школе. Јединствени по лепоти и скупocenости, изложени костими су ремек-дела италијанских

кројачких и занатских кућа. Поред раскошних костима, изложених на постољима, приказане су и фотографије портрета који су послужили као инспирација. Изложбу је употпунила и „Владарева гозба“, тродимензионална сцена која је дочаравала салу ренесансне палате, спремне за дочек гостију. Пројекат је настао у Мантови 1989. године, а изложба је обишла више од 40 градова широм планете.

ПОРТРЕТИ ИЗ НОВОСАДСКИХ ФОТОГРАФСКИХ АТЕЉЕА

Дом војске, Београд, 20. април – 20. мај 2018.

Поставка која је премијерно отворена у Музеју града Новог Сада крајем 2016. године, у априлу 2018. гостовала је у Малој галерији Дома војске у Београду, а у оквиру манифестација „Београдски месец фотографије“ и „Музеји за 10“. У току трајања изложбе ауторка, виша кустоскиња Ивана Јовановић Гудурић, одржала је два стручна вођења и предавања: „Прикупљање и презентација старих фотографија“ и „Почети историје фотографије у Новом Саду“.

НОВИ САД – СЛОБОДАН ГРАД

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 24. април – 30. мај 2018. године

Изложба је била посвећена 270. годишњици добијања статуса слободног краљевског града који су грађани Петроварадинског шанца 1748. године откупили за 80.000 рајнских форинти. Након стицања статуса слободног краљевског града, Нови Сад је од мале варошице на јужним границама некадашње Царевине, потом Двојне монархије, након 1918. године присједињењем Војводине Србији, а од 1929. године и као седиште Дунавске бановине,

доживео трансформацију и постао економски и административни центар и модеран град. Након Другог светског рата, као седиште АП Војводине доспео је у ред највећих градова у некадашњој Југославији, а данас у Републици Србији. Аутор изложбе др Агнеш Озер је кроз велики број оригиналних предмета, докумената, фотографија, филмских записа и уметничких остварења дочарала посетиоцима разне периоде у историјском развоју Новог Сада.

Изложбу је употпунила пратећа публикација, с избором из богате документације Музеја града Новог Сада. На отварању су говорили Далибор Рожић, члан Градског већа задужен за културу и мр Синиша Јокић, директор Градског завода за заштиту споменика културе.

НЕМОЈТЕ НАС ЗАБОРАВИТИ

Музеј Срема, Сремска Митровица, 26. април – 20. мај 2018.

Галерија Завичајног музеја Градишка, Република Српска, 29. мај – 20. јун 2018.

Изложбом „Немојте нас заборавити“, која је приређена 2014. године у Галерији САНУ у Београду, а чији су аутори Гордана Буловић, др Мирко Пековић и Бранислав Станковић, у току 2018. године гостовала је у Сремској Митровици и Градишки. Поставка је приказана публици у мањем формату – фотографијама ратног фотографа Врховне команде српске војске Ристе Марјановића који је својим апаратом забележио трагична дешавања 1914–1915. године.

ШТА ЧИНИ ГРАД

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 10. мај 2018.

Поводом манифестације „Музеји за 10“ кустоси Музеја града Новог Сада су приредили зајед-

ничку изложбу предмета из различитих збирки и колекција на тему шта чини град. Поставку чине предмети који дочаравају почетке и развој трговине, занатства, школства у Новом Саду, али и приватни и друштвени живот његових грађана. Циљ поставке је да публици презентује комплексност самог Музеја и богатство и разноврсност материјала који се чува у музејским збиркама.

СЛАТКА ПРИЧА ИЗ КАРЛОВАЧКЕ ПРОШЛОСТИ – ТАЦНЕ ЗА ТОРТЕ И КОЛАЧЕ ИЗ КАРЛОВАЧКИХ ПОРОДИЦА

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 15. мај – 15. септембар 2018.

Настављајући традицију блиске сарадње са становницима Сремских Карловаца, у Завичајној збирци Сремски Карловци организована је мала изложба тацни за торте и колаче. Из-

ложене предмете су уступили карловачки грађани и на тај начин показали још један сегмент историје приватног живота својих породица. У току трајања изложбе одржано је предавање професорке Карловачке гимназије др Јелене Ратков Квочке и радионица израде колача на којој је своје „слатке“ вештине показала Катица Бибер Шнур, власница радионице за израду куглофа „Геа“.

ЖЕНСКЕ СТРУЧНЕ ШКОЛЕ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 19. мај – 5. септембар 2018.

Изложба је организована у оквиру манифестације „Музеји Србије – десет дана од 10 до 10“, а аутор је била музејска саветница Дивна Гачић, уз стручну сарадњу кустоскиње Маријане Раткелић. Камерна поставка је презентовала рад женских стручних школа у Сремским Карловцима које су имале важну улогу у васпитању женске деце, а које су радиле у првим деценијама 20. века. Њихов рад је до сада био непознат стручној и широј јавности. На изложби су приказане фотографије, документа и ручни радови које су младе девојке некада израђивале у школама. Мали сегмент изложбе био је посвећен учитељици Софији Кнежевић Винерки која је као председница Кола српских сестара (у периоду 1931–1941) водила секцију везова и народног ткива. Изложбу је пратила модна ревија „Маштовите женске руке у Карловцима – данас и некада“.

МАЈСТОРИ СЕВЕРА

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 7. јун – 10. септембар 2018.

Поводом обележавања пола века постојања Збирке стране уметности, музејска саветница Љиљана Лазић припремила је изложбу 30 ликовних дела холандско-фламманске школе из фонда легата др Бранка Илића. Публици су представљена дела настала у атељеима неких од најзначајних мајстора северњачког барока, међу којима се истичу Питер Клас, Франс Франкен Млађи, Питер Мулијер, Јустус Сустерманс, Николас Моленар, Јан ван Хујсум и други аутори. Изложбу је пратила публикација, а у току њеног трајања приређени су пратећи програми – стручна вођења и филмске пројекције.

МОЈ ГРАД 2018. ЖИВИМО ЗАЈЕДНО

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 8. јун – септембар 2018.

Музеј града Новог Сада и Предшколска установа „Радосно детињство“ пету годину за редом организовали су Смотру ликовног стваралаштва деце предшколског и основношколског узраста. Изложени радови су настали као резултат едукативних програма и радионица кустоса Музеја града којима је присуствовало преко 5000 деце предшколског узраста.

Решавајући различите ликовне и естетске задатке, деца су нам на својствен начин дала слику свог виђења града али и свог личног простора у коме живе. На конкурс је пристигло око 1500 радова из 25 васпитно-образованих група Предшколске установе „Радосно детињство“ а стручни жири доделио је 15 равноправних награда за децу и 10 награда васпитачима за најуспешне

колекције дечијих радова. У програму отварања учествовао је хор Вртића „Колибри“, а награде је доделио Драган Јајић, стручни сарадник за ликовно васпитање.

УКРАС МУШКОГ ЛИЦА – БРК

Народни музеј Ваљево, 29. јун – 31. јул 2018.

Библиотека „Влада Аксентијевић“, Обреновац, 1 – 30. август 2018.

Интересантна изложба више кустоскиње Иване Јовановић Гудурић наставила је у току 2018. године своје путовање по Србији гостовањем у Ваљево и Обреновцу. Као и претходне године, публика је имала прилику да кроз културно-историјску перспективу сагледа овај важан део мушког идентитета. Поставка Музеја града Новог Сада је у Обреновцу била допуњена фотографијама из Завичајног фонда Библиотеке, на којима су приказане обреновачке бркајлије и некадашње берберске радње.

КАРЛОВАЧКИ ВИНОГРАДАРИ И ВИНАРИ

Музеј града Новог Сада, Завичјан збирка у Сремским Карловцима, 6 – 9. септембар 2018.

Као и претходних година, музејска саветница Гордана Петковић је приредила изложбу вина, организовану у оквиру манифестације „Карловачка берба грозђа“, под покровитељством Општине Сремски Карловци. На изложби су представљена савремена вина која се производе у Сремским Карловцима, као и признања која су виноградаре и винаре добили за квалитет вина. У уметничком делу програма учествовала је др Јелена Ратков Квочка, професорица Карловачке гимназије.

ГДЕ СВИ ЋУТЕ ОНЕ ГОВОРЕ – ГУСЛЕ ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Гостујућа изложба Етнографског музеја у Београду

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 7. септембар – 7. октобар 2018.

Аутор гостујуће изложбе посвећене феномену гусала јесте виши кустос Мирослав Митровић. Публика је на поставци имала прилику да види како гусле изгледају и сазна информације о њиховом значају и улози у српској култури. Изложени примерци датију од средине 19. до краја 20. века, а сама поставка је подељена у пет хронолошких целина. Изложбу је отворио Дејан

Томић из Новог Сада, дугогодишњи музички уредник културне рубрике Радио Новог Сада, а народне епске песме, уз гусларске звуке, извео је гуслар Петар Мишовић. Пратећи програм изложбе, гусларско вече, организовала је Душанка Марковић, музејска саветница Музеја града Новог Сада.

ЦРНО И БЕЛО – ПРИЧА О ЧОКОЛАДИ

Гостујућа изложба Природњачког музеја у Београду

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 13. септембар – 25. октобар 2018.

Кустоскиње Природњачког музеја у Београду Олга Васић и Деса Ђорђевић ауторке су изложбе која је гостовала у Музеју града Новог Сада. Публици је презентована 3000 година стара историја најомиљеније људске посластице. Између осталог, посетиоци су могли да сазнају где је пронађена најстарија чоколада на свету, коју је улогу имала кроз историју и како је настала савремена чоколада.

КАД СУ КАРЛОВЧАНИ БИЛИ МАЛИ – ДЕЧЈЕ ИГРАЧКЕ, ОДЕЋА И ФОТОГРАФИЈЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА

Музеј града Новог Сада, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, 3. октобар 2018 – 1. мај 2019.

Као мали времеплов, изложба са каталогом „Кад су Карловчани били мали“, путем фотографија, дечије одеће и играчака које чувају Завичајна збирка у Сремским Карловцима и бројне карловачке породице, дочарали су слику детињства знаних и незнаних малих Карловчана у периоду од седамдесетих година 19. века до седамдесетих година 20. века. Аутори поставке, музејске саветнице Дивна Гачић и др Гордана Петковић, изложиле су бројне предмете који су пружили могућност да се прошлост сагледа из различитих перспектива – културолошке, социолошке, педагошке, антрополошке, психолошке...

СРБИЈА 1914 – 1918. НЕМОЈТЕ НАС ЗАБОРАВИТИ

Музеј града Новог Сада, Петроварадинска тврђава, 19. октобар 2018 – 1. март 2019.

Изложбу су, као завршни део четворогодишњег пројекта посвећеног обележавању 100 година од завршетка Великог рата, приредили Музеј града Новог Сада (Гордана Буловић), Војни музеј у Београду (др Мирко Пековић) и Народни музеј Шабац (Бранислав Станковић).

За отварање изложбе припремљена је пројекција 3D анимације на фасади зграде Музеја града Новог Сада. Урађене су реконструкције према оригиналним нацртима, а посетиоци су имали прилику да виде макету прве хируршке пољске болнице у Драгоманцима, удлагу за ногу др Михаила Петровића, носила, импровизовани апарат – бурет за депедикулацију, санитарску двоколицу и друге атрактивне

предмете. Приказан је велики број оригиналних предмета, како из збирки ова три музеја, тако и из приватних колекција. Поставку је пратио двојезични каталог.

САБОРНА ЦРКВА СВЕТОГ НИКОЛЕ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Патријаршијски двор, Сремски Карловци, 29. октобар – 29. новембар 2018.

Поводом 260. годишњице од почетка градње Саборне цркве Светог Николе у Сремским Карловцима Музеј града Новог Сада и Епархија сремска приредили су изложбу чији је аутор историчарка др Гордана Петковић. Саборна црква и данас симболизује сву величину и значај Карловачке митрополије која је окупљала православне Србе у Хабзбуршком царству у пређашњим вековима. У њој су устоличени готово сви карловачки

митрополити и патријарси, као и многи епископи, свечаним литургијама отворани су српски народно-црквени сабори, обележени су улазак српске војске 1918. и проглашење Српске патријаршије 1920. године. На изложби су приказани репрезентативни предмети из овог храма: старе богослужбене књиге, иконе, антиминси, свештеничке одежде и богослужбени предмети. Изложбу је пратио каталог, а на свечаном отварању говорио је Његово преосвештенство Господин Василије епископ сремски.

ДАН ЗА ИСТОРИЈУ – 9. НОВЕМБАР 1918.

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 9. новембар – 9. децембар 2018.

Културни центар, Руменка, 12 - 30. децембар 2018.

Изложба је реализована поводом обележавања 100 година од уласка Српске војске у Нови Сад. Постављена је у Збирци стране уметности (Дунавска 29), у згради испред које су заједно прошли српски војници и српско становништво Новог Сада које је свечано дочекало ослободиоце. Ауторка изложбе, историчарка др Агнеш Озер, осмислила је поставку коју су чинили серија професионалних и аматерских фотографија, као и други оригиналних предмети који су настали тих судбоносних новембарских дана и с којима је Нови Сад закорачио у 20. век. Изложбу је пратио богато илустрован каталог. Свечаном отварању је присуствовао градоначелник Новог Сада Милош Вучевић који је отворио изложбу. У току децембра изложба је у смањеном обиму приказана и публици у Културном центру Руменка.

САВКА СУБОТИЋ – НАРОДНА МАЈКА

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 23. новембар – 9. децембар 2018.

Изложба коју је приредила музејска саветница Душанка Марковић представљала је омаж Савки Суботић, жени чији живот је започео и завршио у Новом Саду. Више од седам деценија Савка Суботић је радила на препоруку женског рукотворства, развоју домаће текстилне индустрије и упознавању како домаће, тако и светске јавности са њеним вредностима. Њен рад се није сводио само на прикупљање и обраду производа народне текстилне делатности, него је настојала да прилагоди народне мотиве и дизајн тадашњим модним трендовима. У оквиру изложбе одржане су промоције књига *„Настајање народне уметности“*, аутора музејског саветника Катарине Радисављевић, и *„Савка Суботић (1834–1918) – жена која ништа није прећућала“*, ауторке др Гордане Стојаковић, као и пројекција документарног филма РТВ „Знамените жене Новог Сада – Савка Суботић“. Осим филма, публика је имала

прилику да послуша и предавање које је одржала Савка Суботић 1906. године у Вуковару. У програму су учествовале чланице Кола српских сестара Епархије бачке Нови Сад.

70 ГОДИНА ПОСТОЈАЊА ШКОЛЕ ЗА ДИЗАЈН „БОГДАН ШУПУТ“

Музеј града Новог Сада, Збирка стране уметности, 23. децембар 2018 – 25. јануар 2019.

Школа за дизајн „Богдан Шупут“ је свој велики јубилеј обележила ревијалном изложбом радова некадашњих професора који су својим знањем и искуством створили велики фрактал лепоте и знања. У протеклих 70 година из Школе је изашло око 4500 ученика оспособљених као производни и креативни кадар за привреду, али и за наставак школовања на факултетима ликовних и примењених уметности. У име Музеја, сарадник на поставци је била др Јелена Бањац, а изложбу је, у име Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице, отворила госпођа Љиљана Зековић.

УПУТСТВО АУТОРИМА*

Годишњак Музеја града Новог Сада је периодична публикација коју Музеј града Новог Сада објављује једном годишње. *Годишњак* садржи стручне текстове из области: археологије, историје, историје уметности, етнологије и антропологије, конзервације и рестаурације. Осим тога, у њему се публикују аквизиције, текстови из области музејске педагогије, прилози из историје Новог Сада, прикази и сећања на преминуле стручњаке и колеге.

О избору радова за *Годишњак* одлучују чланови уредништва, стручњаци Музеја – по један за сваку област која се у Музеју изучава. Уредник часописа је изабрани стручњак Музеја града Новог Сада, а главни и одговорни уредник је директор Музеја. Уређивачки одбор разматра сваки приспели рад и задржава право на одбијање оних текстова за које сматра да не одговарају концепцији *Годишњака*. Уколико одбије неки текст, уредништво је дужно да о томе обавести аутора. Стручни текстови се рецензирају, а сви текстови и прилози подлежу лектури. Рецензиран рад, са предложеним изменама и допунама, доставља се аутору с молбом да унесе дате измене. Аутор задржава право прихватања односно неприхватања примедби рецензента и уредништва. Уколико аутор не прихвати примедбе у потпуности, сматра се да је повукао текст. У *Годишњаку* се објављују оригинални радови, који нису објављивани у другим публикацијама и који се не разматрају у редакцијама других часописа.

За приложене и објављене стручне текстове, оцене и приказе не исплаћује се хонорар, нити се даје било каква новчана надокнада. Аутор чији је текст објављен има право на један бесплатан примерак *Годишњака*. До јуна текуће године се достављају радови који ће бити објављени до краја исте године. Они се секретару уредништва достављају електронским путем – на адресу: godisnjakmgns@gmail.com, док се два примерка текста одштампаног на папиру и ЦД или ДВД са текстом у електронском облику, илустрацијама, фотографијама и табелама шаљу на адресу уредништва: Музеј града Новог Сада (за *Годишњак* МГНС), 21131 Петроварадин, Тврђава 4, Србија. Примљени радови се не враћају.

У *Годишњаку* се публикују:

Стручни текстови. Чланак (укључујући сажетак на српском језику, кључне речи, апстракт на енглеском језику, слике, табеле и друге прилоге) не сме бити дужи од два ауторска табака (60.000 карактера) и може имати до 15 црно-белих и/или колор фотографија, осим у случају када садржај текста захтева више фотографија.

Аквизиције. Прилог не треба да буде дужи од једног табака (30.000 карактера) и може имати до 15 црнобелих и/или колор-фотографија, осим у случају када садржај текста захтева више фотографија.

Прикази. Прилог не сме бити дужи од четири стране (7.000 карактера) и може имати 5 црно-белих и/или колор-фотографија, осим у случају када садржај текста захтева више фотографија.

Рад треба да буде написан на српском језику, ћиричним писмом, у програму *Microsoft Word*, односно *doc* или *docx* формату. Фонт треба да буде *Times New Roman*, слова величине 12 pt, а проред 1,5. Величина слова у напоменама (фуснотама) треба да износи 10 pt, а проред 1,0; напомене се означавају арапским бројевима. Величина слова у сажетку и кључним речима треба да износи 10 pt, а проред 1,0. Формат стране је А4. Странице морају бити пагиниране.

У *Годишњаку* се публикују и стручни текстови на светским језицима (енглеском, немачком, француском, италијанском, руском) чији је садржај у складу са концепцијом публикације. Уколико користи посебне знаке или слова у тексту, аутор је дужан да их приложи уз електронску верзију текста. Називи датотека (фајлова) треба да садрже презиме аутора и назив текста.

Стручни текстови морају садржати:

- **пуно име и презиме аутора;**
- **назив установе** (афилијацију): пун (званични) назив и седиште установе у којој је аутор запослен или назив установе у којој су обављена истраживања чији се резултати објављују; сложени називи установа наводе се у целини (на пример: Универзитет у Београду, Филозофски факултет – Одељење за историју уметности, Београд); име аутора и назив установе наводе се у горњем левом углу прве стране;
- **наслов рада:** наслов треба да упућује на садржај рада, и садржи речи прикладне за индексирање и претраживање; ако у наслову нема таквих речи, потребно је додати поднаслов;
- **сажетац** кратак приказ садржаја чланка на српском и енглеском језику; сажетац информише о циљу истраживања, методама, резултатима и закључку; требало би да садржи термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака (обим: од 100 до 250 речи);
- **кључне речи:** од четири до шест термина или фраза који најбоље описују садржај чланка – за потребе индексирања и претраживања;
- **основни текст:** страна имена и називи у основном тексту се транскрибују; приликом првог помињања се пишу и у изворном облику – курзивом, у загради;
- **резиме:** прилаже се у засебном одељку чланка; у резимеу се представља проблем који је разматран у раду, метод који је коришћен и закључци до којих је аутор дошао; у њему не смеју стајати напомене или прилози (обим: до 1.800 карактера);
- **изворе и литературу:** чине их библиографске јединице које је аутор користио; наводе се у засебном одељку чланка, у виду листе референци; референце се наводе по азбучном редоследу презимена; имена аутора се не транскрибују; библиографске јединице се наводе оним писмом којим су публикације штампане (ћирилицом или латиницом); принцип навођења библиографских јединица мора бити у складу са принципом који је примењен приликом писања фуснота; аутор се може определити

за традиционални или харвардски стил навођења литературе и мора бити доследан, односно користити само један стил;

- **разрешење скраћеница;**
- **илустрације:** треба да буду у електронској форми – у jpg, bmp или tiff формату; илустрације треба послати електронски или предати на ЦД-у или ДВД-у; резолуција фотографија треба да буде 300 dpi; сваку фотографију треба да прати одговарајућа легенда и податак о аутору фотографије или извору из којег је фотографија преузета; уколико постоји потреба да се илустрација репродукује у одговарајућој величини, аутор то мора нагласити приликом предаје материјала за *Годишњак*; аутор је дужан да обезбеди све фотографије за текст и да у тексту назначи њихов редослед.
- **контакт податке** (и-мејл, број телефона).

По традиционалном принципу, литература се наводи на следећи начин:

Књиге, каталози, зборници:

презиме, име аутора, *наслов*, *йоднаслов*, тип публикације (каталог изложбе, зборник радова итд.), издавач, место година издања. После места издања се не ставља зарез.

Када је више аутора:

- уколико је три до пет аутора: наводе се презимена и имена свих.
- уколико је више аутора: наводи се презиме и име првог аутора и додаје „и др.“ ако је књига на српском, односно: „et al.“ ако је књига писана на страном језику.

Периодика:

презиме, име аутора, *наслов*, *поднаслов*, *наслов йериодичне йубликације*, број, издавач, место година издања, странице.

Библиографске јединице у фуснотама наводе се на следећи начин:

Књига:

презиме, име аутора, *наслов књије*, град година, странице и/или илустрација. Ако се наводи број стране, пише се без икаквих додатака (стр., р., рр. и сл.).
Пример: Тимотијевић, Мирослав, *Срйско барокно сликарсйиво*, Нови Сад 1996, 218–219.
 Уколико публикација има више издања, број издања се може навести као суперскрипт (на пример: 2001²). Уколико у књизи стоји неколико места издавања, наводе се прва два места, која се раздвајају цртом (на пример: Београд – Нови Сад 2003, 27).

Текст из књиге/зборника/периодике:

презиме, име аутора, *наслов текста*, *наслов књије/зборника/йериодике* број, издавач, град година, страница.

Пример: Коледин, Јован, Микенски шлем у Војводини? Композитни шлемови у југо-источној Европи, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, бр. 3–4/2007–2008, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2010, 17.

Необјављена (архивска) грађа:

прво навођење – пун назив архива, редни број и назив фонда, место архива, сигнатура предмета; у загради на крају треба навести скраћеницу назива одређеног архива под којом ће се извор појављивати у следећим навођењима.

Пример: Историјски архив града Новог Сада, Ф. 25, Гимназија „Јован Јовановић Змај“, Нови Сад, 143/1867 (ИАГНС, Ф. 25).

Поновно навођење рада у тексту:

презиме, иницијал имена аутора, *н. г.*, страница и/или илустрација.

Пример: Вујаклија, Љ., *н. г.*, 18.

Навођење истог дела два пута или више пута заредом:

Истио, страница и/или илустрација.

Пример: *Истио*, 17.

Каталог изложбе или текст односно илустрација из каталога изложбе:

иза наслова навести „каталог изложбе“.

Пример: Лазић, Љиљана, *Сецесија у Новом Саду*, каталог изложбе, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2009, 67.

Текст или илустрација са интернета:

након навођења аутора, наслова текста, часописа из којег је преузет и године издања наводи се линк и датум када је преузет податак са те странице.

Пример: Bush, V., *The History and Development of Multimedia: a story of invention, ingenuity and vision*, History of Multimedia, <http://people.ucalgary.ca/~edtech/688/hist.htm> (11. 12. 2009).

Уз текстове о аквизицијама, оцене и приказе се не прилажу: апстракт, кључне речи, литература и резиме.

Уређивачки одбор

* Ради унапређења квалитета *Годишњака Музеја града Новог Сада* сачињено је *Упутство* на основу *Акта о уређивању научних часописа* које је Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије сачинило у сарадњи са Народном библиотеком Србије.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

069(497.113 Нови Сад) (058)

ГОДИШЊАК Музеја града Новог Сада = The Almanac of
the City Museum of Novi Sad / главни и одговорни уредник Весна
Иковић. - 2005 , бр. 1- . - Нови Сад :
Музеј града Новог Сада, 2006-. - Илустр. ; 30 cm

Годишње. - Резимеи на енгл. језику. - Делимично је
наставак: Вести Музеја града Новог Сада = ISSN 1452-7782
ISSN 1452-547X
COBISS.SR-ID 213790983